

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรม
ของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

A Study of the wisdom blend beliefs and rituals
of the four tribes in Si Sa Ket Province

โดย

ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ, ดร.

พระกัญจน์ กนฺตธมฺโม, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พ.ศ.2561

ได้รับทุนอุดการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761050

รายงานการวิจัย

เรื่อง

ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรม
ของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

A Study of the wisdom blend beliefs and rituals
of the four tribes in Si Sa Ket Province

โดย

ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

พระมหาธงชัย จิตโสภณ, ดร.

พระกัญจน์ กนตธมโม, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

พ.ศ.2561

ได้รับทุนอุดการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610761050

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

A Study of the wisdom blend beliefs and rituals
of the four tribes in Si Sa Ket Province

By

Dr.Suthat Pratoomkaew

Phramaha Thongchai Thammathawee, Dr.

Phra Kan Kantathammo, Dr.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Si Sa Ket Buddhist

B.E.2561

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610761050

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
ผู้วิจัย:	ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ, ดร., พระกัญจน์ กนตธมโม, ดร.
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
ปีงบประมาณ:	2561
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ 1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ 2. เพื่อศึกษาการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ 3. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการจัดการตนเองของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

ผลจากการวิจัยพบว่า

ประเพณีทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรมไทย เพราะคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อคนไทยรอบด้าน ทั้งในด้านคตินิยม เนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม ที่ถ่ายทอดออกมาในรูปเทศกาลและพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่ (1) ทำให้มีชีวิตอยู่ในกรอบของขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม (2) ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน (3) เป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้าภูมิปัญญาไทย (4) สร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะ (5) เกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ และ (6) มีส่วนในการสนับสนุนให้ชาติด้านเมืองเจริญ พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ จึงเกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี ซึ่งแสดงออกในการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน

การผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่า จึงเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อของชาวบ้าน เป็นอุปายในการขัดเกลาให้สมาชิกในสังคมดำรงอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่ดีงามทางสังคม โดยนำหลักความเชื่อพุทธ และความเชื่อพราหมณ์มาผนวกเข้ากับความเชื่อผีที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้เป็นแบบแผนของกิจกรรมทางสังคมที่มนุษย์ทำขึ้น สิ่งเหล่านี้อาจเกิดจากความเชื่อทางด้านศาสนา จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม ซึ่งทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้ ประเพณียังสอนให้คนรู้จักเคารพระบอบอาวุโส โดยแสดงออกในรูปของการประกอบพิธีกรรม การผสมผสานทางความเชื่อของกลุ่มชนสี่เผ่า จึงมีการพัฒนาการมาเป็นรูปแบบงานประเพณีที่เป็นการรวมกลุ่มสี่เผ่าเพื่อ

มาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน แสดงออกถึงความสามัคคี และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยผ่านพิธีกรรมที่สื่อถึงภูมิปัญญาและความเชื่อของชุมชน

จากการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ พบว่า “ภูมิปัญญาชุมชน” คือ เครื่องมือในการแก้ไขปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาวัฒนธรรม สังคมประเพณี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์หัวใจหลักของวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่เกิดจากบริบทพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ศึกษามา 4 พื้นที่กล่าวคือ

1. ค้นหาความสำคัญของวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ผ่าน ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ
2. เปรียบเทียบปรากฏการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน ตั้งโจทย์หลักการเพื่อการพัฒนา
3. วิเคราะห์ เชื่อมโยง ระดมความคิดกิจกรรม เพื่อสร้างแผนกิจกรรมโดยการนำเอา คติ ความเชื่อ ข้อห้ามมาประยุกต์เป็นกิจกรรมในการพัฒนา

คติ ความเชื่อ จึงมีความสำคัญต่อบริบทต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชนให้เห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดแนวทางในการดูแล ห่วงแหน ร่วมกัน กลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว คือ

(1) การเป่าสะโน คือ การดูแลชุมชน ในส่วนของพลังศักดิ์สิทธิ์ที่จะดูแลตนเอง ครอบครัว และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ลูกหลานให้เป็นคนดี

(2) การร่ำแม่่มด คือ การดูแลชุมชน เพื่อเสริมสร้างเรื่องพลังใจ กำลังใจ ที่ต้องให้แก่กัน และกัน การสร้างแรงใจให้ผู้ปกครองได้ใกล้ชิดลูกหลาน

(3) พิธีกรรมแซนโฌนตา คือ การดูแลชุมชนในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ครอบครัว ตลอดทั้งลูกหลานได้รู้จักเครือญาติทุกคน

(4) ฮีตสิบสอง คือ การดูแลชุมชนในเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน รู้จักกัน มีน้ำใจต่อกัน สร้างความรักสามัคคีต่อชุมชน เนื่องจากการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อในฮีตสิบสองที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

Research Title: A Study of the wisdom blend beliefs and rituals of the four tribes in Sisaket province.

Researchers: Dr.Suthat Pratoomkaew, Phramaha Thongchai Thamma thawee, Dr., Phra Kan Kantathammo, Dr.

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Sisaket Buddhist College.

Fiscal year: 2018

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

This research is the objective: 1. to study the wisdom and the integration of beliefs in the rituals of the four tribes in Sisaket Province, 2. to study the integration of the beliefs of the community and the Buddhist principles of rituals of the community of the tribes in Sisaket Province, 3. to analyze the wisdom and integration of beliefs in self-management of four tribal communities of the tribes in Sisaket Province. This research is an integrated qualitative research, is qualitative research by studying the scriptures, related the documents throughout the research of the people who have learned, Including operational information such as in-depth interviews, Subgroup meetings and to organize the academic community, and related sectors also known as field data collection. The details are as follows;

The results of the research:

Buddhism's Tradition is the foundation of Thai culture, because Thai people respect the Buddhism for a long time, the Buddhism has influenced the Thai people around, in terms of morality, ethics, morality, and objectivity, which are conveyed in the form of festivals and rituals, they are: (1) make to live in the framework of good traditions (2) to create local pride (4) to create the love and unity among the group (5) to be the benefit of economy and (6) to contribute to support the nation of town's community to development the ideology of the community in Sisaket province. It is the result of a combination of belief systems about Buddhism, Brahmanism, and ghost worship which expressed in the rituals and traditions of the community.

The integration of faith is in the rituals of the four tribal communities, It is a ritual of the combination of beliefs of the villagers. It is a ploy to keep members of society under good social order, By the Buddhist faith and Brahmanism are combined with local beliefs. It is a pattern of human-made social activities. These may be due to religious beliefs, customary customs, which result in coexistence. The tradition also

teaches people to respect the senior system. The expression in the form of ritual. The four-tribal faith mix. It has developed into a traditional form that combines four tribes to perform rituals together, expression of harmony and uniting through rituals that convey the wisdom and beliefs of the community.

Based on an analysis of the wisdom, integration, beliefs and rituals of the four tribes in Sisaket province, the "community wisdom" was instrumental in resolving family problems, Economic problems. Therefore, the researcher analyzed the heart of the culture from the wisdom of the area, that the researcher has studied four areas.

1. to find the importance of the wisdom culture through beliefs, prohibitions and practices

2. to compare the phenomena with the community to set up the principles for development.

3. to analyze the linking brainstorming activities to create an activity plan by introducing the beliefs, prohibition, and applying it as a development activity. so faith is important to the context, to connect with the context of the community. to see the solution to the problem of how to take care of cherished as a unique identity.

(1) the bowing up the Sa-nai is to take care of the community in terms of sacred energy, to take care of themselves, their families, and to make good deeds for the children.

(2) Memad dance is to take care of the community in order to strengthen the spirit of the spirit that must be given to each other to encourage parents to get close to their children.

(3) The Santhanta ritual is the care of the community in relation to kinship, family and children.

(4) The twelfth traditions are the care of the community in dependence to make love to the community. Because of the inheritance of the belief tradition in the twelfth heat that has been practiced since the past to the present time.

กิตติกรรมประกาศ

วิจัยเรื่อง “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสีเฝ้าในจังหวัดศรีสะเกษ” นี้ สำเร็จลงได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาจากพระเดชพระคุณพระราชธรรมสารสุธี, ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ที่เอื้อเฟื้อสถานที่ในการทำวิจัยให้คำแนะนำ และให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา ผู้วิจัยจึงขออนุโมทนากราบขอบพระคุณ มา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณพระเดชพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และคณะกรรมการทุกท่านที่เมตตาให้คำแนะนำและเป็นผู้ทำการวิพากษ์งานวิจัยของผู้วิจัยให้สมบูรณ์หน้าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น ขอบคุณเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกรูป/คน ที่คอยแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ในช่วงระยะเวลาในการทำวิจัย ขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคณาจารย์บัณฑิตศึกษาวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ ที่ให้ความสะดวกเกี่ยวกับข้อมูลต่าง ๆ ในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นด้านเอกสาร และคำปรึกษาเพื่อการวิจัยในการสืบค้นเอกสารข้อมูลต่าง ๆ

ขออนุโมทนากับผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำวิจัยในครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นครูบาอาจารย์ผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานวิจัย ให้ความสะดวกเรื่องที่พัก ที่อาศัยในขณะเดินทางไปเก็บข้อมูลในการสัมภาษณ์ คุณงามความดีและประโยชน์เหล่านี้ที่เกิดจากการทำวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยขอใช้เป็นเครื่องบรรณาการน้อมสักการบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณมารดาบิดา บูชาคุณครูอาจารย์ที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ขอแผ่คุณความดีเหล่านี้ที่เกิดขึ้นแก่ผู้มีอุปการะคุณ และเพื่อนร่วมงานทุก ๆ ท่าน

ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, พระมหาธงชัย จิตฺโตภณ, ดร., พระกัญจน กนฺตธมฺโม, ดร.

15 ธันวาคม 2561

สารบัญ

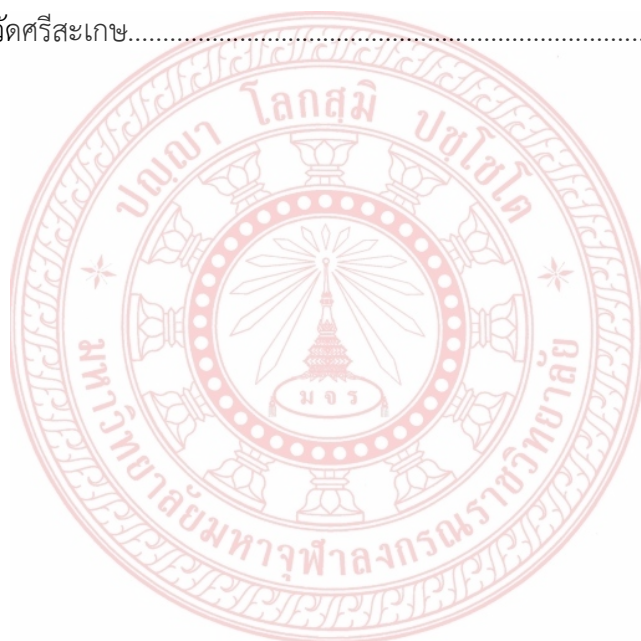
เรื่อง.....	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(ค)
กิตติกรรมประกาศ.....	(จ)
สารบัญ.....	(ฉ)
สารบัญภาพ.....	(ณ)
สารบัญตาราง.....	(ญ)
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	(ฎ)
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	5
1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบ.....	5
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	6
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย.....	7
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....	9
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	10
2.1.1 ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญา.....	11
2.1.2 ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	15
2.1.3 หลักการสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญา.....	16
2.1.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	19
2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการผสมผสานความเชื่อทางวัฒนธรรม.....	23
2.2.1 ความหมายด้านการผสมผสานความเชื่อทางวัฒนธรรม.....	23
2.2.2 หลักการสำคัญเกี่ยวกับการผสมผสานด้านความเชื่อในฮินดูและอิสลาม.....	27
2.2.3 กระบวนการของการผสมผสานทางวัฒนธรรม.....	28
2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีและการประกอบพิธีกรรม.....	30

2.3.1 ความเชื่อและความเป็นมาของพิธีกรรม.....	30
2.3.2 ความหมายประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่า.....	31
2.3.3 หลักการสำคัญของประเพณีและการประกอบพิธีกรรม.....	34
2.3.4 องค์ประกอบของการประกอบพิธีกรรม.....	35
2.3.5 การประยุกต์ใช้พิธีกรรมกับการปฏิบัติตน.....	37
2.4 แนวคิดและทฤษฎีการผสมผสานความเชื่อของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนา.....	39
2.4.1 ความเป็นมาของการผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม...	39
2.4.2 ความหมายของความเชื่อ.....	42
2.4.3 หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวัฒนธรรม.....	44
2.4.4 การประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนากับความเชื่อทางวัฒนธรรม.....	45
2.5 การผสมผสานภูมิปัญญาในการประกอบพิธีกรรมของชนสี่เผ่า.....	53
2.5.1 การผสมผสานความเชื่อทั่วไป.....	53
2.5.2 คติความเชื่อ.....	57
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	59
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	68
3.1 รูปแบบการวิจัย.....	68
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	70
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	71
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	78
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	81
3.6 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....	81
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย.....	83
4.1 ภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ.....	83
4.1.1 กลุ่มชาติพันธุ์เยอ.....	84
4.1.2 กลุ่มชาติพันธุ์เขมร.....	88
4.1.3 กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย.....	90
4.1.4 กลุ่มชาติพันธุ์ลาว.....	93

4.2 การผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรม ของชุมชนสีเฝ้าในจังหวัดศรีสะเกษ.....	96
4.2.1 การผสมผสานความเชื่อของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ.....	97
4.2.2 การผสมผสานความเชื่อของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร.....	101
4.2.3 การผสมผสานความเชื่อของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย.....	105
4.2.4 การผสมผสานความเชื่อของชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว.....	109
4.3 วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสีเฝ้าในจังหวัด ศรีสะเกษ.....	113
4.4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....	118
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	123
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	123
5.2 อภิปรายผล.....	132
5.3 ข้อเสนอแนะ.....	136
บรรณานุกรม.....	138
ภาคผนวก.....	147
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....	148
ภาคผนวก ข กิจกรรมเกี่ยวกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....	166
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....	169
ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์การวิจัย.....	173
ภาคผนวก จ รูปภาพประกอบการดำเนินการวิจัย.....	184
ภาคผนวก ฉ ประวัติผู้วิจัย.....	189
แบบสรุปโครงการวิจัย.....	204
ข้อเสนอแนะอื่น ๆ.....	210

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1.1	แสดงแผนผังมโนทัศน์กรอบแนวคิดการวิจัย.....	9
ภาพที่ 4.1	แสดงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเยอ.....	86
ภาพที่ 4.2	แสดงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร.....	89
ภาพที่ 4.3	แสดงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย/กูย.....	92
ภาพที่ 4.4	แสดงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว.....	95
ภาพที่ 4.5	แสดงพิธีกรรมแซนโฎนตาหรือการเซ่นผีปู่ตายาย.....	107
ภาพที่ 4.6	แสดงองค์ความรู้ด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่า ในจังหวัดศรีสะเกษ.....	118

สารบัญตาราง

ตารางที่ 4.1 แสดงตารางการเปรียบเทียบภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ.....	115
---	-----

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คัมภีร์พระไตรปิฎก

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ อ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย และพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีนั้น ใช้หมายถึงการระบุชื่อคัมภีร์และระบุเล่ม/ข้อ/หน้า ของพระไตรปิฎกเล่มนั้นๆ เช่น ที.สี. (ไทย), 9/406-443/175-196. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย) เล่มที่ 9 ข้อที่ 406-443 หน้าที่ 175-196. เป็นต้น อักษรย่อที่ใช้ในที่นี้ มีดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.ม. (ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.มหา. (ไทย)	วินัยปิฎก	ภิกขุวิภังค์	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (ไทย)	ทีฆนิกาย	ปาฏิหารวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตถก. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย	สตุตถกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ. (ไทย)	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	ขุททกนิกาย	ธัมมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (ไทย)	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.มุ. (ไทย)	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส. (ไทย)	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ฉก. (บาลี)	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาตปาลิ	(ภาษาบาลี)
อง.ฉก. (ไทย)	อังคุตตรนิกาย	ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเชื่อเป็นพื้นฐานของลัทธิทางศาสนา ไม่ว่าประเทศใด ศาสนาใดก็ตามล้วนมีความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น หากจะศึกษาเกี่ยวกับศาสนาหรือพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมไม่อาจละเลยที่จะทำความเข้าใจเรื่องความเชื่อได้ เพราะหากรู้จักพื้นฐานความเชื่อของท้องถิ่นใดๆ แล้ว การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อหรือพิธีกรรมของท้องถิ่นนั้นย่อมทำได้ง่ายมากขึ้น แม้ความเชื่อจะเป็นนามธรรม เป็นสภาวะของจิตใจที่บุคคลหรือกลุ่มคนหนึ่งจะมีต่อเหตุการณ์ เรื่องราว หรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้หรือไม่ได้ก็ตาม แต่ความเชื่อหาใช่ความรู้สึกหรือจินตนาการที่เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย อาจเกิดได้จากสิ่งเหล่านี้ คือ

(1) เกิดจากความกลัวต่อธรรมชาติ มนุษย์บางกลุ่มคิดว่าธรรมชาติมีอารมณ์ที่แปรปรวนเหมือนอารมณ์มนุษย์ ที่บางครั้งดี บางครั้งร้าย บางกลุ่มคิดว่าธรรมชาติมีความรู้สึกนึกคิดหรือวิญญาณคล้ายมนุษย์ ทำให้มนุษย์คิดหาทางเอาอกเอาใจธรรมชาติ โดยหวังว่าหากธรรมชาติพอใจจะไม่ทำร้ายพวกตน หรืออำนวยความสะดวกต่อพวกตน เช่น ลัทธิที่ให้ความเคารพนับถือผีसागเทวดา เป็นต้น

(2) เกิดจากความปรารถนาเข้าถึงสัจธรรมของธรรมชาติ เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และอีกหลายๆ ศาสนา เป็นต้น

(3) เกิดจากลัทธิทางการเมือง เช่น ความเชื่อของลัทธิคอมมิวนิสต์ ลัทธิความเชื่อแบบเผด็จการ เป็นต้น

สำหรับในสังคมไทย ความเชื่อเรื่อง “ผี” และ “วิญญาณ” เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่คนในสังคมไทยยึดถือกันอยู่ก่อนได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย ซึ่งอาจแบ่งประเภทตามคุณลักษณะออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ “ผีดี” กับ “ผีร้าย”¹ หรือแบ่งตามลักษณะที่มาได้ 3 ประเภท คือ

(1) ผีที่เกิดจากคนที่ตายไปแล้ว เช่น ผีหลอก ผีเปรต ผีกระสือ เป็นต้น

(2) ผีที่เกิดเองและยังอาศัยอยู่ในโลก เช่น ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีกองกอย หรือเทวดาที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ เหล่านี้เป็นต้น และ

¹เอี่ยม ฉายางาม, "ความเชื่อกับศาสนา", ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทยหน่วยที่ 1-7. เล่ม 1, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532), หน้า 155.

(3) ผีที่เกิดขึ้นเองแต่มีโลกของตัวเองอยู่ต่างหาก เช่น ท้าวเวสสุวรรณ พระยามัจจุราช ยมบาล เป็นต้น²

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับเอาอารยธรรมหรืออิทธิพลมาจากอินเดีย แล้วนำมาผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมทางสังคมของไทย โดยความเชื่อในลัทธิศาสนาพราหมณ์เป็นความเชื่อเก่าแก่ได้แพร่เข้ามาในยุคต้นประวัติศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์นั้น เป็นศาสนาที่เคารพบูชาที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเทพเจ้าหลายองค์ โดยมีเทพเจ้าที่สำคัญที่สุดสามองค์ กล่าวคือ (1) พระพรหม คือ ผู้สร้างสรรพสิ่ง (2) พระศิวะ คือ ผู้ทำลาย และ (3) พระวิษณุ คือ ผู้ปกป้องรักษา ต่อมาได้เกิดนิกายสำคัญในศาสนาพราหมณ์ 2 นิกาย คือ ไศวนิกาย และไวษณพนิกายโดยไศวนิกายนับถือพระศิวะว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด ส่วนไวษณพนิกายนับถือพระวิษณุว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่แพร่มาจากเขมรครอบคลุมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทย ในระยะแรกศาสนาพราหมณ์ยังคงนับถือกันแต่เพียงชนชั้นสูง และเป็นศาสนาของทางราชการ ส่วนประชาชนคนนับถือพุทธศาสนาหรือนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ การแสดงออกทางความเชื่อแบบพราหมณ์มักเป็นเรื่องพิธีกรรม อิทธิปาฏิหาริย์ การอ่อนวอนขอพรบวงสรวงในเทพเจ้าผู้มีฤทธิ์เดช เชื่อว่าเทพเจ้าเหล่านี้สามารถบันดาลให้สำเร็จตามความมุ่งหมายปรารถนา ในปัจจุบันจึงนิยมการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ เครื่องเซ่นตามความเชื่อของตนเอง ส่วนศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลก ภายหลังที่พระองค์ตรัสรู้แล้วทรงค้นพบตัวเองว่า การเกิด แก่ เจ็บ และตาย นั้นเป็นทุกข์ ดังนั้น เพื่อที่จะดับทุกข์และให้ถึงซึ่งความหลุดพ้นตามหลักของศาสนาพุทธ พระพุทธองค์จึงเน้นสอนให้คนทำความดี ละเว้นความชั่วร้ายทั้งปวง และฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้สูงขึ้นและให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย ประมาณ พ.ศ. 234 ในสมัยที่ พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นกษัตริย์ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า มีการส่งพระสมณทูตออก เผยแผ่พุทธศาสนาในต่างแดนทั่วทุกสารทิศ โดยในดินแดนสุวรรณภูมิ ให้พระโสณเถระและพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้า นำหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธที่มีการปฏิบัติจริงเข้ามาเผยแผ่ ก่อให้เกิดการตั้งมั่นเจริญรุ่งเรืองและแพร่ขยายตัวไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตราบจนถึงปัจจุบัน

สำหรับในภาคอีสาน พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ล้านช้างครั้งแรกในสมัยเจ้าฟ้าจ๋ม ขึ้นครองราชย์ที่เมืองหลวงพระบาง (พ.ศ. 1896-1936) โดยนางแก้วเกงยา พระอัครมเหสีของเจ้าฟ้าจ๋ม เกิดความสนใจเมื่อเห็นชาวเมืองฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อบูชาผีฟ้า ผีแถน จึงขอให้เจ้าฟ้าจ๋มอัญเชิญพระพุทธศาสนามาจากหลายๆ ประเทศ อาทิเช่น จากกัมพูชา พม่า และศรีลังกา เป็นต้น ซึ่งเป็นพุทธศาสนานิกายหินยานแบบลังกาวงศ์³ นับจากนั้นมาศาสนาพุทธได้เข้ามาตั้งมั่นและเผยแผ่คำสอน ซึ่งสอดคล้องผสมกลมกลืนกับความ

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 50-53.

³สีลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว, แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535), หน้า 36-37.

เชื่อดั้งเดิมของชนเผ่าได้เป็นอย่างดี ทำให้คนไทยในภาคอีสานซึ่งเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของล้านช้าง ในอดีต นับถือพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์และโหราศาสตร์มาตั้งแต่เริ่มแรกนับ เป็นที่มาของการเกิดขึ้นของความเชื่อที่มีการผสมผสานกันอย่างลงตัวที่เรียกว่า ศาสนาชาวบ้านกับการประกอบพิธีกรรม ศาสนาชาวบ้านของชาวอีสาน จึงเป็นการผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่น คือ พุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้าน ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คือ ทาน ศีล และภาวนา กับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผีต่าง ๆ เช่น ผีแถน หรือผีฟ้า ผีเชื้อ ผีนา ผีไร่ ผีป่า เป็นต้น คติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพรวมถึงเป็นตัวกำหนดการกระทำของบุคคลและสังคม⁴ ถือเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดที่บรรพบุรุษของชาวอีสาน สืบทอดไว้ให้ลูกหลานหลายชั่วอายุคน

พิธีกรรมด้านความเชื่อต่างๆ ในภาคอีสานมีทั้งพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและประเพณี ตาม ฮีตสิบสองคองสิบสี่ แต่ประเพณีที่ถือได้ว่าเป็นความโดดเด่น และถือเป็นลักษณะเฉพาะของภูมิภาคนี้ คือ ประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่⁵ คำว่า “ฮีต” เป็นคำย่อของ “จารีต” ฮีตสิบสอง ก็คือจารีตที่ปฏิบัติกัน ในแต่ละเดือนของรอบปี ตรงกับคำว่า ประเพณีสิบสองเดือนของภาคกลางนั่นเอง⁶ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติ หมุนเวียนไปอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปตามฤดูกาล และในแต่ละ เดือนก็แฝงไว้ด้วยความเชื่อในลัทธิศาสนากับวิถีชุมชนของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ชาวอีสานเชื่อถือใน ประเพณีฮีตสิบสองมาก และมีการปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง บางท้องที่ปฏิบัติกันจนครบทั้งสิบสองเดือน คือ ใน 1 ปี จะมีประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในทุกๆ เดือน บางท้องที่ปฏิบัติกันเป็นบางฮีต หรือบางบางครั้งบางคราว จะมีบางท้องที่เท่านั้นที่มีได้สืบทอดมาประเพณีทางวัฒนธรรมใดๆ ไว้เลย

พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อหลัก 3 ประการ คือ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นแรง ยึดเหนี่ยว เมื่อพิจารณาถึงลงไปรายละเอียดแล้วจะพบว่า ประเพณีที่ชาวอีสานทำอยู่ ส่วนใหญ่เป็น ประเพณีที่มีพิธีกรรมคลี่คลายมาจากลัทธิพราหมณ์และการนับถือผี มีเพียงพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่เป็น พุทธศาสนาโดยแท้⁷ และประเพณีฮีตสิบสองก็มีการผสมผสานความเชื่อแบบต่าง ๆ ในแต่ละเดือน เช่นเดียวกันจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อแรกเริ่มเป็นประชาชนส่วนมากอพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ ลาว

⁴จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน, (มหาสารคาม: ม.ป.ท., 2538), หน้า 2.

⁵มณี พันทวี, โครงการจัดงานประเพณีวันออกพรรษา, (มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม อีสาน, ม.ป.ป.) หน้า 63.

⁶สิริวัฒน์ คำวันสา, อีสานคติเนื่องในงานการเล่นพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), หน้า 65.

⁷สำลี รักสุทธี, ฮีตสิบสองคองสิบสี่, (กรุงเทพมหานคร: พ.ศ.พัฒนา จำกัด, 2549), หน้า 7.

เขมร หรือมาจากจังหวัดใกล้เคียง กล่าวคือ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน ซึ่งได้รับอิทธิพลหรืออารยธรรมจากประเทศเพื่อนบ้าน จนกลายเป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมสี่เผ่าไทย” ของคนจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้ภาษาอยู่ 4 ภาษา คือ เขมร ส่วย ลาว และเยอ คนส่วนมากจะอพยพมาจากฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ก่อนจะแยกออกไปตั้งบ้านเมืองต่าง ๆ ในบริเวณลุ่มน้ำชี แม่น้ำมูล ดังนั้น ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ การประยุกต์ใช้หลักคำสอนทางศาสนาและประเพณีฮินดูสองคลองสืบสื จึงได้รับการสืบทอดกันมาไม่ขาดสาย โดยดำรงบทบาทสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมและศีลธรรมของคนในสังคม⁸ เพื่อไม่ให้ชาวบ้านประพฤติในทางที่ผิดศีลธรรม และชี้นำไปสู่ความดีตามอุดมคติของบรรพชนชาวศรีสะเกษ

ในยุคปัจจุบัน จังหวัดศรีสะเกษและสังคมชนบทโดยทั่วไป ภู่วัฒนธรรมจากแหล่งอื่นเข้ารุกราน สังคมชนบท ถูกเปลี่ยนเข้าสู่ยุคพัฒนาทางวัตถุอย่างฉับพลัน ชนบธรรมนิยมประเพณีท้องถิ่นถูกเหยียบย่ำว่าเป็นของต่ำทรมาล้าสมัย เยาวชนและคนรุ่นใหม่หลงใหลกระแสวัฒนธรรมภายนอก จนหลงลืมวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตัวเอง ประเพณีที่ยังปฏิบัติกลายเป็นเพียงเครื่องสนองความบันเทิงที่ฉาบฉวย กุศโลบายดั้งเดิม คือ การปลูกฝังจิตสำนึกทางสังคม วัฒนธรรมถูกละเลย ทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของผู้คนลดน้อยลง สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา สูญเสียบทบาทในการอบรม ให้ความรู้ และปลูกฝังศีลธรรม นำไปสู่ค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ค่านิยมที่ตึงตังและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย มีการสืบทอดน้อย ระบบคุณค่าของสังคมในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือกันเริ่มเสื่อมถอย เนื่องจากกิจกรรมประเพณีที่ดำเนินไปเพื่อส่วนรวมไม่ได้รับการเอาใจใส่ ซึ่งในที่สุดอาจนำมาสู่ภาวะของการ สมสลายทางวัฒนธรรมที่บรรพชนใช้เวลาสั่งสมมายาวนานได้สิ้นสุดลงในที่สุด การที่จะดำรงสังคมวัฒนธรรมของชาวอีสานให้มั่นคงต่อไปได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการเอาใจใส่ และมีการจัดการที่ถูกต้อง การพัฒนาต่างๆ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคง หาใช่การพัฒนาที่ขาดจากฐานเดิมซึ่งจะทำให้สั่นคลอนได้ง่าย⁹ ทั้งนี้ให้อยู่ในบริบทของสังคมและชุมชนทั้งของอดีตและปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชนตามที่เป็นจริง มีการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่อย่างเหมาะสม ย่อมจะสามารถดำรงสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามให้มั่นคงต่อไปได้

จะเห็นได้ว่า พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อหลักสามประการ คือ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ศาสนาประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก คือ

⁸ประสาธ อิศรปริดา และคณะ, ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2518), หน้า 69.

⁹ประเวศ วะสี, แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมसानุภาพและวิเศษ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2536), หน้า 33.

- (1) ต้องมีผู้ก่อตั้งหรือผู้ประกาศศาสนา เรียกว่า ศาสดา
- (2) ต้องมีหลักการหรือคำสอนของศาสนานั้น ๆ เรียกว่า ธรรมะหรือคัมภีร์
- (3) ต้องมีผู้เผยแผ่หรือผู้สืบทอดศาสนา เรียกว่า สาวก หรือนักบวช
- (4) ต้องมีสถานที่ปฏิบัติกิจกรรมหรือเคารพทางศาสนา เรียกว่า ศาสนสถาน
- (5) ต้องมีสัญลักษณ์ทางศาสนา
- (6) ต้องมีหลักเกณฑ์ปฏิบัติ

ค่านิยมหลักของการนับถือศาสนามักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัว และเครือญาติเป็นแรง ยึดเหนี่ยว เมื่อพิจารณาถึงลงไปรายละเอียดแล้วจะพบว่า ประเพณีที่ชาวอีสานทำอยู่ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่มีพิธีกรรมคลี่คลายมาจากลัทธิพราหมณ์และการนับถือผี มีเพียงพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่เป็นพุทธศาสนาโดยแท้ และประเพณีฮีตสิบสองก็มีการผสมผสานความเชื่อแบบต่าง ๆ ในแต่ละเดือนเช่นเดียวกัน ความเชื่อของมนุษย์จึงเกิดจากการพยายามค้นหาคำตอบให้กับปรากฏการณ์ต่าง ๆ รอบตัว ที่มนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยข้อจำกัดของความรู้ในช่วงเวลานั้น อันเป็นสาเหตุทำให้มนุษย์เกิดความหวาดกลัว เกิดความสงสัย และความต้องการเอาชนะ จึงสร้างสมมุติฐานขึ้นมาเพื่ออธิบายสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น และพัฒนาเป็นความเชื่อถือสืบต่อกันมา

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.2.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
- 1.2.2 เพื่อศึกษาการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
- 1.2.3 เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.3 ปัญหาที่ต้องการทราบ

- 1.3.1 ภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษเป็นอย่างไร
- 1.3.2 การผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะเป็นอย่างไร
- 1.3.3 ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะการประกอบพิธีกรรมอย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยเรื่อง “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ 3 ด้าน ดังนี้

1.4.1.1 ศึกษาภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.4.1.2 ศึกษาการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.4.1.3 วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.4.2 ขอบเขตด้านเวลา

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามทั้งสิ้น 1 ปี คือ ตั้งแต่เดือน 1 ตุลาคม ปีพ.ศ. 2560 ถึง เดือน 30 กันยายน พ.ศ. 2561

1.4.3 ขอบเขตด้านพื้นที่

ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ในการศึกษาแบบเจาะจง เพื่อให้ได้พื้นที่มีลักษณะการผสมผสานความเชื่อด้านการประกอบพิธีกรรมครบทั้ง 3 รูปแบบ กล่าวคือ ผี พราหมณ์ พุทธ และเพื่อให้ได้ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย ได้กระบวนการส่งผ่านและสืบทอดภูมิปัญญาจากคนรุ่นก่อนเป็นชุมชนที่มีการปฏิบัติพิธีกรรมอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ประชาชนในพื้นที่ยังคงมีวิถีชีวิตแบบคนชนบทปราศจากอิทธิพลของสังคมเมือง เป็นชุมชนที่มีรูปแบบทางกายภาพของการผสมผสานความเชื่อปรากฏอย่างชัดเจน เป็นชุมชนที่มีชัยภูมิในการตั้งหมู่บ้านอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูล เพื่อให้ได้เห็นพัฒนาการทางความเชื่อของชุมชนที่มีบริบทภูมิศาสตร์คล้ายคลึงกันแต่มีสถานภาพการดำเนินงานด้านประเพณีที่แตกต่างกัน โดยผู้วิจัยพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ทำการวิจัยทั้งหมด 4 หมู่บ้าน จาก 4 อำเภอ ของจังหวัดศรีสะเกษ และมีภาษาพูดที่แตกต่างกัน 4 ภาษา คือ ภาษาเยอ ภาษาส่วย ภาษาเขมร และภาษาลาว เพื่อให้ได้พื้นที่ตัวอย่างที่หลากหลายมิติ และได้ข้อมูลที่ครบถ้วน ดังนี้

1.4.3.1 บ้านใหญ่ ตำบลเมืองคง อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ (ใช้ภาษาเยอ)

1.4.3.2 บ้านทุ่งสว่าง ตำบลเมืองจันทร์ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ (ใช้ภาษาส่วย)

1.4.3.3 บ้านหนองแปน ตำบลผือใหญ่ อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ (ใช้ภาษาลาว)

1.4.3.4 บ้านหัวเสือ ตำบลห้วยเหนือ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ (ใช้ภาษาเขมร)

1.4.4 ขอบเขตด้านพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยศึกษาชุมชนในลักษณะองค์รวม (Holistic Approach) เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในกรณีของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้รู้ (Key Informants) และผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุมจากการสนทนา (Snowball) ในกรณีของผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) โดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์ด้านจำนวนและคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลไว้ล่วงหน้าพอสังเขป ดังนี้

1.4.4.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วย

- ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - ผู้นำทางจิตวิญญาณ / ปราชญ์ชาวบ้าน 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - ผู้นำด้านการพัฒนา 4 อำเภอ อำเภอละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - นักวิชาการด้านความเชื่อ-ประเพณี อำเภอละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 16 คน

1.4.4.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย

- ผู้นำชุมชนฝ่ายพัฒนา 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - พระภิกษุ / ผู้นำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 2 รูป/คน รวมเป็น 8 คน
 - หมอพรหมณ์ / ผู้นำพิธีกรรมทางพรหมณ์ 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - กะจ้ำ / ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 20 รูป/คน

รวมผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 36 รูป/คน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังจะได้เก็บข้อมูลบางประเภทจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจัดอยู่ในส่วนของการสังเกตการณ์ประกอบกันไปด้วย

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

1.5.1 ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ความสามารถของกลุ่มชุมชนในการประดิษฐ์คิดค้น ปรับปรุงและพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ขึ้นใช้ในชีวิตประจำวัน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ สั่งสม และถ่ายทอดมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน จนมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

1.5.2 การผสมผสาน หมายถึง ความรู้ความสามารถในการจัดการกับสิ่งต่างๆ ที่แตกต่างกัน ระหว่างความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อพรหมณ์ และพุทธศาสนา ให้สามารถอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัย

และส่งเสริมซึ่งกันและกัน ในที่นี้หมายถึงการผสมผสานความเชื่อต่างๆ ที่เกิดจากการดำรงอยู่ของชุมชนอีสานที่เกิดจากประเพณีในฮีตสิบสอง

1.5.3 ความเชื่อ หมายถึง ความเชื่อทางศาสนาที่เป็นความเชื่อที่มนุษย์ยินยอมต่อนอกเหนือธรรมชาติ มีการกราบไหว้อ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครอง ต่างจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มนุษย์พยายามควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง

1.5.4 ความเชื่อผี หมายถึง ความเชื่อที่อิงอาศัยผี เป็นความเชื่อว่า เบื้องหลังเหตุการณ์และสรรพสิ่งทั้งหลายมีวิญญาณหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติคอยบังคับควบคุมอยู่ จำแนกเป็นสามลักษณะ คือ ผีที่มีบทบาทด้านการปกครอง เช่น ผีแถน ผีปู่ตา ผีอารักษ์ เป็นต้น ผีที่อยู่ตามธรรมชาติ เช่น ผีป่าผีภู ผีนา ผีน้ำ และผีที่ให้โทษ หรือผีร้าย เช่น ผีปอบ ผีเปรต ผีกระสือ เป็นต้น

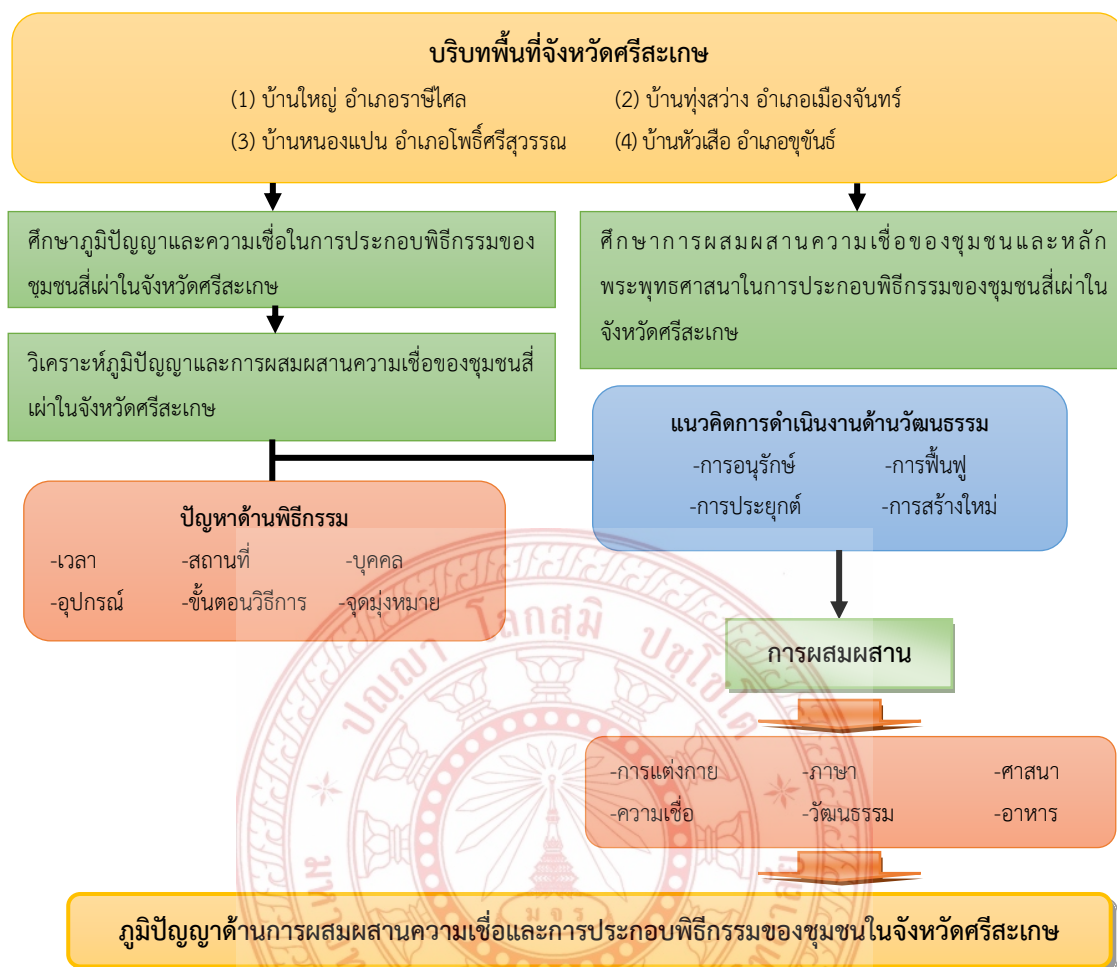
1.5.5 ความเชื่อพราหมณ์ หมายถึง ความเชื่อที่อิงอาศัยความเชื่อพราหมณ์ เชื่อถือในวิชาคาถาอาคมเวทมนต์ต่าง ๆ ว่ามีความขลังศักดิ์สิทธิ์ สามารถให้ทุกข์หรือสุขแก่ผู้คนได้ ความเชื่อในเคราะห์กรรม โชคลาง ตลอดจนความเชื่อเทพเจ้าที่ประจำอยู่ในส่วนต่างๆ ของสากลจักรวาล มีการบูชาเทพเจ้าด้วยพิธีกรรมและการสวดอ้อนวอน โดยหวังว่าเมื่อกระทำพิธีกรรมแล้วเทพเจ้าจะประทานพรให้ตามที่ปรารถนา

1.5.6 ความเชื่อพุทธ หมายถึง ความเชื่อที่อิงอาศัยหลักของพุทธศาสนา มีความเชื่อถือและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ การละเว้นความชั่ว การทำความดี การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ความมีเหตุมีผลเรื่องบุญบาป หลักกรรมและผลของกรรม

1.5.7 พิธีกรรม หมายถึง เครื่องบ่งชี้ถึงรูปแบบทางความเชื่อ เพราะเมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างไร ย่อมแสดงลักษณะทางความเชื่อของตนให้ปรากฏผ่านการกระทำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ประเพณีพิธีกรรม คือ ลักษณะทางรูปธรรมของความเชื่อซึ่งเป็นนามธรรม หรือประเพณีที่เป็นแบบแผนของกิจกรรมทางสังคมที่มนุษย์ทำขึ้น เกิดจากความเชื่อทางด้านศาสนา มีทั้งจารีตประเพณีขนบธรรมเนียมประเพณี และประเพณีท้องถิ่น ซึ่งประเพณีทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม การอยู่ร่วมกัน ความสามัคคี ตลอดจนความปลอดภัยของชีวิต ประเพณียังสอนให้คนรู้จักการระแวดระวังระบบอาวุโสโดยแสดงออกในรูปของการประกอบพิธีกรรม เป็นต้น

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ มีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้งผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

ภาพที่ 1.1 แสดงแผนผังมโนทัศน์กรอบแนวคิดการวิจัย

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1.7.1 ได้ศึกษาภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.7.2 ได้ศึกษาการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.7.3 ได้ทราบผลการวิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.7.4 ได้มีการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของชุมชนด้วยการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และเป็นแนวทางให้หน่วยงานต่างๆ ผู้นำชุมชนนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เกิดจากการสืบทอดรูปแบบทางความเชื่อมาจากบรรพบุรุษในถิ่นฐานเดิมก่อนที่จะอพยพมา เป็นความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อผี ความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อพุทธ เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ในภูมิภาคนี้ ส่วนผู้นำในการปฏิบัติทางความเชื่อ ความเชื่อผีเกิดจากการส่งต่ออำนาจจากผู้ที่ทำหน้าที่รุ่นก่อนให้กับบุคคลที่เห็นสมควร เกิดจากการคัดเลือกของผีโดยการเสี่ยงทาย และการคัดเลือกของชาวบ้านด้วยประชาติตความเชื่อพราหมณ์เกิดจากการศึกษาหาความรู้ในวิถีพราหมณ์ด้วยความสนใจเฉพาะบุคคล ความเชื่อพุทธเกิดจากวิถีค่านิยมในการบวชของชาวบ้าน เกิดจากการศึกษาเรียนรู้จากตำรา และจากการสั่งสอนของครูอาจารย์ ในส่วนของประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อที่เกิดจากการยึดถือปฏิบัติตามแบบอย่างของคนรุ่นเก่าที่ส่งต่อประสบการณ์มาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงยุคปัจจุบัน มีรายละเอียดที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา ดังนี้

- 2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญา
- 2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการผสมผสานความเชื่อทางวัฒนธรรม
- 2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีและการประกอบพิธีกรรม
- 2.4 แนวคิดและทฤษฎีการผสมผสานความเชื่อของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนา
- 2.5 การผสมผสานภูมิปัญญาในการประกอบพิธีกรรมของชนสี่เผ่า
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (Indigenous Knowledge) เป็นรากเหง้าของความรู้อันเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมของมนุษยชาติ ภูมิปัญญาก่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้น ปรับปรุง พัฒนาวิทยาการใหม่ ๆ แทนที่ของเก่าไม่ขาดสาย มีการเรียนรู้และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า มิใช่เพียงสติปัญญาของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่หมายถึงองค์ความรู้ที่เป็นสมบัติเฉพาะของเผ่าพันธุ์

อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา ให้ความหมายว่า “ภูมิปัญญา” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Wisdom” ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์

ความรู้ ความคิด ความเชื่อ และการกระทำของบุคคลในท้องถิ่นที่นำมาใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหา หรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยมีการสืบสานและถ่ายทอดต่อ ๆ กันมา¹

2.1.1 ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญา

ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญา จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่เก่าแก่ และมีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณพื้นที่ๆ เป็นจังหวัดศรีสะเกษแห่งนี้ เป็นแหล่งอารยธรรมโบราณแห่งหนึ่งของภาคอีสานและเป็นพื้นที่เข้าใจกันว่าชนชาติกวยหรือส่วยคงจะเป็นบรรพชนเจ้าของพื้นที่มาตั้งแต่ดั้งเดิมและเป็นผู้สืบสานมรดกทางวัฒนธรรมตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันว่าในพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษจะยังไม่มี การขุดค้นหรือศึกษาโครงสร้างด้านมนุษยวิทยา และการตั้งหลักแหล่งอย่างจริงจังก็ตาม แต่ก็พออนุมานได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ อาทิเช่น ชาวส่วยหรือชาวกวยน่าจะเป็นบรรพชนของคนศรีสะเกษ ทั้งนี้เพราะจังหวัดศรีสะเกษมีหมู่บ้านหรือชุมชนที่ชาวกวยหรือที่เรียกกันว่า “ชาวส่วย” มากกว่าจังหวัดใดใดในภาคอีสาน

จังหวัดศรีสะเกษ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้บริบทของกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งพวกเขาได้พยายามปรับตัวคล้อยตามไปกับบริบทเหล่านั้น โดยการฟื้นฟูวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นชนเผ่าในแต่ละเขตพื้นที่ คือ ชนเผ่าส่วย ชนเผ่าเขมร ชนเผ่าลาว และชนเผ่าเยอ วัฒนธรรมและอัตลักษณ์บางส่วนสูญหายไป แต่ปัจจุบันมีการฟื้นฟูความเป็นวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ให้คงไว้และรองรับกับกระแสการท่องเที่ยวของสังคม และเพื่อผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ที่พวกเขาจะได้รับจากการปรับตัวในครั้งนี้ โดยพวกเขาได้ใช้อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองที่มีอยู่เดิมและที่ฟื้นฟูขึ้นใหม่เป็นจุดขายให้แก่นักท่องเที่ยว โดยมีการนำเสนออัตลักษณ์ผ่านสถานที่ท่องเที่ยว วิถีชีวิต และการแสดงทางวัฒนธรรมต่างๆ คือ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ศิลปะการฟ้อนรำ ประเพณี และการละเล่นของชนสี่เผ่า แต่ทั้งนี้การนำเสนออัตลักษณ์ในบริบทของการท่องเที่ยวนั้นผู้วิจัยมองว่ายังไม่เป็นที่นิยมและโดดเด่นเท่าที่ควร ควรปรับให้มีความสวยงาม แปลกใหม่และมีความตื่นตาตื่นใจมากขึ้นด้วย เช่น ด้านความเชื่อทางศาสนา ด้านพิธีกรรม และด้านวัฒนธรรม

ความเชื่อทางศาสนา เป็นความเชื่อที่มนุษย์สยบยอมต่อสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ มีการกราบไหว้อ้อนวอนให้ช่วยคุ้มครอง ต่างจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มนุษย์พยายามควบคุมอำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง รูปแบบความเชื่อทางศาสนานั้นมีอยู่สองแบบ คือ ศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ ตามคำสั่งสอนของศาสดา (Doctrinal Religion) และศาสนาแบบ

¹อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา, ลวดลายและการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาต่อการจัดการผ้าทอพื้นเมืองที่ส่งผลเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองแก่ชุมชนท้องถิ่น : ศึกษากรณีผ้าลายสร้อยดอกหมากในจังหวัดมหาสารคาม, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549, หน้า 39-43.

ชาวบ้าน (Popular Religion)² ศาสนาชาวบ้านนั้น เป็นการผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่น คือ พุทธศาสนาในระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผี³ คติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพ การกระทำของบุคคลและสังคม มนุษย์ผู้ฉลาดนำคติความเชื่อเหล่านี้ไปประกอบพิธีกรรม เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติคนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์ทางสังคม

ความเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญที่มากับการสร้างสรรค์อารยธรรมของมนุษยชาติ ความเชื่ออาจเป็นการค้นหาคำตอบในคำถามที่ไม่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล หรืออาจเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจในสภาพแวดล้อมและสังคมที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก ในสังคมยุคโบราณ มนุษย์ยังไม่มีพัฒนาการระบบความเชื่อขั้นสูงที่เรียกว่าศาสนา ผู้คนสมัยนั้นพยายามหาคำตอบให้กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ พวกเขาเชื่อว่าผู้มีอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติเป็นผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ต่างๆ ที่พวกเขาไม่สามารถอธิบายได้⁴ ด้วยเหตุนี้ พวกเขาจึงต้องทำอะไรบางอย่างให้เป็นที่รักที่พอใจของผู้มีอำนาจวิเศษนั้น เพื่อได้รับการคุ้มครองป้องกันให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ที่มีมากมายในสังคมยุคบุพกาล และได้รับการเอื้ออำนวยผลประโยชน์ในการทำมาหากินท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ยากลำบาก

ดังนั้น จังหวัดศรีสะเกษจึงเป็นแหล่งอารยธรรมที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลาย คือ ส่วย เยอ เขมร และลาว ในอดีตชนเผ่าลาวเขมร เคยปกครองมาก่อน และต่อมาชาวส่วย กวยหรือกูยได้อพยพมาสร้างบ้านแปลงเมืองรวมถึงการปกครอง ส่วนชาวเยอเป็นชนกลุ่มหนึ่งก็คือกวยเยอ ต่อมาเรียก เยอชนทั้งสี่เผ่า มีภาษาพูดในท้องถิ่นของตนเองรวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง งานประเพณีสี่เผ่าไทยศรีสะเกษ หรืองานเทศกาลดอกกล้าวนบาน (เดิม) เป็นงานประเพณีประจำปีที่ยิ่งใหญ่ทุกปีแสดงออกถึงประเพณีวัฒนธรรมที่ชาว 4 เผ่าได้อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี⁵ ชุมชนหมู่บ้านอีสานเป็นสังคมที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ล้านช้าง อีสานเป็นดินแดนตอนปลายของวัฒนธรรมดังกล่าว อิทธิพลของกรุงเทพฯ มีน้อยมาก สมัยรัตนโกสินทร์ฝ่ายไทยถือว่าลาวและเมืองในอำนาจของลาว (อีสาน) ล้วนขึ้นต่อไทย แต่เป็นการแผ่อำนาจทางทหารเท่านั้น

²อมรา พงศาพิชญ์, การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนางาน, (ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537), หน้า 34-35.

³จารุวรรณ ธรรมวัตร, ภูมิปัญญาอีสาน, (มหาสารคาม: นางนวลออฟเซ็ท, 2538ก), หน้า 2.

⁴จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา, 2540), หน้า 101.

⁵อุทัย สมวัฒน์, “ประเพณี 4 เผ่าไทยศรีสะเกษย้อนรอยวัฒนธรรมของบรรพชนอีสาน”, บ้านเมือง, (4 มีนาคม 2540): 11.

แต่ทางด้านวัฒนธรรมกรุงเทพฯ ยังไม่มีอิทธิพลต่ออีสานเลย⁶ การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชนสี่เผ่า ในจังหวัดศรีสะเกษ โดยยึดเป็นแนวปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม เช่น จารีตประเพณี ความเชื่อและ พิธีกรรม เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่า จะมีสิ่งเหล่านี้สำหรับให้คนของเผ่าถือเป็นแนวปฏิบัติในการ ดำรงชีวิต จะเห็นว่า เผ่าเขมร เผ่าส่วย เผ่าลาว และเผ่าเยอ เผ่าต่างๆ เหล่านี้ คือ ชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ ที่แตกต่างกันออกไปแต่จะนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่แต่อาศัยอยู่ ในจังหวัดเดียวกันนั่นเอง⁷

เมื่อวิทยาการต่างๆ เจริญขึ้น มนุษย์ได้คิดค้นวิธีการตอบสนองความพึงพอใจของผู้มี อำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่พวกเขาสร้างขึ้น และกลายมาเป็นพิธีกรรมหลากหลายรูปแบบในระบบความเชื่อ ดั้งเดิมต่อมาความเชื่อได้มีพัฒนาการจนเกิดระบบที่ซับซ้อนขึ้น มีการขยายแนวคิดทางความเชื่อออกไปสู่สังคมระดับกว้าง มีระบบการสืบทอดความเชื่ออย่างเป็นรูปธรรม เกิดประเพณีพิธีกรรมที่รองรับ กับรูปแบบความเชื่อนั้นๆ ซึ่งความเชื่อนั้นก็ได้กลายมาเป็นลัทธิและศาสนาในเวลาต่อมา ประเพณี พิธีกรรมในภาคอีสานมีทั้งประเพณีในชีวิตประจำวันและประเพณีตามฮีตสิบสอง แต่ประเพณีที่ถือได้ ว่ามีความโดดเด่น และถือเป็นลักษณะเฉพาะของภูมิภาคก็คือ ประเพณีฮีตสิบสอง⁸ คำว่า “ฮีต” เป็น คำย่อของ “จารีต” ฮีตสิบสอง ก็คือจารีตที่ปฏิบัติกันในแต่ละเดือนของรอบปี ตรงกับคำว่า ประเพณี สิบสองเดือนของภาคกลางนั่นเอง⁹ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติหมุนเวียนไปอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถี ชีวิตและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปตามฤดูกาล และในแต่ละเดือนก็แฝงไว้ด้วยความเชื่อในลัทธิ ศาสนากับวิถีชุมชนของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ชาวอีสานเชื่อถือในประเพณีฮีตสิบสองมาก และมีการ ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง บางท้องที่ปฏิบัติกันจนครบทั้งสิบสองเดือน บางท้องที่ปฏิบัติกันเป็นบาง ฮีต จะมีบางท้องที่เท่านั้นที่มีได้สืบทอดมา

พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อหลักสาม ประการ คือพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือการ แก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและ

⁶ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์, 2541), หน้า 63-64.

⁷บุญยืน งามเปรี่ยม และคณะ, พุทธจริยศาสตร์การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าในจังหวัด ศรีสะเกษ, รายงานวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 47.

⁸มูณี พันทวี, โครงการจัดงานประเพณีวันออกพรรษา, (มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและ วัฒนธรรมอีสาน, ม.ป.ป.), หน้า 63.

⁹สิริวัฒน์ คำวันสา, อีสานคดีเนื่องในงานการละเล่นพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), หน้า 65.

เครือญาติเป็นแรงยึดเหนี่ยว¹⁰ เมื่อพิจารณาถึงลงไปในเรื่องละเอียดแล้วจะพบว่า ประเพณีที่ชาวอีสานทำอยู่ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่มีพิธีกรรมคลี่คลายมาจากลัทธิพราหมณ์และการนับถือผี มีเพียงพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่เป็นพุทธศาสนาโดยแท้ และประเพณีฮัตถ์สิบสองก็มีการผสมผสานความเชื่อแบบต่างๆ ในแต่ละเดือนเช่นเดียวกัน

ในจำนวนฮัตถ์สิบสองเดือน อาจสามารถจำแนกประเภทตามจุดมุ่งหมายหรือตามหลักความเชื่อในการกระทำได้สี่ประเภทคือ ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีทั้งหมดหกเดือน คือ เดือนเจียง เดือนสาม เดือนสี่ เดือนแปด เดือนสิบเอ็ด และเดือนสิบสอง ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากินเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตตลอดจนความบริบูรณ์ของน้ำฝน มีทั้งหมดสามเดือน คือ เดือนยี่ เดือนหก และเดือนสิบ ซึ่งเป็นความเชื่อตามแบบธรรมชาตินิยม หรือความเชื่อเกี่ยวกับผี (Animism) ประเพณีเกี่ยวกับขวัญและกำลังใจในการดำรงชีวิต มีทั้งหมดสองเดือน คือ เดือนห้า และเดือนเจ็ด ซึ่งจะมีลักษณะของความเชื่อถือผีผสมกับพิธีกรรมแบบพราหมณ์อยู่ในประเพณีเดียวกันและประเพณีเกี่ยวกับความกตัญญูและระลึกถึงบรรพบุรุษ มีสองเดือน คือ เดือนเก้า และเดือนสิบซึ่งในเดือนสิบจะเป็นลักษณะผสมระหว่างความมุ่งหมายเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตและแสดงความกตัญญูแก่บรรพบุรุษไปด้วยในขณะเดียวกัน¹¹

จะเห็นได้ว่า ชาวอีสาน มีการผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่น คือ พุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวันควบคู่กับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี เช่น ผีแถน ผีเชื้อ ผีนา ผีไร่ ผีป่า ผีปู่ตา ผีป่าเขาลำเนาไพร คติความเชื่อเหล่านี้เป็นความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญ เป็นตัวกำหนดการกระทำของบุคคลและสังคม ถือเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดที่บรรพบุรุษของชาวอีสานสืบทอดไว้ให้ลูกหลานผ่านมาแล้วหลายชั่วอายุคน ถึงแม้จะมีความสำคัญกับชีวิตมนุษย์ แต่ความเชื่อทางศาสนาเป็นเพียงนามธรรม ในส่วนรูปธรรมของความเชื่อทางศาสนานั้น ย่อมแสดงออกผ่านทางประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งจัดทำขึ้นเพื่อรองรับความเชื่อนั้น ประเพณีและพิธีกรรมจึงเป็นเสมือนเครื่องหมายวัฒนธรรมทางความเชื่อ ที่ชุมชนหรือสังคมแสดงออกมาให้ภายนอกได้รับรู้ ผ่านการมองเห็น การสัมผัส ได้อย่างเป็นรูปธรรม เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ผ่านการเรียนรู้ ดัดแปลง สังสม และถ่ายทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนาน โดยในแต่ละสังคมย่อมมีประเพณีพิธีกรรมที่แตกต่าง หรือคล้ายคลึงกันไปตามลักษณะสังคมวัฒนธรรม และอิทธิพลของสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นนั้นๆ

¹⁰ สาลี รักสุทธี, ฮัตถ์สิบสองคลองสิบสี่, (กรุงเทพมหานคร: พ.ศ.พัฒนา จำกัด, 2549), หน้า 7.

¹¹ พระครูสุเทพสารถ (สุนันท์ เพชรเลื่อน) และคณะ, มรดกไทยอีสานฉบับสมบูรณ์, (ขอนแก่น: ขอนแก่นคัลนนานาธรรม จำกัด, 2544), หน้า 286-187.

2.1.2 ความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม กล่าวคือ การเรียนรู้และมีประสบการณ์ที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง กับการเรียนรู้และมีประสบการณ์ที่ได้รับจากผู้ใหญ่หรือจากการสืบทอดต่อ ๆ กันมา จนกลายเป็นการยอมรับกันทั่วไปในชุมชนหรือท้องถิ่น หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ทำได้เอง ผ่านการเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นลักษณะของสติปัญญา และองค์ความรู้ทั้งหมดที่ครอบคลุมด้านกว้าง ด้านลึก โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ไปใช้ในการแก้ปัญหา หรือใช้เป็นองค์ประกอบเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ภายในท้องถิ่นของตนเอง¹²

เอกวิทย์ ณ ถลาง อธิบายความหมายของภูมิปัญญาว่า หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพ ในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนา สืบสานกันมา¹³

ประเวศ วะสี อธิบายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสัมพันธ์ที่ท้องถิ่นได้สะสม ถ่ายทอด ปรับปรุง สืบทอดกันมาปรากฏเป็นความสามารถ วิธีการ เครื่องมือ สามารถใช้ควบคุมสังคม แก้ไขปัญหา หรืออำนวยความสะดวกแก่บุคคลและท้องถิ่นโดยตลอดมา จำแนกได้สองลักษณะ คือ ด้านนามธรรม ได้แก่ความคิด ความเชื่อ และคุณค่าปัจเจกชน ต่อมาปรากฏในรูปของศาสนา พิธีกรรม นิทาน เพลง สุภาษิต การสั่งสอน เป็นต้น และด้านวัตถุ ได้แก่ อุปกรณ์ เครื่องมือ สิ่งปลูกสร้าง อาชีพต่างๆ เป็นต้น โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะสำคัญบางประการ คือ 1) ความจำเพาะกับท้องถิ่นนั้นๆ 2) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการกันสูง 3) มีความเคารพผู้อาวุโส คือเคารพในประสบการณ์ของผู้ผ่านชีวิตมาก่อน โดยได้จำแนกลักษณะของภูมิปัญญาไทยออกเป็นข้อๆ ดังนี้

- (1) เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม
- (2) แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
- (3) เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต

¹²เสรี พงศ์พิศ, “ภูมิปัญญาชาวบ้าน”, นโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 1(3) ; 31-34 : (ธันวาคม 2544), หน้า 31-34.

¹³เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540), หน้า 65-66.

- (4) เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้
- (5) เป็นแกนหลัก หรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้เรื่องต่างๆ
- (6) มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
- (7) มีการเปลี่ยนแปลง เพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาสังคม¹⁴

จะเห็นได้ว่า การสืบทอดความรู้ ความคิดที่มีความเชื่อในท้องถิ่นเป็นแกนสำคัญนั้น ทำให้การดำรงอยู่ได้ภายใต้การเปลี่ยนแปลง ในยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชาวบ้านได้สร้างขึ้น เป็นผลงานทางศิลปวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งกลายเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงทุกวันนี้ มรดกที่สืบทอดมานั้น ส่วนหนึ่งมาจากวิธีการศึกษาเรียนรู้ รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งมรดกที่สำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็คือ มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกทางปัญญา ที่แทรกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านอันมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญ ถึงแม้ว่าการเมืองการปกครองในแต่ละยุคสมัยจะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่มรดกทางวัฒนธรรมและทางปัญญาที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบของ ค่านิยม ความเชื่อ และวรรณกรรม รวมถึงโบราณวัตถุและโบราณสถานนั้น ยังคงเป็นหลักฐานที่สำคัญที่ทำให้อนุชนรุ่นหลังได้รู้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือวัฒนธรรมท้องถิ่นมีความเป็นมาที่ต่อเนื่อง มิได้สูญหายไปจากความทรงจำและรูปแบบการปกครองของบ้านเมืองในสมัยใหม่ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมต่างๆ ที่สะท้อนถึงวิถีคิดของชนชาติ และความเป็นไปของสังคม

2.1.3 หลักการสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญา

หลักการสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญา หมายถึงรวมถึงวัฒนธรรมชุมชน หมายถึง วัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น ที่เกิดจากระบบนิเวศ ความเชื่อ ประเพณี กฎระเบียบ ของกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันที่อาศัยอยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน ทำให้เกิดการสร้างบ้านเรือน การละเล่น อาหาร ทัศนคติ ค่านิยมเฉพาะท้องถิ่นนั้นๆ โดยรายละเอียดที่ผู้วิจัยนำมาศึกษาดังนี้

(1) การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์ จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดสาย เป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์สืบทอดกันมามีได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง ภูมิปัญญาจึงนับเป็นความคิดทางสังคม (Social Thought) ที่สำคัญอย่างหนึ่ง ทั้งในลักษณะที่เป็นนามธรรม คือปรัชญาแนวทางในการ ดำเนินชีวิต และในลักษณะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะด้าน เช่น การทำมาหากิน ศิลปะ ดนตรี หัตถกรรม

¹⁴ประเวศ วะสี, “การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น”, ใน เอกสารประกอบการสัมมนาภูมิปัญญากับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท, (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2534), หน้า 80.

และสิ่งอื่นๆ ซึ่งในสังคมใดที่มีการดำรงอยู่มายาวนานย่อมจะต้องมีภูมิปัญญา ด้วยกันทุกสังคม ระบบดังกล่าวจะประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ ความรู้และระบบ ความรู้ การสั่งสมและการเข้าถึงความรู้ การถ่ายทอดความรู้และระบบความรู้ รวมทั้งการ สร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาความรู้ นอกจากนี้ชาวบ้านทุกหมู่เหล่าได้ใช้สติปัญญาของตนสั่งสมความรู้และประสบการณ์เพื่อการดำรงชีวิมาโดยตลอดและย่อมถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องด้วยวิธีการต่างๆ ที่แตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยอาศัย ศรัทธาทางศาสนาความเชื่อถือผีสาขต่างๆ ความทั้งความเชื่อบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานในการถ่ายทอดเรียนรู้สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษในอดีตถึงลูกหลานในปัจจุบัน สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นได้มีนักวิชาการเสนอวิธีการการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นน่าสนใจ

จากรวรรณ ธรรมวัตร¹⁵ ได้แบ่งวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นตามช่วงวัยออกเป็น 2 วิธี คือ

(1) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่เด็ก โดยใช้กิจกรรมการถ่ายทอดแบบง่ายๆ ไม่ซับซ้อน และดึงดูดใจ เช่น การเล่นเกม การละเล่น การทายปริศนา เป็นต้น ซึ่งเป็นวิธีการสร้างเสริมนิสัย และบุคลิกภาพที่สังคมปรารถนา และมุ่งเน้นด้านจริยธรรมเป็นสำคัญ และ

(2) วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่ผู้ใหญ่ ซึ่งมีวิธีการถ่ายทอดหลายรูปแบบ เช่น วิธีการบอกเล่า การสังเกตด้วยตนเองผ่านพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

การถ่ายทอดความรู้ของภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ การบอกวิชาความรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจและนำไปปฏิบัติได้ ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นมักจะถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายไปโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เรียนวิชาการสอนมาจากสถาบันใดๆ และจะใช้สามัญสำนึกแบบสังคมประกิต คือการเรียนการสอนที่เกิดจากการเลียนแบบและการจดจำสืบทอดกันมาในครอบครัวและวิธีการถ่ายทอด 2 รูปแบบ คือ

(1) ใช้วิธีสาธิตคือ ทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อธิบายทุกขั้นตอนให้ผู้เขียนเข้าใจและผู้เรียนปฏิบัติตาม และ

(2) ใช้วิธีการปฏิบัติจริง คือฟังคำบรรยาย อธิบาย การสาธิตแล้วนำไปปฏิบัติจริง และปฏิบัติซ้ำๆ กันจนเกิดเป็นความชำนาญ เพราะผลงานที่จะใช้ดำรงชีวิตได้ต้องเป็นผลงานที่เกิดขึ้นจริงสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่ผลงานที่กล่าวอ้างไว้ในตำราเท่านั้น ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้เรียนหรือกลุ่มเป้าหมายที่รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากผู้รู้ในท้องถิ่นส่วนมากจะ

¹⁵จากรวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน, (มหาสารคาม: โรงพิมพ์สิทธิธรรมออฟเซต, 2538), หน้า 12-13.

เป็นคนในครอบครัว เป็นญาติโดยสายเลือด เนื่องจากความรู้บางอย่างผู้รู้ทั้งหลายมักหวงแหนและจะไม่แพร่พรายให้คนอื่น ๆ รู้

จะเห็นได้ว่า วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจะแบ่งลักษณะการถ่ายทอดออกเป็น 2 แบบหลักๆ คือ แบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น การสาธิตให้ดูเป็นตัวอย่าง การจดจำสืบทอดกันมา และแบบเป็นลายลักษณ์อักษรในอดีตส่วนใหญ่ใช้จารึกในใบลานหรือสมุดข่อย หรือจากภาพวาดที่มีการบันทึกไว้ เพื่อผู้ที่สนใจศึกษาเล่าเรียนสืบทอดกันมาได้วิธีหนึ่ง

(2) การจัดการภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นกระบวนการปรับตัว การเรียนรู้และเป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ที่มีการกระทำอย่างต่อเนื่องและการเรียนรู้ที่ขึ้นอยู่กับปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่อง มีการปรับตัว จึงเรียกว่าเป็น Situated Knowledge ที่สำคัญคือ กระบวนการจัดการที่มีลักษณะที่ซ้อนทับกันอยู่หลายมิติซึ่งความรู้ในปัจจุบันมักจะทำให้ความสำคัญที่เน้นความรู้ในมิติเดียว การให้ความหมายการจัดการภูมิปัญญาเชิงเดี่ยวและเชิงซ้อน โดยการจัดการเชิงเดี่ยวตัวอย่างเช่นแนวทางการพัฒนาเชิงเดี่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรม โดยต้องการให้ประเทศเป็นสังคมนิคส์และสร้างสังคมที่เป็นโลกอุตสาหกรรมแบบใหม่ขึ้นในสังคมไทย จึงทำให้การส่งเสริมการเกษตร มักเป็นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เน้นเพื่อประโยชน์ในทางการค้า เช่น การทำสวนยางพารา การปลูกมันสำปะหลัง หรือพืชผลอื่นๆ เช่น เงาะ ทุเรียน เป็นต้น ซึ่งในพืชผลเหล่านี้แท้ที่จริงก็สามารถอยู่ร่วมกันได้ หรือการเก็บเกี่ยวพันธุ์พืชก็จะมีลักษณะที่มีพันธุ์พืชอย่างหลากหลาย ส่วนในการจัดการก็สามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาจัดการผสมผสานกับการผลิตแบบใหม่ได้ ถือเป็นการจัดการเชิงซ้อน นั่นคือ การดึงความรู้จากที่อื่นๆ เข้ามาผสมผสานการปรับตัวให้เข้ากับประเพณีเดิมเพื่อให้เกิดความหมายใหม่อย่างสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ทำให้ความรู้ท้องถิ่นนั้นเป็นความรู้ที่ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ การผสมผสาน และการปรับตัวตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง¹⁶

การสืบค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้าน ค้นหาผู้รู้ ปราชญ์นั้นเป็นส่วนหนึ่ง เพื่อประมวลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นเครื่องมือที่ทำ ให้องค์การชุมชนมีความเข้มแข็ง ให้สามารถฟื้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา เพื่อให้สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างมีหลักคิดหลักที่ตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น และอีกส่วนหนึ่งเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ ให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ แนวคิดประสบการณ์ และความรู้ภูมิปัญญาต่างๆ เพื่อให้ค่อยๆ สานกันเป็นเครือข่ายและร่วมมือกันพัฒนาระบบที่จะทำให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

¹⁶อนันท์ กาญจนพันธ์, มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544), หน้า 170-171.

จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญากับการพัฒนาจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องคำนึงถึงกระบวนการจัดการที่มีลักษณะเชิงซ้อน อันเป็นการปฏิเสธแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา ซึ่งมีการใช้ฐานความรู้ประเภทเดียวโดยเรียกว่า ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เพียงประการเดียวนั้น ถึงแม้ว่าโดยข้อเท็จจริงแล้ว ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์จะเป็นความรู้ที่มีความสำคัญก็ตาม ในขณะเดียวกันโลกปัจจุบันก็มีวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีมนุษย์ต่างวัฒนธรรม ซึ่งล้วนแล้วแต่ได้สร้างภูมิปัญญาของตนเองขึ้นมา ทำให้มนุษย์แต่ละชุมชนท้องถิ่นสามารถเดินไปข้างหน้าได้อย่างมีความภาคภูมิใจ ดังนั้นแนวโน้มการพัฒนาในวันข้างหน้า จึงต้องให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความหลากหลาย และต้องเข้าใจว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ มีความสำคัญ สามารถช่วยให้การพัฒนาก้าวไปบนพื้นฐานของการเคารพสิทธิของคนกลุ่มต่างๆ ได้ดีมากขึ้นกว่าในอดีต ภูมิปัญญาท้องถิ่นอีสานเป็นผลของพัฒนาการปรับตัว ปรับวิถีชีวิตของคนในกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ร่วมกันโดยมีแม่น้ำโขงและสาขา คือ ชี มูล และสายน้ำซอยย่อยอีกหลายสายหล่อเลี้ยง อนึ่ง เนื่องจากวัฒนธรรมอีสานกับวัฒนธรรมลาวทางฝั่งตะวันออกแม่น้ำโขงนั้นมีความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์ใกล้ชิดกันมาก ในสาระสำคัญของมิติประวัติศาสตร์วิถีชีวิต และภูมิปัญญาอีสาน โดยเฉพาะบริเวณแอ่งสกลนครและอีสานตอนบนนั้น มีรากฐานร่วมกันมากับอาณาจักรล้านช้างเช่นเดียวกับล้านนา ในขณะที่อีสานใต้ก็ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมขอม ส่วนแอ่งโคราชได้รับอิทธิพลอารยธรรมกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์ตลอดมา โดยนับนี้สังคมวัฒนธรรม และภูมิปัญญาอีสาน จึงมีความหลากหลายตามเหตุปัจจัยทางภูมิประเทศและเงื่อนไขประวัติศาสตร์ดังที่กล่าวมาในเบื้องต้น

2.1.4 ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นอันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศโดยรวมได้ ซึ่งมีนักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังนี้

ประเวศ วะสี¹⁷ ได้กล่าวถึงลักษณะประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ลักษณะคือ

(1) เป็นความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นมีการสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความเจตนาจากชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาจากภายนอก โดยที่ไม่อาจนำไปใช้กับท้องถิ่นอื่นๆ ที่แตกต่างกันได้ แต่ถ้าใช้ได้ก็ไม่ดีมากนัก

(2) มีความเชื่อมโยงหรือบูรณาการสูง ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะมีการเชื่อมโยงกันระหว่างชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมมีการพยายามนำเอาธรรมชาติมาอธิบายเป็นรูปธรรมที่สามารถแตะต้องได้

¹⁷ประเวศ วะสี, การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2536), หน้า 10.

เช่น ความคิดเรื่องแม่ธรณี แม่คงคง แม่โพสพ พระภูมิเจ้าที่ ทำให้คนเคารพธรรมชาติและไม่ทำลายสิ่งนั้น

(3) มีความเคารพผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญกับประสบการณ์จึงให้ความเคารพผู้อาวุโส เพราะผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มาก

นิธิ เอียวศรีวงศ์¹⁸ ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 4 ลักษณะ คือ

(1) ความรู้และระบบความรู้ ซึ่งภูมิปัญญาไม่ได้เกิดขึ้นชั่วขณะมาในหัว แต่เป็นระบบความรู้ที่ชาวบ้านมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เป็นระบบความรู้ที่ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ฉะนั้นในการศึกษาจะเข้าไปดูว่าชาวบ้าน รู้อะไร อย่างเดียวไม่พอ ต้องศึกษาว่าเขาเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เหล่านั้นอย่างไร

(2) การส่งความรู้ ภูมิปัญญาเกิดจากการสั่งสมและการกระจายความรู้ ซึ่งไม่ได้ลอยอยู่เฉยๆ แต่ถูกนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ภายในท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นการบริการคนอื่น เช่น หมอพื้นบ้านสั่งสมความรู้ทางการแพทย์ไว้ในตัวคนๆ หนึ่ง ซึ่งมีกระบวนการที่ทำให้เขาสั่งสมความรู้ ซึ่งเราควรศึกษาด้วยว่ากระบวนการนี้เป็นอย่างไร และหมอคนหนึ่งสามารถสร้างหมอคนอื่นต่อมาได้อย่างไร เป็นต้น

(3) การถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีสถาบันในการถ่ายทอดความรู้โดยตรง แต่กลับมีกระบวนการถ่ายทอดที่ซับซ้อน ซึ่งถ้าเราต้องการเข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น เราต้องเข้าใจกระบวนการถ่ายทอดความรู้จากคนหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งด้วย

(4) การสร้างสรรค์การปรับปรุงระบบความรู้ของชาวบ้านไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่ถูกปรับเปลี่ยนตลอดมา โดยอาศัยประสบการณ์ของชาวบ้านเอง ซึ่งเรายังขาดการศึกษาว่าชาวบ้านปรับเปลี่ยนความรู้และระบบความรู้เพื่อเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่างไร

เสรี พงศ์พิศ¹⁹ ได้แบ่งลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) ลักษณะที่เป็นนามธรรมอันเป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และคุณค่า ความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวัน และ

(2) ลักษณะที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับเรื่องเฉพาะด้านต่างๆ เช่น การทำมาหากิน การเกษตรหัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี และด้านอื่นๆ

¹⁸นิธิ เอียวศรีวงศ์, ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการจัดการทรัพยากร, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2536), หน้า 3-4.

¹⁹เสรี พงศ์พิศ, คินสู่รากเหง้าทางเลือกและทัศนะวิจารณ์ว่าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: ชาวบ้าน, 2529), หน้า 145.

พัชรินทร์ สิริสุนทร²⁰ อธิบายว่า ลักษณะที่สำคัญของภูมิปัญญามี 2 ประการ คือ ลักษณะของภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ กระบวนการคิด โลกทัศน์ ค่านิยม ความเชื่อคุณค่าและความหมายที่คนให้แก่สรรพสิ่งต่างๆ รอบตัว ตลอดจนปรัชญาในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การเกิด แก่ เจ็บ และตาย เป็นต้น และลักษณะภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตขององค์ความรู้ของคนในสังคมนั้นๆ เช่น ศิลปหัตถกรรมรูปแบบการทำเกษตรกรรม ดนตรี อุปกรณ์ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นต้น

กัลยาณี ปฏิมพรเทพ²¹ อธิบายว่า สำหรับประเภทของภูมิปัญญามีด้วยกันหลายด้าน ซึ่งในท้องถิ่นหนึ่งๆ จะมีปรากฏให้เห็นในเรื่องของการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ความคิด ความคิด ทักษะคติ ตลอดจนสิ่งก่อสร้าง เครื่องใช้ เครื่องมือต่างๆ กันไปตามแต่ละท้องถิ่น จึงมีลักษณะเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมที่ถ่ายทอดกันมาโดยสามารถประมวลได้เป็น 9 ประเภท ดังนี้

(1) ด้านภาษาและวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเพื่อการสื่อสาร การถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ในสังคมให้มีการเรียนรู้ สืบต่อและเผยแพร่แก่สังคมอื่นจนมีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

(2) ด้านศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์หลักธรรมคำสอน ความเชื่อ ค่านิยม จารีต แบบแผนในการดำเนินชีวิตและก่อสันติสุขขึ้นแก่สังคม

(3) ด้านศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม หมายถึง ความสามารถในการออกแบบสร้างสรรค์ ประดิษฐ์งานด้านศิลปะเพื่อใช้จินตนาการให้เกิดสุนทรียภาพในสังคม ผลิตผลงานด้านสิ่งก่อสร้าง รูปแบบ และรูปทรงต่างๆ ภาพเขียน ภาพวาด จิตรกรรม ประติมากรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฝีมือ ความคิด ความเชื่อที่ถ่ายทอดไว้เป็นมรดกแก่สังคม

(4) ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบเพื่อการเรียนรู้ มีกระบวนการให้ความรู้ ถ่ายทอดแนวคิด ความเชื่อ ระเบียบแบบแผน การจัดการเรียนการสอน การให้การศึกษาทั้งที่มีรูปแบบและไม่มีรูปแบบ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้การจัดบรรยากาศและแหล่งที่จะเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของคนในสังคม

(5) ด้านการแพทย์และสาธารณสุข หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกัน ดูแลรักษาสุขภาพ อนามัยของคนในสังคม มีการเรียนรู้ และถ่ายทอดเพื่อบำบัดและขจัดโรคภัยไข้เจ็บ

²⁰พัชรินทร์ สิริสุนทร, ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้ : แนวคิด เทคนิค และวิธีการ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 18.

²¹กัลยาณี ปฏิมพรเทพ, แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดี, 2541), หน้า 20-25.

ต่างๆ ทั้งในส่วนบุคคลและสังคมส่วนรวม โดยใช้ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสังคมให้เกิดประโยชน์

(6) ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถในการจัดการสื่อนุรักษ์ พัฒนา สงวนรักษา และนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมศึกษา และส่งเสริมคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อมให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน

(7) ด้านความเป็นอยู่และการดำรงชีวิต หมายถึง ความสามารถในการจัดระบบการใช้ชีวิตประจำวัน การเลี้ยงดูเด็ก การพักผ่อนหย่อนใจ การละเล่น การแสดง การแต่งกายการสร้างสรรค์ คติความเชื่อ พิธีกรรมเกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข รวมทั้งข้อห้ามข้อละเว้นต่างๆ ในการดำรงชีวิต

(8) ด้านการปกครองและการบริหาร หมายถึง ความสามารถในการจัดสรรจัดระบบการดูแลและียบและองค์การที่สำคัญตามโครงสร้างของสังคม เพื่อให้เกิดความสงบเรียบร้อย มีความเป็นธรรม เป็นสุข มีการแบ่งสรรประโยชน์และทรัพยากรในสังคมร่วมกัน มีแนวคิดและวิธีการรักษา ป้องกันอันตรายเพื่อให้เกิดความมั่นคงทางสังคม

(9) ด้านการผลิตและบริโภค หมายถึง ความสามารถในการจัดหาและใช้วัสดุอุปกรณ์ในการทำมาหากิน การประกอบอาชีพ การประกอบอาหาร การประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการผลิตสิ่งของ สำหรับอุปโภคบริโภคของคนในสังคม

แม้ว่าลักษณะของภูมิปัญญาดังกล่าวข้างต้นจะมีความแตกต่างกันเรื่องของคุณลักษณะแต่พบว่าภูมิปัญญามีคุณสมบัติที่สำคัญที่มีความสอดคล้องกัน ได้แก่

(1) เป็นองค์รวม (Holistic) คือมีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ บุคคล สังคมและธรรมชาติ

(2) ให้ความสำคัญกับดุลยภาพและเอกภาพ และเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

(3) มีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆ ของสังคมทั้งระบบ

(4) มีความหลากหลาย (Diversity)

(5) มีพลวัต (Dynamic) คือ มีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคม วัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา และ

(6) มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคม

จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญามีสองลักษณะ คือ ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลาย และอีกลักษณะหนึ่งที่เป็นนามธรรม คือ ความรู้ ความสามารถความเชื่อ หรือ

แนวทางในการแก้ปัญหาและป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างสุขสงบให้กับชีวิตมนุษย์นั่นเอง นอกจากนี้ ภูมิปัญญา จะต้องประกอบด้วยกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องภูมิปัญญา และรู้ว่าภูมิปัญญามีลักษณะเป็นการผสมผสานการเรียนรู้จากที่มาของความรู้ที่หลากหลาย โดยไม่ยึดติดอยู่กับความรู้ชนิดใดชนิดหนึ่งอย่างเดียวนั้น และการเรียนรู้ต้องมีการกระทำอย่างต่อเนื่อง จึงเรียกว่าเป็น Situated Knowledge นั่นคือ ต้องเป็นสถานการณ์ที่มีกระบวนการต่อเนื่อง และต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยตนเอง เข้าใจโลก และมีความสามารถในการปรับตัวพร้อมๆ กับมีจุดยืนที่หนักแน่นมั่นคงในทางที่ติงามและถูกต้อง

2.2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการผสมผสานความเชื่อทางวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาด้านความเชื่อ เป็นองค์ความรู้ฝ่ายสร้างสรรค์ที่ผ่านการสั่งสม เรียนรู้ลงผิดลองถูก ปรับปรุง และถ่ายทอดกันมาหลายชั่วอายุคน จนตกผลึกเป็นภูมิรัฐสธารณะที่ทรงคุณค่า ภูมิปัญญาของชาวอีสานมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการดำรงสังคม ด้วยการผูกเกลียวสัมพันธ์ระหว่างระบบต่างๆ ในสังคมให้ยึดโยงประสานประโยชน์กัน โดยมีความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ เป็นเครื่องมือสำคัญในการควบคุม และมีส่วนอย่างสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมเก่า และสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ให้เกิดขึ้นในสังคมทุกยุคสมัย ทั้งนี้ ได้มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงจากภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อทางวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

2.2.1 ความหมายด้านการผสมผสานความเชื่อทางวัฒนธรรม

ขุนทรัพย์ เกตุวีระพงษ์, รศ. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สืบชะตาล้านนา : แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา” จากการศึกษาพบว่า แนวคิดของคนล้านนาเกิดจากความศรัทธาในพระพุทธรูปศาสนา จากคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทำให้มีความคิดที่จะทำให้อันเมือง ผู้คนในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม จึงน้อมนำเอาคำสั่งสอนตามหลักธรรมมาผสมผสานเป็นพิธีกรรมสืบชะตาขึ้นมา ซึ่งเป็นความเชื่อที่ฝังลึกมา 4 ประการ

(1) ความเชื่อในพุทธานุภาพ ชาวล้านนามีความเชื่อว่า พุทธานุภาพแผ่ด้วยตบะและเดช ที่ช่วยปกป้องคุ้มภัยกันให้รอดพ้นจากสรรพสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ เพราะพุทธานุภาพที่เปี่ยมด้วยพระมหาเมตตา พระมหากรุณาธิคุณ จะเกื้อหนุนให้ประสบผลสำเร็จ

(2) ความเชื่อในธรรมมานุภาพ ความเชื่อในธรรมมานุภาพนั้น สืบเนื่องมาจากเรื่องอายุวัฒนะกุมารในขณะที่มีการสืบชะตา ผู้ร่วมพิธีต่างน้อมใจเข้าสู่พระธรรม ไม่มีการกระทำที่เป็นกายทุจริต วาจาทุจริต และมโนทุจริต เป็นการประพฤติกุศลธรรมตามคติความเชื่อที่ว่า “ธมโม หเวธมมจारी” แปลว่า ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมตามนัยคติความเชื่อในเรื่องอายุวัฒนะกุมาร

(3) ความเชื่อในสังฆานุภาพ ชาวล้านนาต่างมีความเชื่อและนับถือเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญและความเชื่อมั่นใน “สังฆรัตน” โดยชาวล้านนาจะใช้สรรพนามเรียกขานพระสงฆ์ว่า “ครูบา” บ้าง “สังฆเจ้า” บ้าง ด้วยความเคารพและศรัทธา

(4) ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ จะมีพิธีกรรมสวดแทรกเข้ามา เช่น การสร้างบ้านใหม่ต่างๆ จะมีพิธีกรรมการขึ้นครุหรือบูชาท้าวสี่หรือบวงสรวงเป็นการบอกเทวดาอารักษ์ เจ้าที่เจ้าทาง เพื่อทำพิธีการสวดเคราะห์ ซึ่งเป็นการขับสิ่งชั่วร้ายออกไปจากร่างกายโดยมีพราหมณ์ ปู่จารย์ หรือหมัคทายกเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม²²

ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา” ผลจากการศึกษาพบว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับนับถือเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับและศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใดๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในการตัดสินใจเชื่อ ปฏิบัติ และละเว้น การปฏิบัติสิ่งใดๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคล และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์²³

จารุวรรณ ธรรมวัตร กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสานมีรากเหง้าหลากหลายผสมผสานอย่างกลมกลืนระหว่างศาสนาชาวบ้าน สภาพภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม และกระบวนการทางสังคม และได้แบ่งภูมิปัญญาอีสานออกเป็นภูมิปัญญาด้านการผลิต ภูมิปัญญาด้านประเพณี ภูมิปัญญาด้านภาษา ภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม ภูมิปัญญาด้านสถาปัตยกรรม ภูมิปัญญาด้านดนตรีและการแสดงพื้นเมือง ภูมิปัญญาเรื่องการรักษาโรคแผนพื้นบ้าน ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และภูมิปัญญาของพระวัดป่า²⁴

อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา กล่าวว่า ศาสนาชาวบ้านเป็นการผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่นจากพุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อถือผี คติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการผลิต การกระทำของบุคคลและสังคม ศาสนา

²²พูนทรัพย์ เกตุวีระพงษ์, รศ. และคณะ, สืบชะตาล้านนา : แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557, หน้า 27-29.

²³ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 7.

²⁴จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน, (มหาสารคาม : ม.ป.ท., 2538), หน้า 2.

ชาวบ้านจึงเป็นอาวุธต่อสู้ผองภัยโดยอาศัยศรัทธาในศาสนาเชื่อมโยงเป็นเอกภาพกับความศรัทธาในตนเอง ศรัทธาในชีวิต และศรัทธาต่อคติความเชื่ออันหลากหลาย²⁵

มณี พะยอมยงค์ กล่าวว่า วัฒนธรรมของชาวอีสานทุกวันนี้ประกอบไปด้วยวัฒนธรรม 3 ประเภท คือ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวอีสาน วัฒนธรรมอันผสมผสานกับวัฒนธรรมลาว และวัฒนธรรมที่ได้รับผลจากการกระจายวัฒนธรรมเมืองจากกรุงเทพมหานคร เข้าไป ทำให้คนอีสานตกอยู่ในภาวะที่กำลังไม่รู้ว่าจะตัดสินใจเอาอย่างใด ถึงอย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญคือคนอีสานโดยทั่วไปยังมีความเชื่อในเรื่องผีอยู่ แม้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์จะเข้าไปถึงมากแล้ว การที่มีความเชื่อเรื่องผีก็ไม่ใช่เรื่องล้าหลัง แต่เป็นความเชื่ออีกประการหนึ่งที่จะทำให้สังคมอยู่รอดได้²⁶

จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ กล่าวถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Acculturation) ว่า เป็นภาวะการหนึ่งซึ่งวัฒนธรรม ที่เกิดจากวัฒนธรรมต่างสังคมมากระทบกัน โดยการที่บุคคลจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาติดต่อกัน และมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมต่างๆ ในระบบวัฒนธรรมดั้งเดิมของกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่ม นั่นคือบุคคลหรือกลุ่มคนยอมรับวัฒนธรรมอื่น ซึ่งมีใช้วัฒนธรรมดั้งเดิมของตนซึ่งเป็นกระบวนการสองทาง (Two-Way Process) คือ เมื่อกลุ่มหนึ่งถ่ายทอดให้อีกกลุ่มหนึ่ง ในขณะเดียวกันก็อาจจะรับวัฒนธรรมของกลุ่มที่ตนถ่ายทอดมาด้วยก็ได้ การผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นในสภาวะแห่งความสอดคล้อง (Strain to Consistency) ซึ่งเป็นจุดที่เกิดความพอดีหรือสมดุลกัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะเป็นไปอย่างช้าหรือเร็วเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการผสมผสานวัฒนธรรมนั้นว่าจะมีมากน้อยและมีความรุนแรงเพียงใดการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองมีความคล้ายกัน รวมทั้งขึ้นอยู่กับทัศนคติของคนในสังคมนั้นด้วยว่ายึดมั่นในวัฒนธรรมเดิมมากน้อยเพียงใด หากฝังแน่นขนบธรรมเนียมและความเชื่อเดิมอยู่มาก โอกาสรับวัฒนธรรมใหม่ย่อมเป็นไปได้น้อย ในทางกลับกันหากมีความรู้สึกหรือทัศนคติที่ดีต่อวัฒนธรรมใหม่จะทำให้มีความพร้อมที่จะรับวัฒนธรรมใหม่ได้ง่ายขึ้น²⁷

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา กล่าวว่า ชุมชนหมู่บ้านอีสานเป็นสังคมที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ล้านช้าง อีสานเป็นดินแดนตอนปลายของวัฒนธรรม

²⁵อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา, *ลวดลายและการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาต่อการจัดการผ้าทอพื้นเมืองที่ส่งผลเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองแก่ชุมชนท้องถิ่น : ศึกษากรณีผ้าลายสร้อยดอกหมากในจังหวัดมหาสารคาม*, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549, หน้า 45-56.

²⁶มณี พะยอมยงค์. “ความเชื่อของคนไทย,” ใน *วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ*, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 2.

²⁷จ่านงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, *สังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549), หน้า 25.

ดังกล่าว อิทธิพลของกรุงเทพฯ มีน้อยมาก สมัยรัตนโกสินทร์ฝ่ายไทยถือว่าลาวและเมืองในอำนาจของลาว (อีสาน) ล้วนขึ้นต่อไทย แต่เป็นการแผ่อำนาจทางทหารเท่านั้น แต่ทางด้านวัฒนธรรมกรุงเทพฯ ยังไม่มีอิทธิพลต่ออีสานเลย²⁸

ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่า แม้ว่าพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลจากการสังคายนาจากล้านนาจะแผ่เข้าสู่ภาคอีสาน ซึ่งเป็นพุทธศาสนาที่มีหลักฐานสามารถตรวจสอบความถูกต้องของการปฏิบัติได้ แต่กลุ่มชนในอีสานก็สามารถปรับปรุงหลักธรรมให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ของตน มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจและปรัชญาทางพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืนกล่าวคือ พิธีกรรมที่เนื่องด้วยความเชื่อทางวิญญาณพระสงฆ์และชาวบ้านได้ผนวกเป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างแนบเนียน²⁹

Klausner กล่าวว่า พุทธศาสนาเข้ามาในสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยแล้ว ประวัติศาสตร์พูดถึงความเชื่อ พิธีกรรม และการปฏิบัติศาสนาที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ความเชื่อแบบพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผี ซึ่งจะสังเกตจากความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีขอฝน พิธีรักษาความเจ็บป่วย พิธีแต่งงาน พิธีสำหรับผู้ตาย ที่ยังมีอยู่มาก โดยเฉพาะในชนบท โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางของกิจกรรม มีพระสงฆ์เป็นผู้นำหรือผู้ประสานงาน³⁰

Roy ได้ให้ทรรศนะว่า ความเชื่อไม่ได้มีหน้าที่เพียงก่อให้เกิดความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในท้องถิ่นนี้ได้เป็นอย่างดี เพราะความเชื่อมีสถานะเป็นสิ่งที่ต่อต้านหรือสร้างดุลยภาพให้เกิดขึ้นในสังคมท้องถิ่น โดยเฉพาะเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม จะส่งผลทำให้ระบบความเชื่อนี้ต้องปรับเปลี่ยนให้เข้ากับคุณค่าชุดใหม่ ซึ่งบางครั้งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งหรือแตกแยกจนท้ายที่สุดนำไปสู่การปรับตัวและเปลี่ยนแปลงทางความเชื่ออย่างมีอาจหลักเลียงได้³¹

จะเห็นได้ว่า ความแตกต่างระหว่างพุทธศาสนา คติพราหมณ์ และการนับถือผี มีคติความเชื่อมาจากพุทธศาสนา ซึ่งผู้ที่นับถือส่วนมากอยู่ในสังคมไทยทั้งหมด ในขณะที่การนับถือผีจำกัดอยู่ในวงแคบเฉพาะชนบท และมีความแตกต่างกันไปตามพื้นที่ที่มีการนับถือ ในเรื่องของกรยอมรับบทบาทของผู้ประกอบพิธีกรรม พุทธและพราหมณ์มักเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง และผู้ทำพิธีมักเป็นเพศ

²⁸ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์, 2541), หน้า 63-64.

²⁹ธวัช ปุณโณทก, *วรรณกรรมท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2525), หน้า 175.

³⁰Klausner, William J, "Popular Buddhism in NE Thailand," in *Studying Personality Cross Culturally*, (New York: Row, Peterson and company, 1964), p. 86-90.

³¹Roy A., Rappaport, "Religion in Adaptation," in *Ritual and Religion in the Making of Humanity*, P 406-429. (UK: Cambridge University Press, 2000), p. 406-429.

ชาย ในขณะที่การนับถือผีผู้ประกอบพิธีเป็นที่ยอมรับเฉพาะในท้องถิ่น และมักเป็นผู้หญิง แต่คติพุทธแตกต่างจากพราหมณ์และผี ในประเด็นของการตั้งเป้าหมายของพิธีกรรม ในคติพุทธเน้นทางธรรมและโลกหน้า ขณะที่พราหมณ์และผีเน้นประโยชน์ปัจจุบันและโลกนี้เป็นหลัก

2.2.2 หลักการสำคัญเกี่ยวกับการผสมผสานด้านความเชื่อในฮิลีสอง

ประเพณีพิธีกรรมในฮิลีสองบางอย่างที่มีมาในอดีตได้สูญหายไป เนื่องจากไม่มีองค์ประกอบที่จะทำให้สามารถประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นได้ ประเพณีในฮิลีสองของชุมชนชาวอีสานในจังหวัดศรีสะเกษ จึงยังคงยึดถือปฏิบัติสืบต่อมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ บุญข้าวจี่ในเดือน 3 บุญพลูในเดือน 4 บุญสงกรานต์ในเดือน 5 บุญข้าสยะในเดือน 7 บุญเข้าพรรษาในเดือน 8 บุญข้าวประดับดินในเดือน 9 บุญข้าวสากในเดือน 10 บุญออกพรรษาในเดือน 11 และบุญกฐินในเดือน 12 ประเพณีที่เคยปฏิบัติมาในอดีตแล้วถูกดัดแปลงไปในปัจจุบัน ได้แก่ บุญบั้งไฟในเดือน 6 ประเพณีที่ถูกเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป กลายเป็นประเพณีพิธีกรรมอื่นที่แตกต่างจากรูปแบบพิธีในอดีต ได้แก่ บุญคูณลานในเดือน 2 ที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นประเพณีบุญกุ่มข้าวในเดือน 3 ส่วนบุญเข้ากรรมจะมีการจัดขึ้นในบางพื้นที่ในจังหวัดศรีสะเกษ จากสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามยุคสมัย ประเพณีพิธีกรรมที่เคยปฏิบัติมาตั้งแต่อดีตจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบให้เหมาะสมไปตามยุคสมัย โดยเกือบทุกประเพณีที่ยังปฏิบัติกัน ให้ได้รับการประยุกต์ให้เข้ากับสังคมยุคปัจจุบัน โดยเฉพาะวัตถุประสงค์ของการจัดงาน ซึ่งถือเป็นหัวใจหลักของประเพณีพิธีกรรมมีความพยายามปรับเปลี่ยนให้กลายเป็นประเพณีพิธีกรรมที่มีจุดประสงค์ที่เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้นลดภาพลักษณะของงานประเพณีที่เกิดจากความเชื่อถือที่มลายูไร้สาระลง และเพิ่มเติมในส่วนของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาแทนที่วัตถุประสงค์ดั้งเดิม หรือประกอบเข้าเป็นส่วนหนึ่งในพิธีกรรมของทุกบุญประเพณี เช่น ประเพณีบุญคูณลานในเดือน ๒ เปลี่ยนวัตถุประสงค์เดิมจากการบูชาขวัญข้าวแลผีตาแฮกในอดีตกลายมาเป็นบุญกุ่มข้าวในเดือน 3 ซึ่งถือเอาหลักการทำบุญให้ทานตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ส่วนการประยุกต์ใช้นอกจากนี้ปรากฏว่ามีการประยุกต์ใช้ในทุกองค์ประกอบของพิธีกรรมของทุกประเพณีที่สำคัญ คือ การประยุกต์ใช้ในด้านวัสดุอุปกรณ์ และด้านขั้นตอนวิธีการ โดยในด้านวัสดุอุปกรณ์มีการปรับเปลี่ยนมาใช้อุปกรณ์ที่มีความสะดวก และสวยงามมากขึ้น เช่น ผ้ากฐินในงานบุญกฐินมีการเปลี่ยนจากการถวายเป็นผ้าขาว หรือ “ผ้าด้ายดิบ” แบบดั้งเดิมซึ่งต้องนำผ่านกระบวนการตัดเย็บย้อมให้เป็นผ้าจิวหรือสบงที่ค่อนข้างยุ่งยากและใช้เวลามาก มาเป็นผ้าไตรจิวสำเร็จรูปตามท้องตลาดที่สามารถนำไปนุ่งห่มได้ทันที ในด้านขั้นตอนวิธีการมีการปรับเปลี่ยนให้มีความกระชับรัดกุมมากยิ่งขึ้น ลดขั้นตอนที่ยุ่งยากลง และลดพิธีกรรมที่ถูกมองว่างมลายูไร้เหตุผลจนเกินไปออก เช่น ในงานบุญสงกรานต์ที่เคยตระเวนไปรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ตามบ้านเรือนที่ละคนในอดีต เปลี่ยนมาใช้วิธีการให้ผู้เฒ่าผู้แก่มารวมกันที่วัดและให้ลูกหลานมารดน้ำดำหัวพร้อมกันทีเดียวเป็นอันเสร็จพิธีที่ต้องกระทำซ้ำซ้อนกันหลายครั้งได้

ปัจจุบันชาวอีสานในจังหวัดศรีสะเกษ ยังคงมีการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อในฮีตสิบสองที่ที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย มีประเพณีบางอย่างที่ยังคงได้รับการอนุรักษ์รูปแบบวิธีการและวัตถุประสงค์ตามแบบอย่างที่ยังคงมีอยู่แต่บางประเพณีบางอย่างก็ได้รับการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการตลอดจนวัตถุประสงค์ของงานให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และมีประเพณีพิธีกรรมบางอย่างที่ไม่เคยมีการปฏิบัติของชาวบ้านมาก่อนในอดีตแล้วเกิดขึ้นใหม่ในภายหลังจากการรับเอาวัฒนธรรมภายนอก หรือ ค่านิยมส่วนรวมของประเทศมาปฏิบัติ

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อในฮีตสิบสองต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ ส่วนใหญ่ยอมรับปรัชญาทางพุทธศาสนาที่ได้จากพระสงฆ์ โดยผนวกเข้ากับความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่น ดังนั้น ระบบศาสนาจึงมีลักษณะร่วมกันที่สร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นทางด้านสังคมวัฒนธรรม คือ มีการผสมผสานทางความเชื่อระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อผี ซึ่งความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมที่กล่าวมานี้ หมายถึง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในด้านต่างๆ ซึ่งชีวิตได้จากสถานะของระบบโครงสร้างต่างๆ ทางสังคม คือ ระบบครอบครัว และเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบสุขภาพและสาธารณสุข ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง และระบบความเชื่อและศาสนา รวมไปถึงโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่เพิ่มเติมเข้ามา คือ ระบบการสื่อสาร ระบบศิลปะ และระบบนันทนาการ ว่ายังคงทำหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพในสังคม โดยมีวิธีดำเนินงานเพื่อสร้างความมั่นคง 4 รูปแบบ กล่าวคือ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ บนพื้นฐานที่ดั่งเดิมของวัฒนธรรมเดิมแล้วจัดสรรให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ที่ทันสมัยในยุคปัจจุบัน

2.2.3 กระบวนการของการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรม

Gordon กล่าวถึงกระบวนการของการผสมผสานทางด้านวัฒนธรรม (Assimilation Variables) ว่ามีอยู่ 7 ขั้นตอน เริ่มจาก

- (1) การเปลี่ยนแปลงแบบแผนวัฒนธรรมไปสู่วัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงด้านการดำรงชีวิต
- (2) การได้รับการยอมรับให้เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบันในท้องถิ่น เป็นขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง (Structural Assimilation)
- (3) การแต่งงานระหว่างกลุ่มอย่างแพร่หลาย เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านการสมรส (Marital Assimilation)
- (4) การรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในขั้นตอนการผสมกลมกลืนทางด้านเอกลักษณ์ (Identification Assimilation)

(5) การไม่รังเกียจเดียดฉันท์ เป็นขั้นตอนการผสมกลมกลืนทางด้านทัศนคติ (Attitude Receptional Assimilation)

(6) การไม่เลือกปฏิบัติ เป็นขั้นตอนในการผสมกลมกลืนด้านการยอมรับพฤติกรรม (Behavior Receptional Assimilation)

(7) การไม่มีความขัดแย้งเกี่ยวกับค่านิยมและอำนาจ เป็นขั้นตอนของความกลมกลืนทางด้านสัญชาติ (Civic Assimilation)³²

กระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นในสถานะแห่งความสอดคล้อง (Strain to Consistency) ซึ่งเป็นจุดที่เกิดความพอดีหรือสมดุลกัน การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะเป็นไปอย่างช้าหรือเร็วเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับการผสมผสานวัฒนธรรมนั้นว่าจะมีมากน้อยและมีความรุนแรงเพียงใดเนื่องจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมจะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อวัฒนธรรมทั้งสองมีความคล้ายกัน³³ ศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรมในทุกระบบของโครงสร้างทางสังคม นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แต่ทั้งนี้ การดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณียังคงมีข้อจำกัดและข้อบกพร่อง นำไปสู่ปัญหาความมั่นคงทางวัฒนธรรมอีกหลายประการ การผสมผสานความเชื่อในฮีตสิบสองของจังหวัดศรีสะเกษ “ฮีตสิบสอง” เทียบเคียงกับภาษากลางได้ว่า “ประเพณีสิบสองเดือน” เป็นระบบประเพณีพิธีกรรมที่ถูกจัดสรรขึ้นให้สอดคล้องเหมาะสมกับห้วงเวลาของแต่ละฤดูกาลในรอบปี ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์จึงควรกำหนดขึ้นให้ตรงกับห้วงเวลาที่ถูกกำหนดไว้แล้วดังกล่าว เพราะถ้าประเพณีเหล่านี้จัดขึ้นในช่วงเวลาตามแต่อำเภอใจ ประเพณีเหล่านั้นก็จะเป็นเฉกเช่นประเพณีพิธีกรรมทั่วไป ไม่อาจใช้คำว่าฮีตสิบสองได้ หรือไม่อาจถูกสังคมหรือชุมชนอื่นมองว่ากระทำผิดจารีต ประเพณีชาวอีสานใช้คำว่า “ผิดฮีตผิดคอง” อันหมายถึงการประพฤติที่ไม่ดี ไม่อยู่ในร่องในรอยที่ผู้ใหญ่คนรุ่นก่อนเคยดำเนินมา ดังกรณีที่เกิดกับชุมชนอีสานใต้ที่มีการจัดงานบุญผะเหวดกับบุญสงกรานต์พร้อมกันในเดือนห้า แล้วถูกชุมชนมองว่า “ไม่ปกติ” ทั้งนี้ ความเหมาะสมและอุปสรรคต่อผลสัมฤทธิ์ของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมย่อมขึ้นอยู่กับความสอดคล้องระหว่างประเพณีพิธีกรรมนั้นๆ กับห้วงเวลาหรือฤดูกาลเป็นสำคัญด้วยอีกประการหนึ่งแนวทางอนุรักษ์ที่สำคัญต่อความมั่นคงทั้งด้านประเพณี ด้านพิธีกรรม และด้านวัฒนธรรมย่อมขึ้นอยู่กับความคงมั่นในห้วงเวลาของการปฏิบัติประเพณีโดยนัยสำคัญเช่นว่านี้

³²Gordon, Milton M, *Assimilation in American Life : The Role Of Race, Religion, And National Origin*, (New York: Oxford University Press, 1964), p. 71.

³³จำนงค์ อติพัฒนสิทธิ์, *สังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2540).

2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับประเพณีและการประกอบพิธีกรรม

ประเพณีและพิธีกรรม คือ เครื่องบ่งชี้ถึงรูปแบบทางความเชื่อ เพราะเมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างไร ย่อมแสดงลักษณะทางความเชื่อของตนให้ปรากฏผ่านการกระทำ ซึ่งได้รับวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนาที่เป็นวิถีแห่งการดำรงอยู่ร่วมกันของชาวพุทธทั่วไป อาจกล่าวได้ว่า ประเพณีพิธีกรรม คือ ลักษณะทางรูปธรรมของความเชื่อซึ่งเป็นนามธรรม ดังที่มีผู้กล่าวไว้ดังนี้

2.3.1 ความเชื่อและความเป็นมาของพิธีกรรม

มนุษย์รับรู้เรื่องราวต่างๆ อันเป็นประสบการณ์ภายนอก ที่นอกเหนือประสบการณ์ตรงที่ตนเองได้เห็น โดยได้รับการบอกเล่ากลายเป็นนิยายปรัมปรา (Myth) พัฒนาเป็นความเชื่อและยึดถือเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตจนกลายเป็นลัทธิ แล้วนำไปสู่การปฏิบัติต่อลัทธิความเชื่อ เมื่อลัทธิความเชื่อเหล่านั้นได้พัฒนากลายเป็นศาสนา การปฏิบัติต่อความเชื่อลัทธิศาสนานั้น จึงกลายมาเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ในปัจจุบันศาสนาได้แบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

- 1) ศาสนาฝ่ายเทวนิยม คือ ศาสนาที่มีความเชื่อในเรื่องของพระเจ้า (God) ได้แก่ ศาสนาคิสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาฮินดู เป็นต้น
- 2) ศาสนาฝ่ายอเทวนิยม คือ ศาสนาที่ไม่มีความเชื่อในเรื่องพระเจ้า ได้แก่ ศาสนาพุทธ ศาสนาขงจื้อ ศาสนาเซน เป็นต้น

เกียรติศักดิ์ นาคประสิทธิ์, ผศ. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครราชสีมา” กล่าวว่า พุทธศาสนิกชนควรมีความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนาในเรื่องของไตรสรณคมน์ คือ เชื่อในความมีอยู่จริงของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือ เชื่อในการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ และเชื่อเรื่องบาป บุญ สวรรค์ นรก ว่ามีอยู่จริง ตลอดทั้งความเชื่อเรื่องนิพพาน คือ เชื่อว่าการหมดสิ้นกิเลสเป็นเป้าหมายของพุทธศาสนิกชนและบุคคลสามารถปฏิบัติตนให้หมดสิ้นกิเลสหรือบรรลุนิพพานได้³⁴

ความเชื่อและพิธีกรรมมีวิวัฒนาการตามลำดับดังมีขั้นตอนดังนี้

- 1) จัดพิธีกรรมในความเชื่อเรื่องวิญญาณในธรรมชาติ (Animatism) เป็นความเชื่อที่ว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและก่อให้เกิดคุณและโทษของมนุษย์ได้ จึงได้เกรงกลัวและกราบไหว้ ตลอดจนกระทั่งมีการจัดการประกอบพิธีกรรมขึ้นเพื่อบวงสรวงสังเวย

³⁴เกียรติศักดิ์ นาคประสิทธิ์ และคณะ, การศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547, หน้า 34.

2) พิธีกรรมและความเชื่อในคติถือผีสางเทวดา หรือวิญญาณนิยม (Animism) ซึ่งเชื่อว่าในธรรมชาติทั้งหลายมี เจตภูต หรือ วิญญาณ (Spirit) ที่มีอำนาจทำให้เกิดความทุกข์อาจเป็นมารร้ายผีส่วนที่ทำให้เกิดสุขอาจเป็นเทวดารักษา สร้างภาพเหล่านั้นขึ้นตามความนึกคิดของตนเอง เป็นเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาแล้วนับถือในภาพนั้น

3) พิธีกรรมและความเชื่อในวิญญาณของบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่ปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของตนอยู่ ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษขึ้นมา

4) พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องเทพเจ้าหลายองค์ พหุเทวนิยม (Polytheism) มีการสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติตน โดยคิดว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นเช่นไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงกว่ากันอย่างไร เทพเจ้าองค์ใดมีอำนาจลดหลั่นลงมา และมีหน้าที่แตกต่างกัน

5) พิธีกรรมและความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งของกลุ่มหนึ่งหรือ อติเทวนิยม (Hemotheism) เป็นนับถือเทพเจ้าตามกลุ่มชั้นวรรณะของตนไม่ปะปนกัน

2.3.2 ความหมายประเพณีและพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่า

พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมมนุษย์กำหนดพิธีกรรมขึ้นเพื่อสนองตอบทางด้านอารมณ์ จิตใจ และความเชื่อถือเคารพบูชา การแสดงออกโดยใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายตามความเชื่อนั้น บางครั้งไม่อาจแสดงเหตุผลตามหลักเกณฑ์ของความจริงได้ พิธีกรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น มีส่วนต่างๆ ที่มนุษย์ปรุงแต่งและประกอบกันขึ้นเป็นองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ตกทอดเป็นมรดกแล้วหลายชั่วอายุคน ประเพณีจึงเป็นแบบแผนของกิจกรรมทางสังคมที่มนุษย์ทำขึ้นเกิดจากความเชื่อทางพุทธศาสนา มีทั้งจารีตประเพณี ขนบประเพณีธรรมเนียมประเพณี และประเพณีท้องถิ่น ประเพณีทำให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม การอยู่ร่วมกันความสามัคคี ตลอดจนความปลอดภัยของชีวิต ประเพณียังสอนให้คนรู้จักการระเคารพพระบาวาสุโดยแสดงออกในรูปของการประกอบพิธีกรรม

กึ่งแก้ว อรรถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์ ให้ความหมายของประเพณีว่า หมายถึง ความประพฤติสืบต่อกันมาเป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนรวม ซึ่งเรียกว่าเอกนิยัมหรือพหุนิยัม เช่น การเกิด การแต่งงาน การตาย การบวช การรีนเริง การแต่งกาย เป็นต้น ที่มาของประเพณีต่างๆ ของไทยมีดังนี้

- (1) ประเพณีเกิดจากความเชื่อ
- (2) ประเพณีเกิดจากความศรัทธาในศาสนา
- (3) ประเพณีเกิดจากการเลียนแบบบรรพบุรุษ
- (4) ประเพณีเกิดจากจิตใจอันสูงสุด

(5) ประเพณีเกิดจากความนิยมของสังคม³⁵

พิธีกรรมเป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ มีความหวังและเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิมงคล อยู่เย็นเป็นสุข พิธีกรรมจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เพราะพิธีกรรมต้องมาจากพื้นฐานของความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็น ความเชื่อด้านใด ความเชื่อนั้นชุมชนท้องถิ่นเป็นผู้กำหนดขึ้นจนเป็นประเพณีดั้งเดิมสืบทอดกันมา มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น จนเป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป โดยได้แบ่งพิธีกรรม ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ พิธีกรรมส่วนบุคคล และพิธีกรรมของชุมชน ซึ่งเป็นแบบแผนของความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ทศนคติ ศีลธรรม จารีตระเบียบ แบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่างๆ ตลอดจนการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กระทำกันมาตั้งแต่อดีต ลักษณะที่สำคัญของ ประเพณี คือ เป็นสิ่งที่ปฏิบัติและมีการเชื่อถือกันมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิดหรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมาและยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน³⁶

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์ กล่าวว่า ประเพณีพิธีกรรมในภูมิภาคต่างๆ มีความเหมือนกันหรือแตกต่างกัน มาจากสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ดังนั้นประเพณีส่วนรวมของชาติส่วนใหญ่จึงมีลักษณะเหมือนกันทุกท้องถิ่น แต่จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของประเพณี ประเพณีส่วนรวมนี้ได้แก่ ประเพณีการบวช ประเพณีแต่งงาน ประเพณีการเกิด และยังได้กล่าวถึงปัจจัยที่ทำให้ประเพณีของแต่ละท้องถิ่นมีความแตกต่างกัน ว่าเกิดจากปัจจัย 3 ประการ คือ

(1) สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ได้แก่ ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศ และทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งเหล่านี้ในแต่ละท้องถิ่นจะแตกต่างกันออกไป

(2) สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในสังคม ดังนั้นคนในสังคมคิดอย่างไร รู้สึกอย่างไร เชื่ออย่างไร ก็จะแสดงออกมาให้ปรากฏในรูปของภาษาประเพณี กิจกรรมงาน การละเล่น ตลอดจนสิ่งอื่น ซึ่งคนในสังคมสร้างขึ้นและถ่ายทอดไว้

(3) สิ่งแวดล้อมทางสังคม เนื่องจากสังคมประกอบไปด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปอาศัยอยู่ในเขตแห่งใดแห่งหนึ่งเป็นประจำ เป็นเวลานานพอสมควร มีการผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม และ

³⁵ กิ่งแก้ว อรรถากร และธนรัชฎ์ ศิริสวัสดิ์, "คติความเชื่อ," ใน เอกสารชุดวิชาภาษาไทย 8. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528), หน้า 662-663.

³⁶ สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ประเพณี, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2536), หน้า 248.

ขณะเดียวกันก็มีการกำหนดขอบเขตและบรรทัดฐานทางสังคมที่แตกต่างกัน ย่อมทำให้ประเพณีแตกต่างกันไปด้วย³⁷

ประเพณีที่มีมาในสังคมไทยแต่โบราณเกี่ยวเนื่องด้วยระบบความเชื่อหลายอย่าง ทั้งอำนาจเหนือธรรมชาติ เชื่อในพระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ประเพณีได้แยกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

(1) จารีตประเพณี (Moral Custom) ได้แก่ ประเพณีที่สังคมถือว่าถ้าใครในสังคมฝ่าฝืนหรือดื้อไม่ทำตาม ก็เป็นความผิดและชั่ว จารีตประเพณีเป็นข้อบังคับทางจรรยา หรือศีลธรรมของสังคม

(2) ขนบประเพณี (Institutional Custom) ได้แก่ ประเพณีที่สังคมได้ตั้งหรือวางไว้เป็นระเบียบแบบแผนขึ้นไว้โดยตรงหรือทางอ้อม โดยตรงวางเป็นระเบียบไว้ชัดเจน ส่วนทางอ้อมไม่ได้เขียนไว้ชัดเจนเป็นแต่เพียงได้รับการสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน เช่น วิถีร่น้ำดำหัวแบบชาวเหนือ

(3) ธรรมเนียมประเพณี (Conventional Custom) ได้แก่ ประเพณีที่ได้รับการประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน ไม่ค่อยจะมีโทษเมื่อใครไม่ปฏิบัติตาม เป็นประเพณีท้องถิ่นของแต่ละท้องถิ่นนั้น ประเพณีในระบบความเชื่อ ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนาและไสยศาสตร์มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางจิตใจและความเป็นปึกแผ่นของสังคม³⁸

หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม คือ มาตรการที่จะให้ความหมายใหม่แก่สิ่งต่างๆ ความหมายนั้นต้องมีความสำคัญจนกระทั่งเป็นผลให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนแปลงหรือปรับความสัมพันธ์ที่มีกับผู้ที่ถูกทำพิธีกรรมเสียใหม่ เช่น พิธีกรรมแต่งงานคือการให้ความหมายใหม่แก่สถานภาพชาย-หญิงที่เป็นบ่าวสาว พิธีไหว้ผีขุนน้ำก็เช่นกัน ผีขุนน้ำในพิธีกรรมเป็นความหมายใหม่ที่ทำให้เกิดพลังในกลุ่มอนุรักษ์ของชาวบ้าน นอกจากนี้พิธีกรรมของชาวบ้านเหล่านี้ ยังเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านเป็นใหญ่ เพราะเขาเป็นผู้รู้และผู้ควบคุมพิธีกรรมด้วยตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือชาวบ้านมีอำนาจที่จะกำหนดความหมายใหม่ที่เกิดขึ้นจากพิธีกรรมได้ด้วยตัวเอง³⁹

จากข้อมูลเบื้องต้นที่นักวิชาการได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่า พิธีกรรม หมายถึง ชนิดของการบูชาที่เป็นสัญลักษณ์ เช่น (1) พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับนักนิเวศวิทยา หมายถึง พิธีกรรมที่ทำในบาง

³⁷นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, *วรรณคดีเกี่ยวกับขนบประเพณีไทย*, (กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, 2529), หน้า 1-2.

³⁸ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, *ทัศนะนอกริตสังคมวัฒนธรรมในวิถีการอนุรักษ์*, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2543), หน้า 14.

³⁹นิธิ เอียวศรีวงศ์, *วัฒนธรรม คือ ระบบความสัมพันธ์ในชาติไทยเมืองไทยแบบเรียนและอนุสาวรีย์*, (กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2538), หน้า 98-101.

เวลาของธรรมชาติ และพิธีกรรมอันเป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับโลกและจักรวาลตามธรรมชาติ (2) พิธีกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม คือ รูปแบบพิธีที่ชาวซึ่งประทับใจ ไม่เกี่ยวข้องกับการหมุนเวียนของจักรวาลตามธรรมชาติ (3) พิธีกรรมของมนุษยชาติ เป็นพิธีกรรมเล็งไปที่จุดต่างๆ กัน คือ พิธีกรรมในการเกิด การเติบโต การตาย การตั้งชื่อ การบวช การแต่งงาน และอื่นๆ ด้วย กล่าวโดยสรุปแล้ว พิธีกรรม ก็คือ การกระทำที่คนเราสมมติขึ้น เป็นขั้นเป็นตอน มีระเบียบวิธีเพื่อให้เป็นสื่อหรือหนทางที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ ซึ่งทำให้เกิดความสบายใจและมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไป เช่น พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา หรืออีกนัยหนึ่ง พิธีกรรม หมายถึง พฤติกรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนาของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นศาสนาใดๆ ก็ตาม ต่างก็มีการปฏิบัติต่อศาสนาของตน ตามความเชื่อและความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงก่อให้เกิดเป็นพิธีกรรมทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา

2.3.3 หลักการสำคัญของประเพณีและการประกอบพิธีกรรม

สังคมไทยมีสถาบันหลัก คือ สถาบันชาติ สถาบันพระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ สิ่งนี้เป็นประโยชน์ที่ทำให้เกิดการรวมตัวของสังคมที่เห็นเด่นชัด คือ เทศกาลประเพณีหรือพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อตอบสนองความไม่มั่นคงทางจิตใจของผู้คนที่ยังขาดความเชื่อมั่นในหลักธรรมทางศาสนา เพราะความเชื่อทางศาสนา มิใช่แสดงออกทางวัตถุ เครื่องรางของขลังติดตัวเท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงวิถีชีวิตทุกเรื่อง พิธีกรรมเป็นเทคนิควิธีการสอนศาสนาชนิดหนึ่งเปรียบเสมือนคอกที่ล้อมคนในสังคมให้เข้ามารวมกันไว้เป็นหมู่เป็นพวก เพื่อไม่ให้กระจัดกระจายกันไป ต่างคนต่างทำกิจกรรมกันคนละทิศคนละทาง ไม่อาจจะรวมกันเป็นปึกแผ่นสามัคคีกันได้ คนประเภทที่ฉลาดน้อยจำเป็นต้องเอาประเพณีพิธีกรรมเข้าล้อมพวกเข้าไว้ก่อน ในวันข้างหน้าถ้าพวกเขามีสติปัญญาสูงขึ้นก็จะสามารถเข้าใจ และค่อยๆ ขำมั่ววอก คือ ประเพณีพิธีกรรมนั้นออกมาด้วยสติปัญญาของเขาเอง⁴⁰ ข้อนี้นับว่าเป็นวิธีการที่ดี ประเพณีพิธีกรรมเปรียบเสมือนเรือที่มีไว้ให้คนนั่งพายเข้ามาหาฝั่ง คือ ศาสนา พระธรรมปิฎกปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสำคัญของพิธีกรรมไว้ว่า

1. พิธีกรรมเป็นจุดนัดหมายให้เริ่มทำการอย่างจริงจัง หมายถึง พิธีกรรมเป็นจุดนัดพบและเป็นจุดนัดหมายโดยเฉพาะสำหรับชุมชนหรือหมู่ชนในสังคม ให้มองเห็นความสำคัญที่จะเริ่มทำการอะไรๆ ด้วยความจริงจัง พิธีกรรม คือ ลำดับการกระทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การประชุม การเปิดประชุม อันเป็นลักษณะของพิธีกรรม เป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำการกิจกรรมให้จริงจัง ซึ่งเป็นความหมายของพิธีกรรมเช่นกัน

⁴⁰สุเมธ เมธาวิทยกุล, **สังกัปพิธีกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: โอเอ พรินติ้ง เฮ้าส์, 2532), หน้า 1-2.

2. พิธีกรรมเป็นวินัยพื้นฐานและนำคนให้ประสานเข้าในชีวิตชุมชน หมายถึง ตัวพิธีกรรมเป็นเครื่องฝึกวินัย หรือเป็นพื้นฐานในการฝึกฝนพัฒนาคนในด้านศีล เนื่องจากศีล คือ การควบคุมกาย วาจา ให้อยู่ในความดีงามเรียบร้อยสุจริต ซึ่งพิธีกรรมเป็นเครื่องฝึกวินัยขั้นต้น ข้อปฏิบัติระเบียบข้อห้าม เป็นตัวควบคุมพฤติกรรม ฝึกวินัยแก่สมาชิกในชุมชนได้ ลักษณะของพิธีกรรมยังช่วยนำคนเข้าสู่ชุมชน และวิถีชีวิตสังคม พิธีกรรมช่วยให้สมาชิกใน สังคมเรียนรู้ระเบียบแบบแผน วัฒนธรรม และประเพณีของสังคมนั้นๆ

3. พิธีกรรม เป็นสิ่งน้อมนำจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสและเพิ่มพูนศรัทธา เพราะพิธีกรรมที่ทำให้ถูกต้องจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความพร้อมเพรียง ความประสานกลมกลืน ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดศรัทธาโน้มนำจิตใจให้สงบและเจริญในกุศลธรรมขึ้นไป⁴¹

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมมีความสำคัญต่อศาสนา เช่น 1. พิธีกรรมก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นในสังคม 2. พิธีกรรมเป็นสิ่งที่ตอบสนองด้านจิตใจ 3. พิธีกรรมเป็นการปฏิบัติหลักจริยธรรมขั้นพื้นฐาน 4. พิธีกรรมเผยแผ่หลักปรัชญาและหลักธรรม 5. พิธีกรรมเป็นเครื่องจรรโลงอารมณ์ 6. พิธีกรรมเป็นเครื่องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของศาสนากับศาสนา 7. พิธีกรรมช่วยเป็นสื่อในการควบคุมพฤติกรรมของคนใจสังคม 8. พิธีกรรมช่วยรักษาศาสนาให้คงไว้ 9. พิธีกรรมเป็นสื่อสัญลักษณ์แสดงความเป็นศาสนา ความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ เป็นพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนามีคุณค่าและอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นคุณค่าและอิทธิพลของพิธีกรรมพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตที่สืบทอดต่อๆ กันมา และมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชน โดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น อาจแบ่งได้หลายแบบตามวิธีการพิจารณา ถ้าจำแนกตามหลักเหตุผลแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล และ ความเชื่อที่ไม่มีเหตุผล ความเชื่อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเกิดกับการตาย ความเชื่อเกี่ยวข้องกับการรักษาโรค เกี่ยวกับการพยากรณ์เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ เกี่ยวกับการสูญเสียและได้กลับคืน ที่เกี่ยวกับครัวเรือน และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นต้น

2.3.4 องค์ประกอบของการประกอบพิธีกรรม

องค์ประกอบของพิธีกรรม พิธีกรรม มีองค์ประกอบหลายประการ คือ

1) ความเชื่อ (believe) หรือความศรัทธา (faith) พิธีกรรมเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความเชื่อ ความศรัทธาต่อลัทธิศาสนานั้นๆ เช่น เชื่อว่ามีพระเจ้า เชื่อว่าได้กระทำเปตพลีแล้ว ญาติที่ล่วงลับไป

⁴¹พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ*, (กรุงเทพมหานคร: เกล็ดไทย, 2537), หน้า 5-10.

แล้วจักได้รับกุศลที่ได้อุทิศไปให้ หรือแม้แต่เชื่อว่าถ้าป่วยมีโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้นอยู่เสมอให้นิมนต์พระสงฆ์มาทำพิธีสืบชะตาก็จักหายเป็นต้น

2) ผู้ประกอบพิธีกรรม หมายถึง ผู้ที่สามารถที่จะสื่อสารโลกมนุษย์กับสภาวะที่ลึกลับหรืออำนาจลึกลับ ที่คนธรรมดาไม่สามารถที่จะสื่อไปได้ จึงต้องอาศัยผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นผู้สื่อความต้องการไปสู่อำนาจลึกลับนั้น เช่น พระเจ้า เทพเจ้า เทวดา ผี เป็นต้น

3) ภาษา การสื่อสารระหว่างมนุษย์กับอำนาจลึกลับหรือพระเจ้า เทพเจ้า ผู้ประกอบพิธี มักจะใช้ภาษาที่ผิดไปจากภาษามนุษย์ทั่วไป บางครั้งใช้สัญลักษณ์และการทำนาย เป็นการสื่อสารจากอำนาจลึกลับมาสู่มนุษย์

4) พิธีกรรม มีผลต่อจิตใจผู้กระทำ กล่าวคือ ผู้ที่ได้กระทำกิจกรรมตามพิธีกรรมศาสนาแล้ว จะรู้สึกมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้เกิดกำลังใจที่จะต่อสู้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่ตนเองประสบอยู่ได้

5) การใช้สัญลักษณ์ กล่าวคือ ในการจัดพิธีกรรมแบบต่างๆ จะต้องมียุปกรณ์ เช่น ดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องเซ่นต่างๆ ตลอดจนการแสดงกิริยาท่าทาง เช่น ทำรำ การประนมมือ การไหว้ เป็นต้น

6) การใช้สื่อต่างๆ เพื่อให้พิธีกรรมเกิดความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความสงบและเอิบอิมใจ เช่น มีการขับร้อง บรรเลงดนตรี เป็นต้น⁴²

จะเห็นได้ว่า จากเรื่องราวที่กล่าวมานั้น องค์ประกอบของพิธีกรรม มีความศักดิ์สิทธิ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะพิธีกรรมของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ มีความเชื่อว่า พิธีกรรมมีมาช้านานโดยมีการยึดถือและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากยุคสู่ยุค ในบางพิธีกรรมได้แปลงและเปลี่ยนแปลงเป็นประเพณีที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับลักษณะของท้องถิ่น ซึ่งในลักษณะของบางพิธีกรรม บางความเชื่อ และบางประเพณี อาจมีความเหมือนและคล้ายกัน หากจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง พิธีกรรมเป็นพิธีกรรมที่ผู้ประกอบพิธีสามารถสื่อสารกับวิญญาณ ภูตผี เทพเทวดา ต่างๆ ได้ เพื่อบอกความต้องการของตนว่าต้องการอะไร ให้ทำอะไรบ้าง และจะปฏิบัติอย่างไร แม้จะทำผิด จะทำอย่างไรจึงจะหาย และพ้นโทษนั้น ต้องทำอะไรบ้างเป็นต้น ตลอดจนการมีองค์ประกอบหลายๆ อย่างของพิธีกรรม เช่น ในพิธีกรรมการไหว้ครู บวงสรวงนั้น มีการเจริญพระพุทธมนต์ ผู้เข้าร่วมพิธีนั่งขวามือขวามือ ทานเจ ถือศีล ในระหว่างพิธีกรรมมีการสวดมนต์ไหว้พระ และเจริญคาถาต่างๆ ซึ่งโดยองค์รวมในการประกอบพิธีนั้น จัดว่าพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นการรังสรรค์ขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาแต่ครั้งอดีต และมีวิธีการจัดการอย่างเป็นระบบ น่าเชื่อถือ และน่าเลื่อมใส อาจกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า พิธีกรรมและความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่า ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือ

⁴²คณาจารย์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 12-13.

ธรรมชาติ เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของตน และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลที่มาอธิบายไม่ได้ จึงเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดมาดลบันดาลให้เป็นไปและสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติ และมีอำนาจสูง คือ ภูต ผี ปีศาจ นางไม้ วิญญาณ เทพเจ้า และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นต้น ฉะนั้น มนุษย์จึงได้สร้างพิธีกรรมขึ้นเพื่อเอาใจ ขอบมา บอกกล่าว เช่น ไหว้ บวงสรวงบูชา จึงมีการจัดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้นมา เพื่อสนองความต้องการของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน

2.3.5 การประยุกต์ใช้พิธีกรรมกับการปฏิบัติตน

ชาวอีสานมีการประยุกต์ใช้และการปฏิบัติประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของตน หลายประการทั้งที่เป็นประเพณีพิธีกรรมส่วนบุคคล ประเพณีพิธีกรรมของส่วนรวม ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนของชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับภะระทางศาสนา ประเพณีเกี่ยวกับการทำมาหากิน และประเพณีพิเศษที่จัดขึ้นในโอกาสเฉพาะเท่านั้น ทั้งนี้มีผู้กล่าวถึงลักษณะประเพณีท้องถิ่นอีสานไว้ดังนี้

งานบุญประเพณีของชาวอีสานมีทั้งประเพณีในชีวิตประจำวัน และประเพณีตามฮีตสิบสอง ประเพณีในชีวิตประจำวันประกอบด้วยประเพณีแต่งงาน ประเพณีบวช ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ตา และประเพณีการตาย ส่วนประเพณีในฮีตสิบสองนั้นเป็นประเพณีประจำสิบสองเดือนของชาวอีสาน⁴³ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานแตกต่างจากภาคกลางตรงที่ขนบธรรมเนียมประเพณีของภาคกลางได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์ ส่วนขนบธรรมเนียมประเพณีอีสานได้รับอิทธิพลจากล้านช้าง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน คือ การเคารพบรรพบุรุษ⁴⁴

ชาวอีสานมีการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามท้องถิ่น ชาวอีสานจะประกอบพิธีกรรมตามที่สังคมยึดถือ การประกอบพิธีกรรมถือว่าเป็นใจกลางแห่งความดี ซึ่งเป็นผลมาจากความเชื่อว่าทำแล้วจะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญแห่งชีวิต ทรัพย์สิน และสังคม ดังนั้น พิธีกรรมบางอย่างจึงเกิดขึ้นเพราะวัตถุประสงค์ที่จะให้สังคมมีอาหารกินอุดมสมบูรณ์ และบางอย่างอาจมีจุดมุ่งหมายให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และมีความมั่นคงในชีวิต⁴⁵ ประเพณีและพิธีกรรมเป็นเครื่องมืออย่าง

⁴³มูณี พันทวี, *โครงการจัดงานประเพณีวันออกพรรษา*, (มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน, ม.ป.ป.), หน้า 63.

⁴⁴สมชาติ มณีโชติ, เกรียงไกร ผาสู่ตะ และพิเนตร ดาวเรือง, *ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำชีตอนกลาง : การศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนอีสานผ่านตำนานและสถานที่สำคัญ*, รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2548, หน้า 26.

⁴⁵สังคม ภูมิพันธุ์, *สื่อพื้นบ้าน*, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535), หน้า 24.

หนึ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อแสดงออกต่อความเชื่อของตน มีการวางรูปแบบวิธีการในการปฏิบัติที่ชัดเจน วัตถุประสงค์ของการประกอบพิธีคือเพื่อสื่อสารถึงการแสดงความเคารพศรัทธา หรืออ้อนวอนขอในสิ่งที่ตนปรารถนาต่อความเชื่อที่ตนยึดถือ ซึ่งเมื่อกระทำแล้วย่อมทำให้เกิดความสุข ความปิติ ความสบายใจ และเกิดกำลังใจในการประกอบอาชีพ หรือการดำเนินชีวิตด้านต่างๆ ประเพณีท้องถิ่นของชาวอีสานได้รับอิทธิพลโดยตรงจากวัฒนธรรมล้านช้าง ซึ่งมีความเกี่ยวพันกันทางสายเลือดและเขตแดนทางการเมืองมาตั้งแต่อดีต โดยคลี่คลายมาจากลัทธิความเชื่อทางพราหมณ์และฝอยอย่างเข้มข้นมากกว่าพุทธศาสนา ประเพณีส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับช่วงวัยของชีวิตและวิธีการทำมาหากิน อันเป็นผลมาจากระบบการผลิตภาคเกษตรที่ต้องอาศัยการพึ่งพาธรรมชาติ ชาวอีสานเรียกขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ว่า ฮีต-คอง ถือเป็นเสมือนธรรมนูญชีวิตให้ทุกคนร่วมกันปฏิบัติตาม เพื่อความสงบสันติและความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน จากความเชื่อข้างต้นที่กล่าวมา จึงทำให้เกิดเป็นพิธีกรรมในงานประเพณีต่างๆ เช่น บุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับการให้ทาน การรักษาศีล และการภาวนา คือ

1) พิธีกรรมการให้ทานก็ได้แก่ การบริจาคสิ่งของ ปัจจัย เงิน หรือแม้แต่การจัดโรงทานอาหาร น้ำดื่ม ขนมหวาน ผลไม้ บริการฟรีแก่ผู้มาร่วมงานบุญ ซึ่งการให้ทานในงานประเพณีบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) นี้ ชาวบ้านมีความเชื่อว่าจะได้บุญกุศลมากกว่าการทำบุญในเวลาอื่นๆ เพราะงานประเพณีบุญเดือนหก (บุญบั้งไฟ) เป็นงานที่ยิ่งใหญ่ จัดเพียงปีละหนึ่งครั้งเท่านั้น เพราะชาวบ้านหรือชุมชนมีความเชื่อในเรื่อง กัมมัสสัทธา วิปากสัทธา และกัมมัสสกตาสัทธา

2) พิธีกรรมรักษาศีลก็ได้แก่ พิธีกรรมการปฏิบัติธรรมเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาให้พิธีการเข้าปฏิบัติธรรมนี้ พุทธศาสนิกชนที่สนใจจะเข้าอบรมการปฏิบัติธรรมในงานประเพณีบุญเดือนหก ตลอด 3 วัน 2 คืน โดยเริ่มเช้าวันแรก ขึ้น 13 ค่ำเดือน 6 ถึงเที่ยงวันที่สาม แรม 1 ค่ำเดือน 7 ของทุกปี

3) พิธีกรรมเกี่ยวกับการภาวนา ก็สืบเนื่องจากการรักษาศีล เมื่อประชาชนมารักษาอุโบสถศีลแล้วย่อมกระทำการเจริญสมาธิ เจริญภาวนาเพื่อให้ถึงจิตอันสงบ เพราะมีความเชื่อในเรื่องเชื่อกัมมัสสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสสกตาสัทธา และตถาคตโพธิสัทธา เพื่อที่จะให้ได้ถึงซึ่งนิพพาน

4) การเข้าปฏิบัติธรรมตามกาล หน่วยงานภาครัฐ กรมปกครองท้องถิ่น หรือโรงเรียน มักจะมีโครงการอบรมปฏิบัติธรรมอยู่เนืองๆ ในการปฏิบัติธรรมมีการรักษาศีล เติบจงกรม หรือนั่งสมาธิ ถือว่าได้มาสร้างบุญ สร้างกุศล ให้กับตนเองและเป็นพุทธบูชา ไปพร้อมเช่นกัน

จะเห็นได้ว่า การประกอบประเพณีพิธีกรรมของชาวบ้านมีลักษณะการผสมผสานทางความเชื่อผี พราหมณ์ พุทธ ปรากฏอยู่เสมอ โดยพบว่า ศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อหลักที่มีการอ้างอิงถึงความเชื่อพราหมณ์ปรากฏอยู่ในรูปแบบของพิธีกรรมที่แทรกเข้ามาเพื่อความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคล ความเชื่อผีเป็นความเชื่อพื้นฐานที่แฝงอยู่ภายในประเพณีพิธีกรรมอื่น ตลอดจนเป็นความเชื่อ

หลักในบางประเพณี ความเชื่อในประเพณีฮีตสิบสองจึงมีความสำคัญต่อความมั่นคงทางสังคม วัฒนธรรม มีการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อในฮีตสิบสองที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตอย่างต่อเนื่อง ผ่านการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่ ปัญหาที่เกิดขึ้นเกิดจากยุคสมัยและค่านิยมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป มีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินงานด้านประเพณีพิธีกรรมของท้องถิ่น และนำไปสู่ปัญหาทางสังคมในชุมชน ดังนั้น ความเชื่อในฮีตสิบสองต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม ยังคงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตผู้คนอย่างลึกซึ้ง และมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมทุกระบบ ประกอบด้วยระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการศึกษา ระบบสุขภาพและอนามัย ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมืองการปกครอง และระบบความเชื่อและศาสนา แนวทางดำเนินงานด้านประเพณีพิธีกรรมเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม จำเป็นต้องดำเนินการใน 4 ด้าน ได้แก่ การอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่อย่างเหมาะสมกับบริบทสังคมวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ เป็นต้น

2.4 แนวคิดและทฤษฎีการผสมผสานความเชื่อของชุมชนตามหลักพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทต่อสังคมไทยมาช้านานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงสามารถพูดได้เต็มคำว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนไทยร่วมไปถึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคนและสังคมในอดีต โดยพระพุทธศาสนาได้ฝังลึกแผ่ขยายลงไปแทบทุกด้านของสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมไทยทุกด้านที่มีรากฐานสำคัญอยู่ในพระพุทธศาสนา มีแบบแผนและครรลองตามหลักการของพระพุทธศาสนา ได้รับการยึดถือเป็นแนวปฏิบัติมาตรฐาน สำหรับความประพฤติ การปฏิบัติหน้าที่ และการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยทุกระดับกิจกรรมส่วนใหญ่มีส่วนประกอบด้านพระพุทธศาสนาเข้ามาร่วมเป็นพิธีการเพื่อยืนยันความสำคัญและเสริมคุณค่าทางจิตใจ ร่วมไปถึงกิจกรรมส่วนตัวของบุคคลในชีวิตประจำวัน โดยพระพุทธศาสนาเข้าสอดแทรกเป็นส่วนนำสำหรับการเตือนสติ กระตุ้นให้จิตเกิดกุศล เพื่อความเป็นสิริมงคล ตลอดจนเหตุการณ์ทั้งหลายในช่วงเวลาและวัยต่างๆ ของชีวิตเช่นการเกิด การแต่งงาน และการตาย ด้วยกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะกล่าวได้ว่าชีวิตของคนไทยผูกพัน อิงอาศัยกันกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย ซึ่งฝังลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของชาวไทยกลายเป็นเครื่องหล่อหลอมกลั่นกรองนิสัยใจคอพื้นฐานทางจิตใจของคนไทย ให้มีลักษณะเฉพาะตนที่เรียกว่าเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย

2.4.1 ความเป็นมาของการผสมผสานความเชื่อทางพระพุทธศาสนากับวัฒนธรรม

การผสมผสานความเชื่อ การประกอบประเพณีพิธีกรรมเกือบทุกอย่างของชาวบ้านมักมีลักษณะผสมผสานทางความเชื่อทั้งสามรูปแบบปรากฏอยู่ โดยพบว่าศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อหลักที่

มีการอ้างถึงในการจัดงานประเพณีต่างๆ ความเชื่อพราหมณ์มักปรากฏอยู่ในรูปแบบของพิธีกรรมที่แทรกเสริมเข้ามาในพิธีกรรมที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคล ความเชื่อผีมักเป็นความเชื่อพื้นฐานที่แฝงเร้นอยู่ภายในทุกประเพณีพิธีกรรมไปจนถึงเป็นความเชื่อหลักในบางประเพณี ความเชื่อยังมีบทบาทต่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมของชาวบ้านในทุกมิติ กล่าวคือ (1) ด้านครอบครัวและเครือญาติ (2) ด้านการเมืองการปกครอง (3) ด้านการศึกษา (4) ด้านศาสนาและความเชื่อ (5) ด้านการแพทย์และสาธารณสุข และ (6) ด้านเศรษฐกิจ โดยผ่านวิถีแห่งศรัทธาในศาสนธรรม คำสอน และความเคารพยำเกรงในผลของบุญและบาป ความเชื่อพุทธยังแสดงบทบาทผ่านอุบายวิธีตามความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้านที่เชื่อว่า พระพุทธคุณ มีอำนาจพิเศษที่จะช่วยดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามที่อธิษฐาน ดังปรากฏในรายละเอียดต่อไปนี้

สุชีพ ปุญญานุภาพ⁴⁶ กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมอันดีงามของไทยมาแต่โบราณ และเมื่อวัฒนธรรม หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิต (the way of life) ที่มีความหมายคลุมถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดถึงความเชื่อถือ และการปฏิบัติตามความเชื่อถือศาสนาจึงเป็นวัฒนธรรมส่วนหนึ่ง ยิ่งไปกว่านั้น นักสังคมวิทยาบางท่านเห็นว่า การปฏิบัติตามศาสนาเป็นผลสุดท้ายของวัฒนธรรมอีกด้วย ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะพระพุทธศาสนาเท่านั้น วามีสวนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างไร

มีผู้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นต้นตำรับวัฒนธรรมดีงามที่เก่าแก่ที่สุด แต่ทันสมัย มีลักษณะนำชีวิตให้สูงขึ้นกว่าเดิมในหลายๆ ด้าน เป็นเรื่องที่มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรมของอินเดีย ซึ่งมีแบบฉบับขนบธรรมเนียมและแนวปฏิบัติสืบทอดกันมาหลายพันปี แต่พระพุทธศาสนาได้ทำการเปลี่ยนแปลงจากหน้ามือเป็นหลังมือ ทำการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นกว่าเดิมหลายประการ บางอย่างใดให้แนวปฏิบัติในรูปวัฒนธรรมจึงทำให้อินเดียมีวัฒนธรรมอันดีงามใหม่ๆ เกิดขึ้นหลายประการ เช่น

1) สังคมอินเดียปฏิบัติตามระบอบวรรณะอย่างเคร่งครัด ไม่ยอมให้คนต่างวรรณะมีโอกาสใช้ชีวิตร่วมกันทั้งทางวัตถุและสายโลหิต ผู้ที่เกิดในวรรณะต่ำจะเป็นที่รังเกียจของสังคมในด้านต่างๆ พระพุทธศาสนาได้ปฏิวัติระบบนี้อย่างหน้ามือเป็นหลังมือ โดยได้อสอนหลักศีลธรรม ยืนยันความดี ความชั่วตามกรรมที่เขาทำ ไม่ใช่กำเนิดเป็นเครื่องตัดสินผู้บวชในพระพุทธศาสนาเคารพ

2) สังคมอินเดียมีการซื้อขายทาสเช่นเดียวกับชนชาติอื่นๆ ในสมัยโบราณ แต่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้งดเว้นการซื้อขายทาสถือว่าเปนอาชีพที่ผิดธรรม มีบทบาทบัญญัติห้ามภิกษุมิทาสซึ่งเป็นแนวทางสังคมในรูปแบบใหม่ ต่อมาจะเห็นว่าผู้นำหลายประเทศพยายามเลิกทาสจนสำเร็จได้

⁴⁶สุชีพ ปุญญานุภาพ, วัฒนธรรมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2540), หน้า 85-95.

รับการยกย่องว่าเป็นผู้ส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ซึ่งความจริงก็คือการดำเนินตามครรลองพระพุทธศาสนา นั่นเอง

3) ชาวอินเดียโบราณนิยมแสวงบุญด้วยการฆ่าสัตว์บูชาบุญ เพื่อบูชาเทพเจ้า ถ้าเป็นพิธีของพระราชารหรือผู้นำทางสังคมแล้ว สัตว์ที่จะถูกบูชาก็มีจำนวนมากขึ้น มนุษย์และสัตว์ถูกฆ่าประกอบพิธีบูชาบุญเป็นจำนวนมาก ก่อความทุกข์โศกให้กับมนุษย์และสัตว์ อย่างน่าเวทนาที่สุด พระพุทธเจ้าได้ทรงสอนให้เลิกพิธีดังกล่าว โดยให้หันมาสร้างคุณด้วยการสงเคราะห์ซึ่งกันและกัน ให้อภัยแก่กัน ไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนกัน ปฏิบัติชำระจิตใจให้สะอาดผ่องแผ้ว ปรากฏเป็นวัฒนธรรมแนวใหม่ที่เหมาะสมกว่าเดิมเป็นอย่างมากเป็นไปตามแนวสันติภาพของสังคมที่ตั้งไว้

4) ชาวอินเดียโบราณเชื่อพรหมลิขิตอย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นเหตุให้บางคนปล่อยชีวิตให้เป็นไปตามยถากรรม ที่ต้องการความเจริญก็คอยให้พระพรหมบันดาล ที่มีความทุกข์ก็คอยวันให้พระพรหมจะลิขิตให้พ้นจากสภาพเช่นนั้น ขาดการรับผิดชอบและการคิดอ่านแก้ไขปัญหาชีวิตด้วยตนเอง เอาแต่สวดอ้อนวอนบวงสรวง พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักแห่งกรรมว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว กรรมของคนลิขิตทิศทางชีวิตของตน เมื่อต้องการสร้างชีวิตอย่างไร แก้ปัญหาชีวิตอย่างไรจำต้องควบคุมความประพฤติของตนเองให้เหมาะสม พระพุทธศาสนาไดสอนหลักกรรมลิขิตแทนพรหมลิขิต เพราะหลักกรรมลิขิต สามารถปรับปรุงชีวิตของตนให้ดีขึ้นได้เสมอ

5) พระพุทธศาสนาใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ คือถือเหตุผลเป็นสำคัญ ไม่เชื่อถือเรื่องโชคกลางของขลังฤกษ์ยามดี แต่อยู่ที่ความสุจริตด้วยกาย วาจา ใจ เมื่อประพฤติสุจริตแล้ว ไม่ว่าจะเป็นเวลาใด เขา สาย บาย เย็น ก็จัดเป็นฤกษ์ดีทั้งนั้น นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังสอนให้มีความปรารถนาดีต่อบุคคลและสัตว์ทั่วไป ไม่นิยมยกตนข่มผู้อื่น ไม่นิยมการทะเลาะวิวาทด้วยเรื่องความคิดเห็นที่ต่างกัน ไม่ติดใจในเรื่องความคิดเห็นที่หาข้อยุติไม่ได้ สอนให้เขาถึงความรู้อย่างชัดเจนในเรื่องต่างๆ โดยไม่นิยมติดอยู่ในความเชื่อตามๆ กันเท่านั้น

6) พระพุทธศาสนามีบทบัญญัติในพระวินัยมิให้พระภิกษุเก็บอาหารค้างคืนไว้ในห้องที่อยู่อาศัย หุงต้มอาหารในห้องที่อยู่อาศัย มิให้บริโภคน้ำค้างคืน ให้ทำความสะอาดที่อยู่อาศัยตลอดถึงบริเวณและห้องน้ำ ห้องส้วมอยู่เสมอ เมื่อทำความสะอาด จะต้องไม่รบกวนผู้อื่นที่อยู่ข้างเคียงด้วยประการต่างๆ ให้รักษาห้องสุขาให้สะอาด และปรับโทษผู้ละเมิด มีระเบียบในการเข้านอนก่อนหลัง จะอ่านจะท่องหนังสือ ต้องไม่ใช้สิทธิเกินขอบเขตอันเป็นการรบกวนผู้อื่น นุ่งห่มในลักษณะที่เรียบร้อยเหล่านี้อยู่ในวัตรธรรมและสัทธิธรรมทั้งสิ้น

7) พระพุทธศาสนามีบทบัญญัติให้รู้จักการนุ่งห่มให้เรียบร้อย รู้จักรักษาเครื่องนุ่งห่มไม่ให้หาย ไม่ให้ขาด ใหรู้จักปะชุน และกำหนดโทษปรับผู้ละเมิดไว้ด้วย

8) พระพุทธศาสนามีบทบัญญัติให้รู้จักรักษาสาธารณสมบัติ และรู้จักใช้สมบัติของส่วนรวม ผู้นำสมบัติส่วนรวมไปใช้แล้ว ต้องนำมาเก็บไว้ที่เดิมในรูปเดิม หรือมอบหมายกับผู้มีหน้าที่

ปฏิบัติในเรื่องนี้ ไม่ปล่อยทิ้งไว้ให้เสียหาย มีบทบัญญัติให้รู้จักรักษาน้ำ พ้นของสถานที่ ไม่ทำให้สกปรกเสียหาย แม้จะเหยียบบนพื้นที่อยู่อาศัยด้วยเท้าที่ยังเปียกอยู่ก็เป็นการไม่สมควรเหล่านี้ก็รวมอยู่ในวัตรธรรมของวัฒนธรรม

9) พระพุทธศาสนาสอนให้มีกิริยาทางกาย วาจา สุภาพอ่อนโยน ไม่แก่งแย่งชิงดีชิงเด่น ไม่เล่นชุกชอนโดยไม่รู้จักกาลเทศะ ไม่ส่งเสียงดัง ใหญ่จกักรับฟังเมื่อผู้อื่นวาทกล่าวตักเตือนในทางที่ถูกที่ควร ไม่ดื้อรั้นทั้งๆ ที่ผิด รู้จักสำรวมกายวาจาไม่ล่อลวงแกแกล้งความโลภ ความโกรธ เพนตน เหล่านี้จัดเป็นสัทธิธรรมในวัฒนธรรม

10) พระพุทธศาสนาสอนหลักวัฒนธรรมในการรักษาศักดิ์ศรีของตน โดยการเทิดทูนความดี อยู่กับความดี ประพฤติตนให้เหมาะสมกับฐานะและภาวะของตน เช่น ฝึกขยันในจริยาวัตรของภิกษุ ผู้ทรงศีลปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับศีล บัณฑิตอยู่กับแนวทางบัณฑิต เพนตน ไม่ปล่อยตัวให้ผิดรูป ผิดแบบ เป็นเรื่องของการรักษาศักดิ์ศรี ไม่ใช่เรื่องการเยอหยิ่งถือดี

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของสังคม (the way of life) โดยพระพุทธ ศาสนาเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมอันดีงามของไทยมาแต่โบราณ อันได้แก่ ความเป็นผู้มี ความเคารพนับถือกันตามระบบอาวุโส การเคารพในสิทธิมนุษยชน การสร้างคุณงามความดี ด้วยการ สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน เว้นการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเชื่อในหลักแห่งกรรมแทนเรื่อง พรหมลิขิต เชื่อหลักเหตุผล โดยไม่ถือโชคลางและฤกษ์ยาม มีมารยาทในการบริโภคปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและศิลปานาถศาสตร์ ตลอดจนทั้งกิริยามารยาทอ่อนโยน และรู้จักรักษาเกียรติ และศักดิ์ศรีของตน ซึ่งเหล่านี้จัดเป็นวัตรธรรมและสัทธิธรรมในวัฒนธรรม

2.4.2 ความหมายของความเชื่อ

คำว่า “ความเชื่อ” มีความหมายอยู่หลายความหมาย นักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมาย ของความเชื่อไว้ในแง่มุมต่างๆ กล่าวคือ ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็น ความจริงหรือ เป็นสิ่งที่เราไว้วางใจความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นความ จริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่าวันเวลาการโคจร ของดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องราง ของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริงตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลางของ ขลัง ผีสาง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือพิธีกรรมปาฏิหาริย์ เหล่านี้เป็นต้น

ความกลัว และความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิด ศาสนา วัฒนธรรมความเชื่อทางศาสนา คือ แนวทางการประพฤติปฏิบัติตามหลักการและคำสั่งสอน ของศาสนานั้น ๆ เพื่อหวังความสุขแก่ตน ความเชื่อ ซึ่งหมายถึงความตกลงใจเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มี 2 ลักษณะ คือ 1. ความตกลงใจในความมีหรือความเป็นของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เชื่อว่านรก สวรรค์

ภูต ผี หรือเทวดามีจริง 2. ความตกลงใจในความเป็นเหตุเป็นผลของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น มีความเชื่อว่า ถ้าเราทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แก่ใคร สิ่งนั้นย่อมตามสนองเรา

ชาวพุทธไทยในปัจจุบันมีความเชื่อเรื่องกรรมตามหลักของศาสนาที่ว่า “ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้ผลชั่ว” แต่ก็ยังไม่ทราบว่าจะได้ผลดี หรือผลชั่วที่ไหน เวลาใด ในลักษณะอย่างไร จึงต้องอาศัยโหราศาสตร์พยากรณ์โดยอาศัยจุดกำเนิดคนกับการโคจรของดวงดาว บนท้องฟ้า มาเป็นเครื่องบ่งชี้ให้ทราบ ดาวสุกเคราะห์ จะบอกผลกรรมดี ดาวบาปเคราะห์ จะบอกผล กรรมชั่ว เมื่อทราบแล้วจะได้เตรียมตัวเตรียมใจให้ถูกต้องกับการที่จะต้องเผชิญกับเหตุดีและเหตุร้าย และชาวพุทธยังประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งเกี่ยวกับโหราศาสตร์เกือบทุกเรื่อง ดังนั้น จึงมีผลให้ความเชื่อของชาวพุทธไทย โดยเฉพาะปัจจุบันเป็นไปในลักษณะที่เชื่อเรื่องโหราศาสตร์ แต่ไม่เน้นหนัก แต่จะเน้นเรื่องกฎแห่งกรรมและบาปบุญคุณโทษมากกว่า

คติความเชื่อของคนไทยเท่าที่ผ่านมาในอดีต ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลความเชื่อในเรื่องต่างๆ ของคนไทยตลอดจนการเก็บข้อมูลคติชนอื่น ๆ ที่แสดงออกถึงความเชื่อในสังคมไทย ความเชื่อของคนในสังคมมีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นอยู่มาก จนกล่าวได้ว่า ความเชื่อของคนในสังคมเป็นตัวกำหนดสังคมซึ่งมีอยู่มากมาย และถ้าศึกษาเรื่องคติความเชื่อให้ละเอียดลึกซึ้งต้องจำกัดขอบเขตให้แน่นอน⁴⁷

ความเชื่อในเรื่องของไสยศาสตร์ครอบคลุมความเชื่อในเรื่องผี สาง เทวดา คุณไสย เวทมนต์ คาถาอาคม โชคลาง ฤกษ์ยาม ซึ่งเป็นความเชื่อในเรื่องสิ่งอำนาจลึกลับที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ มนุษย์พยายามควบคุมและต่อรองกับอำนาจนี้ให้บรรลุผลตามที่มนุษย์ต้องการ โดยความเชื่อในสังคมไทย เรื่องผีสางเทวดา มีอยู่ทั่วไป และเทวดาสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต การเกษตร ชีวิตความเป็นอยู่และระเบียบกฎเกณฑ์ของกลุ่มวัฒนธรรมแต่ละกลุ่มวัฒนธรรม⁴⁸

พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อด้วยศรัทธาและปัญญาของตน ความเชื่อในโลกุตตรธรรมเป็นความเชื่ออันยอดเยี่ยมเพราะจะนำบุคคลผู้เชื่อให้เข้าถึงนวโลกุตตรธรรม คือ มรรค ผล และ นิพพาน อันเป็นความเชื่อชั้นสูงสุด นับเนื่องในตถาคตโพธิศรัทธา ความเชื่อในการตรัสรู้ของ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเป็นธรรมชาติ ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกรูปทุกนาม สิ่งที่มีมนุษย์ได้ สัมผัสทางใดทางหนึ่งจากอายตนะทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) เป็นต้นเหตุของความเชื่ออันเป็นสามัญเจตนา เมื่อเกิดการเพาะบ่มความเชื่อโดยอาศัยสิ่งแวดล้อมที่ได้สัมผัสเป็นประจำ เป็นเครื่องช่วยให้ความเชื่อ

⁴⁷จิราภรณ์ ภัทรานุภัทร, สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของคนไทย, (กรุงเทพมหานคร: โครงการไทยคดีศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528).

⁴⁸เสรี พงศ์พิศ, ไสยศาสตร์ในสังคม, เอกสารสอนชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, สาขา ศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, (กรุงเทพมหานคร: ขวณพิมพ์, 2533), หน้า 286.

เจริญเติบโต จึงเกิดรูปเกิดสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเกิดความเชื่อในรูปแบบความเชื่อที่เป็นรูปธรรม และความเชื่อที่เป็นนามธรรม⁴⁹

2.4.3 หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีต่อวัฒนธรรม

หลักการหรือแนวคิดเรื่องความเชื่อ เป็นกระบวนการที่นำมาใช้เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์เกี่ยวข้องและสามารถอธิบายในปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในที่นี้คือ ความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมการของชุมชนทางพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า เป็นภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อโดยได้รับอารยธรรมจากศาสนาพราหมณ์ ก่อนที่จะมีศาสนาพุทธ พิธีกรรมต่างๆ ได้ประยุกต์ให้เข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ในยุคปัจจุบัน มีความเชื่อ มีการนับถือที่แตกต่างกัน มีการยอมรับและนับถือว่า พิธีกรรมต่างๆ ที่ทำมีความศักดิ์สิทธิ์ และบางพิธีกรรมเป็นพิธีกรรมที่สื่อสารกับอำนาจภายนอก หรือเหนือธรรมชาติด้วย เพื่อการทำนาย การรักษา การพยากรณ์ และการคุ้มครองรักษา สิ่งเหล่านี้อาจมาจากฐานความเชื่อเดิมของคติทางวัฒนธรรมด้วย และเป็นการนับถือโดยไม่ต้องการพิสูจน์ แต่ความเชื่อเหล่านี้กลับเป็นที่พึ่งพา รักษา เยียวยา ผู้คนให้ปราศจากอุปสรรคทั้งมวล ถ้ามองในมิติทางความเชื่อทางคุณค่าก็เป็นคุณค่าที่บรรพบุรุษได้สรรสร้างเอาไว้เป็นมรดกตกทอดมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน ที่ส่งผลให้คนรุ่นหลังได้รับอารยธรรมที่ทรงคุณค่ากลายเป็นวัฒนธรรมที่โดดเด่นในแต่ละภูมิภาค

พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย เนื่องจากชาวนาไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน จนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้หล่อหลอมซึมซับลงในวิถีไทย กลายเป็นรากฐานวิถีชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณีและศีลธรรม ดังนี้

1) วิถีชีวิตของคนไทย คนไทยมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ ได้แก่ การแสดงความเคารพ การมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูกตเวที การไม่อาฆาตหรือมุ่งร้ายต่อผู้อื่น ความอดทนและการเป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใส รื่นเริง เป็นต้น ล้วนเป็นอิทธิพลจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น ซึ่งได้หล่อหลอมให้คนไทยมีลักษณะเฉพาะตัว เป็นเอกลักษณ์ของคนไทย ที่นานาชาติยกย่องชื่นชม

2) ภาษาและวรรณกรรมไทย ภาษาทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาษาบาลีมีอยู่ในภาษาไทยจำนวนมาก วรรณกรรมไทยหลายเรื่องมีที่มาจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิภพในสมัยสุโขทัย ภาพยนตร์มหาชาติ นันทโศภนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง ปุณโณวาทคำฉันท์ในสมัยอยุธยา เป็นต้น

⁴⁹พระศิริพงศ์ คุรุพันธ์กิจ, ศรีทธา...และความเชื่อ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://theworkcarve.blogspot.com/2013/07/faith.html> [17 ตุลาคม 2560].

3) ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ประเพณีไทยที่มาจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามีอยู่มากมาย เช่น การอุปสมบท ประเพณีทอดกฐิน ประเพณีแห่เทียนพรรษา ประเพณีชักพระ เป็นต้น กล่าวได้ว่าขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามีความผูกพันกับคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย

4) ศิลปกรรมไทย พระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปะแขนงต่างๆ วัดเป็นแหล่งรวมศิลปกรรมไทย ทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น รูปแบบการสร้างเจดีย์ พระปรางค์ วิหาร ที่งดงามมาก เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) กรุงเทพมหานคร ประติมากรรม ได้แก่ งานปั้นและหล่อพระพุทธรูป เช่น พระพุทธลีลาในสมัยสุโขทัย พระพุทธรูปชินราช วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก จิตรกรรม ได้แก่ ภาพวาดฝาผนังและเพดานวัดต่างๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร

นอกจากนั้นพระพุทธศาสนายังเป็นศูนย์รวมจิตใจของสังคมไทย พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์กลางของความเคารพศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ให้คนไทยประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงามนอกจากนี้วัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมของชุมชน สร้างความสามัคคีในชุมชน ยังมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ใช้คุณธรรมและสติปัญญาในการดำเนินชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองและร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาชุมชน พัฒนาสังคม และพัฒนาชาติบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้พระสงฆ์หลายท่านยังมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำชุมชนพัฒนาในด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ของสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวไทยได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนา ได้ฝึกฝนอบรมตนให้เป็นคนดี เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชาติไทย

2.4.4 การประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนากับความเชื่อทางวัฒนธรรม

ในพระไตรปิฎกได้อธิบายหลักของความเชื่อหรือที่เข้าใจกันดีว่า “ศรัทธา” นั้น ความศรัทธาเป็นความเชื่อที่ผ่านการกรองแล้วด้วยปัญญา เป็นข้อเท็จจริงและรู้ประจักษ์พิจารณาด้วยปัญญา และเป็นความมั่นใจในความจริง ความดี สิ่งดีงาม องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาไว้ว่า

(ก) เชื่อเรื่องกรรม

การเชื่อเรื่องกรรม คือ เชื่อว่ากรรมมีจริง คนที่เชื่อในเรื่องกรรม ย่อมได้เปรียบกว่าคนที่ไม่เชื่อ คนที่เชื่อเรื่องกรรมย่อมสามารถอดทนรับความทุกข์ยากลำบาก ความผิดหวัง ความขมขื่น และเคราะห์ร้ายที่เกิดแก่ตนได้ เพราะถือว่าเป็นกรรมที่ทำมาแต่อดีต ไม่ดีโทษดีพ่ายว่าโลกนี้ไม่มีความยุติธรรม ตนไม่ได้รับความเป็นธรรม ทำดีแล้วไม่ได้ดี คนที่เชื่อในเรื่องกรรมจะยึดมั่นอยู่ในการทำความดีต่อไป จะเป็นผู้สามารถให้อภัยแก่ผู้อื่น และจะเป็นผู้มีหิริโอตตปละ มนุษย์มีภาวะความเป็นไปต่างๆ

กัน เช่น ดีหรือชั่ว รวยหรือจน เจริญหรือเสื่อม สุขหรือทุกข์ ก็เนื่องจากการกระทำของตนเองทั้งสิ้น และกรรมใดที่ทำลงไปจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมให้ผลตอบแทนเสมอ และย่อมติดตามผู้ทำเสมือนเงาติดตามตน หรือเหมือนกับล้อเกวียนที่หมุนตามรอยเท้าโคไปฉะนั้น ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงมีกรรมเป็นที่พึงอาศัย หากเราทำกรรมดีเราก็ได้รับความสุขความเจริญ กรรมดีจึงเหมือนกัลยาณมิตรที่คอยให้ความอุปการะ และส่งเสริมให้เราประสบแต่ความสุขและความเจริญ แต่ถ้าเราทำกรรมชั่วกรรมชั่วก็คอยล้างผลาญเราให้ประสบแต่ความทุกข์และความเสื่อม ในพระพุทธศาสนากล่าวยืนยันแน่นอนว่า กรรมเป็นกฎของธรรมชาติอย่างหนึ่งที่เป็นระเบียบแน่นอน กล่าวรวมอยู่ในนิยามดังจะเห็นได้ว่า กรรมข้อแรกนั้น เกี่ยวข้องกับธรรมชาติแวดล้อมรอบตัวของมนุษย์และสัตว์ และตั้งแต่ข้อ 2 พิขนิยามเป็นต้นมา เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ และสัตว์ที่ต้องตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ กรรมนั้นเมื่อแบ่งโดยประเภทมี 3 ประการ เรียกว่า กรรม 3⁵⁰ คือ การกระทำที่ ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตามชั่วก็ตาม ประกอบด้วย

- (1) กายกรรม คือ การกระทำ ด้วยกาย การกระทำทางกาย
- (2) วาจากรรม คือ การกระทำ ด้วยวาจา การกระทำทางวาจา
- (3) มโนกรรม คือ การกระทำ ด้วยใจ การกระทำทางใจ⁵¹

กรรมนั้น เมื่อว่าด้วยเจตนาในการกระทำมี 2 ประการ เรียกว่า กรรม 2⁵² คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม หรือทางใจก็ตาม ประกอบด้วย

(1) อกุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นอกุศล กรรมชั่ว การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาด ไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ

(2) กุศลกรรม คือ กรรมที่เป็นกุศล กรรมดี การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญา ส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรืออโมหะ⁵³

(ข) เชื้อผลของกรรม

เชื้อผลของกรรม คือ เชื่อว่าใครทำดีต้องได้ดี ใครทำชั่วต้องได้ชั่ว ไม่แปรผัน ไม่สงสัยในเรื่องผลของกรรม เชื่อว่าการกระทำทั้งกาย วาจา ใจ ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว จะต้องมีผลจากการกระทำนั้นอย่างแน่นอน และไม่มีอะไรสามารถเปลี่ยนแปลงผลของมันได้ กล่าวคือ ถ้าทำไม่ดี

⁵⁰ม.ม. (ไทย) 13/64/56.

⁵¹พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 71.

⁵²อง.ต.ก. (ไทย) 20/445/131; ขุ.อิติ. (ไทย) 25/208/248.

⁵³พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 8.

ก็ย่อมได้รับผลกรรมจากความทุกข์ ความลำบากเดือดร้อน ความอึดอัดคับแค้น แต่ถ้าทำดี ก็ย่อมได้รับผลเป็นความสุข ความสบาย ไม่เดือดร้อน ไม่อึดอัดวุ่นวาย มีผลทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เชื่อว่า ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว รวมไปถึงกรรมที่ไม่ดีไม่ชั่ว ก็จะได้รับผลเช่นเดียวกัน คือความสำเร็จที่เกิดจากการกระทำนั้น ๆ เหมือนกับการปลูกพืช ปลูกอ้อย สิ่งที่เกิดขึ้นมาคืออ้อย ปลูกแตง สิ่งที่ได้ก็คือแตง ไม่กลายเป็นอื่นไปเป็นอย่างอื่น เชื้อผลของกรรมในที่นี้หมายถึงกรรมประเภทต่าง ๆ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “คนทำบาปถึงจะเหาะขึ้นไปในอากาศก็ไม่พ้นจากบาปกรรมถึงจะดำลงไปกลางทะเลก็ไม่พ้นจากบาปกรรมถึงจะเข้าไปหลบตัวในซอกเขา ก็ไม่พ้นจากบาป กรรมเพราะไม่มีแผ่นดินสักส่วนหนึ่งที่คนทำบาปยืนอยู่แล้วจะพ้นจากบาปกรรมได้พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ดีกว่าสัตว์พวกหนึ่งย่อมเกิดในครรภ์พวกที่ทำบาปกรรมย่อมไปนรกพวกทำดีย่อมไปสวรรค์ส่วนผู้ที่ไม่มี อาสวะย่อมนิพพาน”⁵⁴

(ค) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน

เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน คือ เชื่อว่า กรรมนี้ทั้งดีและชั่ว ใครทำใครได้ ใครไม่ทำก็ไม่ได้ ความบริสุทธิ์หรือความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตน คนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์นั้นหาได้ไม่ ถ้าหากว่าเขาไม่ทำเอาเอง ความเชื่อว่าทุกคนมีการกระทำเป็นของตนเอง คือ ความเชื่อที่ตอกย้ำลงไปว่า เมื่อทำดีย่อมได้รับผลดี เมื่อกระทำชั่วก็ย่อมได้รับผลชั่วนั้นตอบสนอง คือ ย่อมจะได้รับผลกรรมนั้นเป็นของตนเองแน่นอน เปรียบกับหว่านพืชผลเช่นใด ก็ได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำดีย่อมได้ดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ชั่ว โดยที่ไม่มีผู้ใดสามารถทำกรรมแทนกันได้ ทุกคนล้วนได้รับผลกรรมที่ตนทำขึ้นทุกอย่างไม่มีดเว้น เบี่ยงเบนออกไป กรรมใดใครเป็นผู้กระทำผู้นั้นต้องเป็นผู้รับผล จะรับผลแทนกันไม่ได้ หรือจะรับผลแต่กรรมดี แล้วโยนผลกรรมชั่วให้แก่คนอื่นก็ไม่ได้ เป็นเรื่องเฉพาะตน โยนให้คนอื่นไม่ได้ แต่เพราะเหตุว่า ตนต้องรับผลของการกระทำนั้น จึงเชื่อว่า สัตว์มีกรรมเป็นของของตน คือเชื่อว่าคนแต่ละคนมีกรรมเป็นของตนเอง และจะต้องรับผิดชอบต่อกรรมนั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า “ความบริสุทธิ์หรือความไม่บริสุทธิ์เป็นของเฉพาะตนคนอื่นจะทำคนอื่นให้บริสุทธิ์หรือบริสุทธิ์หาได้ไม่”⁵⁵

ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบ เสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตนดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน”⁵⁶

⁵⁴ช.ร. (ไทย) 25/126/70.

⁵⁵ช.ร. (ไทย) 25/165/54.

⁵⁶ม.ร. (ไทย) 14/289/350.

(ง) เชื่อกาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ตถาคตโพธิสัตถา คือ เชื่อกาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง 9 ประการตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง⁵⁷ พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่ประกอบไปด้วยปัญญาและเหตุผล แต่ศรัทธาหรือความเชื่อสิ่งที่อยู่ในความนึกคิดของมนุษย์ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออก ศรัทธาหรือความเชื่อจะเป็นแรงดลใจให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่างๆ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสในรตนสูตรไว้ว่า “บุคคลเหล่าใดในศาสนาของพระโคตมพุทธเจ้าเป็นผู้ประกอบตนไว้ดีมีใจมั่นคงหมดความหวั่นโยบุคคลเหล่านั้น ชื่อว่าบรรลุลหิตผลยังถึงอมตนิพพาน รับรสความดับสนิทแบบได้ไปเล่านี้ เป็นรัตนะอันประณีตในพระสงฆ์ด้วยสัจจะนี้ขอให้มีความสวัสดี”⁵⁸ บุคคลผู้เป็นพระพุทธบริษัทล้วนมีความเชื่อมั่นในพระปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคว่า เป็นบุคคลที่พึงธรรมของพระผู้มีพระภาคแล้วได้เกิดศรัทธาในตถาคตเมื่อมีศรัทธาแล้วย่อมจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน⁵⁹ แต่การกระทำเช่นนั้นไม่ใช่จะทำกันได้ง่าย ทำให้บางคนยินดีพอใจที่จะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตละทิ้งทรัพย์สมบัติและเครือญาติทั้งหลายเพื่อจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วนอาศัยความยึดมั่นในตถาคตโพธิสัตถาเป็นสรณะสำหรับตนพร้อมทั้งน้อมนำพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้สอนไว้แล้วมาปฏิบัติตาม ในกลุ่มของผู้ออกบวชเป็นบรรพชิตได้ถือเอาแบบอย่างของพระผู้มีพระภาค แล้วสามารถที่จะบรรลุลหิตและเข้าถึงนิพพานได้ตามอย่างพระผู้มีพระภาค ดังที่มีพระอรหันตสาวกสาวิกากำนวณมากและได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคให้เป็นเลิศในแต่ละด้านต่างกันไปถึงคฤหัสถ์ที่เป็นอุบาสกอุบาสิกา⁶⁰ ที่พระผู้มีพระภาคก็ได้ทรงรับรองในการบรรลุลหิตและเป็นผู้เลิศในด้านต่างๆ ด้วยเช่นกัน

ในการประพฤติปฏิบัติของคฤหัสถ์ พระผู้มีพระภาคได้มีหลักธรรมและการปฏิบัติที่เป็นไปตามหลักของธรรมที่เหมาะสมอย่างคฤหัสถ์ ดังเช่นเรื่องของผู้ช้ดสน ฦ พระเวฬุวันสถานที่ให้เหยื่อกระแต เขตกรุงราชคฤห์ ฦ ที่นั่นพระผู้มีพระภาคได้ตรัสเรื่องนี้ว่า “ภิกษุทั้งหลายเรื่องเคยมีมาแล้วในกรุงราชคฤห์ นี้เอง ได้มีบุรุษคนหนึ่ง เป็นคนช้ดสน เป็นคนกำพร้า เป็นคนยากไร้ แต่เขายึดมั่นศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ในธรรมวินัยที่เราประกาศแล้วหลังจากตายแล้วจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ คือ ความเป็นสหายของเทพชั้นดาวดึงส์ เทพบุตรองค์นั้น รุ่งเรืองกว่าเทพเหล่าอื่นด้วยรัศมีและยศพวกเทพชั้นดาวดึงส์พากันกล่าวโทยติเตียน ท้าวสักกะจอมเทพรับสั่งกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า ท่านผู้

⁵⁷อง.สศตค. (ไทย) 23/4/3.

⁵⁸ช.ช. (ไทย) 25/7/11.

⁵⁹ม.ม. (ไทย) 11/410/446.

⁶⁰อง.เอภก. (ไทย) 20/188-267/25-33.

นิรทุกข์ท่านทั้งหลายอย่าได้กล่าวโทษต่อเทพบุตรนี้เลย เพราะเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์นั้นเขาได้ยึดมั่น ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ในธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วได้ตรัสศาลาว่าผู้ใดมี ศรัทธาในพระตถาคตตั้งมั่นไม่หวั่นไหวมีศีลงามเป็นศีลที่พระอริยะชอบใจและสรรเสริญมีความ เลื่อมใสในพระสงฆ์และมีความเห็นตรง บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนไม่ขัดสนชีวิตของเขาก็ไม่ สูญเปล่า เพราะฉะนั้น บุคคลผู้มีปัญญา เมื่อระลึกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลายควรหมั่น ประกอบศรัทธา ศีล ความเลื่อมใส และการเห็นธรรม”⁶¹

บุคคลที่มีตถาคตโพธิสัทธา จึงเปรียบได้ว่ามีสิ่งประเสริฐสุดสำหรับชีวิต เพราะอาศัย ตถาคตโพธิสัทธาเป็นสิ่งที่นำพาชีวิตของบุคคลให้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมีศีลที่ประกอบด้วยมรรคและผล เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเห็นสัจจธรรม 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ตามหลักธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสสอนไว้ดีแล้ว ปฏิบัติ ยึดมั่น ตามอย่างมั่นคงสม่ำเสมอ ไม่มีความกังวลใจว่า ตนจะมีหรือจน ไม่คำนึงว่าตนจะอยู่ในสถานะบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ มีความมุ่งมั่นที่จะกระทำความบริสุทธิ์ให้เต็มกำลังความสามารถของตนเพื่อทำให้เกิดการหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้ง ปวง จนสามารถที่จะบรรลुธรรมตั้งแต่โสดาบันไปจนถึงอรหันต์และนิพพาน ได้ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็น บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ก็ตาม

พระพุทธเจ้าได้วางหลักการเอาไว้ในโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งกำหนดไว้ให้เป็นแนวทางในการ ดำเนินชีวิต ที่เรียกว่า โอวาท 3 ประการ คือ เว้นจากการทำชั่วทั้งปวง การทำความดี และการทำ จิตใจให้ผ่องใส จากหลักการดังกล่าว พุทธศาสนิกชนจึงนำมาเป็นแนวในการประพฤติปฏิบัติ จนเกิด เป็นศาสนาพิธี ที่นำไปสู่การประกอบพิธีกรรม ประเพณี บุญกรรม ที่เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล ภาวนา เพื่อการดำเนินชีวิตที่เป็นสุขต่อไป

พระพุทธศาสนามีการวางหลักศรัทธา ไว้ 4 ประการคือ

1. กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง กรรมใดที่กระทำโดย เจตนากรรมนั้นย่อมเป็นอันทำ ไม่ว่าจะป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วย่อมเป็นปัจจัยให้ผลดีและไม่ดีสืบต่อกันไป
2. วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กรรมทำแล้วต้องมีผล และต้อง มีเหตุผลดีเกิดจากกรรมดีผลชั่วเกิดจากกรรมที่ชั่ว
3. กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ใครทำกรรมใดไว้จะต้องเป็น เจ้าของกรรมนั้นและจะต้องเสวยวิบากของกรรมนั้น
4. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพระตถาคตเจ้า เชื่อมั่นในความเป็นผู้ตรัส รู้ดีของพระพุทธเจ้า

⁶¹ ส.ส. (ไทย) 15/260/380-381.

ศรัทธาหรือความเชื่อ จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลและสังคม ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่า กฎแห่งกรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญประการหนึ่ง และได้ให้ความหมายของคำว่า “กฎแห่งกรรม” หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาคือทำด้วยความตั้งใจ หรือจงใจทำ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็ตาม การกระทำที่ดีเรียกว่า “กรรมดี” การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า “กรรมชั่ว” ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสถึงเรื่องของกฎแห่งกรรมไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्मํ วทามิ ภิกขุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม”⁶² และกฎแห่งกรรมยังหมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา หรือความตั้งใจ ส่วนความหมายของกฎแห่งกรรมหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของสังขาร คือหลักความจริงตามธรรมชาติที่ว่า สิ่งทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ สิ่งของ วัตถุ ทั้งที่เป็นรูปธรรมมองเห็นได้ สัมผัสได้ หรือเป็นนามธรรม เช่นเรื่องของจิตใจ อันเป็นธรรมที่ถูกปัจจัยปรุงแต่งขึ้น (สังขตธรรม) สรรพสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์ ธรรมดาที่ว่านี้ เป็นการมองด้วยสายตาของมนุษย์ เรียกว่า “กฎธรรมชาติ” เรียกในภาษาบาลีว่า “นิยาม” แปลว่า กำหนดอันแน่นอน แนวทางหรือวิธีอันแน่นอน หรือความเป็นไปอันมีระเบียบแน่นอน และการที่จะเรียกว่าเป็นกรรมสมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่างคือ

1. มีกิเลสเป็นแรงกระตุ้นหรือเป็นแรงผลักดัน กิเลส แปลว่า ความเศร้าหมองในจิตใจ หรือเครื่องเศร้าหมองแห่งจิต กิเลสอันเป็นต้นเค้าแห่งความชั่ว เรียกว่า “อกุศลมูล” ได้แก่ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) และความหลง (โมหะ) และกิเลสที่เป็นต้นเค้าแห่งความดีเรียกว่า “กุศลมูล” ได้แก่ ความไม่โลภ (อโลภะ) ความไม่โกรธ ไม่ประทุษร้าย (อโทสะ) และความไม่หลงผิด (อโมหะ) กิเลสเหล่านี้มีอยู่ในขันธสันดานของสัตว์โลกที่ยังเป็นปุถุชน และเหี่ยวล่อให้เกิดกิเลส ก็คือเบญจกามคุณ (กามคุณ 5) คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส กรรมหรือการกระทำที่อาศัยกิเลสเหล่านี้เป็นแรงกระตุ้นหรือผลักดัน

2. มีเจตนาหรือความตั้งใจ เจตนา ก็คือ การตั้งใจหรือจงใจ เป็นปัจจัยอันหนึ่งของจิตกรรมคือ การกระทำหรือเม리트พันธุ์ ผลของการกระทำหรือผลที่เกิดขึ้น เรียกว่า “กรรมวิบาก” (ผลของกรรม) เจตนาต่างๆ นั้นอาจเป็นไปได้ทั้งในด้านดีและในด้านเลว ดังนั้นการกระทำอาจเป็นไปได้ทั้งที่เป็นประโยชน์และไม่เป็นประโยชน์ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าผลของการกระทำนั้นๆ มีเหตุปัจจัยเป็นอย่างไร การเกี่ยวโยงต่อเนื่องอันไม่จบสิ้นของการกระทำและผลของการกระทำเหตุปัจจัยกับผล หรือเม리트พันธุ์กับผลไม้อะไรเหล่านั้นได้เกิดต่อเนื่องกันไปอย่างต่อเนื่องตลอดเวลาแห่งปรากฏการณ์ของร่างกาย และจิตใจของสภาพที่เป็นอยู่ มีอยู่

⁶²อง.ฉก. (บาลี) 22/334/464; อง.ฉก. (ไทย) 22/334/422.

3. การกระทำหรือการเคลื่อนไหว เมื่อมีเจตนาเกิดขึ้นแล้วคนเราก็จะมีการกระทำไปตามเจตนา หรือความมุ่งหมายนั้นโดยอาศัยเครื่องมือ คือ กาย วาจา และใจ และเมื่อเกิดการกระทำแล้วมันก็จะผลิตผลออกมา เรียกว่า ผลกรรม ผลของการกระทำทั้งหลายย่อมจะทำให้เกิดความต้องการ และความทะยานอยากขึ้นอีก จึงกลายเป็นวงเวียนหรือวงจรชีวิต เรียกว่า “วัฏฏะ 3 ” ได้แก่ กิเลส กรรม และวิบาก

4. ผลสำเร็จ หมายถึง การกระทำนั้นเกิดผลสำเร็จตามเจตนา (ความตั้งใจหรือความมุ่งหมาย) ที่ตั้งไว้ทุกประการ เช่น ตั้งใจจะฆ่าเขาให้ตายและก็สามารถฆ่าเขาตายได้สำเร็จ เป็นต้น

พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องกัมมสัทธา - เชื่อกรรม ก็เพื่อให้ตรงกันข้ามกับพวก อภิทธิภูมิ คือ พวกไม่เชื่อกรรม วิปากสัทธา - เชื่อผลของกรรม ก็เพื่อให้ตรงกันข้ามกับพวกนัตถิกิทธิภูมิ คือ พวกไม่เชื่อผลของกรรม กัมมัสสกาตาสัทธา - เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของของตน ก็เพื่อให้ตรงกันข้ามกับพวกอเหตุกิทธิภูมิ คือ พวกปฏิเสธหมดทั้งเหตุทั้งผล คือทั้งกรรมและผลของกรรม เพราะพวกนี้เชื่อว่าคนจะชั่วก็ชั่วเอง คนจะดีก็ดีเอง ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้แก่ชาว “กาลามะ” ที่แคว้นโกศล ถึงความเชื่อที่อาจจะทำให้ผิดพลาดได้ 10 ประการ ดังนี้ ดูก่อนกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย พึง

1. อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินแล้ว
2. อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่สืบ ๆ กันมา
3. อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่า “ได้ยินว่าอย่างนี้”
4. อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา
5. อย่าได้ยึดถือโดยนึกเดาเอาเอง
6. อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน (อนุมาน)
7. อย่าได้ยึดถือโดยตรึกตามอาการ
8. อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่า ต้องกับทฤษฎีของตน
9. อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดเป็นผู้สมควรเชื่อถือได้ (เพราะอาจผิดทั้งคู่ก็ได้)
10. อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนั้นเป็นครูของเรา (ครูอาจารย์ก็อาจคิดผิด

ได้)⁶³

พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนต่อไปว่า ก่อนที่จะเชื่อสิ่งใด ให้ใช้ปัญญาพิจารณาว่า “ดูก่อนชาวกาลามะท่านทั้งหลาย เมื่อใดท่านรู้ได้ด้วยตัวตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล มีโทษ นักปราชญ์ติเตียน เมื่อทำแล้วย่อมให้เกิดแต่ส่วนที่ไม่เป็นประโยชน์และทุกข์ ท่านควรละธรรมเหล่านั้นเสีย,

⁶³อง.เอกก. (ไทย) 20/505/212-218.

ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ไม่มีโทษ นักปราชญ์สรรเสริญ เมื่อทำแล้ว ย่อมให้เกิดประโยชน์และสุข ท่านควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่” พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ใช้ปัญญาของตนเอง

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาแห่งเหตุและผล ไม่สอนให้เชื่ออย่างมง่าย แม้จะสอนเรื่อง ศรัทธา - ความเชื่อ แต่ความเชื่อนั้น ต้องตั้งอยู่บนรากฐานแห่งปัญญา และความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ได้แสดงไว้ในพระสูตรต่างๆ เช่น พุทธพจน์ในวาเสฏฐสูตร ว่า “บัณฑิตผู้มีปกติเห็นปฏิจตุสมุปบาท ฉลาดในกรรมและวิบาก ย่อมเห็นกรรมตามความเป็นจริงอย่างนี้ สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม หมุ่สัตว์เป็นไปตามกรรม สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพันเปรียบเหมือนรถที่แล่นไปมีหมุดเป็นเครื่องตรึงไว้ ฉะนั้น”⁶⁴ หรือในจกัถตติสูตร เช่นว่า “ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้ครอง แผ่นดินไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลาย การลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงการ แพร่หลายสัตว์ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อสัตว์ถึงความแพร่หลาย การฆ่าฟันสังหารกัน (ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อการสังหารกันถึงความแพร่หลาย การพูดเท็จก็ได้ถึงความ แพร่หลาย... กาเมสุมิฉฉาจารา...ธรรมสองอย่างคือผรุสวาทและการพูดเพื่อเจ้า..อภิชฌา และ พยาบาท...มิฉฉาญญู ก็ถึงความแพร่หลาย...”⁶⁵

จะเห็นได้ว่า การกระทำที่สมบูรณ์หรือการกระทำที่จะเรียกว่าเป็นกรรมที่สมบูรณ์นั้น ต้อง ประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 อย่าง ดังกล่าวข้างต้นนั้น พระพุทธเจ้า จึงทรงเน้นว่า การกระทำที่มี เจตนาจึงจะเรียกว่าเป็น “กรรม” ตามคลองธรรม จัดเป็นมโนสุจริตกิเลสที่มีอยู่ประจำใจตลอดเวลา คือ อวิชชา กิเลสอื่นๆ ในเวลาจิตใจปกติ อาจกล่าวได้ว่าไม่มี หรือยังไม่เกิดขึ้น ต่อเมื่อมีสิ่งเร้าใจถึง เกิดขึ้น สิ่งเร้าที่ทำให้เกิดกิเลสก็คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส ธรรมารมณ์ ที่ผ่านเข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นั้นเอง ถ้าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดี น่าใคร่ น่าพอใจ กิเลสฝ่ายสร้างสรรค์เกิดขึ้น ถ้าสิ่งเร้าไม่ดี ไม่น่าพอใจ กิเลสฝ่ายทำลายจะเกิดขึ้น การที่คนหลงพอใจและไม่พอใจต่อสิ่งเร้า ก็เพราะกิเลส ประเภทสนับสนุนนั่นเอง กิเลสทุกประเภทเมื่อเกิดขึ้น จะทำให้ใจกระเพื่อม ทำให้จิตใจมีพลังงาน ส่วนเกินขึ้น ฉะนั้น กิเลสจึงเป็นแรงผลักดันให้เกิดกรรม พุทธศาสนิกชนจะต้องมีความเข้มแข็งที่จะตั้ง มั่นอยู่ในหลักศรัทธา หรือความเชื่อประกอบด้วยปัญญา ไม่มง่าย มั่นในพระรัตนตรัย ไม่หวั่นไหว ไม่แกว่งไกว ถือธรรมเป็นใหญ่ มีศีล นอกจากตั้งอยู่ในศีล 5 และสมาธิแล้ว ควรถือศีลอุโบสถตาม กาล เพื่อพัฒนาตนให้ชีวิตและความสุขพึงพาวัตถุน้อยลง ลดการเบียดเบียน และเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ได้มากขึ้น ไม่ถือนมกลตืนขาว เชื่อกรรม มุ่งหวังผลจากการกระทำด้วยริ้วแรงความเพียรพยายาม ตามเหตุผล ไม่ตื่นข่าวเล่าลือโซกลางเครื่องขลังมงคล ไม่หวังผลจากการขออำนาจลบนันดาล

⁶⁴ช.สุ. (ไทย) 25/654/659-660.

⁶⁵ที.ปา. (ไทย) 11/45/77.

ชวนชวายเป็นการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนา ใส่ใจเริ่มและสนับสนุนกิจกรรมการกุศลตามหลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยเน้นความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมที่กระทำด้วยเจตนา ซึ่งการที่บุคคลจะประสบผลดี หรือผลชั่วก็มาจากการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาทั้งทางกาย วาจา หรือใจ เป็นต้น

2.5 การผสมผสานภูมิปัญญาในการประกอบพิธีกรรมของชนสี่เผ่า

ความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีปกติสุข โดยทั่วไปแล้ว มนุษย์ผู้แสวงหาสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจนั้น ต้องมีความเชื่อในเรื่องนั้นๆ เสียก่อน ความเชื่อที่เป็นไปตามทำนองคลองธรรมแห่งคุณงามความดีที่ประกอบด้วยกุศลนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเป็นสะพานให้บุคคลดำเนินชีวิตไปสู่จุดหมายปลายทางแห่งความสำเร็จได้ แต่ถ้าความเชื่อนั้นเป็นความเชื่อที่ไร้เหตุผลและเป็นความมกมาย จะทำให้ชีวิตของบุคคลดำเนินไปสู่หนทางแห่งความหายนะได้เหมือนกัน

2.5.1 การผสมผสานความเชื่อทั่วไป

การผสมผสานความเชื่อของชาวอีสาน มีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับว่าท้องถิ่นนั้น จะยอมรับนับถือเอาความเชื่อชนิดใดเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันบ้าง เช่น ศาสนาชาวบ้านของเผ่าอินเดียดั้งเดิมก็เป็นอีกแบบหนึ่ง ของเผ่ามายาก็เป็นอีกแบบหนึ่ง และความเชื่อด้านศาสนาของชาวบ้านอีสานก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่ง ทั้งนี้มีผู้กล่าวถึงความเชื่อด้านศาสนาไว้หลากหลาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้นขอยกตัวอย่างดังนี้

Tambiah แสดงความเห็นเกี่ยวกับการแยกแยะระบบความเชื่อที่พบในท้องถิ่นว่า อาจสามารถแยกแยะโครงสร้างหน้าที่ของความเชื่อและศาสนาที่พบได้ว่าประกอบด้วยระบบความเชื่อใดบ้าง แต่เขาเห็นว่าจะมีประโยชน์กว่าถ้าจะมองความเชื่อและศาสนาระบบต่างๆ นั้นว่ามีการผสมผสานกันเป็นระบบศาสนาเดียว ที่มีความกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้าน⁶⁶

อมรา พงศาพิชญ์ กล่าวว่า รูปแบบความเชื่อในศาสนาพุทธนั้นมีอยู่ 2 แบบ คือ ศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ตามคำสั่งสอนพระศาสดา (Doctrinal religion) และศาสนาพุทธแบบชาวบ้าน (Popular religion) คือแบบผสมผสานกับความเชื่ออย่างอื่นจนชาวบ้านแยกกันไม่ได้ว่าส่วนไหนมาจากศาสนาคริสต์แท้ๆ⁶⁷

⁶⁶Tambiah, S.J., *Buddhism and the Spirit in Northeast Thailand*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1970), p. 335.

⁶⁷อมรา พงศาพิชญ์, *วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 34-35.

ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์ กล่าวว่า โดยปกติเมื่อกล่าวถึงพระพุทธศาสนา นักวิชาการจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทกว้างๆ ดังนี้

(1) คำสอนของพระพุทธเจ้าดั้งเดิม ซึ่งอาจเรียกว่า พระพุทธศาสนาดั้งเดิม (Original Buddhism) หรือคำสอนของพระพุทธเจ้าก่อนหน้าจะมีการรวบรวมเป็นคัมภีร์หลังสังคายนา (Precanonical Buddhism) คำสอนดั้งเดิมนี้มีให้เห็นอยู่ในพระพุทธศาสนาทุกนิกาย เป็นคำสอนว่าด้วยธรรมชาติทั่วไป เช่น อริยสัจสี่ มรรคมีองค์แปด ชันธห้า เป็นต้น

(2) พระพุทธศาสนาที่ไปเจริญตามท้องถิ่นต่างๆ มีการผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ประเภทนี้จะมีลักษณะของพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันออกไป เรียกว่า Traditional Buddhism (พุทธศาสนาแบบประเพณีท้องถิ่น) ซึ่งต่อมาเกิดมีรูปแบบของพระพุทธศาสนาทำนองนี้หลากหลาย เช่น Thai Buddhism, Sinhalese Buddhism, Cambodian Buddhism เป็นต้น⁶⁸

ความเชื่อในบริบทประเทศไทยนั้น มีลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมและนิสัยใจคอของคนไทย ซึ่งในประวัติศาสตร์ชาติอันยาวนานได้ผ่านการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน รับเอา และดัดแปลงผสมผสานกับวัฒนธรรมที่มาจากภายนอกตลอดเวลา จึงทำให้ความเชื่อศาสนาของชาวบ้านประกอบขึ้นด้วยความเชื่อที่หลากหลายรูปแบบ ความเชื่อของชนชาติไทยที่มากับความเรืองผีสางเทวดาคือไสยศาสตร์ ได้แก่ความเชื่อในสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ หรือในสิ่งที่ไม่สามารถทราบได้ด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การกระทำในทางที่ชั่ว เรียกว่า ไสยดำ (Black Magic) ส่วนการกระทำในทางที่ดี เรียกว่า ไสยขาว (White Magic)⁶⁹

ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา” ผลจากการศึกษาพบว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับนับถือเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับและศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใดๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในการตัดสินใจเชื่อ ปฏิบัติ และละเว้น การปฏิบัติสิ่งใดๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคล และมีการปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์⁷⁰ ความเชื่อของชนชาติไทยแต่ดั้งเดิมก็เหมือนกับชนชาติอื่นในสมัยโบราณ คือ เชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นตัวตน โดยเข้าใจว่ามีฤทธิ์อำนาจอยู่เหนือคน อาจดลบันดาลให้ดีหรือให้ร้ายแก่คนได้ ความเชื่อเช่นนี้ คือ ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ (Supernatural) ที่มีอาจ

⁶⁸ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์, "ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น", *ศาสนาและวัฒนธรรม*, 1(2): 113-137; กรกฎาคม-ธันวาคม 2550, หน้า 113-137.

⁶⁹สุเชาว์ พลอยชุม, "ศาสนาในวัฒนธรรมไทย", ใน *ไทยศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการวิชาไทยศึกษา ศูนย์วิจัยบูรณาการ หมวดวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551), หน้า 42.

⁷⁰ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์, *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา*, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 7.

พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์ แต่ความเชื่อเช่นนี้มีอิทธิพลเหนือความคิดและการกระทำของคนไม่ว่าจะเป็นยุคสมัยใด ความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติบางชนิดอาจจัดอยู่ในรูปของศาสนาดั้งเดิม (Primitive Religion) ก่อนจะพัฒนามาเป็นศาสนาใหญ่ๆ ในปัจจุบัน แต่ความเชื่อบางอย่างก็ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาแต่อย่างใด

ส่วนความเชื่อของคนไทยในภาคอีสาน โดยภาพรวมไม่ได้แตกต่างจากรูปแบบความเชื่อของภูมิภาคอื่นๆ มากนัก คือ ได้รับอิทธิพลจากลัทธิความเชื่อผี ศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้รายละเอียดประเพณีพิธีกรรมบางอย่างก็มีความแตกต่างออกไป ลักษณะความเชื่อทางศาสนาที่ปรากฏในประเพณีของชาวอีสาน บางหมู่บ้านก่อนจุดบั้งไฟชาวบ้านจะนำบั้งไฟแห่รอบวัด ให้เจ้าอาวาสสวดก่อน เป็นการนำเอาพุทธศาสนามาสัมพันธ์กับการนับถือผี ประเพณีบุญ 12 เดือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเพณีศาสนาพุทธก็มีการปฏิบัติที่มาจากความเชื่อผีผสม งานบุญที่มีความเชื่อผีผสมอยู่ชัดเจนที่สุด คือบุญสู่ขวัญข้าวในเดือนยี่ บุญบั้งไฟในเดือนหก และบุญข้าสະในเดือนเจ็ด บุญแจกข้าวระหว่างเดือนสาม ถึงเดือนห้า ชาวบ้านจะทำบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการนิมนต์พระมาเทศน์ พร้อมทั้งตั้งสำรับไว้แล้วจุดธูปเทียนเชิญให้ผีมากิน⁷¹

ความเชื่อทางศาสนาและลัทธิที่ปรากฏในวรรณกรรมคำสอนของชาวอีสาน ชาวอีสานมีความเชื่อถือศรัทธาในศาสนาพุทธค่อนข้างมากถึงแม้จะมีความเข้าใจในหลักคำสอนไม่ลึกซึ้ง แต่ก็มี ความผูกพันในเรื่องการทำความดีละเว้นความชั่วและทำจิตใจให้สงบ ขณะเดียวกันชาวอีสานก็มีความเชื่อถือในเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เช่น พระอินทร์ พระพรหม และพระยม ว่าสามารถบันดาลให้มีความสุขและประสบความสำเร็จได้ ส่วนความเชื่อผีสางเทวดานั้นชาวอีสานต่างก็มีความเชื่อถือในเรื่องนี้อยู่มาก ในด้านศาสนา ชาวอีสานมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากการนับถือศาสนา โดยเคารพศรัทธาในองค์พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า ยึดมั่นปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มีความศรัทธาแรงกล้าในการที่จะเป็นผู้สืบศาสนา และพยายามปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะที่ดี แต่ขณะเดียวกันการปฏิบัติพิธีกรรมในชีวิตประจำวันมาจากคติพราหมณ์

คนท้องถิ่นของสังคมไทยโบราณ โดยเฉพาะชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ ในอดีตยังรู้จักศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่ชุมชนเหล่านี้มีความเชื่อเรื่องผี เพราะนับถือผีของแต่ละคนเผ่า และอำนาจที่มีอยู่เหนือธรรมชาติ ผีบ้าน มีหลายระดับ เช่น ผีเรือน ผีบ้าน ผีฟ้า พญาแถน ผีออ ผีมอ ผีบรรพบุรุษ ซึ่งผีเหล่านี้สามารถติดต่อกับมนุษย์ได้ โดยผ่านหมอผี คือ คนทรง หรือ ร่างทรงที่เป็นชายบ้าง เป็นหญิง ทุกคนในเผ่าหรือในท้องถิ่นเดียวกันย่อมอยู่ภายใต้อำนาจทาง

⁷¹ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สรรสร้าง, 2541), หน้า 66-70.

พิธีกรรมของหมอผี (คนทรง) ระบบความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผี คือ ความเชื่อเรื่องขวัญ คือ มีความเชื่อว่า คนเรามีส่วนประกอบสำคัญ อยู่ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นตัวตน ได้แก่ ร่างกาย กับส่วนที่ไม่เป็นตัวตนได้แก่ ขวัญ ซึ่งมีเพียงหน่วยเดียว แต่ฝังกระจายอยู่ทั่วทุกส่วนของร่างกายตั้งแต่เกิดมา เช่น ขวัญหัว ขวัญตา ขวัญมือ ขวัญแขน ขวัญขา ฯลฯ และมีความสำคัญมาก เท่ากับร่างกาย โดยมีความเชื่อว่า ถ้าขวัญอยู่คู่กับร่างกาย เจ้าของขวัญจะมีความสุขสบาย แต่ถ้าขวัญออกจากร่างกายไป เจ้าของขวัญอาจเจ็บไข้จนถึงตายได้ จึงต้องมีพิธีเรียกขวัญให้กลับสู่ตัวเพื่อความเป็นสิริมงคลและความอยู่ดีมีสุขของเจ้าของขวัญ ขวัญต่างจากวิญญาณ เพราะคนไทยแต่ก่อนเชื่อว่า แม้เจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม แต่ขวัญยังมีอยู่ได้ และคนตายได้ 7 วัน ขวัญของคนตายจะพยายามหาหนทางกลับส่งเรือนเดิมของตน (ครั้งได้รับคติทางพระพุทธศาสนาแล้ว ความเชื่อก็ปรับเปลี่ยนไปว่าขวัญจะอยู่กับคนที่มีชีวิตอยู่เท่านั้น เมื่อคนตายไปแล้วก็จะไม่มีขวัญแต่จะมีวิญญาณแทน ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา) สัตว์และสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและการทำมาหากินของคนล้วนมีขวัญทั้งนั้น เช่น ขวัญวัว ขวัญควาย ขวัญเรือน ขวัญข้าว ขวัญเกวียน ขวัญยุง ฯลฯ คนไทยมีพิธีเกี่ยวกับขวัญ เรียกว่า ทำขวัญ หรือ สู่ขวัญ ตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายก่อนตาย เป็นการสร้างความมั่นใจและความมั่นคงแก่ผู้รับขวัญ เหตุที่ต้องรับขวัญมีทั้งเหตุดี และเหตุไม่ดี เหตุดี เช่น ได้แต่งงาน ได้ลูก ได้ลาภ ได้ยศ ได้บวช ฯลฯ เหตุไม่ดี เช่น ลูกตาย ผัวหรือเมียตายจาก ผันไม่ดี เจ็บป่วย มีอุบัติเหตุต่างๆ ทำให้ใจไม่ดี ฯลฯ⁷² เมื่อตายไปแล้ว ขวัญก็คือวิญญาณ หรือภูติผี ซึ่งอาจจะล่องลอยวนเวียน อยู่ในโลกมนุษย์ หรืออาจขึ้นไปอยู่บนสวรรค์กลายเป็นเทวดา การที่คนนอนหลับแล้วฝันก็คือว่า ขวัญหรือวิญญาณของคนได้ออกจากร่างไปชั่วคราวและเผชิญกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในความฝันขวัญกลับมาสู่ร่างจึงตื่น เช่นเดียวกับสลบแล้วฟื้น ส่วนกรณีที่ตายนั้นขวัญไม่กลับมา หรืออาจจะกลับมาแต่เข้าสู่ร่างไม่ได้ด้วยเหตุใดก็ได้แล้วแต่จึงไม่ฟื้น ผีหรือวิญญาณตามคติของชาวไทยพุทธ แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ผีดี ผีร้าย

ผีดี หมายถึง ผีที่ปกติจะไม่หลอกหลอนใคร แต่อาจแสดงตัวให้เห็นได้ในบางกรณี มีหลายระดับ เช่น ผีเรือน ผีบรรพบุรุษ ผีวีรบุรุษ “เจ้าพ่อ” ต่างๆ ผีเจ้าที่เจ้าทาง เจ้าทุ่ง เจ้าท่า เจ้าป่า ผีปู่ตา ฯลฯ ผีที่เป็นเทวดาทั้งหลายอยู่บนสวรรค์ชั้นต่างๆ ชั้นสูงสุด ชั้นดาวดึงส์ อย่างไรก็ดี เรื่องลำดับฤทธิ์อำนาจต่างๆ ของเทวดานี้ มีการปะปนนับถือรวมกันอยู่มาก ระหว่างพุทธกับพราหมณ์-ฮินดู จนชาวบ้านทั่วไปไม่สามารถแยกออก กรณีนี้จึงเป็นลักษณะพิเศษประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ว่ามียุติพลฮินดูแทรกผสมอยู่มากมาย⁷³

⁷²รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม, “บวชนาค ต้องทำขวัญนาค : ประเพณีของนาคอุษาขณย์ที่ไม่มีในอินเดียลังกา”, ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ 24 ฉบับที่ 8 (มิถุนายน 2546): 68 – 69.

⁷³ศิริพร สุเมธรัตน์, ประวัติศาสตร์ถิ่นเมืองสุรินทร์, พิมพ์ครั้งที่ 1, (มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์: โรงพิมพ์ ส. พันธุ์เพ็ญ, 2553), หน้า 372.

ผีร้าย คือ ผีที่เที่ยวหลอกหลอนและสร้างความหวาดกลัว และความเดือดร้อนให้แก่คนทั่วไป เช่น ผีตายโหง ผีปอบ ผีกระสือ ผีโชมด ผีกองกอย เปเรต ฯ การป้องกันผีร้ายเหล่านี้ต้องมีพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เช่น คาถา อาคม ผ้ายันต์ เครื่องรางของขลัง และพระพุทธรูปต่างๆ รวมทั้งพิธีกรรมขับไล่ผี เป็นต้น การบนบานศาลกล่าวก็เชื่อกันว่าเป็นวิธีการที่จะให้ดวงวิญญาณที่มีฤทธิ์เดชช่วยเหลือ เมื่อได้มีผลตามที่ตั้งใจแล้วจะต้องไปทำการแก้บนตามที่ได้สัญญาไว้ หากไม่แล้วถ้าไม่แก้ตามที่ตนบนบานไว้ก็จะต้องก่ออาเพศต่างๆ ที่ไม่ดีแก่ตนและครอบครัวได้⁷⁴

กล่าวว่า ผีร้าย เป็นผีไม่มีศาล เที่ยวเร่ร่อน หลอกหลอน ผู้คนทั่วไป เช่น ผีเปเรต ผีปอบ ผีโชมด ผีห้า ผีตายโหง ผีพราย ฯลฯ ผีเหล่านี้ไม่ค่อยมีฤทธิ์มากนัก พวกหมอมผีมีเวทย์มนต์คาถาก็สามารถบังคับหรือ ฆ่าได้

2.5.2 คติความเชื่อ

คติการนับถือผียังคงฝังลึกอยู่ในจิตใจของชาวไทย แม้ว่าในสมัยต่อมา มาชาวไทยจะได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์เข้ามาก็ตาม คติเดิมที่เกี่ยวกับผีก็ยังคงอยู่ มีผู้เปรียบเทียบการนับถือลัทธิศาสนาต่างๆ ของชาวไทยว่า มีลักษณะคล้ายรูปเจดีย์ซึ่งมีฐานในการนับถือผี ถัดมาไปเป็นศาสนาพราหมณ์ และพุทธศาสนาเป็นส่วนยอดของเจดีย์ ความเชื่อทั้ง 3 แบบนี้ผสมกลมกลืนกันไป ความเชื่อใดจะมีอิทธิพล หรือ ปรากฏเด่นชัดกว่าความเชื่ออื่นขึ้นอยู่กับชาติ ชั้น และการศึกษาของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคล เมื่อมนุษย์มีความเชื่อหรือศรัทธาสืบเหล่านี้ เช่น ความเชื่อเรื่องผี หรือเทพเจ้า ย่อมส่งผลให้มนุษย์จัดพิธีกรรมต่างๆ ขึ้น เพื่อเป็นการเซ่นไหว้บวงสรวง เพื่อถวายจนกลายเป็นประเพณีสืบทอดต่อเนื่องกันมา ซึ่งมนุษย์วิทยา ถือว่า เป็นการถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์ของคนรุ่นก่อนให้แก่คนรุ่นต่อมา

ความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไทยเป็นเช่นเดียวกับชนชาติอื่น คือ เชื่อในอำนาจลึกลับของธรรมชาติ ของวิญญาณ ซึ่งเรียกว่าผี⁷⁵ ผีในความเชื่อชาวไทย จำแนกได้ 4 ประเภท คือ

(1) ผีที่เป็นเทวดาอารักษ์ เช่น รุกขเทวดา เจ้าฟุ้ง เจ้าท่า เจ้าป่า เจ้าเขา พระภูมิเจ้าที่ และผีประจำเมือง เป็นต้น ในจารึกสุโขทัยกล่าวถึงผีที่เป็นเทวดาอารักษ์ว่า “เบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้มีภูมิจักรพรรดิอยู่ มีศรีดงค มีป่าพรวัว ป่าลาง มีปาม่วง ป่าขาม มีน้ำโคก มีพระชะพุง ผี เทพดาในเข้านั้นเป็นใหญ่กว่าผีในเมืองนี้ ขุนผู้ใดถือเมืองสุโขทัยนี้แล้วไหว้ดีพลีถูก เมืองนี้เที่ยง เมืองนี้ดี ผีไหว้ดี พลีถูก ผีในเขายังบ่อคุ้มบ่เกรง เมืองนี้หาย”

⁷⁴เรื่องเดียวกัน, 372.

⁷⁵วิลาสินี ศรีนุเคราะห์, ผศ., ปัลลิจ : กรณีศึกษาพิธีไหว้ครูเพื่อสืบทอดพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความเชื่อของชาวไทยเขมรสุรินทร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2543), หน้า 2-3.

(2) ฝีและวิญญาน ส่วนเรื่องภูตผีปีศาจที่มีพลังอำนาจ จนสามารถเข้าถึงมนุษย์ได้ (ทรงเจ้าเข้าผี) หรือ สามารถติดต่อกับมนุษย์ได้ ก็มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกเช่นเดียวกัน กล่าวคือ

....อันตราย 10 ประการ...สมัยนั้น พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อเมื่อไม่มีอันตราย...พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อไม่มีอันตรายไม่พึงยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อ ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ยกขึ้นแสดง ต้องอาบัติทุกกฏ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อมีอันตราย เรานุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อ” อันตรายทั้งหลาย มีต่อไปนี้ 1) พระราชาเสด็จมา 2) โจรมาปล้น 3) ไฟไหม้ 4) น้ำหลากมา 5) คนมามาก 6) ฝีเข้าสิงภิกษุ 7) สัตว์ร้ายเขามา 8) งูร้ายเลื้อยเข้ามา 9) ภิกษุจะถึงเสียชีวิต 10) มีอันตรายแก่พรหมจรรย์⁷⁶

....อันตราย 10 ประการ ภิกษุทั้งหลาย อนึ่งในกรณีนี้ในอาวาสแห่งหนึ่งในวันปวารณานั้น 1) พระราชาเสด็จ 2) โจรมาปล้น 3) ไฟไหม้ 4) น้ำหลากมา 5) คนมามาก 6) ฝีเข้าสิงภิกษุ 7) สัตว์ร้ายเลื้อยเข้ามา 8) งูร้ายเลื้อยเข้ามา 9) ภิกษุจะถึงเสียชีวิต 10) มีอันตรายแก่พรหมจรรย์...⁷⁷

....สมัยนั้น ภิกษุรูปหนึ่งเป็นไข้เพราะถูกมนุษย์เข้าสิง⁷⁸ อาจารย์และอุปัชฌาย์ช่วยกันรักษาภิกษุนั้น แต่ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ภิกษุนั้นเดินไปที่ร้านขายหมูแล้วกินเนื้อดิบๆ ต้มเลือดสดๆ โรคมนุษย์เข้าสิงของภิกษุนั้นจึงสงบ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ. พระผู้มีพระภาคเจ้ารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตเนื้อดิบ เลือดดิบในเมื่อมีโรคมนุษย์เข้าสิง...⁷⁹

ในบริบทที่ได้ยกมาแสดงตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเรื่องฝี จัดเป็นพลังอำนาจภายนอก และมีอิทธิพลต่อมนุษย์ได้ และเรื่องหมอทรง ก็เป็นหนึ่งในหลายอาชีพอันที่พระพุทธศาสนาทรงห้ามมิให้ภิกษุกระทำ ดังนั้น ร่างทรง และการเข้าทรง จึงเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงและเป็นไปได้ในทางพระพุทธศาสนา ส่วนเรื่องผีสิงเทวดาที่สามารถติดต่อกับมนุษย์ เช่น พระพุทธเจ้า และ พระสาวก ก็มีหลักฐานในพระไตรปิฎกเช่นกัน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องศาสนาของชาวอีสาน จะหมายถึงรูปแบบความเชื่อที่ชาวบ้านนิยมยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งประกอบไปด้วยความเชื่อหลักอยู่ 3 ประการ คือ ลัทธิความเชื่อผีสิงเทวดา หรือการเชื่อถือบูชาธรรมชาติตามคติดั้งเดิมของท้องถิ่น ลัทธิความเชื่อพราหมณ์ และศาสนาพุทธในระดับที่ชาวบ้านรับรู้ คือ ชั้นโลกียะ ไม่ใช่ระดับโลกุตระ

⁷⁶วิ.ม.หา. (ไทย) 1/188/172.

⁷⁷วิ.ม. (ไทย) 4/234/377.

⁷⁸อมมนุษย์เข้าสิง ในที่นี้หมายถึง ถูกผีเข้า.

⁷⁹วิ.ม. (ไทย) 5/264/49.

ตามจุดมุ่งหมายที่แท้จริงในเชิงปรัชญาของศาสนา ซึ่งเป็นรูปแบบความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่าง วัฒนธรรมความเชื่อแบบดั้งเดิม คือ การนับถือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติกับความเชื่อที่เข้ามาใหม่ ส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อที่แพร่มาจากอินเดีย นั่นคือ ความเชื่อของศาสนา พราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา ซึ่งมีหลักคำสอนที่มุ่งเน้นในสภาวะของจิตใจ ทำให้สามารถ ผสมผสานเข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดีกับความเชื่อที่มีการยึดถือมาแต่เดิม ความเชื่อในภาคอีสานแม้จะ ใช้ศาสนาพุทธเป็นหลักในการดำเนินชีวิต แต่เป็นศาสนาพุทธในระดับปุณชนปฏิบัติ คือ เน้นที่เรื่องการทำบุญให้ทานเท่านั้น ส่วนความเชื่ออื่นที่แฝงมาด้วยส่วนใหญ่เป็นความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีและบรรพบุรุษ ดังจะเห็นได้จากจุดประสงค์ของการทำบุญให้ทาน และรูปแบบพิธีที่แทรกเข้ามาปะปนอยู่ใน พิธีกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ยังมีความเชื่อพราหมณ์ผสมอยู่ในส่วนของพิธีกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อ ต้องการความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 เอกสารทั่วไป

เอกวิทย์ ณ ถลาง กล่าวถึงระบบครอบครัวแบบพิเศษอีกอย่างหนึ่งของชาวอีสานไว้ว่า ชาวอีสานมีการจัดระบบความสัมพันธ์ที่ขยายกว้างออกไปจากสังคมเครือญาติที่เรียกว่า เครือญาติ สมมุติ เช่น ระบบพ่อแก้ว-ลูกแก้ว ที่มีการฝากตัวเป็นลูกเป็นพ่อระหว่างกัน การดำรงความสัมพันธ์ หลังหมดภาระหน้าที่ เช่น หมอเหยากับลูกแก้ว ลูกเลี้ยง พ่อล่ำกับคู่สมรส และระบบการผูกเสี่ยว ระหว่างคนอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เอกวิทย์ ณ ถลาง กล่าวอีกว่า วัฒนธรรมอีสานและวัฒนธรรมฝั่ง ตะวันออกแม่น้ำโขงมีความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์และเชิงอำนาจใกล้ชิดกันมากวิถีชีวิตของสองฝั่ง แม่น้ำโขงจึงละม้ายคล้ายคลึงกันจนจำแนกความแตกต่างได้ยาก⁸⁰

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา กล่าวว่า ชุมชนหมู่บ้านอีสานเป็นสังคมที่สืบทอดวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ล้านช้าง อีสานเป็นดินแดนตอนปลายของวัฒนธรรมดังกล่าว อิทธิพลของกรุงเทพฯ มีน้อยมาก สมัยรัตนโกสินทร์ฝ่ายไทยถือว่าลาวและเมืองในอำนาจของลาว (อีสาน) ล้วนขึ้นต่อไทย แต่เป็นการแผ่อำนาจทางทหารเท่านั้น แต่ทางด้านวัฒนธรรมกรุงเทพฯ ยังไม่มีอิทธิพลต่ออีสานเลย⁸¹

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ ได้สรุปลักษณะสังคมวัฒนธรรมของชาวอีสาน ในโลกทัศน์ของชาวอีสาน ไว้ดังนี้

⁸⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

⁸¹ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์, 2541), หน้า 56-64.

1) สังคมอีสานเป็นสังคมเกษตร สถานบันครอบครัวเริ่มจากขนาดเล็ก อยู่ในบ้านแบบอีสาน คือเป็นห้องโถงห้องเดียว ด้านตะวันออกมีหิ้งพระเรียกว่าห้องเปิง

2) การตั้งถิ่นฐานเป็นแบบกระจุก (Cluster) ใครตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างเพื่อนจะถามกันว่ามื่อไรผดปคตเกรงว่าชาวบ้านจะรู้ถึงสิ่งไม่ดี ชาวบ้านจึงมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมาก

3) สมาชิกในสังคมดำรงอยู่ด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

4) สังคมอีสานยึดเกาะกันโดยมีฮีต-คอง (จารีตประเพณี-ครองธรรม) ทำหน้าที่เป็นกฎระเบียบ

5) การดำเนินชีวิตของสังคมเกษตร ยึดถือปฏิบัติตามกรอบของ ฮีตสิบสองหมื่นเวียนเป็นวัฏจักรในรอบปี

6) สถาบันครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของสังคมที่สำคัญที่สุด การมีคู่ครองจึงต้องเห็นพ้องต้องกันทุกฝ่าย ลูกหลานเชื่อฟังผู้ใหญ่ในการแนะนำการเลือกคู่ครอง

7) นิยมยกย่องครอบครัวผัวเดียวเมียเดียว

8) สังคมชุมชนประกอบด้วยผู้คนจากหลายตระกูลรวมกัน ตระกูลหนึ่งๆ เรียกว่า "ชุม" แปลว่า สายเลือด สายตระกูลเดียวกัน ชาวอีสานให้ความสำคัญต่อระบบเครือญาติ หรือชุมอย่างยิ่ง เป็นการเห็นความสำคัญของพันธูกรรมมากกว่าสิ่งแวดล้อม

9) ไม่ละเลยอิทธิพลและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

10) ยกย่องนับถือคนที่จิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี

11) ให้เกียรติและยอมรับนับถือสิทธิส่วนบุคคล ไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน

12) ให้ความสำคัญต่อผู้ที่มีนาทำกินเป็นของตนเองไม่เช่าผู้อื่น ชอบบุกเบิกหาที่นาทำกินเป็นของตนเอง ถ้าเช่าที่นาเขาทำจะรู้สึกด้อยต่ำ วัฒนธรรมกันด้วยปริมาณข้าวในเล้า (ยุงข้าว) ยกเว้นพวกพ่อค้า หรือข้าราชการที่ไม่ได้ทำนาแต่มีรายได้ไวซื้อข้าวกิน

13) รู้จักการแบ่งปัน คือรู้จักให้และรับ สนใจและยกย่องการทำบุญให้ทาน

14) สังคมสอนให้พึ่งพาตนเองให้มากที่สุด แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นมีสุข โดยแสดงความ "ออนซอน" (ชื่นชม) อย่างจริงใจ

15) สังคมที่มีผู้ปกครองหลายคนมักมีปัญหาเพราะชาวอีสานไม่นิยมมีเจ้านายหลายคน

16) สังคมที่ดีต้องประกอบด้วยบุคคล 5 จำพวก คือ ผู้นำหรือหัวหน้า พระสงฆ์ ข้าราชการ นักปราชญ์ และประชาชน

17) สังคมจะอยู่ถาวรยาวนาน นอกจากจะมีทรัพย์แล้วสังคมต้องประกอบไปด้วยทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรธรรมชาติที่เกื้อหนุน และต้องรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด

18) เป็นสังคมใหญ่ คนมาก มีการอพยพไปตามที่ต่างๆ ทั่วประเทศ

19) สังคมอีสานกล้าหัวเราะตนเอง มีความสุขบนความทุกข์ของตนเอง เอาตัวเองเป็นตัวตลก รู้จักนินทาตนเอง ซึ่งเป็นการประเมินตนเองไปในตัว

20) เชื่อผู้นำ ผู้เป็นหัวหน้า หัวหน้าว่าอย่างไรลูกน้องจะว่าตามโดยคุณ

21) รักพวกพ้อง รักกลุ่ม อพยพไปอยู่ที่ไหนมักไปเป็นกลุ่ม

22) เป็นสังคมเปิดเผย ไม่มีลัทธิลบลมคมใน ตรงไปตรงมา พูดจาไม่อ้อมค้อม⁸²

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตใต้สำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้พลังอำนาจเหนือธรรมชาติไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัว⁸³

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และอัครยา สังขจันท์ กล่าวว่า หากพิจารณาถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของคนกลุ่มต่างๆ ในอีสาน จะพบว่ามีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ดังเช่น กลุ่มลาว กลุ่มเขมร และกวย เป็นต้น โดยสองกลุ่มหลังนี้อาศัยอยู่บริเวณที่เรียกว่า “เขมรป่าดง” คือ บริเวณที่เป็นจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษในปัจจุบัน ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรมากที่สุดในอีสาน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว⁸⁴

สมมาตร ผลเกิด ทำการศึกษาวัฒนธรรมส่วย พบว่า พิธีกรรมความเชื่อของชาวส่วยมีลักษณะผสมผสานระหว่างศาสนาพุทธกับการนับถือผี ภายในชุมชนจะมีทั้งวัด และศาลผีบรรพบุรุษ โดยได้จำแนกผีที่พบออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) ผีบรรพบุรุษ ได้แก่ ผีเชื้อ (2) ผีเจ้าที่ ได้แก่ ผีปู่ตา ภูมิบ้าน และ ผีนา (3) ผีชั้นต่ำ เช่น ผีตายโหง ผีโคก ผีดง ผีป่า เป็นต้น⁸⁵

2.5.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระอุดมปิฎก และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง "การศึกษาอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี" จากการศึกษาพบว่า การศึกษาอัตลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการศึกษาพัฒนาที่มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดอุดรธานี ที่มีกลุ่มเป้าหมายอยู่ในพื้นที่ที่มีต้นทุนการผลิตเดิมที่ คาดว่าจะสามารถผลักดันให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น และสามารถต่อยอดเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจการค้าเสรี ผ่านเส้นทางจุดเศรษฐกิจการค้าใหม่ นั่นคือ

⁸²อภิศักดิ์ โสมอินทร์, **โลกทัศน์อีสาน**, พิมพ์ครั้งที่ 2. (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2537), หน้า 73-88.

⁸³ธวัช ปุณโณทก, **ทิศทางหมู่บ้านไทย**, (กรุงเทพมหานคร: เจริญการพิมพ์, 2531), หน้า 95.

⁸⁴ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และอัครยา สังขจันท์, **การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เบื้องต้นจากงานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน พ.ศ. 2511-2545**, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, 2547), หน้า 7-8.

⁸⁵สมมาตร ผลเกิด, **"ครอบครัวยุคใหม่กับการเปลี่ยนแปลง : กรณีชาติพันธุ์ส่วย"**, ใน วัฒนธรรมกับการพัฒนาทางเลือกของของสังคมไทย เล่ม 2, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2541), หน้า 80-81.

“จุดผ่านแดนถาวรด่านภูมิจึง” สร้างอาชีพ ให้กับประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งจะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนได้ ภายใต้กรอบการดำเนินงานที่ประยุกต์ใช้ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พระราชดำรัส ของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ 9 และเป็นแนวทางการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ สามารถเผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศ และระดับสากลต่อไป⁸⁶

พระมหาดม อานนโท, ดร., พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร. และปิยวัฒน์ คงทรัพย์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์” จากการศึกษาพบว่า การสร้างปราสาทขอมเริ่มแรกเป็นการสร้างตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ทำให้เกิดอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่นของจังหวัดบุรีรัมย์ ที่โดดเด่นของปราสาทขอมมาสร้างสรรคงานฝีมือและของที่ระลึก เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ สังคม และการเมือง ทำให้บุคคลยอมรับปฏิบัติตามในสิ่งที่ตนพบเห็น และมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของปราสาท⁸⁷

พระครูสารกิจโกศล, ดร. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม” ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาและการทำความเข้าใจในพิธีกรรมตามมิติทางมานุษยวิทยา จะทำให้เข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนเจ้าของพิธีกรรม ตลอดจนเห็นถึงวิธีคิดในการปฏิบัติการทางพิธีกรรม ซึ่งเป็นเทคโนโลยีของวิธีคิดที่แสดงออกถึงการสื่อสารทางความคิดเกี่ยวกับสำนักแห่งความเป็นประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของกลุ่มชนนั้นๆ ด้วย อันเป็นมิติที่แตกต่างไปจากการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทั่วไป⁸⁸

พระครูใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ดร. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทเยาวชนในประเพณีแห่เทียนพรรษา : บทสะท้อนช่องว่างของกระบวนการการเรียนรู้และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมของไทยส่วนใหญ่เป็นวัฒนธรรมที่ดิงามได้มีการสืบทอดวัฒนธรรมกันมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในปัจจุบันวัฒนธรรมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา เนื่องจากวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลจากชาวต่างชาติเข้ามา ทำให้วัยรุ่นไทย

⁸⁶พระอุดมปิฎก และคณะ, การศึกษาอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอุดรดิตถ์, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560, หน้า 4-5.

⁸⁷พระมหาดม อานนโท, ดร., พระครูศรีปัญญาวิกรม, ดร. และปิยวัฒน์ คงทรัพย์, คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556, หน้า ก.

⁸⁸พระครูสารกิจโกศล, ดร. และคณะ, พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า 53.

ในปัจจุบันได้จดจำวัฒนธรรมไทยที่เปลี่ยนแปลง ซึ่งทางกระทรวงวัฒนธรรมได้มีการจัดโครงการต่างๆ เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมไทยให้ดีขึ้นโดยเน้นในเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้วัยรุ่นไทยมีส่วนร่วมและปลูกฝังวัฒนธรรมที่ดีให้แก่วัยรุ่นไทยในปัจจุบันได้ปฏิบัติตาม เพื่อเป็นที่เชิดหน้าชูตาให้แก่ประเทศให้ชาวต่างชาติที่มาท่องเที่ยวเห็นถึงวัฒนธรรมที่ดีงามของประเทศไทยและประทับใจในวัฒนธรรมไทย⁸⁹

บุญช่วย สุทธิรักษ์ และอเนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิจัยเพื่อพัฒนาครูภายในจังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยภูมิปัญญาการทอผ้าหมัก” ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์และการสืบสานอัตลักษณ์ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ในขั้นตอนการสร้างองค์ความรู้สำหรับพัฒนาครูในจังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยภูมิปัญญาการทอผ้าหมัก โดยการดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ การสังเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ การตรวจสอบกระบวนการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญ การทดลองใช้กระบวนการเรียนรู้ และการสรุปกระบวนการเรียนรู้ เป็นต้น⁹⁰

คิต วรุณดี, ดร. ได้ศึกษาในงานวิจัยเรื่อง “ความเชื่อชั้นหมากเบ็งในวัฒนธรรมชาวอีสาน : กรณีศึกษาอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย” จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อ แนวคิด และทฤษฎีภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการประดิษฐ์เครื่องสักการะชั้นหมากเบ็งและคติธรรมในชั้นหมากเบ็งของชาวอีสาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย การประดิษฐ์เครื่องสักการะนี้มีเพียง 2 รูปแบบ คือ ชั้นหมากเบ็งรูปแบบ 5 ชั้น และชั้นหมากเบ็งรูปแบบ 8 ชั้น ชั้นหมากเบ็งนอกจากจะเป็นเครื่องสักการะในพิธีกรรมต่างๆ แล้ว ชั้นหมากเบ็งยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยสั่งสอน เตือนสติให้คนทำความดี มีความสามัคคี โดยผ่านการปลูกฝังจิตสำนึกของการมีส่วนร่วม และความเชื่ออันบริสุทธิ์ด้วยความหมายของการประดิษฐ์เครื่องสักการะชั้นหมากเบ็งนี้ และถือเป็นแบบอย่างการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสาน⁹¹

ไพรินทร์ ญ วันนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นกับการส่งเสริมภูมิปัญญาล้านนา” จากการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถของชุมชนที่สั่งสมสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่ชาวบ้าน

⁸⁹พระครูใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ดร. และคณะ, **บทบาทเยาวชนในประเพณีแห่เทียนพรรษา : บทสะท้อนช่องว่างของกระบวนการการเรียนรู้และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี**, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558, หน้า 31.

⁹⁰บุญช่วย สุทธิรักษ์, ดร. และอเนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์, **การวิจัยเพื่อพัฒนาครูภายในจังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยภูมิปัญญาการทอผ้าหมัก**, รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2555, หน้า 8.

⁹¹คิต วรุณดี, ดร., **ความเชื่อชั้นหมากเบ็งในวัฒนธรรมชาวอีสาน : กรณีศึกษาอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย**, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557, หน้า บทคัดย่อ.

นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข โดยมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม เป็นที่ยอมรับนับถือจากบุคคลทั่วไป⁹²

พุนทรัพย์ เกตุวีระพงษ์, รศ. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สืบชะตาล้านนา : แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา” จากการศึกษาพบว่าแนวคิดของคนล้านนาเกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา จากคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำให้มีความคิดที่จะทำให้บ้านเมือง ผู้คนในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม จึงน้อมนำเอาคำสั่งสอนตามหลักธรรมมาผสมผสานเป็นพิธีกรรมสืบชะตาขึ้นมา ซึ่งเป็นความเชื่อที่ฝังลึกมา 4 ประการ

(1) ความเชื่อในพุทธานุภาพ ชาวล้านนามีความเชื่อว่า พุทธานุภาพแผ่ด้วยตบะและเดชที่ช่วยปกป้องคุ้มภัยกันให้รอดพ้นจากสรรพสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ เพราะพุทธานุภาพที่เปรียบด้วยพระมหาเมตตา พระมหากรุณาธิคุณ จะเกื้อหนุนให้ประสบผลสำเร็จ

(2) ความเชื่อในธรรมมานุภาพ ความเชื่อในธรรมมานุภาพนั้น สืบเนื่องมาจากเรื่องอายุวัฒนะกุมารในขณะที่มีการสืบชะตา ผู้ร่วมพิธีต่างน้อมใจเข้าสู่พระธรรม ไม่มีการกระทำที่เป็นกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต เป็นการประพาดิฏฐศีลธรรมตามคติความเชื่อที่ว่า “ธมโม หเวธมมจาริ” แปลว่า ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมตามนัยคติความเชื่อในเรื่องอายุวัฒนะกุมาร

(3) ความเชื่อในสังฆานุภาพ ชาวล้านนาต่างมีความเชื่อและนับถือเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา ให้ความสำคัญและความเชื่อมั่นใน “สังฆรัตน” โดยชาวล้านนาจะใช้สรรพนามเรียกขานพระสงฆ์ว่า “ครูบา” บ้าง “สังฆเจ้า” บ้าง ด้วยความเคารพและศรัทธา

(4) ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ จะมีพิธีกรรมสอดแทรกเข้ามา เช่น การสร้างบ้านใหม่ต่างๆ จะมีพิธีกรรมการขึ้นครุหรือบูชาท้าวสี่หรือบวงสรวงเป็นการบอกเทวดาอารักษ์ เจ้าที่เจ้าทาง เพื่อทำพิธีการสวดเคราะห์ ซึ่งเป็นการขับสิ่งชั่วร้ายออกไปจากร่างกาย โดยมีพราหมณ์ ปู่จารย์ หรือหมักทายเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม⁹³

แสงวาท วงศ์ใหญ่ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาและการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลล้านนา” พบว่า คัมภีร์ไบเบิลมีอิทธิพลต่อชาวล้านนาไทยในด้านความเชื่อ ซึ่งส่วนใหญ่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นสู่รุ่น โดยยึดคำสั่งสอนที่มาจากคัมภีร์ไบเบิล โดยเฉพาะความ

⁹²ไพรินทร์ ฌ วันนา, การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นกับการส่งเสริมภูมิปัญญาล้านนา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556, หน้า 49.

⁹³พุนทรัพย์ เกตุวีระพงษ์, รศ. และคณะ, สืบชะตาล้านนา : แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557, หน้า 27-29.

เชื่อทางพระพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้ยึดมั่นทำความดี ละความชั่ว ความเชื่อเรื่องอนิสงส์ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนคัมภีร์ไบเบิลยังเป็นสิ่งที่สืบทอดทางวัฒนธรรมและประเพณีของชาวล้านนา ทั้งเรื่องของการแต่งกาย อาหาร การสร้างบ้านที่อยู่อาศัย เป็นต้น⁹⁴

เกียรติศักดิ์ นาคประสิทธิ์, ผศ. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครราชสีมา” กล่าวว่า พุทธศาสนิกชนควรมีความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนาในเรื่องของไตรสรณคมน์ คือ เชื่อในความมีอยู่จริงของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือ เชื่อในการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ และเชื่อเรื่องบาป บุญ สวรรค์ นรก ว่ามีอยู่จริง ตลอดจนความเชื่อเรื่องนิพพาน คือ เชื่อว่าการหมดสิ้นกิเลสเป็นเป้าหมายของพุทธศาสนิกชนและบุคคลสามารถปฏิบัติตนให้หมดสิ้นกิเลสหรือบรรลุนิพพานได้⁹⁵

วันชัย พลเมืองดี, ผศ.ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์ความเชื่อพระพุทธศาสนาต่อการปลูกบ้านของชาวพุทธล้านนา” พบว่า ชาวไทยล้านนามีความเชื่อ รูปแบบ โครงสร้างทางสถาปัตยกรรมในการปลูกบ้านของตัวเองอย่างเป็นเอกลักษณ์ โดยนำคติความเชื่อดั้งเดิมที่เป็นเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติหรืออำนาจลึกลับมาผสมผสานให้เกิดแรงจูงใจในการรังสรรค์งานขึ้น เพื่อให้เกิดสัญลักษณ์แห่งพิธีกรรม ตั้งแต่การวางฤกษ์ยาม การหาไม้ หิน หิน หิน หิน แล้วแต่ประกอบไปด้วยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ พิธีกรรมทั้งหมดแม้บุคคลใดไม่เคารพ ไม่มีความเชื่อในสิ่งเหล่านั้น ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นการเริ่มต้นในการประกอบส่วนที่เป็นกุศลจิต ทำให้จิตใจสะอาดบริสุทธิ์⁹⁶

ศิววัฒน์ ชัยวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา” ผลจากการศึกษาพบว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับนับถือเชื่อมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของความคิด เหตุผลที่พิสูจน์ได้หรืออาจตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับและศรัทธาโดยปราศจากเหตุผลหรือต้องพิสูจน์ใดๆ ที่เป็นทั้งแนวทางในการตัดสินใจ

⁹⁴แสงวาท วงศ์ใหญ่ และคณะ, การศึกษาและการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลล้านนา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547, หน้า บทคัดย่อ.

⁹⁵เกียรติศักดิ์ นาคประสิทธิ์ และคณะ, การศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547, หน้า 34.

⁹⁶วันชัย พลเมืองดี, ผศ.ดร., วิเคราะห์ความเชื่อพระพุทธศาสนาต่อการปลูกบ้านของชาวพุทธล้านนา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554, หน้า บทคัดย่อ.

เชื่อ ปฏิบัติ และละเว้น การปฏิบัติสิ่งใดๆ โดยมีอิทธิพลเหนือจิตใจของบุคคล และมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์⁹⁷

ดวงเพชร สมศรี, ดร. และประพันธ์ ศุภสร, ผศ.ดร. ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วิถีวัฒนธรรมการเอื้ออาทรของชาวพุทธในสังคมไทย” จากการศึกษาพบว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่ยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาอย่างแยกไม่ออก เนื่องจากพระพุทธศาสนามีบทบาทที่เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของชาวไทยพุทธมาแต่โบราณ ซึ่งจะเห็นได้จากชาวไทยพุทธจะมีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนามาโดยตลอดจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต⁹⁸

บรรจง โสดาดี และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ผลจากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนิกชนชาวกูยลาว มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายใกล้ชิดกับธรรมชาติ มีระเบียบแบบแผนในการแต่งกาย ศิลปะ และวัฒนธรรมของกลุ่มชนที่มีความใกล้ชิดกับกลุ่มชนคนไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ วัฒนธรรมทางสังคมเป็นความเจริญอกงามทางด้าน การอยู่ร่วมกันของสังคม ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นแบบชุมชนชนบท นับถือกันแบบเครือญาติ มีความมั่นคง ซื่อตรง อดทน เข้มแข็ง เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีมาแต่โบราณกาล และความละเอียดถี่ถ้วนแห่งภูมิปัญญา เป็นลักษณะภูมิปัญญาแบบชาวบ้านทั่วไป วัฒนธรรมและประเพณีที่มีพื้นฐานจากความเชื่อเกี่ยวกับผี มีการปฏิบัติต่อผีบรรพบุรุษอย่างเข้มข้น เช่น พิธีฆ่าควายบูชาหลักบ้าน พิธีกรรมการต้อนรับแขก ต้องบอกผีเจ้าบ้านให้ทราบ เป็นต้น⁹⁹

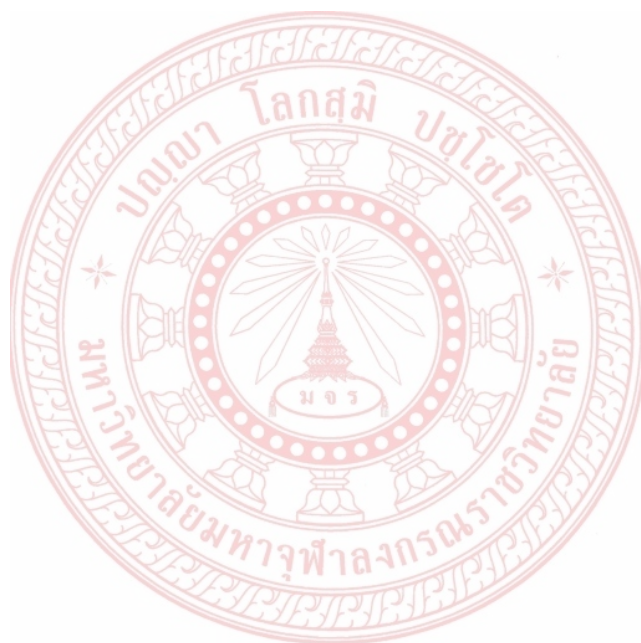
เสพบัณฑิต โหน่งบัณฑิต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญานานฝ่ายทอผ้าจูลกฐินท้องถิ่นล้านนา ผ่านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา : กรณีศึกษาบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย” ผลจากการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญมากต่อความเป็นอยู่ของมวลมนุษย เป็นมรดกที่บรรพบุรุษสั่งสมและสร้างสรรค์มา โดยมีกลวิธีสืบทอดภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง ผ่านวัฒนธรรมความเป็นอยู่สืบสานเรื่องราวอันทรงคุณค่า แล้วส่งผลให้คนในชาติเกิด

⁹⁷ศิลาวัฒน์ ชัยวงศ์, ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 7.

⁹⁸ดวงเพชร สมศรี, ดร. และประพันธ์ ศุภสร, ผศ.ดร., วิถีวัฒนธรรมการเอื้ออาทรของชาวพุทธในสังคมไทย, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 121-122.

⁹⁹บรรจง โสดาดี และคณะ, การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวกูยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557, หน้า 69.

ความรักความหวงแหน มีความภาคภูมิใจต่อภูมิปัญญาของตน ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงสำคัญและควรอนุรักษ์สืบสาน ถ่ายทอดสู่อนุชนเป็นอย่างยิ่ง¹⁰⁰

¹⁰⁰เสพบัณฑิต โหน่งบัณฑิต, กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาป็นฝ่ายทอดผ้าจุลกฐินท้องถิ่นล้านนาผ่านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา : กรณีศึกษาบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 6.

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการ “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอนที่สำคัญในการศึกษา ดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.6 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิดหลักการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.1.1 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)

การศึกษาในเชิงเอกสาร ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2535 อรรถกถาหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดหลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้างเกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ดังนี้

1. ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิดสภาวะของผู้สูงอายุทั้งในระดับโลกและโลkutระ

2. การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการศึกษา ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ในมิติต่างๆ ทั้งแนวคิดและวิถีการปฏิบัติ

3. ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ และการพัฒนาเกณฑ์ชีวิตในการศึกษา ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัด ศรีสะเกษ และความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาในมิติต่างๆ

4. สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา องค์ประกอบ รูปแบบเกณฑ์ชีวิตในการศึกษา ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของ ชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

3.1.2 การศึกษาในภาคสนาม (Field Study)

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยต้องศึกษาเพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ กระบวนการสร้าง เกณฑ์ชีวิตในการศึกษา ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่ เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ การพัฒนาเกณฑ์ชีวิตทั้งในระดับนโยบาย ปัจเจกบุคคล ชุมชน องค์กรในพื้นที่ จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1. ทำการศึกษาและคัดเลือกพระสงฆ์ องค์กร ชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์ เกี่ยวกับการศึกษา ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าใน จังหวัดศรีสะเกษ

2. ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูล สำคัญ (key-informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร จำนวน 4 พื้นที่

3. ดำเนินการศึกษาวเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด รูปแบบ องค์ประกอบ เกณฑ์ชีวิตในการ ศึกษา ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัด ศรีสะเกษในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการ ดำเนินการศึกษาวจัย

4. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ องค์ประกอบ เกณฑ์ชีวิตในการศึกษา ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

และการพัฒนาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้ภาครัฐ คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

5. วิเคราะห์การศึกษานโยบายด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ตามองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการศึกษานโยบายด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ รวมทั้งวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ของการทำงาน รวมถึงการสร้างเกณฑ์การปฏิบัติ (Benchmark) ที่สามารถนำไปสู่กระบวนการศึกษาที่เกี่ยวกับเกณฑ์ชี้วัดในการศึกษานโยบายด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ในระดับต่างๆ ได้

6. สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะทั้งในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และในระดับปัจเจกบุคคล

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยศึกษาชุมชนในลักษณะองค์รวม (Holistic Approach) เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในกรณีของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้รู้ (Key Informants) และผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มจากการสนทนา (Snowball) ในกรณีของผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) โดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์ด้านจำนวนและคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลไว้ล่วงหน้าพอสังเขป ดังนี้

3.2.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วย

- ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - ผู้นำทางจิตวิญญาณ / ปราชญ์ชาวบ้าน 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - ผู้นำด้านการพัฒนา 4 อำเภอ อำเภอละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - นักวิชาการด้านความเชื่อ-ประเพณี อำเภอละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 16 คน

3.2.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย

- ผู้นำชุมชนฝ่ายพัฒนา 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - พระภิกษุ / ผู้นำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 2 รูป/คน รวมเป็น 8 คน
 - หมอพรหมณ์ / ผู้นำพิธีกรรมทางพรหมณ์ 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
 - กะจ้ำ / ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 20 รูป/คน

รวมผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 36 รูป/คน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังจะได้เก็บข้อมูลบางประเภทจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจัดอยู่ในส่วนของการสังเกตการณ์ประกอบกันไปด้วย

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องในการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ โดยมีวิธีการศึกษาตามขั้นตอน ดังนี้คือ

3.3.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observation Participant) ซึ่งเป็นการสังเกต พฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับ ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อเห็นการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบ พิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

3.3.2 การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) สำหรับ พระสงฆ์ ชุมชน และผู้บริหารองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและ การประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 4 พื้นที่ ดังนี้

1. บ้านใหญ่ ตำบลเมืองคง อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ (ใช้ภาษาเยอ)
2. บ้านทุ่งสว่าง ตำบลเมืองจันทร์ อำเภอมะนัง จังหวัดศรีสะเกษ (ใช้ภาษาส่วย)
3. บ้านหนองแปน ตำบลผือใหญ่ อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ (ใช้ภาษาลาว)
4. บ้านหัวเสือ ตำบลห้วยเหนือ อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ (ใช้ภาษาเขมร)

พื้นที่ในจังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 4 พื้นที่ที่ผู้วิจัยได้กล่าวมานี้ ปรากฏรายชื่อผู้ให้ สัมภาษณ์ในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. สัมภาษณ์ พระราชธรรมสารสุธี, ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ, 7 กรกฎาคม 2561.
2. สัมภาษณ์ พระครูพิบูลธรรมาภิรัต, เจ้าคณะตำบลเมืองคง เจ้าอาวาสวัดใต้, อำเภอรามัน จังหวัด ศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
3. สัมภาษณ์ นายสำราญ บุญธรรม, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา), อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
4. สัมภาษณ์ วัชรพร กตะศิลา, ผู้ใหญ่บ้าน, อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
5. สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ศรีสมุทร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

6. สัมภาษณ์ นายอินทร์ คูคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 มิถุนายน 2561.
7. สัมภาษณ์ นายบุญมา อุไรโคตร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561
8. สัมภาษณ์ นางสาวณิตยาพร กตะศิลา, พนักงานทั่วไป, อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
9. สัมภาษณ์ จำเริญภานุวัฒน์ ประสาร, รักษาการ ผอ.กองการศึกษา, อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
10. สัมภาษณ์ นายขวัญชัย ไชยโพธิ์, ประธานสภาวัฒนธรรม, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 29 มีนาคม 2561.
11. สัมภาษณ์ นายประสารณ์ ศรีจักร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 29 มีนาคม 2561.
12. สัมภาษณ์ นางกฤษดา ลือชา, รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.
13. สัมภาษณ์ นางสาวปณัตตญา ชัยศรีษะ, เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.
14. สัมภาษณ์ พระมหาสุขสัณญา กตปุญโญ, เจ้าคณะตำบลสำโรงตาเจ็น, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.
15. สัมภาษณ์ นางอ่อนจันทร์ ดวงตา, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 12 มิถุนายน 2561.
16. สัมภาษณ์ นางสาวดารุณี อ่อนคำ, นักพัฒนาชุมชน, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.
17. สัมภาษณ์ นายหอม พกษา, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.
18. สัมภาษณ์ พระปลัดบุญสุข สุชีโว, รักษาการเจ้าคณะตำบลห้วยเหนือ, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.
19. สัมภาษณ์ นายนิวัตร กองปัด, ผู้ใหญ่บ้าน, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
20. สัมภาษณ์ นายสงวน บุตรราช, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.

21. สัมภาษณ์ นายไม เมืองจันทร์, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
22. สัมภาษณ์ นายบุตทา ศรีราตรี, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
23. สัมภาษณ์ นางต๋อง เมืองจันทร์, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
24. สัมภาษณ์ นายมิตร ศรีสมพร, สมาชิกสภาเทศบาลเมืองจันทร์, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
25. สัมภาษณ์ นายชุมพล ศรีราตรี, อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
26. สัมภาษณ์ นายสรวิทย์ งามหอม, อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
27. สัมภาษณ์ นางสุภาพร บัลลังก์, ครูศูนย์เด็ก, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
28. สัมภาษณ์ นางบุญเทียน สอนศรี, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
29. สัมภาษณ์ นางเจษฎาณี ทองท่า, ครูโรงเรียนโพธิ์ศรีสุวรรณ, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
30. สัมภาษณ์ นางผ่องศรี ไยเม้า, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
31. สัมภาษณ์ นายจ้านง ทองสุทธิ, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
32. สัมภาษณ์ นายทองแดง หนองหงอก, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
33. สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ ไยเม้า, กำนันตำบลผือใหญ่, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
34. สัมภาษณ์ นางพนิดา ทุมตา, ครูชำนาญการ, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
35. สัมภาษณ์ นายบุญเรือง มะเตือ, ผู้ใหญ่บ้านหนองแปน, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.

36. สัมภาษณ์ ดร.สุรียนต์ น้อยสงวน, อาจารย์พิเศษวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 12 มิถุนายน 2561.

ผู้วิจัยได้กำหนดแบบสัมภาษณ์เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” ขึ้นเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ศึกษาภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.1 สภาพทางความเชื่อ

1. จุดสังเกตความเชื่อผี.....
2. จุดสังเกตความเชื่อพราหมณ์.....
3. จุดสังเกตความเชื่อพุทธ.....
4. จุดสังเกตความเชื่อด้านการผสมผสาน.....

1.2 ประเพณีพิธีกรรม

1. ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต.....
2. ประเพณีพิเศษ.....
3. ประเพณีเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม.....

1.3 บุคคลสำคัญ

- กำนัน
- ผู้ใหญ่บ้าน
- ส.อบต.
- เจ้าอาวาส
- เฒ่าจ้ำ
- หมอปราหมณ์
- ปราชญ์ชาวบ้าน
- บุคคลสำคัญด้านอื่น ๆ

ส่วนที่ 2 ศึกษาการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

2.1 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อผี

2.1.1 สภาพทั่วไปของความเชื่อผีในบริบทพื้นที่

-ในบ้านของท่านมีสถานที่เกี่ยวกับความเชื่อผีหรือไม่อย่างไร.....

.....

-ในชุมชนของท่านมีสถานที่เกี่ยวกับความเชื่อผีหรือไม่อย่างไร.....

.....

-ในหมู่บ้านของท่านมีประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อผีหรือไม่อย่างไร.....

.....

-ในชุมชนของท่านมีผู้รู้หรือผู้ทำหน้าที่ในพิธีกรรมเกี่ยวกับผีหรือไม่อย่างไร.....

.....

2.1.2 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อผีของพื้นที่

-การนับถือผีในชุมชนของท่านมีรายละเอียดและความเป็นมาอย่างไร.....

.....

.....

2.2 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อพราหมณ์

2.2.1 สภาพทั่วไปของความเชื่อพราหมณ์

-ในชุมชนของท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์หรือไม่อย่างไร.....

.....

-ในชุมชนของท่านมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับพราหมณ์หรือไม่อย่างไร.....

.....

-ในชุมชนของท่านมีสถานที่สักการะอันเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์หรือไม่อย่างไร

.....

2.2.2 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อพราหมณ์ของบริบทพื้นที่

-ความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์ในชุมชนของท่านมีความเป็นมาอย่างไร.....

.....

.....

2.3 ความเป็นมาของความเชื่อพุทธในพื้นที่

2.3.1 สภาพทั่วไปของความเชื่อทางพุทธศาสนา

-ในหมู่บ้านของท่านมีวัดประจำหมู่บ้านหรือไม่..... กี่แห่ง..... อย่างไร.....

.....

-ในหมู่บ้านของท่านมีจำนวนผู้นับถือศาสนาพุทธมากน้อยเพียงใด.....

.....

-ในหมู่บ้านมีผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด.....

.....

-ในหมู่บ้านมีผู้รู้ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาอย่างน้อยเพียงใด.....

2.3.2 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อพุทธของพื้นที่

-ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในชุมชนของท่านมีความเป็นมาอย่างไร.....

2.4 ความเป็นมาของการผสมผสานความเชื่อในพื้นที่

2.4.1 สภาพทั่วไปของการผสมผสานด้านความเชื่อ

-ในชุมชนของท่านมีคำสอนที่ผสมผสานกันระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ หรือไม่อย่างไร.....

-ในชุมชนของท่านมีผู้รู้ระเบียบพิธีกรรมทั้งแบบผี พราหมณ์ และพุทธ หรือไม่อย่างไร.....

-ในชุมชนของท่านมีสถานที่หรือเครื่องหมายที่ใช้ได้ทั้งผี พราหมณ์ พุทธ หรือไม่อย่างไร..

-ในชุมชนของท่านมีประเพณีพิธีกรรมใดที่ผสมผสานทั้งความเชื่อผี พราหมณ์ พุทธ หรือไม่.....

2.4.2 ประวัติความเป็นมาของการผสมผสานด้านความเชื่อ

-การผสมผสานด้านความเชื่อในชุมชนของท่านมีความเป็นมาอย่างไร.....

ส่วนที่ 3 วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

3.1 วิเคราะห์สภาพปัจจุบันของความเชื่อผีของพื้นที่

-ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อผีในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร.....

-มีปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อผีอย่างไร.....

3.2 วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อพราหมณ์ของพื้นที่

-ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์ในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

-มีปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อแบบพราหมณ์อย่างไร

3.3 วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อพุทธของพื้นที่

-ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

-มีปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างไร

3.3 วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา ของการผสมผสานความเชื่อ

-ปัจจุบันการผสมผสานด้านความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

-มีปัญหาเกี่ยวกับการผสมผสานด้านความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมอย่างไร

3.3.3 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อให้เห็นความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วยบทสนทนากลุ่มย่อย ดังนี้

1. ขั้นตอนการสนทนากลุ่ม

1.1 กล่าวเปิดการสนทนากลุ่ม โดยกล่าวถึง ภูมิหลัง วัตถุประสงค์ และความสำคัญ โดยผู้วิจัย

1.2 แนะนำสมาชิกที่เข้าร่วมการสนทนากลุ่มโดยผู้วิจัย

2. ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้สนทนากลุ่ม

3. หัวข้อการสนทนากลุ่ม

3.1 ความเชื่อผี

- ประวัติความเป็นมาของความเชื่อผีในชุมชน
- สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อผีในชุมชน
- บทบาทของความเชื่อผีในชุมชน
- ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อของชุมชน
- การประกอบพิธีกรรมของชุมชน

3.2 ความเชื่อพราหมณ์

- ประวัติความเป็นมาของความเชื่อพราหมณ์ในชุมชน
- สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อแบบพราหมณ์ในชุมชน
- ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อพราหมณ์ในชุมชน
- การประกอบพิธีกรรมของพราหมณ์ในชุมชน

3.3 ความเชื่อพุทธ

- ประวัติความเป็นมาของความเชื่อทางพุทธศาสนาในชุมชน
- สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อทางพุทธศาสนาในชุมชน
- ความเชื่อทางพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชน

3.4 การผสมผสานด้านความเชื่อในชุมชน

- ประวัติความเป็นมาของการผสมผสานด้านความเชื่อของชุมชน
- สภาพปัจจุบัน ปัญหาของการผสมผสานด้านความเชื่อของชุมชน
- การผสมผสานด้านความเชื่อผี พราหมณ์ พุทธของชุมชน
- ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชน

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชน สี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่าง ๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดสำคัญดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้

ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม

ขั้นตอนที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงกายภาพใช้วิธีสังเกตการณ์โดยใช้แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมทั่วไป และแบบสังเกตการณ์ชนิดมีส่วนร่วม ในกรณีที่เข้าไปร่วมในกิจกรรมของชาวบ้านในแต่ละชุมชน ในพื้นที่ 4 อำเภอ ดังนี้

1. ในพื้นที่อำเภอราษีไศล คณะผู้วิจัยจัดให้มีการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นโดยอาราธนาและเรียนเชิญวิทยากร ดังมีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลดังนี้

กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วยผู้ทรงวุฒิที่มีความรู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในด้านภูมิปัญญา ด้านการผสมผสาน ด้านความเชื่อ และด้านการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดในการศึกษาประกอบด้วย (1) ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง (2) ผู้นำทางจิตวิญญาณ / ปราชญ์ชาวบ้าน (3) ผู้นำด้านการพัฒนา และ (4) นักวิชาการด้านความเชื่อ รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 4 คน

กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย (1) ผู้นำชุมชนฝ่ายพัฒนา (2) พระภิกษุ / ผู้นำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (3) หมอพราหมณ์ / ผู้นำพิธีกรรมทางพราหมณ์ (4) กะจ๊า / ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี (5) ประชาชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยตรง รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 5 คน

(2) ในพื้นที่อำเภอเมืองจันทร์ คณะผู้วิจัยจัดให้มีการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นโดยอาราธนาและเรียนเชิญวิทยากร ดังมีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลดังนี้

กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วยผู้ทรงวุฒิที่มีความรู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในด้านภูมิปัญญา ด้านการผสมผสาน ด้านความเชื่อ และด้านการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดในการศึกษาประกอบด้วย (1) ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง (2) ผู้นำทางจิตวิญญาณ / ปราชญ์ชาวบ้าน (3) ผู้นำด้านการพัฒนา และ (4) นักวิชาการด้านความเชื่อ รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 4 คน

กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย (1) ผู้นำชุมชนฝ่ายพัฒนา (2) พระภิกษุ / ผู้นำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (3) หมอพราหมณ์ / ผู้นำพิธีกรรมทางพราหมณ์

(4) กะจำ / ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี (5) ประชาชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยตรง รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 5 คน

(3) ในพื้นที่อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ คณะผู้วิจัยจัดให้มีการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นโดยอาราธนาและเรียนเชิญวิทยากร ดังมีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลดังนี้

กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วยผู้ทรงวุฒิที่มีความผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในด้านภูมิปัญญา ด้านการผสมผสาน ด้านความเชื่อ และด้านการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดในการศึกษาประกอบด้วย (1) ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง (2) ผู้นำทางจิตวิญญาณ / ปราชญ์ชาวบ้าน (3) ผู้นำด้านการพัฒนา และ (4) นักวิชาการด้านความเชื่อ รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 4 คน

กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย (1) ผู้นำชุมชนฝ่ายพัฒนา (2) พระภิกษุ / ผู้นำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (3) หมอพรหมณ์ / ผู้นำพิธีกรรมทางพรหมณ์ (4) กะจำ / ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี (5) ประชาชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยตรง รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 5 คน

(4) ในพื้นที่อำเภอขุขันธ์ คณะผู้วิจัยจัดให้มีการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นโดยอาราธนาและเรียนเชิญวิทยากร ดังมีรายชื่อผู้ให้ข้อมูลดังนี้

กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วยผู้ทรงวุฒิที่มีความผู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในด้านภูมิปัญญา ด้านการผสมผสาน ด้านความเชื่อ และด้านการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดในการศึกษาประกอบด้วย (1) ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง (2) ผู้นำทางจิตวิญญาณ / ปราชญ์ชาวบ้าน (3) ผู้นำด้านการพัฒนา และ (4) นักวิชาการด้านความเชื่อ รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 4 คน

กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย (1) ผู้นำชุมชนฝ่ายพัฒนา (2) พระภิกษุ / ผู้นำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (3) หมอพรหมณ์ / ผู้นำพิธีกรรมทางพรหมณ์ (4) กะจำ / ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี (5) ประชาชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยตรง รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 5 คน

ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) สำหรับข้อมูลพื้นฐาน และคำถามที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ในการเก็บข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงของแต่ละสถานการณ์ และใช้แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group) ในการหาข้อสรุปหรือแนวทางการปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การแจกแบบสอบถาม เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

(1) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

(2) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคมทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน คณะสงฆ์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่างๆ

(3) วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเชื่อมโยงการส่งเสริมชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

(4) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบมีโครงสร้าง มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานกับระดับการปฏิบัติที่มีต่อการสร้างและการใช้ตัวชี้วัดด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

(5) นำผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

(6) สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

3.6 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาด้าน

การผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการ และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล ต่อไป

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

จังหวัดศรีสะเกษเป็นจังหวัดที่ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย กลุ่มชาติพันธุ์ลาว และกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ซึ่งแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์มีประเพณีและพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ มีการสืบทอดกันมา โดยยังยึดถือและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด การประกอบพิธีกรรม จะทำอย่างเป็นลำดับขั้นตอนและต้องมียอดประกอบต่าง ๆ ครบถ้วนและถูกต้องตามที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมา จังหวัดศรีสะเกษจึงมีความโดดเด่นในเรื่องของวัฒนธรรม เช่น ด้านประเพณี ด้านขนบธรรมเนียม ด้านการแต่งกาย และด้านภาษาพูด มีรายละเอียดที่ผู้วิจัยได้จากการค้นพบ ดังนี้

4.1 ภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ความเชื่อ เป็นสิ่งสำคัญควบคู่มากับการสร้างอารยธรรมของมนุษยชาติ ความเชื่ออาจเป็นการค้นหาคำตอบในคำถามที่ไม่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล หรืออาจเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจในสภาพแวดล้อมและสังคมที่เต็มไปด้วยความยากลำบาก ในสังคมยุคโบราณมนุษย์ยังไม่มีมีการพัฒนาระบบความเชื่อขั้นสูงที่เรียกว่า “ศาสนา” ผู้คนสมัยนั้นพยายามหาคำตอบให้กับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ซึ่งอยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ พวกเขาเชื่อว่าผู้มีอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติเป็นผู้อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ต่างๆ ที่พวกเขาไม่สามารถอธิบายได้¹ ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงต้องทำอะไรบางอย่างให้เป็นที่รักที่พอใจของผู้มีอำนาจพิเศษนั้น เพื่อได้รับการคุ้มครองป้องกันให้พ้นจากภัยอันตรายต่างๆ ที่มีมากมายในสังคมยุคบุพกาล และได้รับการเอื้ออำนวยผลประโยชน์ในการทำมาหากินท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ยากลำบาก

ภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษมีความเชื่อเป็นพื้นฐานที่มาจากลัทธิศาสนา และเป็นที่มาของประเพณีพิธีกรรม ดังนั้น หากจะศึกษาเกี่ยวกับศาสนาหรือประเพณีพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมไม่อาจละเลยที่จะทำความเข้าใจเรื่องความเชื่อได้ เพราะหากรู้จักพื้นฐานความเชื่อของท้องถิ่นใดๆ แล้ว การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับ

¹จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา, 2540), หน้า 101.

ประเพณีพิธีกรรมของท้องถิ่นนั้นย่อมทำได้มากขึ้น ซึ่งมีรายละเอียดที่เกิดจากการศึกษาเก็บข้อมูลด้วยการลงสัมภาษณ์จากผู้คุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

4.1.1 กลุ่มชาติพันธุ์เยอ

ชาวเยอ เป็นชาวพื้นเมืองกลุ่มหนึ่ง ที่จัดอยู่ในกลุ่มภาษามอญ-เขมร เรียกตนเองว่า กวย มีความหมายว่า คน² หากจัดกลุ่มแล้ว ชาวเยอจัดอยู่ในกลุ่มของชาวกวย มีภาษาพูดภาษาเดียวกัน ซึ่งมีเพียงบางคำเท่านั้นที่แตกต่างกัน³ ชาวเยอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบในแถบอีสานใต้และอีสานเหนือ บางส่วน รวมทั้งฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ในครั้งที่กษัตริย์ขอมปกครองนครจำปาศักดิ์นั้น ชาวข่าเป็นชนอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่ในแถบนั้น ชาวข่าเรียกตัวเองหลายอย่าง เช่น จะ ระแด บุร กุย ฯลฯ ข่ามีอยู่ 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มที่อยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง อยู่กระจายตามเมืองขึ้นของจำปาศักดิ์ เนื่องจากในสมัยที่นครจำปาศักดิ์ตั้งเป็นรัฐอิสระ มีเจ้าสร้อยสมุทรพุทราธกร ปกครอง ราว พ.ศ. 2251-2275 ได้ขยายอำนาจเข้ามาครอบครองเขตพื้นที่เมืองอีสาน และอพยพชนชาวข่าและชาวลาวมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ข่าที่อยู่ฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเรียกว่า ข่าจะแด ข่าวะ ข่าบุร ข่ากวย (กวย)

2. กลุ่มที่อยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กุย เดิมอยู่ในเขตเมืองอัตปือ แสนแป สารวัน อพยพมาอยู่ในประเทศไทยเมื่อใดไม่ปรากฏ

ชาวเยอได้อพยพจากฝั่งซ้ายมาอยู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเพื่อขยายอาณาเขตและหนีภัยสงคราม มีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นแบบการค้า การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม ผู้นำมีบทบาทลดลงผู้คนมีเสรีภาพ มีความคิดเห็นมากขึ้น⁴ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ การสาธารณสุข โภค ด้านอาหาร การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมความนิยมด้านวัตถุมากขึ้น ศรีสะเกษเป็นแหล่งอารยธรรมของชน 4 เผ่า คือ ส่วย เยอ เขมร และลาว ในอดีตชนเผ่าลาวเขมร เคยปกครองมาก่อน และต่อมาชาวส่วย กวยหรือกวยได้อพยพมาสร้างบ้านแปลงเมืองรวมถึงการปกครอง⁵

²สัมภาษณ์ นายสำราญ บุญธรรม, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา), 9 กรกฎาคม 2561.

³คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, หนังสือเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เรื่อง วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดศรีสะเกษ, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท. 2542), หน้า 24-36.

⁴สัมภาษณ์ นายบุญมา อุไรโคตร, ประชาชนชาวบ้าน บ้านใหญ่, อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ, 16 กรกฎาคม 2561.

⁵สัมภาษณ์ นายสำราญ บุญธรรม, ครูโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา), อำเภอราชไสล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

ส่วนชาวเยอเป็นชนกลุ่มหนึ่งก็คือ กวยเยอ ต่อมาเรียก เยอ ชนทั้ง 4 เผ่า มีภาษาพูดในท้องถิ่นของตนเองรวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

จังหวัดศรีสะเกษ จึงเป็นอีกจังหวัดหนึ่ง ที่แตกต่างจากจังหวัดอื่น คือ เป็นดินแดนของหลายเผ่า ตั้งอยู่ทางตอนใต้ของอีสาน มีพื้นที่ประมาณ 8,800,000 ตารางกิโลเมตร ห่างจากกรุงเทพมหานคร 515 กิโลเมตร (โดยทางรถไฟ) แบ่งการปกครองออกเป็น 22 อำเภอ มีประชากรประมาณ 1 ล้านกว่าคน จังหวัดศรีสะเกษ เป็นปัจฉิมเขต มีพื้นที่ชายแดนติดกับประเทศเขมร และอยู่ใกล้กับประเทศลาว สองประเทศนี้เปรียบเหมือนเมืองพี่เมืองน้อง เพราะมีวัฒนธรรมทางภาษาคลายคลึงกันกับคนไทยที่อยู่ทางภาคอีสาน⁶ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้จังหวัดศรีสะเกษ มีคนหลายเผ่า ได้แก่ ชนเผ่าลาว เผ่าเขมร เผ่าส่วย และเผ่าเยอ ซึ่งแต่ละเผ่ามีลักษณะวัฒนธรรมเป็นของตนเอง มีความสัมพันธ์อย่างกลมกลืน โดยเฉพาะกลุ่มชนคนเผ่าเยอ “บ้านโพนค้อ” ตำบลโพนค้อ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ มีทั้งหมด 6 หมู่บ้าน มีประชากรเกือบ 3,000 คน ห่างจากตัวจังหวัดศรีสะเกษ 10 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 221 ถนนสายศรีสะเกษ-กันทรลักษ์

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ตามหลักฐานกฎหมายเพียรบาล (พ.ศ.1991) กรมพระยาดำรงราชานุภาพ กล่าวถึงกลุ่มชนคน “เผ่าเยอ” เมืองจามปาหรือจำปา ตามข้อมูลหลักฐานว่าเป็นเมืองจำปาศักดิ์หรือนครจำปาศักดิ์ ตามข้อมูลหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังที่กล่าวมา พอจะประมวลได้ว่า กลุ่มชนคนเผ่าเยอกลุ่มน้อยอพยพเข้ามายังประเทศไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา สาเหตุอาจสันนิษฐานได้ 2 นัย

นัยยะที่ 1 ประเทศลาวเกิดสงครามภายในประเทศ อพยพภัยสงคราม

นัยยะที่ 2 เกิดทุกข์ภัย มีความเป็นอยู่แร้นแค้น และเป็นชนกลุ่มน้อย รัฐไม่เคยให้การช่วยเหลือ หรือเกิดจากการไม่ส่งส่วยทุกปีแล้วจะมีโทษทัณฑ์ จึงชวนกันพร้อมหน้ามาพึ่งไทย อพยพหลบภัยมาตามลำน้ำโขง เข้ามายังฝั่งไทยโดยมี (ตามรอยคนเผ่า) คนเผ่าเยอได้ล่องเรือ “ท้าวกะตะศิลา” และพระยาไกร (น้องชาย) เป็นหัวหน้าล่องเรือมาถึงปากแม่น้ำมูล แล้วแยกย้ายกันไป⁷ พระยาไกร ล่องเรือไปในสายธารแห่งห้วยสำราญ พบฐานที่นาอยู่รวมหมู่เหล่าเข้าสู่แดนทางตะวันออกแห่งเมืองศรีสะเกษ (นครศรีลำดวน = ขุขันธ์) สร้างบ้าน สร้างเมือง รุ่งเรืองราษฎรนามว่า “ปราสาทเยอ”⁸

ส่วนพระเชษฐา “ท้าวกะตะศิลา” มุ่งหน้าสู่ตามลำน้ำมูล ถึงบึงโค้งโคก (โคก หมายถึง พื้นที่น้ำท่วมไม่ถึง) จึงตั้งบ้านนี้ว่า “โค้งโคก” หรือ “คงโคก” คือ อำเภอราศีไศล ในปัจจุบัน และเยอ

⁶สัมภาษณ์ พระราชธรรมสารสุธี, ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ, 7 กรกฎาคม 2561.

⁷สัมภาษณ์ นายอินทร์ คุคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

⁸สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ศรีสมุทร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

อีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งแยกออกจาก “คงโคก” อพยพมาทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของราชสีไศล ผ่านมาทางบ้านเก่า (บ้านเจียงอี, บ้านพันทา เลยมายังที่ดอนหรือที่โนนแห่งหนึ่ง ซึ่ง โนน หมายถึง พื้นที่ที่สูงกว่าระดับพื้นดินธรรมดา และ ณ ที่โนนแห่งนี้ มีต้นไม้ที่หมู่คนได้เรียกชื่อว่า “ต้นค้อ” ขึ้นอยู่มากมายจึงตั้งชื่อบ้านนี้ว่า “บ้านโนนค้อ” หรือ “โพนค้อ” จวบจนทุกวันนี้

(ก) การแต่งกาย

ภาพที่ 4.1 แสดงลักษณะการแต่งกาย
ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเยอ

ผู้ชายจะนุ่งโสร่งหรือผ้าสีต่างๆ เป็นโจงกระเบน มีผ้าขาวม้าคาดเอวหรือคล้องไหล่ เครื่องประดับมีสร้อยคอรูปแบบต่าง ๆ ส่วนผู้หญิงจะแต่งกายด้วยเสื้อแขนกระบอกกลมหรือคอตั้งสีสันท่างๆ⁹ นุ่งผ้าถุงโจงกระเบน มีเสื้อสีสันท่างๆ แต่ไม่มีลวดลายอยู่ด้านใน มีตุ้มหูเป็นเครื่องประดับที่สำคัญ การแต่งตัวของชาวเผ่าเยอในดั้งเดิม ผู้ชายใส่เชื้ดไม่มีคอปกสีกรมท่า กางเกงขาวยาวสีกรมท่า และมีผ้าขาวม้ามัดเอว ผู้หญิง ใส่เสื้อสีดำเทา ใส่ผ้าไหม (ผ้าถุง) สีดำ และสีกรมท่า หรือสีอื่น ๆ และมีผ้าไหมพาดผ่านไหล่ซ้ายลงไปบรรจบกันบริเวณเอวด้านขวา คนเผ่าเยอแท้ทุกคน จะมีสีผิวเหลืองขาว เหมือนจีน คนเผ่าเยอชอบอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ๆ เห็นได้จากการปลูกบ้านเป็นกลุ่ม ลักษณะของบ้าน จะเป็นบ้านสองชั้นใต้ถุนโล่งเพื่อใช้เลี้ยงควาย หรือวัว หลังจากจะทำจากฟางข้าว ผนึ่งหรือกั้นห้องจะเป็นไม้ไผ่สาน ซึ่งในปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ว ส่วนเสาและพื้นบ้าน จะเป็นไม้เนื้อแข็งทั่วไป¹⁰

(ข) ภาษา

ภาษาเยอ เป็นภาษาที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ส่วนมากทุกๆ คำ จะพูดกันเป็นเสียงสามัญ (สามัญ เอก โท ตรี จัตวา) ในประโยคบอกเล่า แต่ในประโยคคำถาม พยางค์สุดท้ายจะเป็นเสียงตรี หรือ จัตวา ในปัจจุบัน ภาษาเยอได้เปลี่ยนไปตามยุคสมัย และกลายเป็นภาษาเยอสมัยใหม่ เช่น จะมีบางคำที่เป็นภาษาไทยบ้างเช่น ฮัวใจ (หัวใจ) ภาษาอีสานบ้าง และภาษาที่เรียกสิ่งของที่ไม่เคยมีมาในสมัยโบราณ¹¹

⁹สัมภาษณ์ นางวัชรพร กตะศิลา, ผู้ใหญ่บ้าน, อำเภอราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

¹⁰สัมภาษณ์ นางสาวณิตยาพร กตะศิลา, นักจัดการทั่วไป, อำเภอราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

¹¹สัมภาษณ์ จำเริญภณวัฒน์ ประสาร, รักษาการผู้อำนวยการกองการศึกษา, อำเภอราชสีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

(ค) ศาสนา

คนเฒ่าเอย นับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก และมีความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูบ้าง เช่น การบายศรีสู่ขวัญ การขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน¹² และอื่นๆ อาจมีบางครอบครัว ที่นับถือผีบ้านหรือผีบรรพบุรุษ และจะมีการรำแถน (รำผีฟ้า) เพื่อบวงสรวง¹³ เชื่อกันว่า จะทำให้ลูกหลานอยู่ดีไม่มีโรคภัยเบียดเบียน สืบเนื่องจากเรื่องอาถรรพณ์ที่ไม่น่าเชื่อ บางคนป่วยโดยไม่รู้สาเหตุ พาไปหาหมอที่โรงพยาบาล ก็ตรวจไม่พบว่าเป็นโรคอะไรทั้งนั้น คนๆ นั้น สบายดีตอนหาหมอ แต่พอตอนอยู่ที่บ้าน กลับป่วยทรุดหนัก ว่ากันว่าบรรพบุรุษเป็นผู้กระทำ จึงทำให้มีการรำแถน เพื่อบวงสรวง คนป่วยจึงจะหายวันหายคืน ผู้ชายที่บวชและสึกออกมาจากบวชเณร จะเรียกนำหน้าชื่อว่า เชียง และผู้ที่สึกออกมาจากบวชพระ จะเรียกนำหน้าชื่อว่า ญีมอม (ทิด)¹⁴

ระบบความเชื่อของสังคมไทย พุทธศาสนามีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องผีที่สืบทอดกันมานานและมีผลต่อวิถีชีวิตของคนไทย ทำให้เกิดวัฒนธรรมนับถือผีหรือวิญญาณบรรพบุรุษ เช่น ผีปู่ย่าและผีปู่ตา¹⁵ และเกิดการผสมผสานกันจนกลายเป็นแบบแผนหนึ่งของวัฒนธรรมในสังคมไทย พระพุทธศาสนาจะเกี่ยวข้องกับความเชื่อของประชาชนในสังคม และความเชื่อนั้นมีอยู่ไม่น้อยที่เกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ผีสงฆ์ เทวดา และการเข้าทรงด้วย¹⁶ การทรงเจ้าเข้าผี เป็นการเชื่อมต่อระหว่างความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมกับสมัยใหม่ แต่ก่อนเรื่องทรงเจ้าเข้าผีเป็นข้อเฉพาะท้องถิ่น แต่ในช่วง 10–20 ปีที่ผ่านมา มีความเชื่อที่หลากหลายขึ้น มีการพัฒนามากขึ้น ลัทธิทรงเจ้าเข้าผีจึงเป็นส่วนหนึ่งของบริบทของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ส่วนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์เป็นทางที่จะพึงทำได้ด้วยความสามารถของตน พระพุทธองค์ทรงสอนให้มนุษย์ใช้ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องกำกับในเรื่องความเชื่อ โดยยึดหลักกาลามสูตร ทรงให้ใช้เหตุผลพิจารณาในสิ่งต่างๆ ว่า สมควรเพียงใดที่จะเชื่อได้ และให้เชื่อเรื่องกรรมเป็นสำคัญ และพึงพระรัตนตรัยดีที่สุดในที่สุด

ปัจจุบันพี่น้องชาวเยออยู่กระจัดกระจายไปตามอำเภอต่างๆ ของจังหวัดศรีสะเกษ เช่น (1) อำเภอเมือง มีบ้านโนนค้อ บ้านโนนแกด บ้านโนนขมิ้น (2) อำเภอราชไศล มีบ้านคงโคก

¹²สัมภาษณ์ พระครูพิบูลธรรมาภิต. เจ้าคณะตำบลเมืองคง เจ้าอาวาสวัดใต้. อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

¹³สัมภาษณ์ นายอินทร์ คูคำ, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

¹⁴สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ศรีสมุทร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

¹⁵วิชากรณ์ แสงมณี, *ผีในวรรณคดี*, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร, 2536), หน้า 31–32.

¹⁶วิรัช-นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ, *การเข้าทรงและร่างทรง*, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พรีนติ้ง เฮ้าส์, 2533), หน้า 20.

บ้านหลุมหมอก บ้านร่องอโคก บ้านใหญ่ (3) อำเภอศีลาลาด บ้านกง บ้านขาม (4) อำเภอพยุห์ บ้านหนองทุ่ม บ้านสำโรงโคเฒ่า (5) อำเภอไพรบึง บ้านปราสาทเยอ คนกลุ่มนี้เรียกตนเองว่า “กวยเยอ” และมีคำต่อท้ายว่า “เยอ” เช่น กวยเยอ, เจาเยอ, มุไฮเจาเยอ, ขวญเจ้ามาเยอ จึงได้เรียกว่า “เยอ” หรือ “กวยเยอ” แปลว่า “คนเยอ” “เจาเดอแซมชายจาโคย” แปลว่า “มานะพี่น้องกินข้าว”¹⁷

จะเห็นได้ว่า ชาวเยอ เป็นชาติพันธุ์ในตระกูลมอญ-เขมร อพยพมาจากฝั่งขวาของแม่น้ำโขง มีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น กวย กุย ข่า หรือส่วย สาเหตุของการอพยพมาก็คือ หนีภัยจากความไม่สงบของบ้านเมืองและติดตามเจ้านาย ชาวเยอมีนิสัยรักสงบ ซื่อสัตย์ และเชื่อฟังผู้นำหรือผู้อาวุโส ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีภาษาพูดเป็นของตนเอง ซึ่งสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ปัจจุบัน มีชาวเยออาศัยอยู่ตามอำเภอต่างๆ ในจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ อำเภอเมืองศรีสะเกษ อำเภอราชีไศล อำเภอปรangkู่ อำเภอไพรบึง อำเภอห้วยทับทัน เป็นต้น บ้านเรือนของเยอ เป็นบ้านหลังเล็กๆ ไม่ถาวรมากนัก ทำหลังคาสูง มุงหลังคาด้วยหญ้า บางบ้านที่มีฐานะดีจะกั้นฝาบ้านด้วยไม้ไผ่หรือใบตาล มีการกั้นห้องเป็นสัดส่วน แต่ไม่ชัดเจนในการใช้ประโยชน์มากนัก

4.1.2 กลุ่มชาติพันธุ์เขมร

กลุ่มชาติพันธุ์เขมร มีอิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของเขมร ได้ขยายเข้าสู่ดินแดนจังหวัดศรีสะเกษ ในสมัยเขมรพระนคร (พุทธศตวรรษที่ 16-18) การขยายอิทธิพลทางการเมืองของเขมร ในสมัยของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ.1545-1593) พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 (พ.ศ. 1724-1761) เป็นสมัยที่ชาวเขมรได้เข้ามาอยู่ในเขตจังหวัดศรีสะเกษ เพราะกษัตริย์เขมรได้เกณฑ์ชาวเขมร จากประเทศเขมรและชาวกวยในเขตอีสานใต้ ให้เป็นผู้สร้างปราสาทและสร้างเมืองในเขตอีสาน นอกจากนี้ประชาชนยังถูกบังคับให้สร้างถนนหนทางจากนครธมไปยังเมืองและประเทศต่าง ๆ ในเขตอีสานใต้ด้วย ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-17 ได้มีการสร้างปราสาทจำนวนมาก ชาวเขมรที่ถูกเกณฑ์แรงงานจึงได้ตั้งหลักแหล่งอยู่รอบ ๆ ปราสาทและสร้างเมืองขึ้น เช่น เมืองต่ำ (จังหวัดบุรีรัมย์) และบริเวณอื่น ๆ ทำให้วัฒนธรรมเขมรเข้าสู่อีสานได้

ชาวไทยเชื้อสายเขมร เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีการนับถือ “ผีบรรพบุรุษ” หรือ “โพนตา”¹⁸ หมายถึง ผีปู่ย่าตายาย และบุพการีที่เสียชีวิตไปแล้วอย่างเหนียวแน่น และถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันยังคงมีการเซ่นไหว้เพื่อบอกกล่าวผีบรรพบุรุษเมื่อมีเด็กเกิดใหม่ งานบวช งานแต่งงาน หรือ

¹⁷สัมภาษณ์ นายสำราญ บุญธรรม, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา), อำเภอราชีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

¹⁸สัมภาษณ์ นายขวัญชัย ไชยโพธิ์, ประธานสภาวัฒนธรรม, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 29 มีนาคม 2561.

เวลาประสบโชคดีในชีวิต เพื่อให้ดวงวิญญาณได้ร่วมรับรู้และแสดงความยินดี¹⁹ แต่ถ้าหากมีสมาชิกครอบครัวประสบเคราะห์กรรม ป่วยไข้ไร้สาเหตุ ก็ต้องมีพิธีเซ่นไหว้ขอขมา หรือขอพรให้ดวงวิญญาณช่วยปกป้องคุ้มครอง เชื่อว่าเรื่องร้ายจะกลายเป็นดีได้²⁰

วัฒนธรรมเขมรได้เข้ามามีอิทธิพลในหมู่ชาวกวยในเขตจังหวัดศรีสะเกษ โดยเริ่มจากการที่เมืองกำปงสวายหนีภัยการเมืองเข้ามาเมื่อ พ.ศ. 2353 บุตรีของออกญาเดโช ได้แต่งงานกับชาวเมืองสังขะ ต่อมาเจ้าเมืองสังขะได้ส่งคนเข้ามาปกครองเมืองขุขันธ์ เนื่องจากขณะนั้นเมืองขุขันธ์ไม่มีเจ้าเมือง จึงทำให้วัฒนธรรมเขมรเข้ามามีอิทธิพลทางตอนใต้ของจังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน²¹ และผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมของชาวกวย ในบริเวณแถบนี้ มีการนำวัฒนธรรมเข้ามาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านภาษาและขนบธรรมเนียมต่างๆ เรียกชาวกวยที่กลายเป็นเขมรว่า “เขมรส่วย” และเรียกกลุ่มชาวกวยที่อยู่ใกล้กับลาวที่ยอมรับวัฒนธรรมลาวว่า “ลาวส่วย”²²

(ก) การแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกายของคนพื้นเมืองเขมร ชายแต่งกายด้วยเสื้อคอกลมผ่าหน้า นุ่งโสร่งสีสั้นต่างๆ ผ้าขาวม้าคาดเอวหรือคล้องไหล่ ผ้าขาวม้าที่ใช้ลายขาวดำ เล็กกว่าที่คนพื้นเมืองลาวใช้ ส่วนผู้หญิงจะแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าถุงลายตั้ง มีเชิงตามขวางสองชั้น ชั้นบนกว้าง ชั้นล่างแคบ ระหว่างรอยต่อคาดด้วยสีแดง เสื้อดำย้อมด้วยมะเกลือ แขนกระบอกกริรูป ตามรอยตะเข็บปักด้วยสีต่างๆ ชายเสื้อผ่าทั้งสองด้าน ยาวประมาณ 6 นิ้ว กระดุมทำด้วยเงิน ผ้านคล้องไหล่มีสีสั้นต่างๆ ผ้านคล้องคอนิยมหย่อนชายผ้าขาวมาข้างหน้า²³

ภาพที่ 4.2 แสดงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร

¹⁹ สัมภาษณ์ ดร.สุริยนต์ น้อยสงวน, อาจารย์พิเศษวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 12 มิถุนายน 2561.

²⁰ สารทิ ขาวดี, “ประเพณีแซนโฎนตา : การสืบทอดและการดำรงอยู่ในบริบทพื้นที่ดั้งเดิม”, วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559): 133.

²¹ สัมภาษณ์ นายประสาธน์ ศรีจักร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 29 มีนาคม 2561.

²² สัมภาษณ์ นางกฤษดา ลือชา, รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.

²³ สัมภาษณ์ นางสาวปณัตถา ชัยศรีษะ, เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ, อำเภอขุขันธ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.

(ข) ศิลปวัฒนธรรม

ชาวเขมรส่วนมากอยู่ในชนบท มีชีวิตเรียบง่าย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ทำนา ทำไร่ หนุ่มสาวรุ่นใหม่ที่ว่างจากการทำนา ทำไร่ จะเดินทางไปรับจ้างทำงานในตัวเมือง หรือในเมืองหลวง และเมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูก ก็เดินทางกลับภูมิลำเนา เพื่อประกอบอาชีพหลักของตน เป็นเช่นนี้เรื่อยไป ด้านความเชื่อของชาวเขมรในจังหวัดศรีสะเกษ ส่วนมากนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ และยังมีความเชื่อในเรื่องผีสง เทวดา และวิญญาณ²⁴ โดยมีความเชื่อว่าวิญญาณสามารถทำให้เกิดความสุขและความทุกข์กับชีวิตได้ตลอดเวลาถ้าไม่ปฏิบัติตนให้อยู่ในความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม การกระทำความผิดที่อาจเกิดขึ้นต่อวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ และถูกวิญญาณเหล่านั้นลงโทษ วิญญาณนั้นมี 2 จำพวก คือ วิญญาณฝ่ายร้ายและวิญญาณฝ่ายดี²⁵ ธรรมชาติของมนุษย์นั้น ความเชื่อมีความจำเป็นเพื่อยึดถือไว้เป็นที่พึ่งปฏิบัติเพื่อความสุภาพสบายใจและความเรียบร้อยของสังคม ด้วยเหตุของความกลัวมาแต่ดั้งเดิม มนุษย์จึงเริ่มแสวงหาที่พึ่งที่ใกล้ตัวที่สุด เช่น ความยึดมั่นในอิทธิพลของธรรมชาติ อิทธิพลของวิญญาณของบรรพบุรุษ²⁶ ศาสนา คือ ความเชื่อในดวงวิญญาณ การบวงสรวงบูชาการสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างมนุษย์กับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ในศาสนาที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์โดยตรงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์จึงมีลักษณะของความเกรงขามและหวาดกลัว ก่อให้เกิดพิธีเช่นสรวงบูชาเพื่อเอาใจและต่อรองกับสิ่งศักดิ์เหล่านั้น²⁷

4.1.3 กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย

คำว่า “ส่วย” เป็นชื่อที่ได้จากการเรียกกลุ่มชาติพันธุ์กวยของคนไทยสยามตั้งแต่มีการแบ่งเขตการปกครองอย่างเป็นทางการของสยามในสมัยอยุธยาตอนปลาย เนื่องจากในสมัยก่อนหน้านั้นไม่มีการเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์กวยว่า “ส่วย” ดังความตอนหนึ่งในกฎหมายอยุธยาฉบับ พ.ศ. 1974 ว่า “กษัตริย์ของเขมรที่นครธมได้ขอให้เจ้ากวยแห่งตะบองชะมูมเมืองสำคัญตอนใต้ของนครจำปาศักดิ์ส่งทหารไปช่วยพระองค์ปราบขบถ”²⁸ คนทั่วไปจะเรียกว่า “กวย” “กวย” หรือ “ข้า” หลักฐานจากกฎหมายอยุธยาฉบับ พ.ศ. 1974 ได้ระบุว่า พ่อค้าจากดินแดนใกล้เคียงที่เดินทางมาค้าขายกับ

²⁴ สัมภาษณ์ นางสาวดารุณี อ่อนคำ, นักพัฒนาชุมชน, 16 พฤษภาคม 2561.

²⁵ มงกุฎ แก่นเดียว, สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 1-2, (กรุงเทพมหานคร: สยามเพรสแมเนจเม้นท์ จำกัด, 2542), หน้า 435-441.

²⁶ นงเยาว์ ชาญณรงค์, ศาสนากับสังคม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547), หน้า 23.

²⁷ ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540), หน้า 199.

²⁸ ไพฑูรย์ มีกุล, “กวย : ชาติพันธุ์,” ใน สารานุกรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 17.

กรุงศรีอยุธยา ได้แก่ อินเดีย มาเลย์ ชานู (ไทยใหญ่) แกน กวย และอื่นๆ หลักฐานนี้เป็นหลักฐานขั้นต้นชิ้นแรกที่กล่าวถึงชาวกวย ชาวกวยเรียกตนเองว่า กวย หรือกุย หรือกวย ตามภาษาพูดของตน²⁹ และจากหลักฐานในพงศาวดารเมืองลพบุรี ได้กล่าวถึงกษัตริย์ของเขมร ในช่วงครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 20 ว่า ได้ทรงขอให้เจ้ากวยแห่งตะบองขมุมนที่มีเมืองสำคัญทางตอนใต้ของเมืองจำปาศักดิ์ ส่งทหารไปช่วยปราบกบฏ เมื่อกองทัพของพระเจ้าธรรมราชแห่งนครธมและเจ้ากวยแห่งตะบองขมุมนได้ปราบกบฏสำเร็จ ประมุขทั้งสองฝ่ายก็ได้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ จึงกล่าวได้ว่าชนชาวกวย เคยมีการปกครองแบบอิสระ เคยส่งทูตมาค้าขายกับราชสำนักอยุธยา ช่วยกษัตริย์เขมรในการปราบกบฏ และอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรเรื่อยมา กุย หรือ กวย เป็นคำเรียกชื่อตัวเองของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีอัตลักษณ์ด้านภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต อาศัยอยู่อาณาบริเวณลุ่มน้ำโขงและเทือกเขาพนมดงรัก นักภาษาศาสตร์จัดภาษาگویอยู่ตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-เขมร³⁰ ได้แบ่งกลุ่มภาษาگویโดยใช้ระบบเสียงเป็นเกณฑ์ เป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มภาษาگوی (گوی-گوی) และกลุ่มภาษากวย (گوی-กวย)³¹ ทั้ง 2 กลุ่มนี้ถือว่าที่มีจำนวนมากที่สุดอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และบุรีรัมย์

ชาวส่วย มีความเชื่อนับถือวิญญาณ ได้แก่ ภูตผี เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่า เจ้าเขา และมีความเชื่อเรื่องปอบและเรื่องขวัญ³² ในหมู่บ้านจะมีแม่เฒ่าทำหน้าที่ดูแลความเจ็บไข้ เพราะชาวส่วยเชื่อว่าการเจ็บไข้ เกิดจากการกระทำของผี จึงมีการอ้อนวอนให้ผีพอใจ โดยมีการรำผีหมอ ผู้ที่รำผีหมอต้องผ่านพิธีไหว้ครู ครอบครู³³ นอกจากนี้ชาวส่วยยังมีพิธีไหว้พระแช่ สันนิษฐานว่า เป็นพิธีที่ได้รับอิทธิพลจากเขมร เป็นพิธีเสี่ยงทายเพื่อดูปริมาณน้ำฝนที่ตกในเดือนต่างๆ³⁴ นอกจากนี้ ยังนิยมเลี้ยงช้าง ซึ่งสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ชาวส่วยจะออกไปจับช้างในป่าด้วยการคล้องช้าง เรียกว่า “โพนช้าง” เป็นการจับช้างโดยหมอช้าง ใช้บ่วงบาศก์ที่เรียกว่า “เชือกประก่า”³⁵ ทำจากหนังควายถึงเป็นของศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่สิงสถิตของดวงวิญญาณ บรรพบุรุษ ครูบาอาจารย์คล้องเท้าช้าง แล้วผูกกับต้นไม้

²⁹สัมภาษณ์ นายนิวัตร กองปัด, ผู้ใหญ่บ้าน, 24 สิงหาคม 2561.

³⁰สุวิไล เปรมศรีรัตน์, ภาษาและชาติพันธุ์ในเขตที่ราบสูงโคราช, (กรุงเทพมหานคร: แก้วแรมเรื่อน, 2544), หน้า 274.

³¹ประติษฐ ศิลามิตร, เยอศรีสะเกษ : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต, (ศูนย์ศรีสะเกษศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, ม.ป.ท.), หน้า 33.

³²สัมภาษณ์ นายบุตทา ศรีราตรี, ปราชญ์ชาวบ้าน, 24 สิงหาคม 2561.

³³สัมภาษณ์ นางต้อง เมืองจันทร์, 24 สิงหาคม 2561.

³⁴สัมภาษณ์ นายมิตร ศรีสมพร, สมาชิกสภาเทศบาลเมืองจันทร์, 24 สิงหาคม 2561.

³⁵สัมภาษณ์ นายบุตทา ศรีราตรี, ปราชญ์ชาวบ้าน, 24 สิงหาคม 2561.

นำช้างมาฝึกใช้งาน การคล้องช้างมีปีละครั้ง ช่วงเดือน 11-12 ช้างที่ตายลงจะมีการฝังอย่างดี และจะขุดกระดูกขึ้นมาทำพิธีอุทิศส่วนกุศลไปให้³⁶

(ก) การแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย/กวย ผู้ชายจะแต่งกายด้วยเสื้อคอกลมผ่าหน้า นุ่งโสร่งสีสันต่างๆ หรือกางเกงขาก๊วยสั้น ผ้าวาวม้าคาดเอวหรือคล้องไหล่³⁷ ผู้หญิงจะนุ่งผ้าถุงมีเชิงหรือไม่มี กระดุมทำด้วยเงิน เสื้อแขนกระบอกสีสันต่างๆ ผ้าเปี่ยงเป็นผ้าขาวม้าหรือผ้าลายลูกแก้ว สีครีมดำ³⁸ กล่าวอีกนัยหนึ่ง การแต่งกายของชาวส่วย หญิงสูงอายุจะนุ่งผ้าที่มีลายใส่เสื้อคอกระเช้า ใส่สร้อยคอลูกปัดเงิน นิยมใส่ดอกไม้หอมไว้ที่ตักหู นิยมทอผ้า เช่น ผ้าจิกกะน้อย เป็นผ้าที่มีลักษณะคล้ายผ้าหางกระรอกมีสีแดงเป็นผ้าสำหรับผู้ชายนุ่งในพิธีการที่สำคัญ ลักษณะการนุ่งจะนุ่งพับจีบ ด้านหน้า เหมือนการนุ่งโสร่ง³⁹ ผ้านุ่งของหญิง นิยมทอหมี่คัน เป็นทางแนวตั้งย่นพื้นสีน้ำตาล หัวขึ้นเป็นพื้นแดงลายขีด ตีนขึ้นสีดำมีริ้วขาวเหลืองแดง และมี ผ้าจะกวี เป็นผ้าคล้ายอันลูซิม ของเขมรเป็นลายทางยาว เป็นผ้าที่ผู้หญิงใช้นุ่งในงานสำคัญๆ

ภาพที่ 4.3 แสดงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย/กวย

(ข) ภาษา

ดินแดนที่ตั้งศรีสะเกษ ได้รับอิทธิพลจากเขมรโบราณแผ่ขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองการปกครอง เข้ามาสู่แถบอีสานตอนล่าง ในสมัยพระเจ้าสุริยวงษ์ที่ 1 ก่อตั้งอิทธิพลครอบ

³⁶สัมภาษณ์ นายมิตร ศรีสมพร, สมาชิกสภาเทศบาลเมืองจันทร์, 24 สิงหาคม 2561.

³⁷สัมภาษณ์ นายชุมพล ศรีราตรี, อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.

³⁸สัมภาษณ์ นางต๋อง เมืองจันทร์, 24 สิงหาคม 2561.

³⁹สัมภาษณ์ นายสรวิทย์ งามหอม, อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.

จำชนพื้นเมืองดั้งเดิม และเกิดชุมชนวัฒนธรรมเขมร ปรากฏหลักฐานในรูปศาสนสถาน ปราสาท ปราสาท ที่กระจายในเขตพื้นที่ทางตอนใต้ และตะวันตกเฉียงเหนือบางแห่ง เป็นที่มาของการกำเนิด ตราประจำจังหวัด เป็นรูปปราสาทขอมและคำขวัญวรรคแรกของจังหวัดศรีสะเกษ แดนปราสาทขอมการแผ่อิทธิพลของเขมรโบราณ นับว่าอยู่เหนือวัฒนธรรมชาวกูย⁴⁰ ชาวกูยจึงดูดซึมเข้าไปอยู่ในกลุ่ม เขมร เรียกว่า ส่วย หรือ เขมรป่าดง⁴¹ ส่วยเยอเป็นกลุ่มชนหนึ่งในเผ่าส่วย ที่เรียกว่า ส่วยเยอ หรือ กูยเยอ ที่ยังคงใช้ภาษาเยอใน 16 หมู่บ้าน ในบริเวณอำเภอเมือง อำเภอไพรบึง และอำเภอรามันได้

(ค) การอยู่กิน

ชาวส่วยรับประทานข้าวเจ้าเป็นอาหารหลัก และรับประทานข้าวเหนียวเป็นบางครั้ง อาหารที่พบเห็นและรับประทานเป็นประจำได้แก่ ตำพริก แกงกบ อาหารอื่นๆ ได้แก่ เขียด กุ้งก้ามกราม ปลา ย่างและตำน้ำพริก มดแดงเอามาคั่วใส่พริก มะนาว น้ำปลา กะปิ เกล็ด เป็นต้น อาหารดิบที่ บริโภคทั้งฝอย ปลาชิว เรียก “กาผุ่” ผู้หญิงสูงอายุนิยมเคี้ยวหมากและพลู นอกจากนี้ยังเก็บลูกไม้ ชนิดหนึ่งมาเคี้ยวกับหมาก เรียกว่า “ปลัยการ” ชาวส่วยมีการเลี้ยงหมู เป็ด ไก่ และมีการล้มวัว ควาย ในงานพิธีต่างๆ เช่น เชนไหว้บรรพบุรุษ งานบวช เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ชาวส่วยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันกับชาวกูยซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีถิ่น ฐานเดิมอยู่ประเทศอินเดีย ที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณตอนเหนือเมืองกำแพงเพชร ประเทศกัมพูชา เป็นชน ชาติที่พูดภาษา ตระกูลมอญ-เขมร ชาวส่วยมีแต่ภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียนหรือตัวอักษรที่เป็นของ ตนเองลักษณะทั่วไป จะผิวดำ ผมหยิก สูงปานกลาง ร่างบึกบึน ชาวส่วยที่ผสมกับพวกนิกรอยด์ ผมจะ หยิกมาก และสีผิวดำมาก ส่วนที่ผสมกับกลุ่ม ไทย-ลาว จะมีผิวขาว ชาวส่วยมีการผสมกลมกลืนกับชน ชาติอื่นๆ จนทำให้เกิดลักษณะทางร่างกายเปลี่ยน แตกต่างจากเดิม ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เขมรได้ ใช้อำนาจทหารปราบรัฐอิสระของชาวส่วย เพื่อผนวกอาณาจักรเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งทำให้ชาวส่วยต้อง อพยพหนีเพื่อแสวงหาที่ดินที่อุดมสมบูรณ์ในการเพาะปลูก

4.1.4 กลุ่มชาติพันธุ์ลาว

ชาวลาว เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาตอนหลัง ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขง ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 21 โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณพื้นที่เมืองศรีสะเกษ อำเภอกันทรารมย์ และอำเภอบึงบูรพ์⁴² กลุ่ม ชนชาวลาวดังกล่าวนี้ จัดอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ลาว (การจำแนกเผ่าพันธุ์ กลุ่มชนในประเทศลาว จัดออกเป็น 3 กลุ่ม หรือ 3 เผ่า คือ (1) เผ่าอินโดนีเซีย ซึ่งเรียกว่า ลาวเทิง หรือ ลาวข่า (2) เผ่า จีน หรือลาวสูง ได้แก่ พวกมั่ว เย้า และ (3) เผ่าไทลาว หมายถึง ลาวในที่ลุ่ม ได้แก่ ชนเผ่าไท ผู้ไท

⁴⁰สัมภาษณ์ นายสงวน บุตรราช, ประชาชนชาวบ้าน, 24 สิงหาคม 2561.

⁴¹สัมภาษณ์ นายไม เมืองจันทร์, ประชาชนชาวบ้าน, 24 สิงหาคม 2561.

⁴²สัมภาษณ์ นายทองแดง หนองหงอก, ประชาชนชาวบ้าน, 10 สิงหาคม 2561.

และลาว) ชาวลาวที่เข้ามาอยู่ในศรีสะเกษจึงจัดเป็น เผ่าไทลาว⁴³ ซึ่งมีทั้งลาวขวนครจำปาศักดิ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มแรก ก่อนที่จะตั้งเมืองขุขันธ์ และลาวจากเวียงจันทน์ ฝั่ในทางศึกษาหาความรู้

คำว่า ไทย-ลาว เป็นคำที่มาจากรากภาษาเดิม แต่ปัจจุบันนำมาใช้กับภาษาไทยกลาง เพื่อใช้เรียกกลุ่มคนพูดภาษาไทยที่อยู่เหนือลุ่มน้ำเจ้าพระยา ไทย-ลาว ชอบกินข้าวเหนียว ศิลปะวัฒนธรรมส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องผีและการนับถือพระพุทธศาสนา⁴⁴ ตามหลักฐานพงศาวดาร ลาวเป็นกลุ่มชนที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในเขตลุ่มน้ำโขง ตั้งแต่เมืองสิงห์ ทางตอนใต้ของแคว้นสิบสองปันนา มายังแคว้นสิบสองจุไท ในเขตลุ่มแม่น้ำคำทางตะวันออก ลงมาถึงทางใต้เขตแคว้นตะวันตกของญวน มีลาวกลุ่มหนึ่งขยายมาสู่ลุ่มน้ำโขงด้านตะวันตกและใต้ ในสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระงั่ว) ตรงกับรัชกาลของพระยาสามแสนไทย เป็นช่วงที่คนลาวเริ่มมาตั้งหลักแหล่งในบ้านเมืองอีสาน ซึ่งการเข้ามานั้นแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การอพยพลี้ภัย ลักษณะนี้จะกระจัดกระจายกันตั้งถิ่นฐาน และการถูกกวาดต้อนเข้ามา ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตจังหวัดภาคกลาง⁴⁵ เป็นต้น

คนลาวประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก พืชที่ปลูกคือ ข้าวเหนียว อ้อย ถั่ว ยาสูบ ข้าวโพด ฝ้าย พริกไทย มะเขือเทศ มะม่วง มะละกอ สับปะรด⁴⁶ เป็นต้น สัตว์เลี้ยงได้แก่ วัว ควาย ไก่ เป็ด หมู นอกจากนั้นยังมีการจับปลาเป็นอาหาร ชาวลาวยังทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น ปั่นหม้อสานตะกร้า ทอผ้า⁴⁷ เป็นต้น ผู้หญิงลาวจะมีหน้าที่ทอผ้า เลี้ยงสัตว์ ตัดข้าว เตรียมอาหาร ทำครัว เพาะปลูกเก็บเกี่ยว⁴⁸ ส่วนผู้ชายจะทำงานหว่านไถนา ชาวลาวมีการนับถือญาติทั้งสองฝ่าย เมื่อชายหญิงแต่งงานแล้ว จะอาศัยอยู่บ้านฝ่ายหญิงระยะหนึ่ง หลังจากนั้นจะย้ายออกไปตั้งครัวเรือนใหม่(neolocality) ลูกสาวมักจะได้รับมรดกที่ดินและบ้านจากพ่อแม่และมักจะอาศัยอยู่กับพ่อแม่ของตนหลังจากแต่งงาน⁴⁹

คนลาวในประเทศลาวและลาวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยมีความสัมพันธ์ กันมาช้านาน หมู่บ้านชาวลาวจะตั้งอยู่ติดแม่น้ำ แวดล้อมด้วยสวนมะพร้าว และนาข้าว ตัวบ้านสร้างจากไม้ ฝา ยกพื้นสูง มีบันได อยู่ด้านหน้า บนเรือนจะกั้นเป็นห้องนอน และพื้นที่ทำงาน ได้ทุนบ้านใช้เป็นที่พักเก็บเครื่องมือทำนาทำไร่ และใช้เลี้ยงสัตว์ ส่วนผู้ชายจะปลูกอยู่ห่างจากตัวเรือนออกไป

⁴³สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ ไยเม้า, กำนันตำบลผือใหญ่, 10 สิงหาคม 2561.

⁴⁴สัมภาษณ์ นางผ่องศรี ไยเม้า, ประชาญ์ชาวบ้าน, 10 สิงหาคม 2561.

⁴⁵สัมภาษณ์ นายจำนง ทองสุทธิ, ประชาญ์ชาวบ้าน, 10 สิงหาคม 2561.

⁴⁶สัมภาษณ์ นางพินดา ทุมตา, ครูชำนาญการ, 10 สิงหาคม 2561.

⁴⁷สัมภาษณ์ นายบุญเรือง มะเตือ, ผู้ใหญ่บ้านหนองแปน, 10 สิงหาคม 2561.

⁴⁸สัมภาษณ์ นางผ่องศรี ไยเม้า, ประชาญ์ชาวบ้าน, 10 สิงหาคม 2561.

⁴⁹สัมภาษณ์ นางเจษฎาณี ทองท่า, ครูโรงเรียนโพธิ์ศรีสุวรรณ, 10 สิงหาคม 2561.

(ก) การแต่งกาย

ลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว มีชื่อเสียงในเรื่องการทอผ้าไหม โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ถือเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดศรีสะเกษ ได้แก่ ผ้าซิ่นตีนแดง⁵⁰ ซึ่งปรากฏในภาพ ดังนี้

ภาพที่ 4.4 แสดงลักษณะการแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว

(ข) ภาษา

ประชากรกลุ่มใหญ่ที่สุดในพื้นที่ภาคอีสาน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว พูดภาษาไทย-ลาว ถือเป็นกลุ่มนำด้านวัฒนธรรมในภาคอีสาน มีฮีต ครอง ตำนาน อักษร จาริตประเพณี มีการตั้งหมู่บ้านเป็นกลุ่ม ยึดทำเลการทำงานเป็นสำคัญ ถือเป็นกลุ่มวัฒนธรรมข้าว เส้นพรมแดนระหว่างประเทศไทยและลาวนั้นไม่ได้สะท้อนความแตกต่างของชนสองฝั่งโขงมีวัฒนธรรมประเพณีใกล้เคียงกันจนกลายเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การแบ่งเขตประเทศเป็นเพียงข้อตกลงระหว่างรัฐ

จะเห็นได้ว่า วัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาในแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพราะมีระบบนิเวศ ความเชื่อที่แตกต่างกัน เกิดขึ้นจากการสั่งสม เรียนรู้โดยการปฏิบัติ การศึกษาทดลองโดยชุมชน เป็นผู้ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งแบบตัวต่อตัว คือ ภายในครอบครัว พี่น้อง เครือญาติ หรือแบบวัด แบบสำนัก แบบกระบวนการชุมชนผ่านกิจกรรมของชุมชน การสั่งสมที่ยาวนานกลายเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีกฎ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นที่แฝงอยู่เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคน ซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มีการถ่ายทอดผ่านการซึมซับในแบบบูรณาการรอบด้าน คือ ทั้งแบบการเล่าสืบทอด การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสืบทอดทางสายสกุล การดำเนินไปของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเหล่านี้ ชุมชนได้ วิเคราะห์ สังเคราะห์โดยชุมชนเอง จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ต้องถือปฏิบัติ กลายเป็นกฎระเบียบทางสังคม เพื่อจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง คน กับ

⁵⁰สัมภาษณ์ นางบุญเทียน สอนศรี, 10 สิงหาคม 2561.

ชุมชน ผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น พิธีกรรม คติธรรม และความเชื่อ ดังนั้น คติ คำสอน ที่มีในพิธีกรรม งานบุญ การละเล่น นิทาน ตำนาน เรื่องบอกเล่า จารีกโบราณ งานศิลปะบันเทิง ตลอดจนงาน แกะสลักหรือจิตรกรรม ทั้งหมดนี้คือ วัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาที่เกิดจากคนในอดีตเป็นผู้รังสรรค์ซึ่ง วัฒนธรรม และภูมิปัญญาเหล่านี้ให้อยู่กับชีวิตประจำวันของชุมชนจนกลายเป็นวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกัน ของชุมชน

4.2 การผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบ พิธีกรรมของชุมชนที่เฝ้าในจังหวัดศรีสะเกษ

ประเทศไทยนั้นเป็นสังคมที่ยอมรับนับถือพุทธศาสนาแต่ดั้งเดิม และได้รับการหล่อหลอม จากหลักธรรมคำสอนในทางพุทธศาสนามากกว่า 2,600 ปีแล้ว วิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ตั้งแต่การ ถือกำเนิดจนถึงการตายจะปฏิสัมพันธ์กับพุทธศาสนามาโดยตลอด จากนั้นดังกล่าวยังจะเห็นได้ว่า พุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในสังคมไทย ในฐานะที่เป็นสถาบันหลักของสังคมที่มี ความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติไทย หากพิจารณาอย่างละเอียด พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับ “ระบบ” มากกว่า “ตัวบุคคล” เช่น ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพาน พระองค์ไม่ได้ค้นหาตัวบุคคลที่เป็นคนดีที่สุดมาเป็นศาสดาปกครองคณะสงฆ์แทน แต่พระองค์ทรงใช้ พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทน หมายความว่า แม้ในสังคมสงฆ์อาจจะมีทั้งพระดีและพระไม่ดี แต่หาก สังคมสงฆ์สามารถรักษาระบบที่ดี คือ พระธรรมวินัย เอาไว้ได้ เคารพหลักการทางพระธรรมวินัย เหมือนเคารพพระศาสดา สังคมสงฆ์และพุทธศาสนาจะยังคงอยู่อย่างมั่นคง ถ้าพระองค์ให้ พุทธศาสนาขึ้นอยู่กับตัวบุคคล พุทธศาสนาคงอยู่ไม่ถึงทุกวันนี้

ในสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ย่อมมีลักษณะเฉพาะและมีความแตกต่างกันไปตามปัจจัยของ สภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม วัฒนธรรมขนาดใหญ่จะประกอบขึ้นด้วยสังคม วัฒนธรรมย่อยหลายๆ ส่วน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ในภาคอีสานของประเทศไทยก็ เช่นเดียวกัน ย่อมมีลักษณะเฉพาะและความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมไปจากภูมิภาคอื่นๆ หาก พิจารณาถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของคนกลุ่มต่างๆ ในอีสาน จะพบว่า มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ดังเช่น กลุ่มชาติพันธุ์ลาว กลุ่มชาติพันธุ์เยอ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร และกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย (กวย) โดยสอง กลุ่มหลังนี้อาศัยอยู่บริเวณที่เรียกว่า “เขมรป่าดง” คือ บริเวณที่เป็นจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษใน ปัจจุบัน ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรมากที่สุดในอีสาน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว⁵¹

⁵¹ดาร์ตัน เมตตาริกานนท์ และอัครยา สังขจันทร์, การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เบื้องต้นจาก งานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน พ.ศ. 2511-2545, (ขอนแก่น: หจก. โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, 2547), หน้า 7-8.

ศาสนาเป็นความเชื่อที่มีการผสมผสานทางลัทธิศาสนาหลายอย่างเข้าด้วยกัน โดยเลือกสรรเอาเฉพาะส่วนที่สอดคล้องเหมาะสมกับชีวิตประจำวันและวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น ก่อเกิดเป็นความเชื่อที่มีรูปแบบเฉพาะ ไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นไปตามหลักปรัชญาที่ถูกต้องของศาสนาใด และไม่ใช้ความเชื่อได้อย่างมั่งงายไร้เหตุผลโดยสิ้นเชิง โดยหลักแล้วศาสนาของชาวอีสานทั่วไป ประกอบขึ้นด้วยรูปแบบความเชื่อ 3 อย่าง คือ การนับถือผี ความเชื่อทางพราหมณ์ และศรัทธาในพุทธศาสนา แต่ทั้งนี้ไม่มีความเชื่อใดความเชื่อหนึ่งดำรงอยู่โดยอิสระ ต่างมีการผสมผสานและกลมกลืนเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ในลักษณะของการเกื้อกูลอาศัยส่งเสริมกันและกันก่อให้เกิดเป็นประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ที่ประกอบไปด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีรูปแบบของการปฏิบัติต่างกัน ซึ่งในจังหวัดศรีสะเกษ มีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอารยธรรม ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และการผสมผสานที่ต่างกัน ดังนี้

4.2.1 การผสมผสานความเชื่อชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ

(ก) ด้านความเชื่อ

ความเชื่อ เป็นสิ่งที่อยู่ในความนึกคิดของมนุษย์ และมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมที่แสดงออก ความเชื่อจะเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์มีพฤติกรรมต่างๆ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ตั้งใจไว้ ดังนั้น ความเชื่อ จึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดวิถีชีวิตของแต่ละบุคคลและสังคมพระพุทธศาสนา มีหลักคำสอนที่ให้พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาเป็นพื้นฐาน แต่เป็นศรัทธาที่มีเหตุผล (Belief) ที่ผู้ศรัทธาสามารถนำไปสู่การพัฒนาปัญญาได้ กรรมเป็นหลักธรรมที่สำคัญหลักธรรมหนึ่งทางพระพุทธศาสนาและเป็นหลักธรรมที่มาจากศรัทธาพื้นฐานทางพระพุทธศาสนา มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ แสดงให้เห็นถึงความคิดที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรม อันนำไปสู่การกำหนดค่านิยมและวิถีชีวิตของคนในสังคม⁵²

“เยอ” มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง เช่น วัฒนธรรมทางภาษา เยอมีแต่ภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียน เคยคิดประดิษฐ์อักษรพร้อมๆ กับชนชาติเขมร (ขอม) แต่เพราะกลุ่มชนคนเผ่าเยอ เป็นชนกลุ่มน้อย อาณาจักรของชนเผ่าเยอล่มสลาย ไม่มีประเทศเป็นของตนเอง อักษรตัวหนังสือและการเขียน ขาดระบบการจัดเก็บและถ่ายทอดที่ดี จึงไม่มีตัวหนังสือเขียน⁵³ ปัจจุบันเหลือแต่ภาษาพูด เช่น “กวยขุนะ เกิดแซมชายกะเฏื่อ” แปลว่า คนทุกคนเป็นพี่น้องกัน⁵⁴ ชาวเยอมีความเชื่อเช่นเดียวกับคน

⁵²พระมหาสุพร รุกขิตธมโม (ปวงกลาง), ศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อภูแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท, สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557), หน้า 14”

⁵³สัมภาษณ์ นายภาณุวัฒน์ ประสาร, รักษาการ ผอ.กองการศึกษา, อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

⁵⁴สัมภาษณ์ นายอินทร์ คู่คำ, ประชาญ์ชาวบ้าน, อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

อีสานทั่วไป เช่น เชื้อผีสาวนางไม้ ผีฟ้า พญาแถน เชื้อผีปู่ตา ผีนาตาแฮก เชื้อบุญ เชื้อบาป เข้าวัด ฟังธรรม ยึดฮีตโบราณ คือ แต่งงานต้องสู่ขอ ถือเป็นจารีตประเพณีอันดีงามของสังคม⁵⁵ พิธีกรรมที่โดดเด่นของชาวเยอ คือ พิธีกรรมบวงสรวงพระยาตะศิลา เป็นพิธีกรรมที่กระทำขึ้นเพื่อระลึกถึงบรรพบุรุษ ซึ่งพระยาตะศิลานำกลุ่มชาติพันธุ์เยอที่อพยพจากลาวใต้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ ชาวเยอได้สร้างอนุสาวรีย์ไว้ที่เมืองคงโคก ตำบลเมืองคง อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ พิธีกรรมบวงสรวงพระยาตะศิลาจะกระทำในช่วง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี⁵⁶ โดยชาวเยอจะจัดเตรียมเครื่องบวงสรวงและมีการรำบวงสรวง โดยใช้วงดนตรีสะโน ในการประกอบพิธีกรรม

“สะโน” เป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่า⁵⁷ ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน สะท้อนถึงความเป็นมาของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ จึงกลายเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดศรีสะเกษ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์เยอ จะเห็นได้จากการแสดงของชาวบ้านหลุบโมก บ้านเชือก อำเภอราชไศล และวงดนตรีพื้นบ้านอื่นๆ ที่นำสะโนมาเป็นเครื่องดนตรีในการประกอบพิธีกรรมและสร้างความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของจังหวัดศรีสะเกษ⁵⁸ ทั้งนี้ เพื่อสร้างโอกาสด้านการท่องเที่ยว และการลงทุนด้านอื่นๆ ตลอดจนเป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตรการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ อันจะเป็นช่องทางในการเชื่อมโยงความรู้ด้านศิลปการแสดงกับนานาชาติในภูมิภาคอาเซียนต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการสร้างความตระหนักให้กับเครือข่ายทางวัฒนธรรม ได้เห็นคุณค่าความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นทางวัฒนธรรม สร้างความเข้มแข็งในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญด้านมรดกภูมิปัญญาของท้องถิ่นให้แพร่กระจายไปทั่วภูมิภาคในประเทศไทย และทั่วโลกในอนาคต

(ข) การผสมผสานทางวัฒนธรรม

การแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์ในกลุ่มชาวเยอนี้มีมาตั้งแต่อดีต มีการแต่งงานระหว่างชาวเยอ กับชาวเขมร ชาวเยอกับชาวลาว ชาวเยอกับชาวส่วย และชาวเยอกับชาวไทยเชื้อสายมอญแถบพระประแดงในอดีต อย่างไรก็ตาม ชาวเยอยังนิยมแต่งงานระหว่างชาวเยอด้วยกัน เพราะพูดกันรู้เรื่อง

⁵⁵สัมภาษณ์ นายบุญมา อุไรโคตร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

⁵⁶สัมภาษณ์ นายสำราญ บุญธรรม, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา), อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

⁵⁷เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี, *สังคตินิยมว่าด้วยดนตรีไทย*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2530), หน้า 20.

⁵⁸สัมภาษณ์ นายสำราญ บุญธรรม, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา), อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

ในสมัยปัจจุบันนี้มีการแต่งงานข้ามเผ่าพันธุ์มากมายหลากหลายทั้งเชื้อชาติและจำนวน เช่น เขมร ไทย อีสาน ไทยภาคกลาง ไทยภาคใต้ รวมทั้งคนจีน เป็นต้น

เยอ หรือเผ่าเยอ อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากประเทศจีนตอนบน ซึ่งไม่ทราบแน่ชัดว่าย้ายมาก่อน หรือหลังสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งคนเผ่าเยอย้ายมาจนถึงจังหวัดศรีสะเกษ ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ต่อมาเกิดโรคระบาดจึงได้แบ่งออกเป็นหลายกลุ่ม ย้ายถิ่นที่อยู่ใหม่

กลุ่มแรก เดินทางไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองปราสาทเยอ ซึ่งในปัจจุบัน คือ บ้านปราสาทเยอ ตั้งอยู่ในอำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ⁵⁹

กลุ่มที่ 2 ได้ย้ายไปตั้งถิ่นฐานในอำเภอยุฑาทรพิสัย และอำเภอยุฑาทับทัน

กลุ่มที่ 3 และกลุ่มที่ 4 อาศัยอยู่ในอำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ ในปัจจุบัน ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านขมิ้น อยู่ในตำบลห่ม อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ และบ้านโพนคือ ตำบลโพนคือ อำเภอเมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ⁶⁰

ประเพณีและวัฒนธรรมของเผ่าเยอ ได้แก่

(1) บุญข้าวสาก เป็นประเพณีที่มีขึ้นหลังจากการดำนาเสร็จสิ้น ประมาณเดือน สิงหาคม

(2) บุญข้าวจี มีขึ้นหลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จ ประมาณเดือน ธันวาคม

นอกจากนี้ยังมีประเพณีอื่นๆ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากประเพณีของชาวบ้านรอบๆ นั้น รวมไปถึงถึงวัฒนธรรมไทยเกือบทั้งหมดที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง กลายเป็นวัฒนธรรมร่วมสมัยในปัจจุบัน

(ค) พิธีกรรม

ตามหลักความเชื่อของชาวเยอที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ บ้านใหญ่ บ้านโนน อำเภอราษีไศล กล่าวว่า สะโน เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม หรือกิจกรรมที่สำคัญเท่านั้น เช่น พิธีกรรม บวงสรวงศาลพญาทศิลา การแข่งขันเรือ และเป็นการเป่าเพื่อบูชาสังข์ (หอยสังข์) ยังไม่นิยมนำมาเป่าเล่นเพื่อผ่อนคลายหรือความบันเทิงใดๆ⁶¹ ชาวเยอ เคารพสะโนว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญมาก เพราะสะโนเป็นเครื่องเป่าที่สืบเชื้อสายมาจากสังข์ (ในภาษาเยอเรียก ซัง “ปรังซัง” แปลว่า “เป่าสังข์”) การเคารพบูชาสะโนจึงเหมือนกับการเคารพบูชาสังข์ ซึ่งเป็นเครื่องเป่าในพิธีกรรมของมหากษัตริย์

ในอดีตชาวเยอเชื่อกันว่า การเป่าสะโนเป็นการเป่าบูชาสังข์ และเมื่อเป่าสะโนแล้ว เจือนาค ภูตผีปีศาจ จะไม่มาทำร้ายคน พร้อมกันนี้จะทำให้ผีเจ้าป่าเจ้าเขาช่วยดูแลคุ้มครองรักษาชาวบ้าน

⁵⁹สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ศรีสมุทร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

⁶⁰สัมภาษณ์ พระราชธรรมสารสุธี, ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ, 7 กรกฎาคม 2561.

⁶¹สัมภาษณ์ นายบุญมา อุไรโคตร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

ให้อยู่ดีกินดี มีความปลอดภัย⁶² เมื่อมีการเดินทางไกลต้องผ่านป่าเขา ถ้าไปไม่ถึงที่หมายจำเป็นต้องนอนค้างแรมกลางป่าเขาจะต้องเอาสะเ็นไปด้วย ถ้ายามค่ำคืนก็จะเอาสะเ็นออกมาเป่าเพื่อเป็นการบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าทางผีป่าผีเขาให้ช่วยดูแลรักษา ถ้าเป่าสะเ็นแล้วสัตว์ป่าก็จะไม่กล้ามาทำร้าย เพราะชาวเยอเชื่อว่าสัตว์ป่าทั้งหลายถ้าได้ยินเสียงสะเ็นแล้วจะไม่เข้ามาทำร้าย⁶³ บรรพบุรุษของคนเยอ ถ้าจำเป็นต้องออกรบทำศึกสงครามกับเมืองไหนจะต้องมีการเป่าสะเ็นก่อนเพื่อเป็นการเอาฤกษ์เอาชัย โดยเชื่อว่าเสียงของสะเ็นจะทำให้ได้รับชัยชนะกลับมา หรือถ้าหากแพก็จะสามารถหนีเอาตัวรอดกลับมาได้⁶⁴

การเป่าในช่วงระยะเวลาตั้งแต่เดือนแปดถึงเดือนอ้ายนั้นมีการให้เหตุผลตามความเชื่อว่าเป็นการเป่าเพื่อบูชาหอย (สังข์) เนื่องจากเป็นช่วงระยะเวลาที่หอยกำลังผสมพันธุ์ ถ้าเป่าในช่วงนี้จะทำให้หอยมีการเจริญพันธุ์และขยายพันธุ์ดี ชาวเยอยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องเป่าว่า ในโลกนี้มีเครื่องเป่าอยู่สามแบบตามความเชื่อของชาวเยอ คือ หอยสังข์ มีพระนารายณ์เป็นผู้สร้าง ถือว่าเป็นเครื่องเป่าที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สุด รองลงมาคือ สังข์นัย (สะเ็น) เป็นเครื่องเป่าของกลุ่มคนเยอมีความศักดิ์สิทธิ์รองลงมาจากหอยสังข์ เนื่องจากเป็นเครื่องเป่าที่ทำจากเขาควายเป็นใช้ลั่นสังข์ สุดท้าย คือ แตรสังข์ (แตรเขาสัตว์) เป็นเครื่องเป่าที่ทำจากเขาควายเป็นเหมือนกันแต่ไม่ได้ใช้ลั่นสังข์ คือ เป่าจากปลายเขามักจะใช้เป็นสัญญาณในการสื่อสารในการเดินเรือสินค้า ที่มีน้ำไหลเชี่ยวและสายน้ำมีความคดโค้งจะมีการเป่าแตรสังข์เพื่อไม่ให้เรือชนกัน

ความสำคัญของการเป่าสะเ็น

“สะเ็น” เป็นเครื่องเป่าอันศักดิ์สิทธิ์ของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ ชาวเยอถือว่า สะเ็น เป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมสำคัญๆ เพื่อเป็นการบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเหล่าทวยเทพเทวดาทั้งหลาย ในงานมงคลระดับชาวบ้านประชาชนทั่วไป จะมีการนำสังข์มาประกอบพิธีกรรม เช่น การตั้งศาลพระภูมิ การรดน้ำสังข์ในพิธีมงคลสมรส กล่าวอีกนัยหนึ่ง สะเ็น มีความสำคัญมากต่อการดำเนินชีวิตของชาวเยอ เนื่องจากสะเ็นมีความเกี่ยวข้องกับเรื่องของเสียง เพราะเสียงของสะเ็นมีความถี่เสียงที่กังวาน ก้อง ดังไกล ดังนั้น สะเ็นจึงเป็นอีกอุปกรณ์หนึ่งที่ใช้เป่าเพื่อป้องกันภูตผี วิญญาณ สัตว์ร้าย และเป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แนวทางการบูรณาการของการเป่าสะเ็น จึงมีวัตถุประสงค์

⁶²สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ศรีสมุทร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

⁶³สัมภาษณ์ จำเอนกานันต์ ประสาร, รักษาการ ผอ.กองการศึกษาฯ อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

⁶⁴สัมภาษณ์ นายสำราญ บุญธรรม, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา), อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

- (1) เพื่อการดูแลปกป้องรักษาอุทยาน
- (2) เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวเยอ
- (3) เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีกรรมบวงสรวงพระยาทศสิลา พิธีกรรมการไหว้เจ้าพ่อตงภูดิน และใช้ในประเพณีบุญแข่งเรือ

(4) เพื่อบูชาพระแม่ธรณีและพระแม่คงคาในประเพณีการแข่งเรือ (ส่วงเรือ)
 ประโยชน์ที่เกิดขึ้นต่อความเชื่อของชาวเยอที่มีต่อเครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ (สะโน) คือ

- (1) เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน
- (2) สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นกับชุมชน
- (3) ชุมชนชาวเยอมีความกตัญญูต่อธรรมชาติ

การบวงสรวง การบูชา การแข่งขัน เป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงเอาพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์มาเกี่ยวข้อง ดังนั้น สะโน จึงเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่กลุ่มชาติพันธุ์เยอให้ความเคารพนับถือ แสดงให้เห็นถึงชุมชนยังคงมีความเคารพนับถือต่อสิ่งที่คุ้มครองปกป้องผืนป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งเป็นอีกหนึ่งพิธีกรรมที่ซ่อนนัยยะที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าผ่านเครื่องดนตรีพื้นบ้านเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของชุมชนให้อยู่ร่วมกันกับธรรมชาติอย่างสันติสุข

จากการศึกษาเรื่องสะโน พบว่า สะโน เป็นสัญลักษณ์ของการเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะจะใช้เป่าเพื่อบอกกล่าวในการกระทำสิ่งต่างๆ เช่น การบวงสรวง การบูชา การแข่งขัน เป็นความเชื่อที่เชื่อมโยงเอาพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์มาเกี่ยวข้อง ดังนั้นสะโนจึงเป็นสัญลักษณ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วย สะโนมีความสำคัญเรื่องเสียงมาเกี่ยวข้อง เพราะเสียงของสะโนจะมีความถี่เสียงกังวานก้องดังไกล เป็นความสำคัญที่สามารถวิเคราะห์ได้ จากความเชื่อที่กล่าวว่า เมื่อเดินทางไกลผ่านป่าเขา ถ้าต้องค้างคืนกลางป่า ต้องเป่าสะโน เพื่อป้องกันภูตผี สัตว์ร้าย ซึ่งหากวิเคราะห์ให้เห็นความสำคัญจะพบว่า เสียงของสะโนมีความถี่ที่สามารถทำให้สัตว์ต่างๆ ได้รับรู้ได้ยิน เกิดสัญชาตญาณ กลัวต่อเสียงที่ไม่รู้จัก จึงไม่เข้ามาใกล้ ดังนั้น จึงสรุปความสำคัญได้ว่า

1. สะโน เป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ความเชื่อของชาวเยอว่า การเป่าสะโนสามารถปกป้องคุ้มครองภัยได้
2. เสียงของสะโน คือ สิ่งสำคัญในการปกป้องคุ้มครอง ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ความมั่นใจในความปลอดภัย

4.2.2 การผสมผสานความเชื่อชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร

(ก) ความเชื่อ

พิธีกรรมโงลมะมัวดเป็นความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายเขมร ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ จัดทำขึ้นเพื่อรักษาพยาบาลผู้ป่วย ตามความเชื่อที่ว่าผีบรรพบุรุษเป็นผู้กระทำให้เจ็บป่วย

โดยมีมะม่วงเป็นร่างทรง⁶⁵ วิธีการรักษาอาการป่วยไข้ตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายเขมรนั้น การประกอบพิธีกรรมโงมมะม่วงต้องมืองค์ประกอบที่ถูกต้องตามวิถีที่เคยปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ ถ้าการประกอบพิธีกรรมมีขั้นตอนไม่ถูกต้อง อาการป่วยไข้ก็จะไม่หาย⁶⁶ และถือว่าเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์

พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีในแต่ละหมู่บ้าน คือ การจัดพิธีกรรมมะม่วง พิธีกรรมมะม่วงนี้มีขึ้นก็ด้วยเหตุใหญ่ๆ หรือ ประเด็นหลักๆ คือ เรื่องการพยากรณ์ การทำนายทายทัก การขอขมาของรักษา แม้แต่การเสี่ยงทายนั้นก็มีหรือเพื่อขอความคุ้มครอง ให้อยู่เย็นเป็นสุข⁶⁷ โดยการประกอบพิธีกรรมเข้าทรงในสายตระกูลนี้เป็นการเลี้ยงดวงวิญญาณบรรพบุรุษตลอดถึงผีบ้าน ผีเรือน อันเป็นผู้ดูแลครอบครัว ความสำคัญของพิธีกรรมการเข้าทรงที่เกิดจากความเจ็บป่วย การรักษา การหาสาเหตุและพิธีการแก้บนบาน

(ข) การผสมผสานทางวัฒนธรรม

ประเพณีสารทเดือนสิบของคนไทยเชื้อสายเขมรนั้น มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสดงความกตัญญู กตเวทิต์ที่มีต่อบรรพบุรุษ ในการประกอบพิธีกรรมสารท (แซนโฌนตา) เป็นพิธีเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษนั้น เชื่อกันว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะตกรกหรือขึ้นสวรรค์ขึ้นอยู่กับผลกรรมที่กระทำไว้ขณะที่มีชีวิตอยู่ในยุคของพวกอารยันนั้นมีความเชื่อว่า การสร้างสรรค์จักวาลและการให้กำเนิดมนุษย์ เป็นผลที่เกิดจากการเซ่นสรวงแต่ดั้งเดิม นั่นคือ เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการสังเวยตนเอง⁶⁸ การบูชาผีบรรพบุรุษ เกิดขึ้นเพราะความรัก ความผูกพันของลูกหลานที่ให้การเคารพรัก บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เช่น พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย⁶⁹ เพราะเมื่อเวลาที่บุคคลเหล่านั้นมีชีวิตอยู่ได้ทำคุณประโยชน์ให้ลูกหลานมากมาย และเมื่อบรรพบุรุษเหล่านั้นตายจากไป ลูกหลานที่อยู่เบื้องหลังต้องทำหน้าที่ในฐานะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในสายเครือญาติจึงต้องมีการบูชา เช่นสรวง กราบไหว้ และทำการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของต่างๆ ส่งไปให้ หากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามเชื่อกันว่าอาจจะได้รับโทษ

⁶⁵สัมภาษณ์ นางกฤษดา ลือชา, รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ, อำเภออุ้มซ่อง จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.

⁶⁶สัมภาษณ์ นายประสาธน์ ศรีจักร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภออุ้มซ่อง จังหวัดศรีสะเกษ, 29 มีนาคม 2561.

⁶⁷สัมภาษณ์ พระมหาสุขสัจญ์ กตปุญโญ, เจ้าคณะตำบลสำโรงตาเจ็น, อำเภออุ้มซ่อง จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.

⁶⁸จันทน์ ทองประเสริฐ, *บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม 1*, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2540), หน้า 8.

⁶⁹สัมภาษณ์ นายขวัญชัย ไชยโพธิ์, ประธานสภาวัฒนธรรม, อำเภออุ้มซ่อง จังหวัดศรีสะเกษ, 29 มีนาคม 2561.

ต่างๆ นานา จึงต้องทำการบูชา กราบไหว้ให้ช่วยบันดาลความสุขมาให้ เมื่อการกระทำดังกล่าวได้แสดงออกบ่อยๆ จึงเกิดความเชื่อเต็มทีและฝังลึกลงไปในชีวิตสำนึกของแต่ละคน⁷⁰

สำหรับการเริ่มต้นประเพณีแซนโฎนตาในวันสารทเล็กหรือวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 10 จะมีการแซนโฎนตาหรือเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษที่บ้าน มีการนำภัตตาหารไปถวายพระในตอนเพล และบอกกล่าวให้พระสงฆ์ทราบทั่ว ชาวบ้านพร้อมที่จะเข้าสู่กันชน หรือเทศกาลบุญถือศีล หรือบุญเลี้ยงพระแล้ว และยังเชื่อว่าผลบุญที่เริ่มกระทำในวันนี้จะส่งไปยังพระยายมราช ซึ่งเป็นผู้ดูแลวิญญาณทั้งหลายในปรโลกให้เตรียมปล่อยวิญญาณเหล่านั้นมายังโลกมนุษย์⁷¹ การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษนี้จะกระทำในตอนก่อนเที่ยงหรือตอนบ่ายก็ได้ โดยจัดที่ลานโถงบ้านหรือระเบียบงบบ้านแล้วแต่ความเหมาะสม แต่ละบ้านจะทำขนมข้าวต้ม ข้าวกระยาสารท ข้าวปลาอาหารพร้อมเหล้า เบียร์ น้ำเปล่าใส่ถาดรวมกันเพื่อประกอบการเซ่นไหว้ ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มไทยเขมร กลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้อย่างเหนียวแน่น ทั้งภาษา การดำเนินวิถีชีวิต ความเชื่อ และประเพณีที่มีความสำคัญ ได้แก่ พิธีแซนโฎนตา หรือพิธีกรรมเรือมมะมั่วด

(ค) พิธีกรรม

พิธีเรือมมะมั่วด เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านพราน อำเภوخุขันธุ์ ที่เชื่อเรื่องการทำผิดจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณี ของบรรพบุรุษทำให้ผี วิญญาณบรรพบุรุษโกรธแค้น จึงทำโทษโดยการทำให้เจ็บไข้ และไม่สามารถรักษาให้หายได้ แม้จะด้วยวิธีใด⁷² พิธีเรือมมะมั่วด เป็นพิธีที่เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นวิญญาณของบรรพบุรุษ เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่า วิญญาณบรรพบุรุษ คือ ผู้เฝ้าดูแลกฎระเบียบ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนให้ลูกหลานอยู่ดีมีสุข สืบทอดกันต่อมา เมื่อมีลูกหลานคนใดกระทำความผิด ต้องมีการตักเตือน หรือลงโทษ ให้ผู้กระทำความผิดนั้นได้รู้ตัว ซึ่งนอกจากนี้ยังลงโทษไปถึงผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ญาติ พ่อ แม่ ลูกหลาน ที่อยู่ด้วยกัน⁷³ การทำโทษนั้นคือ การทำให้เจ็บป่วย และรักษาด้วยการแพทย์สมัยใหม่ไม่หาย ต้องมีวิธีเดียวที่จะรักษาได้ คือ การขอขมาลาโทษ

⁷⁰มณี พยอมยงค์, *ความเชื่อของคนไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 70.

⁷¹สัมภาษณ์ พระมหาสุขสัณญา กตปุญโญ, เจ้าคณะตำบลสำโรงตาเจ็น, อำเภوخุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.

⁷²สัมภาษณ์ นางอ่อนจันทร์ ดวงตา, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภوخุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 12 มิถุนายน 2561.

⁷³สัมภาษณ์ นางสาวดารุณี อ่อนคำ, นักพัฒนาชุมชน, อำเภوخุขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.

ผี ดวงวิญญาณบรรพบุรุษ โดยผ่านร่างเข้าทรง เมื่อขอขมา ลาโทษเสร็จ ต้องมีการฟ้อนรำ เพื่อให้ผี ดวงวิญญาณบรรพบุรุษได้สนุกสนาน ด้วยการประกอบพิธีกรรมเรอม่ะมีวด หรือ รำแม่ต นั้นเอง⁷⁴

ชาวบ้านพราน จะมีพิธี เรอม่ะมีวด ในช่วงเดือน มาฆะ (ฤดูออกงานบ้าน) ซึ่งดอกจาน เป็นดอกไม้ที่ใช้ประจำ เป็นสัญลักษณ์ประกอบโรงแม่ต พิธีกรรมการเล่นแม่ตของชาวบ้าน จะเริ่มที่มีเจ้าภาพในการจัด ก็คือ ผู้ที่จะขอขมา ลาโทษบรรพบุรุษ จะเป็นผู้เตรียมโรงเรอม่ะมีวด และเป็นผู้เชิญครู ที่เป็นผู้ประกอบพิธี และผู้ที่เคยเข้าร่วมพิธี เพื่อมาฟ้อนรำร่วมกัน เชิญครูเพลง เพราะ รำแม่ตจะมีเครื่องดนตรีประกอบเพื่อการฟ้อนรำ มีผู้มาร่วมงานทั้งผู้เฒ่า ผู้แก่ ผู้ใหญ่ จนถึงเด็ก ลูกหลานในชุมชน

การทำพิธีเรอม่ะมีวด (รำแม่ต) การทำพิธีเรอม่ะมีวด เมื่อครูเพลงและครูแม่ตมาพร้อม จะเริ่มต้นโดยการบรรเลง เพลงของครูเพลง ซึ่งชาวเขมรเรียกว่า “เรอม่ะมีวด” (รำปู้ตา) ส่วนแม่ตจะประทับร่างของปู้ตา ที่เป็นร่างทรง ซึ่งชาวบ้านถือว่า ปู้ตา คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแล การดำเนินชีวิตของคนในชุมชน⁷⁵ การฟ้อนของแม่ตเริ่มต้นนี้เรียกว่า “ปู้ตาเหยียบโรง” หลังจากนั้นครูแม่ต จะทำการเรียกวินญาณของแม่ต ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ครูบา” มาเข้าร่าง เพื่อรำ หลังจากรำปู้ตา ฝ่ายครูเพลงจะบรรเลงเพลง “ประกรรมกรู” เป็นเพลงไหว้ครูของการทำพิธีนี้ ซึ่งถือว่าการเคารพ ครูอาจารย์ที่เคยสั่งสอน เคยดูแล และเคยให้วิชา⁷⁶

ความสำคัญของพิธีรำแม่ต

จากการศึกษา พบว่า พิธีรำแม่ต เป็นพิธีกรรมที่รักษาอาการป่วย โดยใช้ความเชื่อ รวมกับพลังใจของผู้ป่วย และพลังใจของผู้ร่วมพิธี ตลอดถึงพลังของศิลปะด้านดนตรี ในเสียงเพลงที่ใช้ร่วมพิธีกรรม เพราะในกระบวนการทำพิธี จะพบว่า สาเหตุของการเจ็บป่วย คือ การทำผิด ภูมิ อีต ครอบ ที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ บรรพบุรุษไม่พอใจจึงทำให้เจ็บป่วย⁷⁷ รักษาด้วยการแพทย์สมัยใหม่ก็ไม่หาย ต้องบอกกล่าว เข้าทรงเพื่อค้นหาสาเหตุของการเจ็บป่วย ว่าทำผิดอะไร แล้วทำอย่างไรจึงจะหาย เมื่อทราบสาเหตุ และบรรพบุรุษให้อภัยแล้ว จึงต้องมีการร่ายรำเพื่อความรื่นเริง ซึ่งผู้ป่วยก็จะร่ายรำด้วยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทุกครั้งที่มีการรำแม่ต จะพบว่า ผู้ป่วยที่ถูกกล่าวว่าทำผิด อีต ครอบ

⁷⁴สัมภาษณ์ นางกฤษดา ลือชา, รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ, อำเภอดงขัณฑ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.

⁷⁵สัมภาษณ์ นายหอม พงกษา, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอดงขัณฑ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.

⁷⁶สัมภาษณ์ นางนัยนา สาทร, อำเภอดงขัณฑ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.

⁷⁷พระปลัดบุญสุข สุชีโว, รักษาการเจ้าคณะตำบลห้วยเหนือ, อำเภอดงขัณฑ์ จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.

ก่อนจะมีพิธี จะไม่สามารถลุกขึ้นร่ายรำร่วมกับคณะแม่มดได้ แต่เมื่อมีการประกอบพิธีกลับสามารถลุกขึ้นร่ายรำได้เหมือนไม่มีอาการป่วยใด

จากการศึกษาวิเคราะห์ พบว่า สิ่งที่ทำให้ผู้ป่วยสามารถลุกขึ้นได้เพราะความเชื่อ คือ เชื่อว่า บรรพบุรุษได้ให้อภัยแล้ว ต้องแสดงความดีใจ ต้องสนุกสนานร่วมกับพิธี นอกจากนั้นพลังของเสียงเพลงที่บรรเลง และการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มาร่วมพิธี ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลทำให้ผู้ป่วยมีกำลังใจ มีพลังในการร่ายรำในพิธี ความสำคัญของพิธีร่ามะมวด สรุปได้ คือ

1. เป็นพิธีที่ให้ความสำคัญกับ คติ ความเชื่อ คำสอนที่มีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งคนอีสานเรียกว่า ฮีต คอง

2. เป็นพิธีที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากการดำเนินพิธีกรรม คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่มาเป็นกำลังใจให้กับคนป่วย

3. เป็นพิธีที่แสดงให้เห็นถึงพลังของชุมชนในการดูแลซึ่งกันและกัน

4.2.3 การผสมผสานความเชื่อชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย

(ก) ความเชื่อ

กวย หรือ กวย เป็นคำเรียกชื่อตัวเองของกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีอัตลักษณ์ด้านภาษา วัฒนธรรม และวิถีชีวิต อาศัยอยู่อาณาบริเวณลุ่มน้ำโขงและเทือกเขาพนมดงรัก นักภาษาศาสตร์จัดภาษา กวย อยู่ตระกูลออสโตรเอเชียติก สาขามอญ-เขมร⁷⁸ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาวส่วย ในปัจจุบันมีลักษณะใกล้เคียงกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมชาวไทยอีสานและชาวเขมร อาจแตกต่างจากชาวไทยอีสานบ้าง แต่ไม่เด่นชัดมากนัก ที่เด่นชัดคือมีภาษาพูดและการนับเลขเป็นของตัวเอง แต่ไม่มีอักษรและตัวเลขของตนเอง นอกจากนี้ยังมีประเพณียี่จ๊ะ (บางหมู่บ้านเรียกว่า ผีฟ้า ผีแถน)

วิถีวัฒนธรรมของชาวจังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะพิเศษที่มีความหลากหลายของชนเผ่าต่างๆ ในพื้นที่ได้แก่ ส่วย เขมร ลาว เยอ จึงเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า ดินแดนสี่เผ่าไทยตามหลักฐานประวัติศาสตร์ กล่าวถึงชนเผ่าพื้นเมืองดั้งเดิมในพื้นที่อีสานใต้ คือ ชาว กวย หรือ ส่วย ซึ่งเป็นชนเผ่ามอญเขมรเดิมพวกหนึ่ง จัดอยู่ในชนเชื้อชาติ มุณฑ มีนิสัยเป็นอิสระ ชอบอพยพเคลื่อนย้ายไปสู่ที่สมบรูณ์อยู่เสมอ ชาว กวย เป็นบรรพบุรุษดั้งเดิมของชาวจังหวัดศรีสะเกษ เป็นกลุ่มที่อาศัยตามที่ราบสูงแถบเทือกเขาตงเร็ก และอีกส่วนหลังอพยพมาตามล่าน้ำโขง เข้ามาอยู่ทางตอนใต้ของลาว ต่อมาได้ข้ามล่าน้ำโขงเข้ามาสู่อีสานด้านแก่งสะพือและแถบอำเภอลือเสาะ แยกย้ายกันออกไปตั้งบ้านเรือนในพื้นที่อำเภวารินชำราบปัจจุบัน และที่บ้านเจียงอีในเขตอำเภอเมืองศรีสะเกษ การเคลื่อนถิ่นฐานครั้ง

⁷⁸ประเสริฐ ศรีวิเศษ, พจนานุกรม กวย (ส่วย) – ไทย – อังกฤษ, (กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยภาษาไทยและภาษาพื้นเมืองถิ่นต่างๆ สถาบันภาษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า ง.

ใหญ่ชนชาวกายมาเข้าสู่สุรินทร์ ศรีสะเกษ อยู่ในยุคปลายกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยธนบุรี กระจายกันตามฝั่งใต้ แม่น้ำมูลแต่อยู่หนาแน่นที่สุดในพื้นที่ศรีสะเกษ ซึ่งปรากฏหลักฐานคือ ตัวเลขสำมะโนครัวในสมัย พ.ศ. 2450 จึงเรียกชนชาวศรีสะเกษว่า ส่วย ศรีสะเกษ

จะเห็นได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์กายในปัจจุบัน ตั้งถิ่นฐานปะปนอยู่กับกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและลาว จึงมีการติดต่อแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชาติพันธุ์ด้านวัฒนธรรม จึงเกิดมีการผสมผสานกลมกลืน และยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน กลุ่มชาติพันธุ์กายมีการปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกับกลุ่มอื่นได้อย่างดี จังหวัดศรีสะเกษยังเป็นเมืองที่มีกลุ่มชาติพันธุ์กายเป็นส่วนใหญ่ เมื่อกลุ่มชาติพันธุ์ลาว (สาขาเวียงจันทน์) ปะปนอยู่บ้างบางหมู่บ้าน แต่วัฒนธรรมลาวได้เข้ามามีอิทธิพลเหนือกลุ่มชาติพันธุ์ จึงทำให้มีการผสมผสานวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์พูดภาษาลาวด้วยสำเนียงส่วย โดยสามารถใช้สระเอื้อได้ ในขณะที่ภาษาลาวเวียงเดิมมีแต่สระเอีย ร่องรอยแสดงว่า ศรีสะเกษเดิมเป็นเมืองที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่กันโดยอาศัยอยู่บริเวณพื้นที่แม่น้ำมูลกับเทือกเขาพนมดงรัก ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ จนถึงอุบลราชธานี เป็นต้น

(ข) การผสมผสานทางวัฒนธรรม

ชาวกายได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากเขมรและลาว โดยการยอมรับวัฒนธรรมซึ่งกันและกันโดยการแต่งงานระหว่างกลุ่ม ชาวกายจึงรับวัฒนธรรมภาษาและประเพณีจากเพื่อนบ้าน การถือศาสนาและความเชื่อของชาวกาย ยังมีความเชื่อในเรื่องลัทธิผีวิญญาณ (Animism) สูง การถือผีบรรพบุรุษของคนถือว่าเป็นผีที่ดีให้ความอารักขาและความสุขแก่ลูกหลานได้ ด้านพุทธศาสนามีการนับถือพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Buddhist) เช่นเดียวกับชาวอีสานคู่กับการถือผี ชาวกายหรือกาย เป็นชนกลุ่มใหญ่ที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์บางส่วน คนไทยเรียกว่า ส่วย กลุ่มชาติพันธุ์กายที่พูดภาษากายแบ่งได้ 5 กลุ่ม ดังนี้

1. กายมะไฮ (Kui m'ai) กลุ่มที่อาศัยอยู่ในจังหวัดอุบลราชธานีแถบโขงเจียม บ้านวิน บักบ้านท่าล่าง ใกล้กับลาวได้ เรียกตนเองว่า กายบลู (คนภูเขา)
2. กายมะลอ (Kui m' lo) อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ
3. กายเยอ (Kui yer, yo) อาศัยอยู่ในเขตอุบลราชธานี ศรีสะเกษ
4. กายมะลัว หรือมะหลัว (Kui m' loa) อาศัยอยู่ในเขตสุรินทร์ ศรีสะเกษ
5. กายอะเจียง กลุ่มที่มีความชำนาญในการคล้องช้าง อยู่ในเขตอำเภอท่าตูม อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์⁷⁹

⁷⁹ไพฑูรย์ มีกุล, “ไทยกาย : ชนพื้นเมืองดั้งเดิม”, *อาศรมวัฒนธรรม*, (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2547), หน้า 12-14.

กฏเชื่อในการทำบุญเช่นเดียวกับคนอีสาน ยึดคติความเชื่อในทางพุทธศาสนาตามจารีตประเพณีรูปแบบความเชื่อและวิถีชีวิตแบบเดิมชาวกวย (เก่า) ได้ถูกซึมซับและปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน พิธีกรรมทางพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่นผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม⁸⁰ จังหวัดศรีสะเกษเป็นแหล่งอารยธรรมของชน 4 เผ่า คือ ส่วย เยอ เขมร และลาว ในอดีตชนเผ่าลาวเขมร เคยปกครองมาก่อน และต่อมาชาวส่วย กวยหรือกวยได้อพยพมาสร้างบ้านแปลงเมือง รวมถึงการปกครอง ส่วนชาวเยอเป็นชนกลุ่มหนึ่งก็คือกวยเยอ ต่อมาเรียก เยอ ชนทั้ง 4 เผ่า มีภาษาพูดในท้องถิ่นของตนเองรวมทั้งชนบทรรมนิยมประเพณี แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง งานประเพณี 4 เผ่า ไทยศรีสะเกษ หรืองานเทศกาลดอกคำวนวนบาน (เดิม) เป็นงานประเพณีประจำปีที่ยิ่งใหญ่ทุกปี แสดงออกถึงประเพณีวัฒนธรรมที่ชาว 4 เผ่าได้อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี⁸¹

(ค) พิธีกรรม

พิธีแซนโฌนตา เป็นพิธีที่ชาวอีสานใต้ โดยเฉพาะชาวศรีสะเกษในเขต อำเภอขุขันธ์ อำเภอไพรบึง อำเภอภูสิงห์ อำเภอเมืองจันทร์และอำเภอปรางกู บางส่วน ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เป็นพิธีที่เชื่อว่า เมื่อถึงแรม 14 ค่ำ เดือน 10 ของทุกปี ดวงวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับจะออกมาเยี่ยมลูกหลานที่มีชีวิตอยู่ และจะมาดูว่า ลูกหลานมีความสุข มีความกตัญญูรู้คุณหรือไม่ โดยการนำเครื่องเซ่นไหว้ นำเครื่องอุทิศส่วนกุศล มาทำบุญเพื่ออุทิศให้ บรรพบุรุษ หรือ ไม่ ถ้าหากว่าลูกหลานได้ทำในสิ่งที่กล่าวนี้แล้ว บรรพบุรุษจะดีใจ มีความสุข และก่ลูกหลานก็จะมีความสุขด้วย จะทำมาค้าขึ้น ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เพราะวิญญาณบรรพบุรุษให้พร

ภาพที่ 4.5 แสดงพิธีกรรมแซนโฌนตาหรือการเซ่นผีปู่ย่าตายาย

เหล่านั้นประเพณีแซนโฌนตา มีลักษณะเช่นเดียวกับประเพณีไหว้ผีปู่ย่าของชาวไทยลาว เป็นประเพณีที่แสดงถึงความกตัญญูรู้คุณ การตอบแทนบุญคุณตามโอกาสและตามเทศกาล ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นค่านิยมท้องถิ่นของชาวอีสานทุกหมู่เหล่าเป็นคนมีความกตัญญูรู้คุณโดยเฉพาะบุพการีและบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วก็ยังระลึกถึงอยู่เสมอ

⁸⁰เนติ โชตช่วงนิธิ, “กวย (ส่วย) บ้านปราสาท : วัฒนธรรมผสมกลมกลืน”, สยามรัฐ, (25 มกราคม 2561): 15.

⁸¹อุทัย สมวัฒน์, “ประเพณี 4 เผ่าไทยศรีสะเกษย้อนรอยวัฒนธรรมของบรรพชนอีสาน”, บ้านเมือง, (25 มกราคม 2561): 11.

พิธีแซนโฎนตา ชาวบ้านเมืองจันทร์ จะจัดขึ้นในเดือนกันยายน และเดือนตุลาคม จะนิยมทำพิธีกันตั้งแต่เช้า ไปถึงตอนเย็น จะมีการนำข้าวปลาอาหาร ขนม ข้าวต้ม ผลไม้ต่างๆ ไปรวมกันที่บ้านญาติที่เคารพนับถือ เจ้าของบ้านจะเตรียมบ้านเรือนเพื่อต้อนรับ ญาติของตนเอง ในวันนี้ลูกหลานที่จากบ้านไปจะกลับมาบ้าน เพราะเชื่อว่าถ้าได้มาร่วมงานนี้เมื่อกลับไปทำงานที่ต่างจังหวัดจะมีแต่ความสุข ปลอดภัย ในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 10 เมื่อถึงเวลา 17.00-18.00 จะมีพิธีเรียกดวงวิญญาณของบรรพบุรุษมาเพื่อทำพิธีเซ่นไหว้ และชาวบ้านจะเอาเครื่องเซ่นไหว้ตั้งไว้อย่างนั้น จนถึงเวลา 03.00 น. ของวันใหม่ คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ชาวบ้านก็จะเอาเครื่องเซ่นนั้นไปวัด พร้อมกับข้าวปลาอาหาร ที่ทำขึ้นใหม่เพื่อไปถวายพระ หลังจากทำพิธีกรรมภายในวัดเสร็จ ชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นเซ่น ข้าวปลา ข้าวต้ม ขนมต่างๆ มาวางไว้นอกวัด ทั้งข้างกำแพง บนกำแพงวัด และนอกจากนั้นก็นำบางส่วนไปไว้ตามที่นาเพราะเชื่อว่าเป็นการเลี้ยงแม่โพสพด้วย และจะทำให้เกิดความสุขสมบูรณ์ในการทำนา ทำให้ได้ข้าวออกดอก ออกผลดี

ความสำคัญของพิธีแซนโฎนตา

จากการศึกษา พบว่า ความสำคัญของพิธีแซนโฎนตาของชาวบ้านเมืองจันทร์ มีความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องของเครือญาติเป็นสำคัญ เพราะจากการศึกษาพิธีแซนโฎนตาจะเป็นพิธีที่มีความเชื่อว่าญาติหรือบรรพบุรุษ จะให้คุณให้โทษกับลูกหลานได้ นอกจากนั้นชาวบ้านเมืองจันทร์ ได้สั่งสอนลูกหลานว่าต้องกลับมาบ้านในช่วงพิธีนี้ เพื่อมาเซ่นไหว้บรรพบุรุษแล้วชีวิตจะมีความสุข ปลอดภัย ซึ่งจากการศึกษามีลูกหลานที่กลับมาบ้านเพื่อร่วมพิธีกรรมนี้เป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าความสำคัญอันดับต้นๆ ของพิธีนี้คือ ความเชื่อ เรื่องการเคารพนับถือเครือญาติ หรือบรรพบุรุษ

ความสำคัญนอกจากที่กล่าวมาแล้ว ความเชื่ออีกอย่าง คือ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน และการดูแลผลผลิต กล่าวคือ หลังจากการทำพิธีเสร็จ ชาวบ้านจะนำข้าวปลา อาหารที่ทำพิธีเซ่นไหว้เสร็จแล้วมาวางไว้นอกวัด เพื่อเป็นอาหารให้กับสัตว์เลี้ยง เช่น สุนัข แมว ที่มีในชุมชน เป็นการดูแลสัตว์เลี้ยงโดยใช้พิธีกรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง นอกจากนั้นการนำเอาเครื่องเซ่น ไปวางไว้ในที่นา ก็เป็นส่วนหนึ่งที่มีผลทำให้สภาพจิตใจของชาวบ้านในการทำนาดีขึ้น ส่งผลให้มีกำลังใจ กำลังกายในการทำนาซึ่งต้องใช้แรงงานเป็นสำคัญ

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมแซนโฎนตา ของชาวบ้านเมืองจันทร์ มีประโยชน์และสำคัญสำหรับท้องถิ่นซึ่งนอกจากเป็นพิธีกรรมที่ต้องถือปฏิบัติกันทุกปีแล้ว ความสำคัญในการสอนลูกหลาน ปลูกฝังให้ลูกหลานเข้าใจ และเชื่อเรื่องบุญคุณของบรรพบุรุษ เป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะสามารถเป็นแรงจูงใจให้ลูกหลานกลับมาบ้านเกิดของตนเองได้ ความสำคัญของพิธีกรรมแซนโฎนตา จากที่กล่าวมาพอสรุปคือ

1. เป็นพิธีที่ให้ความสำคัญกับระบบเครือญาติ กล่าวคือ ในพิธีนี้จะเป็นการรวมญาติพี่น้องครั้งใหญ่ ใครอยู่ที่ใดก็ต้องกลับมาบ้านเกิดเพื่อร่วมพิธี

2. เป็นพิธีที่สามารถสร้างสำนึกรักในครอบครัว เครือญาติ
3. เป็นพิธีที่สร้างกำลังใจในการประกอบอาชีพ การดำเนินชีวิตให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี
 มนุษย์มีความเชื่อว่า เมื่อบิดา มารดา หรือญาติที่ตายไปแล้ว วิญญาณจะออกจากร่างไปสู่
 ที่ต่างๆ ไปเกิดใหม่บ้าง ยังวนเวียนอยู่ในโลกมนุษย์บ้าง ผีเหล่านี้เรียกว่า ผีบรรพบุรุษหรือผีปู่ ย่า ตา
 ยาย หรือบางทีก็เรียก ผีเรือน เมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ เป็นคนดีที่มีความสามารถเป็นพิเศษ
 เป็นเจ้าเมืองหรือเป็นผู้ก่อตั้งบ้านเมือง เมื่อตายไปก็ยังมีผู้เคารพนับถือ ทั้งผีบรรพบุรุษและผีวีรบุรุษ
 นั้นจัดว่า เป็นผีดีเพราะเป็นผู้คุ้มครองรักษาลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข และคอยควบคุมให้ลูกหลาน
 หรือคนในหมู่บ้านไม่ให้ทำผิดชนบจารีตประเพณี เป็นต้น

4.2.4 การผสมผสานความเชื่อชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว

(ก) ความเชื่อ

การอยู่ร่วมกันในสังคมก่อให้เกิดประโยชน์มากมาย หมู่บ้านอีสานจึงมีการกำหนดแม่บททาง
 พฤติกรรมไว้ให้เป็นแนวเดียวกัน เรียกว่า ฮีต-คอง หรือจารีตประเพณี ซึ่งเปรียบเสมือนกฎหมายสูงสุด
 หรือรัฐธรรมนูญ ผู้ไม่ปฏิบัติตามย่อมถูกลงโทษทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม⁸² เมื่อเยาวชน
 เติบโตถึงวัยอันควรพ่อแม่จะสอนฮีต-คองให้จากประสบการณ์ชีวิต การปลูกฝังคตินี้ต้องใช้เวลาสั่งสม
 จากวัยเด็กจนถึงวัยครองเรือน⁸³ ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสานแตกต่างจากภาคกลางตรงที่
 ขนบธรรมเนียมประเพณีของภาคกลางได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดูและคัมภีร์พระมนุธรรมศาสตร์
 ส่วนขนบธรรมเนียมประเพณีอีสานได้รับอิทธิพลจากล้านช้าง ซึ่งได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน คือ
 การเคารพบรรพบุรุษ⁸⁴

งานบุญประเพณีของชาวลาวหรือชาวอีสานมีทั้งประเพณีในชีวิตประจำวัน และประเพณี
 ตามฮีตสิบสอง ประเพณีในชีวิตประจำวันประกอบด้วยประเพณีแต่งงาน ประเพณีบวช ประเพณีการ
 เลี้ยงผีปู่ตา และประเพณีการตาย⁸⁵ ส่วนประเพณีในฮีตสิบสองนั้นเป็นประเพณีประจำสิบสองเดือน
 ของชาวอีสาน⁸⁶ ประเพณีท้องถิ่นของชาวอีสานจึงได้รับอิทธิพลโดยตรงจากวัฒนธรรมล้านช้าง ซึ่งม
 ความเกี่ยวพันกันทางสายเลือดและเขตแดนทางการเมืองมาตั้งแต่อดีต โดยคลี่คลายมาจากลัทธิความ

⁸² สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ ไยเม้า, กำนันตำบลผือใหญ่, 10 สิงหาคม 2561.

⁸³ จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน, (มหาสารคาม: ม.ป.ท., 2538), หน้า 19.

⁸⁴ สมชาติ มณีโชติ, เกรียงไกร ผาสู่ตะ และพิเนตร ดาวเรือง, ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชน
 ท้องถิ่นลุ่มน้ำชีตอนกลาง : การศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนอีสานผ่านตำนานและ
 สถานที่สำคัญ, รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2548, หน้า 26.

⁸⁵ สัมภาษณ์ นายจ่านง ทองสุทธิ, ประชาชนชาวบ้าน, 10 สิงหาคม 2561.

⁸⁶ มุณี พันทวี, โครงการจัดงานประเพณีวันออกพรรษา, (มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและ
 วัฒนธรรมอีสาน, ม.ป.ป), หน้า 63.

เชื่อทางพราหมณ์และฝอยอย่างเข้มข้นมากกว่าพุทธศาสนา ประเพณีส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับช่วงวัยของชีวิตและวิถีการทำมาหากิน อันเป็นผลมาจากระบบการผลิตภาคเกษตรที่ต้องอาศัยการพึ่งพาธรรมชาติ ชาวอีสานเรียกขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ว่า ฮีต-คอง ถือเป็นเสมือนธรรมนูญชีวิตให้ทุกคนร่วมกันปฏิบัติตามเพื่อความสงบสันติและความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน

(ข) การผสมผสานทางวัฒนธรรม

ชาวลาวมีวิถีวัฒนธรรมยึดมั่นในพระพุทธศาสนา และมีการผลิตที่แตกต่างจากชาวพื้นเมืองเดิม เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นที่แน่นอน จึงได้ขยายความเจริญทางพระพุทธศาสนาอย่างรวดเร็วเข้าไปในกลุ่มชนพื้นเมืองเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบวชเรียนของพระสงฆ์มีอิทธิพลเผยแผ่ขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา เกิดการผสมกลมกลืน เป็นจุดรวมทางวัฒนธรรม⁸⁷ ขณะเดียวกันแต่ละกลุ่มชนก็ยังคงรักษารูปแบบ เนื้อหาเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ชุมชน สิ่งเหล่านี้จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่บ่งบอกถึงความแตกต่าง และคล้ายคลึงของกลุ่มชนที่อยู่รวมกันอย่างกลมกลืน⁸⁸ วิถีของกลุ่มชน ลาว เขมร ส่วย เยอ จัดเป็นความหลากหลายของวัฒนธรรม ได้แก่ ภาษา ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เครื่องแต่งกาย อาหารการกิน และเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของศรีสะเกษ ศรีนครเขตร หรือศรีนครลำดวน เป็นต้น

(ค) พิธีกรรม

ชาวอีสานมีการนับถือประเพณีในระบบฮีต-คองอย่างเคร่งครัดมาแต่โบราณ ระบบฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ เป็นการผสมผสานวิถีการดำเนินชีวิตเข้ากับศาสนาอย่างกลมกลืน ก่อให้เกิดลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมประเพณี ที่สามารถนำไปใช้ได้ในระบบต่างๆ⁸⁹ คล้ายกับเป็นกฎหมาย หรือธรรมเนียมปฏิบัติทางสังคม ที่ซ่อนอยู่ภายในประเพณีอีกชั้นหนึ่ง⁹⁰ ดังที่ จารุวรรณ ธรรมวัตร นักวิชาการด้านคติชนอีสานได้กล่าวไว้ว่า ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสาน เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยรักษาสภาพสังคมและสถานภาพของสังคมให้คงอยู่ และเป็นเครื่องเสริมสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ชาวอีสานเมื่อมีโอกาสประกอบกิจการตามประเพณีในแต่ละเดือนร่วมกัน ประเพณีนั้นเรียกว่า “ฮีตสิบสอง” หรือจารีตประเพณี 12 ประการ⁹¹ ดังนี้

ฮีตสิบสอง เป็นประเพณีที่ชาวอีสานนิยมยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ และยังคงปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน ถือเป็นกิจกรรมที่จัดหมุนเวียนไปตามสภาพวิถีชีวิตและฤดูกาล ประชาชนอีสานได้เรียบเรียงประเพณีฮีตสิบสองไว้ดังนี้

⁸⁷ สัมภาษณ์ นางเจษฎาณี ทองท่า, ครูโรงเรียนโพธิ์ศรีสุวรรณ, 10 สิงหาคม 2561.

⁸⁸ สัมภาษณ์ นางสุภาพร บัลลังก์, ครูศูนย์เด็ก, 10 สิงหาคม 2561.

⁸⁹ สัมภาษณ์ นายทองแดง หนองหอก, ประชาชนชาวบ้าน, 10 สิงหาคม 2561.

⁹⁰ สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ ไยเม้า, กำนันตำบลผือใหญ่, 10 สิงหาคม 2561.

⁹¹ จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา, 2540), หน้า 5.

เดือนอ้ายหรือเดือนเจียง ทำบุญเข้ากรรม เป็นเดือนที่พระสงฆ์เข้าปริวาสกรรมสารภาพความผิดพลาดของตนต่อหน้าคณะสงฆ์ เป็นโอกาสที่ประชาชนจะทำบุญ

เดือนยี่ ทำบุญคุณลาน เพื่อเป็นมงคลแก่ข้าวเปลือก

เดือนสาม ทำบุญข้าวจี ข้าวเหนียวปั้นนั้นชโลมด้วยน้ำอ้อยผสมไข่ ช่างในใส่น้ำอ้อยไว้ก่อนนำไปอังไฟ ร่วมกันทำก่อนนำไปถวายพระพร้อมด้วยอาหารคาวหวาน

เดือนสี่ ทำบุญพระเวสหรือบุญมหาชาติ ถือว่าบุญนี้สำคัญ ชาวบ้านจะพยายามทำให้ลูกขึ้นตอนทุกอย่าง เป็นการฟังเทศน์ว่าด้วยเนื้อหาเรื่องพระจริยาวัตรของพระพุทธเจ้า

เดือนห้า ทำบุญสงฆ์หรือตรุษสงกรานต์ จะมีการสงฆ์น้ำพระ และผู้ใหญ่ที่นับถือ มีการทำบุญก่อพระเจดีย์ทราย สาดน้ำเล่นกัน และถือว่าเป็นวันปีใหม่นับด้วย

เดือนหก ทำบุญบั้งไฟ จะมีการแข่งขันกันจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากแถน มีการแห่บั้งไฟเพื่อความสวยงามและสนุกสนาน ล้อเลียนสังคม รวมทั้งพูดจาลามกและทำเครื่องเล่นเป็นสัญลักษณ์ทางเพศมาแต่ไหนโดยไม่ถือว่าเป็นของหยาบคาย

เดือนเจ็ด ทำบุญชำระหรือบุญบูชาบรรพบุรุษ เป็นการทำบุญเพื่อระลึกถึงผู้มีพระคุณด้วยการนิมนต์พระมาสวดมนต์ในพิธีเช่นสรวงหลักเมือง หลักบ้าน ฝั่ปู้ตา ฝั่เมือง ฝั่ตาแฮก

เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษา ชาวบ้านจะร่วมกันหล่อเทียนประจำพรรษา จนเป็นที่รู้จักกันดี นั่นคือบุญประเพณีแห่เทียนพรรษาของชาวอุบลราชธานี

เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน เป็นการนำอาหารคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ไปวางไว้ตามพื้นดิน เพื่ออุทิศแก่ญาติที่เสียชีวิตไปแล้ว และถวายภัตตาหารแก่พระเณร

เดือนสิบ ทำบุญข้าวสาก (สลากภัต) หรือเรียกว่า บุญเดือนสิบ ผู้ถวายภัตตาหารจะเขียนชื่อลงในบาตร พระสงฆ์จับสลากได้ชื่อของผู้ใดคนนั้นเป็นผู้ถวายภัตตาหารและเครื่องไทยทานเพื่ออุทิศบุญให้กับผู้ตาย

เดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา หรือเรียกอีกอย่างว่าทำบุญจุดประทีป เป็นที่มาของประเพณีไหลเรือไฟ

เดือนสิบสอง ทำบุญกฐิน คำว่า “กฐิน” เป็นคำภาษาบาลี หมายถึงไม้สะดึง คือ ไม้ที่ทำเป็นกรอบสำหรับซึ่งผ้าเวลาจะเย็บผ้า เพื่อดัดซึ่งผ้าให้ตึงจะได้เย็บง่าย บุญกฐินจึงเป็นการทำบุญที่ต้องนำผ้าไปถวายพระเป็นสำคัญ จัดเป็นวินัยกรรมอย่างหนึ่งซึ่งสงฆ์ต้องทำในจีวรกาล มีกำหนดระหว่างวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 จนถึงวันเพ็ญเดือน 12 เรียกว่าบุญเดือนสิบสอง⁹²

“ฮิต” เป็นคำย่อของ “จาริต” เพราะอีสานใช้ “ฮ” แทน “ร” ฮิตสิบสองก็คือ จาริตที่ปฏิบัติกันในแต่ละเดือน ตรงกับทางภาคกลางว่าประเพณี 12 เดือนนั่นเอง ในสมัยโบราณถือเอาเดือน

⁹² สาลี รักสุทธี, ฮิตสิบสองคลองสิบสี่, (กรุงเทพมหานคร: พ.ศ.พัฒนา จำกัด, 2549), หน้า 112.

อ้ายเป็นการเริ่มต้นปีใหม่ (เดือนเจียงก็เรียก) แล้ววนไปจนถึงเดือน 12 เป็นเดือนสุดท้าย ในแต่ละเดือนมีประเพณีประจำเดือน ประเพณีเหล่านั้นส่วนใหญ่เป็นเรื่องพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นเรื่องอื่นก็พยายามดึงเข้าพุทธ เพื่อให้ได้โอกาสทำบุญด้วย⁹³

ฮีตสิบสองคองสิบสี่เป็นเค้าโครงความคิด ความเชื่อ และเป็นพลังในการหล่อหลอมและผูกพันให้คนอีสานมีความสำนึกแน่นแฟ้นอยู่กับสังคมเครือญาติ ผู้จำเริญรอยวิถีชาวนาที่ถูกฤดูกาลของธรรมชาติในรอบปีเป็นตัวกำหนดพิธีกรรม อีกทั้งฤดูแห่งการผลิต การบริโภค ก็ได้รับการจัดวางให้ประสานสอดคล้องกับวันสำคัญของพุทธศาสนา และวันสำคัญของโคตรวงศ์อย่างแนบเนียนแยกจากกันไม่ได้ ความผสมกลมกลืนทางโครงสร้าง สาระ และรูปแบบที่กำหนดไว้อย่างสอดคล้องกับการหมุนเวียนของธรรมชาติ⁹⁴

ความสำคัญของฮีตสิบสองคองสิบสี่

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ในจำนวนประเพณี 12 เดือนของชาวอีสานนี้ มีจุดมุ่งหมายหรือความเชื่อหลักในการกระทำ ได้ 4 ประเภท กล่าวคือ

(1) ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีทั้งหมด 6 เดือน คือ เดือนเจียงเดือนสาม เดือนสี่ เดือนแปด เดือนสิบเอ็ด และเดือนสิบสอง⁹⁵

(2) ประเพณีที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตในไร่นา ตลอดจนความบริบูรณ์ของฝน มีทั้งหมด 3 เดือน คือ เดือนยี่ เดือนหก และเดือนสิบ ซึ่งเป็นความเชื่อตามแบบธรรมชาตินิยมหรือความเชื่อเกี่ยวกับผืนดินเอง⁹⁶

(3) ประเพณีเกี่ยวกับขวัญและกำลังใจในการดำรงชีวิตของคนในสังคมหรือในหมู่บ้านให้อยู่เป็นสุข มีทั้งหมด 2 เดือน คือ เดือนห้า และเดือนเจ็ด ซึ่งจะมีลักษณะของความเชื่อถือผีผสมกับพิธีกรรมแบบพราหมณ์อยู่ในประเพณีเดียวกัน⁹⁷

(4) ประเพณีเกี่ยวกับความกตัญญูและระลึกถึงบรรพบุรุษ มี 2 เดือน คือ เดือนเก้า และเดือนสิบ ซึ่งจะผสมความมุ่งหมายเพื่อความอุดมสมบูรณ์และแสดงความกตัญญูด้วย⁹⁸ เป็นต้น

⁹³สิริวัฒน์ คำวันสา, อีสานคติเนื่องในงานการละเล่นพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), หน้า 21.

⁹⁴เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540), หน้า 65-66.

⁹⁵สัมภาษณ์ นางผ่องศรี ไยเม้า, ปราชญ์ชาวบ้าน, 10 สิงหาคม 2561.

⁹⁶สัมภาษณ์ นางสุภาพร บัลลังก์, ครูศูนย์เด็ก, 10 สิงหาคม 2561.

⁹⁷สัมภาษณ์ นายบุญเรือง มะเตือ, ผู้ใหญ่บ้านหนองแปน, 10 สิงหาคม 2561.

⁹⁸สัมภาษณ์ นางพนิดา ทุมตา, ครูชำนาญการ, 10 สิงหาคม 2561.

กิจกรรมทั้ง 12 เดือนนี้ ถือเป็นประเพณีหลักของชาวอีสานทั่วไปที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และประเพณีเหล่านี้ยังแสดงให้เห็นถึงความพร้อมเพียงร่วมแรงร่วมใจกันของ ชาวบ้านสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนอีสานที่เต็มไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเสียสละ แรงกายแรงใจเพื่อการกุศล ความสามัคคีตลอดจนความกตัญญูรู้คุณต่อบุพการี

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อในฮีตสิบสองสามารถสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นในทุกมิติทางสังคม วัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ ที่ผ่านมามีเด็กรุ่นใหม่ไม่ค่อยสืบทอด หรือให้ความสำคัญกับประเพณีรุ่น เก่า จะมีเพียงคนเฒ่าคนแก่ที่นำพาประเพณีปฏิบัติ ในเยาวชนกลุ่มหนึ่งได้อาศัยช่วงเวลานี้ สังเกตการณ์และติดตามการทำงานของครอบครัวและหน่วยงานราชการ ทำให้เกิดการปลูกฝังและ เรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีตลอดจนขั้นตอนวิธีการต่าง ๆ จากกิจกรรมที่ผู้ใหญ่มาทำโดยหวังว่า ต่อไปงานประเพณีพิธีกรรมที่เกิดจากความเชื่อเหล่านี้จะมีผู้สืบทอดต่อไปได้ เพราะผู้เฒ่าผู้แก่เองก็มีผู้ ที่ก้าวขึ้นมาเป็นผู้รู้ผู้กระทำพิธีกรรมต่าง ๆ ทดแทนกันเป็นรุ่น ๆ ไปอย่างมิได้ขาดสาย เด็กรุ่นใหม่ ที่เติบโตขึ้นมาจากสภาพแวดล้อมเหล่านี้ก็จะค่อย ๆ หมั่นเวียนกันขึ้นมาปฏิบัติหน้าที่ทดแทนกันเช่นนี้ ไปเรื่อย ๆ ไม่ขาดสาย

4.3 วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัด ศรีสะเกษ

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพราะมีระบบนิเวศ ความเชื่อที่แตกต่างกัน เกิดขึ้นจากการสั่งสม เรียนรู้โดยการปฏิบัติ การศึกษาทดลองโดยชุมชน ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งแบบตัวต่อตัว คือ ภายในครอบครัว พี่น้อง เครือญาติ หรือ แบบวัดแบบสำนัก แบบกระบวนการชุมชน ชุมชนผ่านกิจกรรมของชุมชน การสั่งสมที่ยาวนาน กลายเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีกฎ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นที่ ผ่องแผ้วเพื่อควบคุมพฤติกรรมของคน ซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดกันมา มีการถ่ายทอดผ่านการซึมซับในแบบ บุรณาการรอบด้าน คือ ทั้งแบบการเล่าสืบทอด การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสืบทอดทางสายสกุล การ ดำเนินไปของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเหล่านี้ ชุมชนได้ วิเคราะห์ สังเคราะห์โดยชุมชนเอง จนกลายเป็น วัฒนธรรมที่ต้องถือปฏิบัติ จนกลายเป็นกฎระเบียบทางสังคม เพื่อจัดการความสัมพันธ์ระหว่าง คนกับ ชุมชน ผ่านคตินิยม ความเชื่อดังกล่าว ดังนั้น คติ คำสอน ที่มีในพิธีกรรม งานบุญ การละเล่น นิทาน ตำนาน เรื่องบอกเล่า จารีกโบราณ งานศิลปะบันเทิง ตลอดจนงานแกะสลักหรือจิตรกรรม ทั้งหมดนี้ คือวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของคนในอดีตกับการดูแลสังคม โดยเฉพาะการดูแลคนภายในชุมชน ซึ่งวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเหล่านี้อยู่กับชีวิตประจำวันของชุมชนจนกลายเป็นวิถีชีวิตโดยไม่รู้ตัว

จากการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ พบว่า ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชน สี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ “ภูมิปัญญาชุมชน” คือ เครื่องมือในการแก้ไขปัญหาครอบครัว ปัญหา

เศรษฐกิจ ปัญหาวัฒนธรรม สังคมประเพณี การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์ หัวใจหลักของ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาจากบริบทพื้นที่ศึกษา 4 พื้นที่ พบว่า ทั้ง 4 พื้นที่ สามารถเชื่อมโยงวัฒนธรรมภูมิ ปัญญาดั้งเดิมกับงานพัฒนาเพื่อดูแลคนในชุมชนได้ โดยใช้หลักการบูรณาการคือ

1. ค้นหาความสำคัญของวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ผ่าน ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ
2. เปรียบเทียบปรากฏการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน ตั้งโจทย์หลักการเพื่อการพัฒนา
3. วิเคราะห์ เชื่อมโยง ระดมความคิดกิจกรรม เพื่อสร้างแผนกิจกรรมโดยการนำเอาคติ ความเชื่อ ข้อห้าม ประยุกต์เป็นกิจกรรมงานพัฒนา

วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ของคนในอดีตจึงเป็นศาสตร์และศิลป์ของการจัดระเบียบชุมชน ได้เป็นอย่างดี การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่งผลโดยตรงกับการดำรงอยู่ของ คติ ความเชื่อ คำสั่ง สอน ของชุมชน กล่าวคือ คนในชุมชนเริ่มลืมเลือนคำสอนของ ปู่ ย่า ตา ยาย ในอดีต สิ่งตามมา อย่างเห็นได้ชัด คือ การแยกส่วนความสัมพันธ์ในชุมชน การพึ่งพากันและกันลดลง ความเชื่อด้านดี ลดลง การแข่งขันเกิดขึ้นในหมู่ญาติมิตรตนเอง พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง เกิดภาวะเครียดกับหนี้สินที่เกิดขึ้นจากระบบทุนนิยม ลูกหลานไม่อยากอยู่บ้าน คบเพื่อน ต้มสุรา ทะเลาะวิวาท เกิดปัญหาชุมชนตามมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งยากต่อการแก้ไข เพราะเบื้องลึกของการเกิดปัญหา คือ คติ ความเชื่อ ด้านดีที่มีใน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชนลดลง

ในชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษ มีกลุ่มชาติพันธุ์ รวมกันอยู่ 4 ชาติพันธุ์ คือ ส่วย เขมร ลาว เยอ ในแต่ละชาติพันธุ์มีความหลากหลายทั้งด้านประเพณี วัฒนธรรมความเชื่อ ภูมิปัญญา รวมทั้งระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในจังหวัดศรีสะเกษทุกด้าน โดยเฉพาะภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ดังนี้

ความสำคัญของ คติ ความเชื่อที่มีในวัฒนธรรมประเพณี การศึกษาครั้งนี้พบว่า คติ ความเชื่อ ทั้ง 4 ชาติพันธุ์ มีความสำคัญต่อบริบทต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงกับบริบทชุมชนเพื่อวิเคราะห์ ความสำคัญ ให้เห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดแนวทางในการดูแล จากการศึกษาผู้วิจัยพบ ความสำคัญของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจากกรณีศึกษาพิธีกรรมและภูมิปัญญาดังนี้

(1) พิธีแซนโหม่นตา คือ การดูแลชุมชนในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ครอบครัว ตลอดทั้งลูกหลานได้รู้จักเครือญาติทุกคน

(2) รำแม่มด คือ การดูแลชุมชน เพื่อเสริมสร้างเรื่องพลังใจ กำลังใจ ที่ต้องให้แก่กันและกัน การสร้างแรงจูงใจให้ผู้ปกครองได้ใกล้ชิดลูกหลาน

(3) เป่าสะโน คือ การดูแลชุมชน ในส่วนของพลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะดูแลตนเองครอบครัว และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ลูกหลานให้เป็นคนดี

(4) ฮีตสิบสอง คือ การดูแลชุมชนในเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน รู้จักกัน มีน้ำใจต่อกัน สร้างความรักสามัคคีต่อชุมชน เนื่องจากมีการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อในฮีตสิบสองที่

เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย มีประเพณีบางอย่างที่ยังคงได้รับการอนุรักษ์รูปแบบวิธีการและวัตถุประสงค์ตามแบบอย่างที่ยังคงมีอยู่และปฏิบัติมาไม่เปลี่ยนแปลง กระบวนการบางอย่างเคยเลือนหายไปจากท้องถิ่นแล้วถูกรื้อฟื้นขึ้นมาปฏิบัติใหม่อีกครั้ง

การบูรณาการคติ ความเชื่อทางวัฒนธรรมกับบริบทชุมชนที่ได้ศึกษาเพื่อให้เกิดแนวทางการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาผสมผสานกัน การบูรณาการที่สำคัญ คือ การรู้จักชุมชน โดยการวิเคราะห์บริบทชุมชนเพื่อค้นหาปัญหาที่แท้จริง และการค้นหาคติ ความเชื่อในวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อให้เห็นความสำคัญ และการบูรณาการขั้นสุดท้าย คือ การเชื่อมโยงปัญญาของชุมชนกับคติความเชื่อที่เป็นของท้องถิ่น และนำสู่การระดมความคิด กิจกรรม เพื่อสร้างวัฒนธรรมใหม่ให้เกิดขึ้นกับชุมชน ดังนั้น การบูรณาการที่สำคัญคือ การบูรณาการบริบทชุมชน ความสำคัญของวัฒนธรรม และความคิดของทุกคนในชุมชน ว่า จะสร้างกิจกรรมอะไร เพื่อให้ลูกหลาน ผู้ปกครอง ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมสร้างวัฒนธรรมใหม่ บนรากฐานวัฒนธรรมเก่าให้ได้มากที่สุด เพื่อให้การบูรณาการบรรลุผลอย่างแท้จริง จากผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ต้องเป็นผู้ดำเนินการเพื่อให้การบูรณาการเกิดขึ้นจริง ได้แก่ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ปัจจัยสภาพความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ความสำคัญของวัฒนธรรม และการเชื่อมโยงเพื่อให้เกิดกิจกรรมใหม่ ดังปรากฏในตารางที่ 4.1 ดังนี้

แผนกิจกรรม	วัฒนธรรม/พิธีกรรม	บริบทชุมชน	คติ ความเชื่อ ความสำคัญ	แนวทางการบูรณาการ
สร้างระบบความเชื่อใหม่กับเยาวชน ลูกหลานเรื่องของพลังเสียงจากสะโน ผ่านความเชื่อว่า “สะโน” คือ เครื่องดนตรีศักดิ์สิทธิ์ ลูกหลานต้องฟังเสียงสะโน เพื่อให้เกิดมงคลแก่ตนเอง ได้อย่างไร	สะโน	สะโน เป็นเครื่องดนตรีที่ใช้เป่า แต่ชุมชนให้ความสำคัญของการเป่า น้อยมาก เป็นผลให้สะโน เลือนหายไปจากความเชื่อของคนในชุมชน โดยเฉพาะลูกหลาน ซึ่งไม่เคยได้ข้อมูลเกี่ยวกับสะโน ไม่เคยรับรู้ ว่า สะโน คือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเสียงของสะโน คือ พลังในการดูแลตนเองเพื่อให้พ้นจากอันตราย ดูแลชุมชนเพื่อความสงบสมบูรณ์	-สะโน เป็นสัญลักษณ์ของความศักดิ์สิทธิ์ ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ความเชื่อของชาวเยอ ชาวเยอเชื่อว่า การเป่าสะโน สามารถปกป้องคุ้มครองภัยได้ -เสียงของสะโน คือ สิ่งสำคัญในการปกป้องคุ้มครอง ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ความมั่นใจในความปลอดภัย	ยก ความสำคัญ ของสะโนว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สามารถปกป้องคุ้มครองภัยได้ โดยเฉพาะเสียงของสะโน ซึ่งหากมีการบูรณาการถึงขั้นให้เกิดความเชื่อในหมู่ลูกหลานว่าใครได้ฟังเสียงสะโน ชีวิตจะมีความสุขจะเป็น การ สร้างความสำคัญของสะโนได้ดียิ่ง
ทำอย่างไร จึงจะมีกิจกรรมที่สามารถทำให้ผู้ปกครองที่มีหนี้สิน มีโรคเครียดเข้าร่วมพิธีรำมะมวด (แม่มด) เพื่อรักษาอาการเครียดของ	พิธีรำมะมวด (รำแม่มด)	ผู้ปกครอง เครียดเพราะเกิดภาวะหนี้สินจากการดำเนินชีวิต แล้วไม่มีเวลาในการดูแลตนเอง ในบางครั้งเมื่อเกิดความเครียดแล้ว ต่อว่า ด่าลูกหลาน	-เป็นพิธีที่ใช้รักษาคนป่วยที่มีความเชื่อว่า ทำผิด ฮีตครอง จากข้อห้ามของผีบรรพบุรุษจึงทำให้ป่วย มีวิธีที่จะรักษาให้หาย คือ การขอขมา โดยผ่านพิธีเซ้าทรง เมื่อบรรพบุรุษให้อภัย ต้องมีการแสดง	การลดความเครียดของผู้ปกครอง พ่อ-แม่จะสามารถทำให้พฤติกรรมของชุมชนหรือลูกหลานดีขึ้น เพราะพ่อ-แม่ มีเวลาคุยกับลูก มีความรู้สึกที่ดี

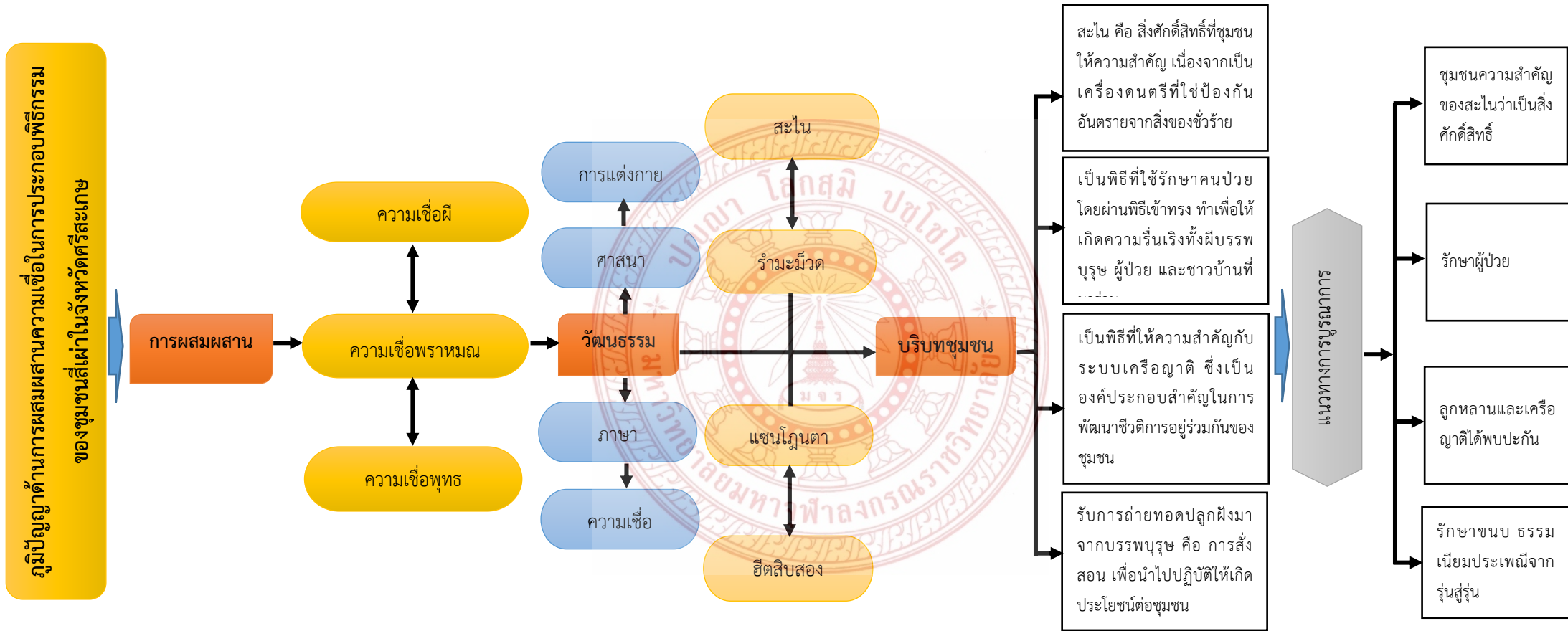
ผู้ปกครองโดยการใช้ความเชื่อของชุมชนผ่านความเชื่อที่ว่าบรรพบุรุษ ต้องการให้ลูกหลานรักครอบครัว ต้องการให้ครอบครัวรักลูกหลานดูแลลูกหลานให้มากกว่าที่เป็นอยู่		เกรี้ยวกราด เสียตังเป็นผลให้ลูกหลานไม่อยากอยู่บ้านแล้วออกมาคบเพื่อน และทดลองในสิ่งที่ไม่ดี	พ่อนำเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน รื่นเริงทั้งผิบรรพบุรุษ ผู้ป่วย และชาวบ้านที่มาพร้อม -ความเชื่อว่าผิบรรพบุรุษสามารถให้โทษกับครอบครัวลูกหลานได้ สามารถสร้างเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ปกครองให้เพื่อควบคุมความเครียด ควบคุมพฤติกรรมของตนเองที่จะแสดงกับลูกหลานได้	ต่อกัน เกิดความอบอุ่นในครอบครัว
-ทำอย่างไรจึงจะมีกิจกรรมในพิธีกรรมแซนโฎนตาที่สามารถทำให้ชุมชนหรือลูกหลานได้รู้จักกันมากที่สุด -ทำอย่างไร เด็กเยาวชนลูกหลานในพื้นที่ตนเองจะรู้จักญาติพี่น้องมากที่สุดในพิธีกรรมแซนโฎนตา	พิธีกรรม “แซนโฎนตา”	ลูกหลานในชุมชนปัจจุบันที่มีการทะเลาะกันเป็นประจำตามงานบุญ งานรื่นเริงต่างๆในบางครั้ง เป็นการทะเลาะกับญาติของตนเอง เพราะไม่รู้ว่าเป็นญาติตนเอง อาจเป็นพี่ชาย น้ำ ลุง ซึ่งวัฒนธรรมการนับญาติของคนอีสาน คนที่มีศักดิ์เป็นลุง หรือน้าอาจมีอายุเท่ากันกับหลาน เมื่อไม่รู้จัก จึงง่ายต่อการทะเลาะวิวาท และไม่เป็นการเคารพซึ่งกันและกัน	-ความเชื่อที่กล่าวว่า ถ้าทำพิธีนี้ชีวิตจะมีความสุข -ลูกหลานที่จากบ้านจะกลับมาพี่น้องเครือญาติ จะพบกัน -เป็นพิธีที่มีความสำคัญกับระบบเครือญาติ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญสำหรับงานพัฒนา	ระบบเครือญาติสามารถทำให้ลูกหลานทุกคนรู้จักกันได้ เมื่อลูกหลานในชุมชนรู้จักว่าใครเป็นญาติกับใคร แรงจูงใจในการทะเลาะวิวาทจะลดลง
ประเพณีและพิธีกรรมคือเครื่องบ่งชี้ถึงรูปแบบทางความเชื่อ เพราะเมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างไร ย่อมแสดงลักษณะทางความเชื่อของตนให้ปรากฏผ่านการกระทำ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าประเพณีพิธีกรรมคือลักษณะทางรูปธรรมของความเชื่อซึ่งเป็นนามธรรม ได้อย่างไร	ฮิตสิบสอง	- ไม่มีผู้นำ ที่ให้ความสำคัญกับประเพณีฮิตสิบสอง -ภาวะการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่ไม่มีเวลามาอยู่ร่วมกันเหมือนในอดีต	-รับการถ่ายทอดปลูกฝังจากบรรพบุรุษโดยตรง คือ การสั่งสอน โดยอ้อม คือ การนำพาปฏิบัติให้เห็นและซึมซับเอาโดยไม่รู้ตัว -มีการสืบทอดประเพณีและวัฒนธรรมให้คนอยู่จากรุ่นสู่รุ่น	สร้างวิถีการใหม่ในการจัดงานให้มีความเหมาะสมกับบริบทชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย โดยอิงอาศัยกับระบบเวลาราชการการให้มากขึ้น เพิ่มกิจกรรมในส่วน ofหน่วยงานราชการและสถานศึกษาในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมและเกิดกระบวนการเรียนรู้กับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะส่งผลต่อการส่งเสริมสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับชุมชน และเกิด

				กระบวนการสืบทอดอย่าง เข้มแข็งและยั่งยืนของงาน สืบทอดไป เช่น การเพิ่มพิธี การในส่วนขององค์การ บริหารส่วนท้องถิ่นเข้า มาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในงาน บุญ ประเพณี การ ประสานงานและการ ประชาสัมพันธ์งานผ่าน ช่องทางสื่อสารต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ การเพิ่ม กิจกรรมในเชิงวิชาการ หรือกระบวนการถ่ายทอด ความรู้ในงานประเพณี พิธีกรรมเป็นต้น
--	--	--	--	---

ตารางที่ 4.1 แสดงตารางการเปรียบเทียบภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบ
พิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

4.4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ภาพที่ 4.6 แสดงองค์ความรู้ด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสีเผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

จากภาพที่ 4.6 แสดงองค์ความรู้ด้านการผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จะเห็นได้ว่า คติ ความเชื่อ ซึ่งเป็นพลังที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เกิดจากการศึกษาสั่งสม ทดลอง และปฏิบัติโดยชุมชน จนเกิดการยอมรับและปฏิบัติสืบต่อกันมา คุณค่าของ คติ ความเชื่อ เป็นความดีที่สามารถดูแลชุมชนได้ เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเคารพกัน เชื่อถือกัน รักกัน สามัคคีกัน ในปัจจุบันการรุกรานของระบบทุนนิยมทำให้สภาพชุมชนเปลี่ยนไป ผลที่เกิดขึ้นตามมาคือ ความสำคัญของ คติ ความเชื่อ มีในวัฒนธรรมภูมิปัญญาลดน้อยถอยลง และได้ส่งผลให้พฤติกรรมของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลง คนแยกความสัมพันธ์กันขาดการดูแลกันและกัน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นล้วนเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม และการลดบทบาทความสำคัญของคติ ความเชื่อ ด้านดีดั้งเดิมของชุมชน

คติ ความเชื่อ คือ สิ่งที่ต้องรื้อฟื้นเพื่อให้ชุมชนเห็นความสำคัญดังกล่าว แต่ไม่ใช่การย้อนอดีต การรื้อฟื้นนั้นต้องใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยิ่ง เพราะต้องเปลี่ยนวิธีคิด และความเชื่อของคนในชุมชนปัจจุบัน ซึ่งได้หล่มหลงในความสบาย ความรีบเร่ง ความเชื่อว่าเงิน คือ สิ่งที่ได้ทุกอย่าง เป็นความเชื่อเรื่องทุนนิยมที่ฝังลึกในใจ ซึ่งเป็นบริบทใหม่ วัฒนธรรมใหม่ ที่เกิดขึ้นในชุมชนสภาพการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อเกี่ยวข้องกับเรื่องทุนนิยม หากดูเส้นทางการเกิดขึ้นจะพบว่า ใช้ระยะเวลาไม่เกิน 20 ปีที่ระบบทุนเข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคน และทำให้เกิดปัญหาสังคมในปัจจุบัน สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ การรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมจึงสามารถทำได้ โดยการบูรณาการบริบทชุมชนปัจจุบัน กับ คติ ความเชื่อ ที่มีในวัฒนธรรม ซึ่งชุมชนได้ถือปฏิบัติมาตลอด ร่วมกับความคิด ความรู้สึกของชุมชน เพื่อเกิดการยอมรับ เกิดความเชื่อในสิ่งที่ชุมชนกำลังทำ คือ การให้ความสำคัญกับคติ ความเชื่อ ภูมิปัญญา ว่าสามารถดูแลชุมชน ดูแลลูกหลานได้ ในบริบทชุมชนร่วมยุคสมัย

การผสมผสานความเชื่อ การประกอบพิธีกรรมเกือบทุกอย่างของชุมชนมักมีลักษณะผสมผสานทางความเชื่อทั้งสามรูปแบบปรากฏอยู่ โดยพบว่า ศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อหลักที่มีการอ้างถึงในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ความเชื่อพราหมณ์มักปรากฏอยู่ในรูปแบบของพิธีกรรมที่แทรกเสริมเข้ามาในพิธีกรรมที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคล ความเชื่อผีมักเป็นความเชื่อพื้นฐานที่แฝงเร้นอยู่ภายในทุกพิธีกรรมไปจนถึงเป็นความเชื่อหลักในบางประเพณี เนื่องจาก ความเชื่อผียังคงฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนอย่างลึกซึ้ง และมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมทุกระบบ ทั้งระบบครอบครัว และเครือญาติ ระบบการเมืองการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบศาสนา และความเชื่อ และระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้ด้วยสาเหตุหลักมาจากความเคารพยำเกรง และความเชื่อถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ในปีที่ชุมชนให้ความเชื่อถือนั้น ที่สำคัญที่สุดคือ ผีปู่ตา ประจำหมู่บ้าน โดยอิงอาศัยอำนาจของผีปู่ตาเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคม ทำให้ชาวบ้านที่มีความเชื่อถือศรัทธาว่าผีมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษได้จริงไม่กล้า

กระทำการละเมิดชนบธรรมเนียมศีลธรรมอันดีของคนรุ่นเก่าที่ได้นำพาปฏิบัติเอาไว้แล้ว นอกจากนี้อำนาจของผีเชื่อหรือผีประจำตระกูลก็มีบทบาทสำคัญต่อการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มเครือญาติในระดับเล็กลงมา ให้อยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่สืบมาจากบรรพบุรุษของสายตระกูลอีกชั้นหนึ่งเช่นเดียวกัน ถ้าชุมชนใดที่ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อผิ้อ่อนแอลง ก็จะเป็นผลให้ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมภายในชุมชนนั้นประสบปัญหาได้เช่นกัน

ในส่วนของการผสมผสานด้านวัฒนธรรม จะมีการผสมผสานด้านการแต่งกาย การใช้ภาษาที่แตกต่างกัน ด้านศาสนา ในจังหวัดศรีสะเกษจะมีการผสมผสานและมีความหลากหลายทางด้านศาสนา กล่าวคือ มีศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และอิสลาม และด้านความเชื่อที่เกิดจากบรรพบุรุษมีความเชื่อสืบๆ กันมา ในสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ย่อมมีลักษณะเฉพาะและความแตกต่างกันไปตามปัจจัยของสภาพแวดล้อมและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ในสังคมวัฒนธรรมขนาดใหญ่จะประกอบขึ้นด้วยสังคมวัฒนธรรมย่อยหลาย ๆ ส่วน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ในจังหวัดศรีสะเกษก็เช่นเดียวกัน ย่อมมีลักษณะเฉพาะและความแตกต่างทางสังคมวัฒนธรรมไปจากภูมิภาคอื่น ๆ เนื่องจากจังหวัดศรีสะเกษมีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ดังเช่น กลุ่มลาว กลุ่มเขมร และกลุ่มส่วย เป็นต้น โดยสองกลุ่มหลังนี้อาศัยอยู่บริเวณที่เรียกว่า “เขมรป่าดง” คือ บริเวณที่เป็นจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษในปัจจุบัน ส่วนกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรมากที่สุดในอีสาน คือ กลุ่มชาติพันธุ์ลาว ลักษณะสังคมวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ มีการผสมผสานวิถีชีวิตร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ดังนี้

- 1) การดำเนินชีวิตของสังคมเกษตร ยึดถือปฏิบัติตามกรอบของ ฮีตสิบสอง หมุนเวียนเป็นวัฏจักรในรอบปี
- 2) สถาบันครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของสังคมที่สำคัญที่สุด การมีคู่ครองจึงต้องเห็นพ้องต้องกันทุกฝ่าย ลูกหลานเชื่อฟังผู้ใหญ่ในการแนะนำการเลือกคู่ครอง
- 3) สังคมชุมชนประกอบด้วยผู้คนจากหลายตระกูลรวมกัน ตระกูลหนึ่ง ๆ เรียกว่า “ซุ่ม” แปลว่า สายเลือด สายตระกูลเดียวกัน ชาวอีสานให้ความสำคัญต่อระบบเครือญาติ หรือ “ซุ่ม” อย่างยิ่ง เป็นการเห็นความสำคัญของพันธูกรรมมากกว่าสิ่งแวดล้อม
- 4) ไม่ละเลยอิทธิพลและความสำคัญของสิ่งแวดล้อม
- 5) ยกย่องนับถือคนที่จิตใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี
- 6) ให้เกียรติและยอมรับนับถือสิทธิส่วนบุคคล ไม่ล่วงละเมิดซึ่งกันและกัน
- 7) รู้จักการแบ่งปัน คือ รู้จักให้และรับ สนใจและยกย่องการทำบุญให้ทาน
- 8) สังคมสอนให้พึ่งพาตนเองให้มากที่สุด แสดงความยินดีเมื่อผู้อื่นมีสุข โดยแสดงความ “ออนซอน” (ชื่นชม) อย่างจริงใจ

9) สังคมที่ดีต้องประกอบด้วยบุคคล 5 จำพวก คือ ผู้นำหรือหัวหน้า พระสงฆ์ ข้าราชการ นักปราชญ์ และประชาชน

10) สังคมจะอยู่ถาวรยาวนาน นอกจากจะมีทรัพย์แล้วสังคมต้องประกอบไปด้วย ทรัพยากรมนุษย์ และทรัพยากรธรรมชาติที่เกื้อหนุน และต้องรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด เป็นต้น

ในส่วนของการบูรณาการในสิ่งนี้ต้องใช้ความร่วมมือสำคัญจากทุกส่วน ทั้งสถาบัน ครอบครัว การเมืองท้องถิ่น หน่วยงานที่ศึกษาเรื่องคติ ความเชื่อ และการผสมผสานภูมิปัญญาของ ชุมชนสถาบันการศึกษาที่อยู่ในพื้นที่ นโยบายของรัฐเรื่องวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชุมชน ทั้งหมดทุก ส่วนต้องร่วมกันคิดเชิงบูรณาการและต้องเชื่อมั่นว่า คติ ความเชื่อ คือ พลังความคิดของชุมชนที่เกิด จากจิตวิญญาณ เมื่อทำให้ชุมชนเข้าใจในจิตวิญญาณของตนเอง ย่อมสามารถสร้างวัฒนธรรมความ เชื่อใหม่ได้ โดยเฉพาะวัฒนธรรม ความเชื่อในคุณธรรมและจริยธรรม คุณความดีที่มีในวัฒนธรรมของ ชุมชนตนเองอย่างกลมกลืนทางด้านวัฒนธรรม เนื่องจากความเชื่อเป็นพื้นฐานของลัทธิศาสนา และ เป็นที่มาของประเพณีพิธีกรรม ดังนั้น หากจะศึกษาเกี่ยวกับศาสนาหรือประเพณีพิธีกรรมอย่างใด อย่างหนึ่ง ย่อมไม่อาจละเลยที่จะทำความเข้าใจเรื่องความเชื่อได้ เพราะหากรู้จักพื้นฐานความเชื่อของ ท้องถิ่นใด ๆ แล้ว การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมของท้องถิ่นนั้นย่อมทำได้มากขึ้น การยอมรับนับถือและปฏิบัติสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งสิ่งนั้นอาจมีตัวตนหรือไม่มีตัวตน ความเชื่อนั้นอาจมี เหตุผลหรือไม่มีเหตุผลรองรับก็ได้ แต่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลที่เชื่อถือในเหตุการณ์บางอย่าง หรือในสภาวะการณ์ที่บุคคลไม่สามารถตอบข้อสงสัยหรือแก้ปัญหาข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ ทั้งนี้เราสามารถสังเกตพฤติกรรมทางความเชื่อของแต่ละคนได้ด้วยการแสดงออกต่อความเชื่อนั้น ๆ อย่างจริงใจ กล่าวคือ

1) ความเชื่อเกิดจากความกลัวต่อธรรมชาติ มนุษย์บางกลุ่มคิดว่าธรรมชาติมีอารมณ์ที่ แปรปรวนเหมือนอารมณ์มนุษย์ที่บางครั้งดีบางครั้งร้าย บางกลุ่มคิดว่าธรรมชาติมีความรู้สึกนึกคิด หรือวิญญาณคล้ายมนุษย์ ทำให้มนุษย์คิดหาทางเอาอกเอาใจธรรมชาติ โดยหวังว่าหากธรรมชาติพอใจ จะไม่ทำร้ายพวกตน หรืออำนวยความสะดวกประโยชน์ต่อพวกตน เช่น ลัทธินับถือผีสงเทวดา

2) ความเชื่อเกิดจากความปรารถนาเข้าถึงสัจธรรมของธรรมชาติ เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ เกิดจากความไม่รู้ของมนุษย์ที่พยายามหาคำตอบให้กับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ ได้พบเห็น หรือความเชื่อนี้เป็นพื้นฐานความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา และเรื่องวิญญาณ

3) ความเชื่อที่เกิดจากลัทธิทางการเมือง เช่น ความเชื่อของลัทธิคอมมิวนิสต์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นความเชื่อที่เกิดจากสมมุติฐาน การพยายาม ค้นหาคำตอบจากสิ่งที่มีมนุษย์ไม่สามารถกำหนดขึ้นเองได้ ซึ่งเป็นพื้นฐานพัฒนาต่อมาจนกลายเป็น ศาสนาในที่สุด อย่างไรก็ตามสามารถจัดประเภทของความเชื่อได้ 4 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ (1) ความเชื่อ เรื่อง วิญญาณและสิ่งเหนือธรรมชาติ (2) ความเชื่อในตัวบุคคล (3) ความเชื่อตามหลักเหตุและผล

และ (4) ความเชื่อในหลักธรรมชาตีสากลหรือเชื่อว่าไม่มีอำนาจพิเศษใด ๆ ทุกสิ่งเกิดขึ้นและเป็นไป
โดยกฎเกณฑ์ธรรมชาติ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยสามารถสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
3. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

5.1 สรุปผลการวิจัย

การนำเสนอในบทนี้ ผู้ศึกษาได้นำเสนอความสำคัญของการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ตลอดจนเนื้อหา การวิเคราะห์เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ด้านวัฒนธรรม ด้ายภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ 4 ด้าน 4 กลุ่มชาติพันธุ์ คือ (1) พิธีกรรมแซนโฎนตา ของกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย บ้านเมืองจันทร์ อำเภอมือจันทน์ (2) พิธีกรรมรำมะมวด (แม่มด) ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร บ้านพราน อำเภอยะรัง (3) การเป่าสะไน ของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ บ้านใหญ่ บ้านโนน อำเภอรามัน และ (4) ฮีตสิบสอง ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว บ้านหนองแปน อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ ข้อมูลการวิเคราะห์ที่ได้จากเวทีการเสวนาแลกเปลี่ยนร่วมกับชุมชน การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ ซึ่งได้วิเคราะห์เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญานั้นๆ ว่า มีข้อห้าม คติธรรม ภูมิปัญญา และความเชื่ออย่างไร และผู้ศึกษาได้ทำการสรุปตามกรณีศึกษาที่กล่าวมา พบว่า ยังมีงานบุญงานประเพณีตามวัฒนธรรมประเพณีฮีต 12 ของทั้ง 4 กลุ่มชาติพันธุ์ มีการถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้ยังคงมีคติความเชื่อการดำรงอยู่กับการดำเนินชีวิตของชุมชนที่เป็นต้นแบบที่งดงาม และเป็นไปในทิศทางที่สังคมยอมรับ โดยมีรายละเอียดที่ผู้วิจัยนำมาสรุปได้ดังนี้

5.1.1 ภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

คนไทยส่วนใหญ่มีพื้นฐานความเชื่อมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นความเชื่อแบบจิตนิยม โดยมีใจเป็นหัวหน้า กล่าวคือ “มีใจเป็นนาย กายเป็นบ่าว” ให้คุณค่าทางจิตใจมากกว่าความสุขสบายที่ได้จากวัตถุ และเชื่อว่าคนจะดีหรือเลวขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจมากกว่าสิ่งแวดล้อม พระพุทธศาสนาสอนให้คนเชื่อหลักกรรมดี ชั่ว ผิด ถูก อยู่ที่ตัวเรา เราเป็นผู้กำหนดมันใจในศักยภาพแห่งตนมากกว่าเหตุปัจจัยภายนอก แต่เนื่องจากพระพุทธศาสนาถูกผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี สางเทวดา ส่งผลให้คนไทยส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีสิ่งอื่นที่สำคัญกว่าตน สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยให้คนไทยมีลักษณะอ่อนน้อมถ่อมตน เคารพยกย่องระบบอาวุโส มีค่านิยม 3 ประการที่ต่างจากค่านิยมในสังคมตะวันตก เช่น

- (1) เกรงใจผู้อื่น
- (2) ชอบพึ่งพาผู้อื่น และ
- (3) กตัญญูต่อผู้มีคุณ

คนไทยถือว่า ความมีน้ำใจมีค่ามากกว่าความมั่งคั่งร่ำรวยในทรัพย์สินเงินทอง สังคมไทยจึงมีค่านิยมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันกันกิน กันใช้ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับหลักคำสอนที่เน้นคุณค่าทางจิตใจมากกว่าทางวัตถุ คำนึงถึงคุณธรรมและจิตใจของผู้กระทำมากกว่าการคำนึงถึงสิทธิของผู้ถูกระทำ คำนึงถึงอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของคน มากกว่าความถูกต้องชอบธรรมของระบบ เช่น แม่ขโมยนมให้ลูกกินเพราะความจนถูกจับติดตาราง คนไทยส่วนใหญ่มองด้วยความเห็นใจและเข้าใจในความรู้สึกของผู้เป็นแม่ที่ทำเช่นนั้น และพร้อมที่จะให้อภัย คนไทยตัดสินความดีความชั่วของการกระทำโดยดูผลของการปฏิบัติ จึงยืดหยุ่นไปตามสถานการณ์ มากกว่าเคร่งครัดในหลักการและกฎศีลธรรมที่แน่นอนตายตัว ลักษณะดังกล่าวเป็นจริงในสังคมสมัยก่อน และในสังคมชนบทมากกว่าในสังคมปัจจุบันและสังคมเมือง

คุณค่าและอิทธิพลของพิธีกรรม ที่มีผลทางด้านความเชื่อและจิตใจ คือ

- (1) ทำให้เป็นคนมีสติไม่เลินเล่อ มีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้ายจิตใจ
- (2) ทำให้สังคมเกิดความสามัคคี จากการเข้าร่วมเทศกาลและพิธีกรรม จะเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความรักใคร่สามัคคี และเป็นมิตรที่ดีต่อกัน
- (3) ทำให้คนในสังคมมีระเบียบ ประณีตสวยงาม ทั้งกิริยา มารยาท ท่าทาง อันก่อให้เกิดความซาบซึ้งตรึงใจ
- (4) ทำให้เกิดความชุ่มชื่นเบิกบานใจ มีสภาพทางด้านจิตใจอ่อนโยน มีจิตเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์

(5) คุณค่าและอิทธิพลของพิธีกรรมพระพุทธศาสนามีผลต่อสังคมไทย ด้านภูมิปัญญา การผสมผสานทางวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี จึงกลายเป็นจารีตที่ต้องปฏิบัติต่อกันสืบมา

ประเพณีทางพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรมไทย เพราะคนไทยนับถือพระพุทธศาสนามาช้านาน พระพุทธศาสนา จึงมีอิทธิพลต่อคนไทยรอบด้าน ทั้งในด้านคติธรรม เนติธรรม สหธรรม และวัตรธรรม ที่ถ่ายทอดออกมาในรูปเทศกาลและพิธีกรรมต่างๆ ได้แก่

(1) ทำให้มีชีวิตอยู่ในกรอบของขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม เช่น ประเพณีตรุษสงกรานต์ มีการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ อันแสดงถึงความนอบน้อมถ่อมตน กตัญญูต่อผู้มีอุปการคุณ ประเพณีชนทรายเข้าวัด อันแสดงถึงความรักความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เป็นต้น

(2) ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เป็นเครื่องชี้ให้เห็นสภาพชุมชนของตนที่มีส่วนคล้ายคลึงกับที่อื่นๆ ไม่ทำให้เกิดการแบ่งแยกวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น งานทำบุญสลากภัต เป็นงานบุญถวายทานแด่พระสงฆ์ ถือเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ของชุมชน ประเพณีนี้ก่อให้เกิดความรัก ความหวงแหนในชาติพันธุ์ท้องถิ่นของตนอย่างเหนียวแน่นจนถึงปัจจุบัน

(3) เป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้าภูมิปัญญาไทย เพราะงานพิธีกรรมย่อมมีอุปกรณ์องค์ประกอบมากมาย คติแฝงอยู่ในพิธีกรรมเหล่านั้น เกิดองค์ความรู้ ให้ความรู้ด้านภาษา เกิดปัญญา ปฏิภาณไหวพริบ มีความซาบซึ้งสุนทรีย์ทางจิตใจ เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญต้อนรับแขกเมือง บุคคลสำคัญ การเรียกขวัญลูกแก้ว ในภาคเหนือ เป็นต้น

(4) สร้างความรักความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะพิธีกรรมเป็นแหล่งรวมตัวของชุมชน ทำกิจกรรมร่วมกัน เกิดความรักความหวงแหนประเพณีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน เช่น งานสรงน้ำพระธาตุเจดีย์ ประเพณีฟังเทศมหาชาติพระเวสสันดรชาดก

(5) เกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้เกิดผลผลิตที่เพิ่มพูนรายได้และมีงานทำ เกิดอาชีพที่สามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัว เช่น งานทำบุญฉลองสมณศักดิ์ พัตยศของพระสงฆ์ งานทำบุญฉลองถาวรวัตถุของวัดต่างๆ

(6) มีส่วนในการสนับสนุนให้ชาติด้านเมืองเจริญ อันเป็นผลมาจากการจัดงานพิธีกรรม ประเพณีต่างๆ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวชมงานในท้องถิ่น เช่น ไปดูงานบั้งไฟพญานาค จังหวัดหนองคาย เป็นต้น

พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา พราหมณ์ และผี ซึ่งแสดงออกในการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ความเชื่อทางพุทธศาสนา ปัจจุบันประเพณีในฮีตสิบสองที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ยังได้รับการปฏิบัติอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ มีทั้งหมด 7 ประเพณี คือ

(1) บุญเข้ากรรม ความเชื่อหลักของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อพุทธ ไม่ปรากฏมีความเชื่ออื่น

(2) บุญกุ่มข้าวใหญ่ หรือชื่อเรียกดั้งเดิม คือ บุญคุณลาน ความเชื่อหลักของประเพณีดั้งเดิมเกี่ยวกับความเชื่อผี แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเป็นประเพณีที่เกี่ยวกับการทำบุญกุศลตามหลักความเชื่อของศาสนาพุทธ ความเชื่อร่องของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อผี

(3) บุญข้าวจี ความเชื่อหลักของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อพุทธ ความเชื่อร่องของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อผี

(4) บุญผะเหวด ความเชื่อหลักของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อพุทธ ความเชื่อร่องของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อผี

(5) บุญเข้าพรรษา ความเชื่อหลักของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อพุทธ ไม่ปรากฏว่ามีการผสมผสานความเชื่ออื่น

(6) บุญออกพรรษา ความเชื่อหลักของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อพุทธ ไม่ปรากฏว่ามีการผสมผสานของความเชื่ออื่น และ

(7) บุญกฐิน ความเชื่อหลักของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อพุทธ ความเชื่อร่องของประเพณี ได้แก่ ความเชื่อผี เป็นต้น

5.1.2 การผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ความเป็นมาด้านความเชื่อของจังหวัดศรีสะเกษ เกิดจากการสืบทอดรูปแบบทางความเชื่อมาจากบรรพบุรุษในถิ่นฐานเดิมก่อนที่จะอพยพมา เป็นความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างความเชื่อผี ความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อพุทธ เช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ ในภูมิภาคนี้ ส่วนผู้นำในการปฏิบัติทางความเชื่อ ความเชื่อผีเกิดจากการส่งต่ออำนาจจากผู้ที่ทำหน้าที่รุ่นก่อนให้กับบุคคลที่เห็นสมควร เกิดจากการคัดเลือกของผีโดยการเสี่ยงทาย และการคัดเลือกของชาวบ้านด้วยประชาติ ความเชื่อพราหมณ์เกิดจากการศึกษาหาความรู้ในวิถีพราหมณ์ด้วยความสนใจเฉพาะบุคคล ความเชื่อพุทธเกิดจากวิถีค่านิยมในการบวชของชาวบ้าน เกิดจากการศึกษาเรียนรู้จากตำรา และจากการสั่งสอนของครูอาจารย์ ในส่วนของประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อและประเพณีฮีตสิบสองของจังหวัดศรีสะเกษ เกิดจากการยึดถือปฏิบัติตามแบบอย่างของคนรุ่นเก่าที่ส่งต่อประสบการณ์กันมาจากรุ่นสู่รุ่น

ความเชื่อของการประกอบพิธีกรรมจึงมีอิทธิพลในพระพุทธศาสนา มีองค์ประกอบหลายๆ อย่างที่นำไปสู่ความเชื่อที่ดำรงมั่น และมั่นคงต่อวิถีชีวิตการเป็นอยู่ของชุมชน กล่าวคือ

(1) **พิธีกรรมด้านการสวดมนต์** พิธีกรรมด้านการสวดมนต์ การกล่าวคำศักดิ์สิทธิ์อันมีฤทธิ์เหนืออำนาจเหนือชีวิตจิตใจของชุมชนนั้น ได้แก่ การสรรเสริญพระรัตนตรัย และมนต์ของ

พระพุทธเจ้า (พุทธมณฑต์) อันเป็นเครื่องป้องกันภัยอันตราย และเกิดความเจริญ โดยสวดเป็นภาษามคธ อาจสวดเป็นกัจจัตรา เข้า – เย็น เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้สวด หรือสวดในโอกาสพิเศษอื่นๆ ซึ่งถือเป็นการประกอบพิธีกรรมกุศลพิธี ในบริบทของผู้กล่าว ซึ่งได้เลือกมาเป็นบางบทใช้ในการสวดสาธยาย นอกจากบทสรรเสริญพระรัตนตรัย เช่น พระคาถาชินบัญชร คาถาबारมี 30 ทศ คาถาบูชาเทพต่างๆ คาถาป้องกันภัย 10 ทศ คาถาขอพรต่างๆ คาถากำจัดสิ่งไม่ดีออกจากกาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันตัวจากภัยต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นกับตัวเองและครอบครัว

(2) **พิธีชุมนุมเทพเทวดา** พิธีชุมนุมเทพเทวดา หมายถึง การอัญเชิญเทพเทวดาทุกชั้นฟ้า และเทพเทวดาทุกชั้นดิน โดยการอ่านโองการและบทเจริญคุณ เพื่อมารับเครื่องบวงสรวง และอำนวยอวยพรให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ในพิธีไหว้ครูก่อนทำพิธีรำเบิกบายศรี

(3) **พิธีเบิกบายศรี** พิธีเบิกบายศรี คือ พิธีเจิมและห่มบายศรีด้วยผ้าสีต่างๆ ที่สวยงาม ก่อนการเวียนเทียน มีแว่นเวียนเทียน เป็นเครื่องประกอบบายศรี “บายศรี” เป็นคำเขมรปนสันสกฤต หมายถึง ข้าวขวัญ จัดไว้ในกระถางใบตอง ภายหลัง หมายถึง กระถางใส่เครื่องสังเวย การจัดบายศรีเป็นอย่างพราหมณ์ที่รับเข้ามาในพิธีพุทธแล้วรวมเข้ากับพิธีผี ที่เป็นระบบความเชื่อท้องถิ่น เริ่มพิธีที่จุดเทียนที่แว่น แล้วส่งให้ผู้เข้าร่วมพิธีที่นั่งล้อมวงอยู่และส่งต่อๆ กันไป ให้แว่นเทียนรอบเป็นทักษิณาวรรตจนครบ 3-5-7-9 รอบ ไห่ร้องบายศรี เป็นการนำบายศรีชนิดต่างๆ ขึ้นสู่ศาลเพียงตา ก่อนการทำพิธีบวงสรวง

(4) **พิธีทำบุญเลี้ยงพระ** พิธีทำบุญเลี้ยงพระ เป็นการทำบุญเลี้ยงพระตามปกติที่ทำกัน มักนิมนต์พระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในสถานที่ที่ประกอบพิธีในตอนเย็น เรียกกันสามัญว่า “สวดมนต์” เย็น รุ่งขึ้นเวลาเช้าจะมีการถวายภัตตาหารเช้า (ฉันเช้า) ในคราวเดียวกันมีการตักบาตรด้วย อย่างนี้เรียกว่า พิธีทำบุญเลี้ยงพระ

หากจะกล่าวตามนัยพระพุทธศาสนาแล้ว พุทธศาสนาเป็นแนวทางหลักในการประกอบพิธีกรรมที่ปฏิบัติแล้วเห็นผล กล่าวคือ

1) **หลักความเชื่อความศรัทธา** การประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนานั้น เป็นสิ่งที่ชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษได้ประกอบควบคู่ไปกับพิธีกรรมอื่นๆ คือ ความเชื่อ ความมั่นใจ ความจริงใจ ที่ประกอบด้วยปัญญา และไม่ประกอบด้วยปัญญา ซึ่งเป็นความเชื่อที่ได้รับจากประสบการณ์ หรืออาจเป็นความเชื่อที่ไม่ต้องการบทพิสูจน์แต่อย่างใด เช่น ศรัทธาในพระรัตนตรัย จึงเป็นความมั่นใจในความศักดิ์สิทธิ์ ความบริสุทธิ์ ความสูงส่งควรเชิดชู ทำให้เกิดการเคารพบูชาไว้ในจุดที่สูงที่สุด จึงเป็นที่มาของการบวงสรวง กราบไหว้ เคารพบูชา ขอพร เพื่อให้พระรัตนตรัยบันดาล แผลบารมี (พุทธคุณ) ให้ร่างทรงและคณะสานุศิษย์ได้รับความสุขความเจริญ มีโชค ไรศภัยไข้เจ็บไม่เบียดเบียน และช่วยขจัดอุปสรรคทั้งมวลให้สิ้นไป

2) ความเชื่อในหลักกรรม การประกอบพิธีกรรม ผู้ประกอบพิธีกรรมจะเป็นตัวเชื่อมกลางระหว่างพิธีกรรมกับพุทธศาสนา และเป็นสื่อกลางในการเผยแผ่ให้คำแนะนำ แก่ผู้มาเข้าร่วมพิธีกรรม และผู้มาขอรับบริการ ในบริบทกรรมตามนัยทางพระพุทธศาสนา โดยผู้ประกอบพิธีกรรมจะอธิบายตามหลักทฤษฎีกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาว่า ทำบุญ ย่อมได้บุญ ได้ความสุข, ถ้าทำไม่ดี พูด คิดไม่ดี จะเพิ่มความทุกข์เป็นบาปแก่ตัวเอง, การทำสิ่งดี เพื่อจะได้สิ่งตอบแทนที่เป็นความดีงาม ทั้งในส่วนของขวัญสิ่งของ และความพอใจที่เป็นนามธรรม เช่น การทำพิธีบวงสรวงสังเวย ไหว้ครูบาอาจารย์ ก็เพื่อแสดงความกตัญญูต่อท่าน เพื่อขอขมาลาโทษ และเพื่อการประสิทธิ์ประสาทพรต่อสิ่งที่ตนให้ความเคารพบูชา

3) ความเชื่อของการบำเพ็ญบารมี ในบรรดาผู้ประกอบพิธีกรรมนั้น มีความเข้าใจและมีความเชื่อมั่นว่า การที่ได้ทำพิธีกรรมต่างๆ เช่น ไหว้ครู บวงสรวง การได้สวดมนต์ไหว้พระ และปฏิบัติธรรมต่างๆ เป็นการสร้างสมคุณงามความดี เป็นการสร้างบารมีให้กับตนเอง การสร้างบารมี หมายถึง การรอเวลา เพื่อรับสิ่งตอบแทนอย่างใดอย่างหนึ่งในสิ่งที่ตัวเองได้ตั้งใจเอาไว้ ทำให้เกิดระบบของการเสียสละ ในรูปแบบต่างๆ ของผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำ เช่น การเสียสละสิ่งของเพื่อคนอื่น ทำบุญบริจาคทานแก่วัด คนยากจน องค์กรการกุศล การสมათานรับประทานอาหารที่เป็นมังสวิรัต หรือ เจไม่กล่าวคำหยาบ ไม่คิดสิ่งที่เป็นความเศร้าหมองหรือประทุษร้ายผู้อื่น การถือบวช โดยสมათานศีล 8 การปฏิบัติกรรมฐาน โดยเก็บตัวในวัด หรือสถานปฏิบัติธรรมตามวาระต่างๆ เป็นต้น

พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คอยยึดเหนี่ยวจิตใจและยึดถือในการประพฤติปฏิบัติ อีกทั้งยังมีส่วนช่วยจรรโลงให้สังคมไทยสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยความสะดวกตลอดมา และในอดีตมนุษยมีความเชื่อในธรรมชาติ คือ มีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้น เมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุร้าย พายุผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาทภัยต่างๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มีความอิทธิพลต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น และสำหรับบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อให้เข้าถึงปรมัตถ์ ก็จะมีเจริญสมาธิภาวนาซึ่งมีผลต่อการพัฒนาจิตวิญญาณของตนให้เป็นอิสระจากความทุกข์ยากทั้งปวง พุทธศาสนาจึงเป็นหลักในการหล่อหลอมบ่มเพาะทั้งความประพฤติ สติปัญญา และอุดมการณ์แห่งชีวิตของคนไทยไปพร้อมๆ กัน นอกจากนี้ วัดยังเป็นศูนย์รวมของการทำบุญตามกาลสำคัญต่างๆ

เช่น วันมาฆบูชา วิสาขบูชา เข้าพรรษา ออกพรรษา การร่วมกิจกรรมต่างๆ ถือเป็นการเอื้ออาทรและแสดงไมตรีจิตต่อกัน ทำให้วัดและชุมชนจึงใกล้ชิดกันตลอดมา ไม่เพียงแต่เท่านั้น พระมหากษัตริย์แห่งประเทศไทยทุกพระองค์นับตั้งแต่อดีตกาลจนกระทั่งปัจจุบันล้วนเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนเกิดกระแสนิยมเรียกประมุขนั้นว่า “พระธรรมราชา” และได้มีการบัญญัติ “ทศพิธราชธรรม” และ “จักรวรรดิวัตร” ขึ้นไว้เป็นจรรยาบรรณแห่งการปกครองสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้คนไทยทุกคนได้อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภารของพระมหากษัตริย์ทุกยุคทุกสมัย มีความร่มเย็นเป็นสุขเสมอมา

5.1.3 วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพราะมีระบบนิเวศ ความเชื่อที่แตกต่างกัน เกิดขึ้นจากการสั่งสม เรียนรู้โดยการปฏิบัติ การศึกษาทดลองโดยชุมชน ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งแบบตัวต่อตัว คือ ภายในครอบครัว พี่น้อง เครือญาติ หรือ แบบวัดแบบสำนัก แบบกระบวนการชุมชน ชุมชนผ่านกิจกรรมของชุมชน การสั่งสมที่ยาวนานกลายเป็นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีกฎ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นที่แฝงอยู่เพื่อควบคุมพฤติกรรมของคน ซึ่งถือปฏิบัติสืบต่อกันมา มีการถ่ายทอดผ่านการซึมซับในแบบบูรณาการรอบด้าน คือ ทั้งแบบการเล่าสืบทอด การเรียนรู้ด้วยตนเอง การสืบทอดทางสายสกุล การดำเนินไปของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเหล่านี้ ชุมชนได้ วิเคราะห์ สังเคราะห์โดยชุมชนเอง จนกลายเป็นวัฒนธรรมที่ต้องถือปฏิบัติ และเป็นกฎระเบียบทางสังคม เพื่อจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับชุมชน ผ่านคติธรรม ความเชื่อดังกล่าว ดังนั้น คติ คำสอน ที่มีในพิธีกรรม งานบุญ การละเล่น นิทาน ตำนาน เรื่องบอกเล่า จารึกโบราณ งานศิลปะบันเทิง ตลอดจนงานแกะสลักหรือจิตรกรรม ทั้งหมดนี้คือ วัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาของคนในอดีตกับการดูแลสังคม โดยเฉพาะการดูแลคนภายในชุมชน ซึ่งวัฒนธรรม และภูมิปัญญาเหล่านี้อยู่กับชีวิตประจำวันของชุมชนจนกลายเป็นวิถีชีวิตโดยไม่รู้ตัว

จากการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ พบว่า ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ “ภูมิปัญญาชุมชน” คือ เครื่องมือในการแก้ไขปัญหาครอบครัว ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาวัฒนธรรม สังคมประเพณี ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิเคราะห์หัวใจหลักของวัฒนธรรม ภูมิปัญญาจากบริบทพื้นที่ที่ได้ศึกษามา 4 พื้นที่ พบว่า ทั้ง 4 พื้นที่ สามารถเชื่อมโยงวัฒนธรรม ภูมิปัญญาดังเดิมกับงานพัฒนาเพื่อดูแลคนในชุมชนได้ โดยใช้หลักการบูรณาการคือ

1. ค้นหาความสำคัญของวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ผ่าน ความเชื่อ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ
2. เปรียบเทียบปรากฏการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน ตั้งโจทย์หลักการเพื่อการพัฒนา
3. วิเคราะห์ เชื่อมโยง ระดมความคิดกิจกรรม เพื่อสร้างแผนกิจกรรมโดยการนำเอา คติ ความเชื่อ ข้อห้ามมาประยุกต์เป็นกิจกรรมในการพัฒนา

ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ มีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของคนในอดีตจึงเป็นศาสตร์และศิลป์ของการจัดระเบียบชุมชนได้เป็นอย่างดี การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมส่งผลโดยตรงกับการดำรงอยู่ของ คติ ความเชื่อ คำสั่งสอน ของชุมชน กล่าวคือ คนในชุมชนเริ่มลืมเลือนคำสอนของ ปู่ ย่า ตา ยาย ในอดีต สิ่งที่ตามมาอย่างเห็นได้ชัด คือ การแยกส่วนความสัมพันธ์ในชุมชน การพึ่งพากันและกันลดลง ความเชื่อด้านดีลดลง การแข่งขัน เกิดขึ้นในหมู่ญาติมิตรตนเอง พ่อ-แม่ ผู้ปกครอง เกิดภาวะเครียดกับหนี้สินที่เกิดขึ้นจากระบบทุนนิยม ลูกหลานไม่อยากอยู่บ้าน คบเพื่อน ตีมสุรา ทะเลาะวิวาท เกิดปัญหาชุมชนตามมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งยากต่อการแก้ไข เพราะเบี่ยงลัดของการเกิดปัญหา คือ คติ ความเชื่อ ด้านดีที่มีในวัฒนธรรม ภูมิปัญญาของชุมชนลดลง

ในชุมชนท้องถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษ มีกลุ่มชาติพันธุ์ รวมกันอยู่ 4 ชาติพันธุ์ คือ ส่วย เขมร ลาว เยอ ในแต่ละชาติพันธุ์มีความหลากหลายทั้งด้านประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และ ภูมิปัญญา รวมทั้งระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิตของคนในจังหวัดศรีสะเกษทุกด้าน โดยเฉพาะภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ คือ มีความสำคัญของ คติ ความเชื่อที่มีในวัฒนธรรมประเพณี

ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ คติ ความเชื่อ มีความสำคัญต่อบริบทต่างๆ เพื่อเชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน ให้มีความสำคัญ เห็นแนวทางในการ แก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดแนวทางในการดูแล ห่วงเห่น รวมกัน จากการศึกษาผู้วิจัยพบความสำคัญของ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาจากกรณีศึกษาพิธีกรรมและภูมิปัญญาดังนี้

(1) เป่าสะโน คือ การดูแลชุมชน ในส่วนของพลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะดูแลตนเอง ครอบครัว และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ลูกหลานให้เป็นคนดี

(2) รำแม่เมด คือ การดูแลชุมชน เพื่อเสริมสร้างเรื่องพลังใจ กำลังใจ ที่ต้องให้แก่กัน และกัน การสร้างแรงจูงใจให้ผู้ปกครองได้ใกล้ชิดลูกหลาน

(3) พิธีกรรมแซนโฆนตา คือ การดูแลชุมชนในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติ ครอบครัว ตลอดทั้งลูกหลานได้รู้จักเครือญาติทุกคน

(4) ฮีตสิบสอง คือ การดูแลชุมชนในเรื่องการพึ่งพาอาศัยกัน รู้จักกัน มีน้ำใจต่อกัน สร้างความรักสามัคคีต่อชุมชน เนื่องจากมีการสืบทอดประเพณีพิธีกรรมตามความเชื่อในฮีตสิบสองที่ เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย

การผสมผสานความเชื่อกับการประกอบพิธีกรรมเกือบทุกอย่างของชาวบ้านมักมีลักษณะ ผสมผสานทางความเชื่อทั้งสามรูปแบบปรากฏอยู่ โดยพบว่า ศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อหลักที่มีการ อ้างถึงในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ความเชื่อพราหมณ์มักปรากฏอยู่ในรูปแบบของพิธีกรรมที่แทรก

เสริมเข้ามาในพิธีกรรมที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคล ความเชื่อผีเป็นความเชื่อพื้นฐานที่แฝงเร้นอยู่ภายในทุกประเพณีพิธีกรรมไปจนถึงเป็นความเชื่อหลักในบางประเพณี

ความเชื่อผียังคงฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างลึกซึ้ง และมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมทุกระบบ ทั้งระบบครอบครัวและเครือญาติ ระบบการเมืองการปกครอง ระบบการศึกษา ระบบศาสนาและความเชื่อ ระบบการแพทย์และสาธารณสุข และระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ด้วยสาเหตุหลักมาจากความเคารพยำเกรง และความเชื่อถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ในปีที่ชุมชนให้ความเชื่อถือนั้น ที่สำคัญที่สุด คือ ผีปู่ตาประจำหมู่บ้าน โดยอิงอาศัยอำนาจของผีปู่ตาเป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของผู้คนในสังคม ทำให้ชาวบ้านที่มีความเชื่อถือศรัทธาว่าผีมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษได้จริง นอกจากนี้อำนาจของผีเชื่อหรือผีประจำตระกูลก็มีบทบาทสำคัญต่อการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มเครือญาติในระดับเล็กลงมา ให้อยู่ในระเบียบกฎเกณฑ์ที่สืบมาจากบรรพบุรุษของสายตระกูลอีกชั้นหนึ่งเช่นเดียวกัน ถ้าชุมชนใดที่พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อผิ้อ่อนแอลง ก็จะเป็นผลให้ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมภายในชุมชนนั้นประสบปัญหาได้เช่นกัน

ความเชื่อพราหมณ์ก็มีอิทธิพลต่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการกระทำพิธีกรรมในช่วงวาระสำคัญของชีวิต ทำให้ชาวบ้านผู้ผ่านการกระทำพิธีกรรมเกิดกำลังใจ และมีความมั่นใจว่าชีวิตต่อไปในภายภาคหน้าจะเป็นปกติสุขดุจดังชาวบ้านที่ผ่านพิธีกรรมนี้มาแล้ว โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อได้กระทำพิธีกรรมทางความเชื่อพราหมณ์นั้นแล้วจะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การดำเนินชีวิตต่อไปในภายหน้าจะเกิดความร่มเย็นเป็นสุขสวัสดิ์แก่เจ้าของพิธีและครอบครัว

ความเชื่อพุทธศาสนา ก็มีบทบาทต่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมของชาวบ้านในทุกด้านของโครงสร้างทางสังคม ทั้งด้านครอบครัวและเครือญาติ ด้านการเมืองการปกครอง ด้านการศึกษา ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านการแพทย์และสาธารณสุข และด้านเศรษฐกิจ ผ่านวิถีแห่งศรัทธาในศาสนธรรม คำสอน และความเคารพยำเกรงในผลของบุญและบาป โดยผ่านทางพระสงฆ์ ซึ่งถือเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพเชื่อถืออยู่แล้วในหมู่บ้าน ด้วยวิธีการปลูกฝังสั่งสอนจิตใจของชาวบ้านด้วยการสั่งสอนธรรมะตามหลักพระพุทธศาสนา

หลักพระพุทธศาสนา นอกจากจะมีบทบาทผ่านคำสอนที่เป็นธรรมะตามหลักศาสนาโดยตรงแล้ว ความเชื่อพุทธยังแสดงบทบาทผ่านอุปมาวิธีตามความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้านที่เชื่อว่าพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ มีอำนาจพิเศษที่จะช่วยดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามที่อธิษฐาน แต่ต้องแลกมาด้วยการทำความดีตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเป็นการตอบแทน นอกจากนี้ยังพบว่าในด้านประเพณีพิธีกรรมทางความเชื่อพุทธศาสนายังมีบทบาทในการเป็นตัวกลางประนีประนอมระหว่างความเชื่อแบบต่างๆ ภายในหมู่บ้านให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างประสานสอดคล้อง และเกื้อกูลประโยชน์ซึ่งกันและกันอีกด้วย ถ้าความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา

อ่อนแอลงในพื้นที่ใด ก็จะมีส่งผลกระทบต่อระบบศีลธรรมจรรยาของประชาชนในท้องถิ่นนั้น และนำมาสู่ความอ่อนแอของระบบต่างๆ ทางสังคมตามมาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

5.2 อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย 3 ข้อ จากข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสำรวจ การสัมภาษณ์ และการอภิปรายกลุ่ม ดังนี้

(1) ภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นการบูรณาการภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อทางวัฒนธรรมกับบริบทชุมชนที่ได้ศึกษามา เพื่อให้เกิดแนวทางการนำวัฒนธรรมและภูมิปัญญามาสผสมผสานกันโดยมีความสอดคล้องกับ อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ลวดลายและการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาต่อการจัดการผ้าทอพื้นเมืองที่ส่งผลเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองแก่ชุมชนท้องถิ่น : ศึกษากรณีผ้าลายสร้อยดอกหมากในจังหวัดมหาสารคาม” ได้ให้ความหมายของ “ภูมิปัญญา” ว่า ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Wisdom” ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม และความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ และภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ ความคิด ความเชื่อ และการกระทำของบุคคลในท้องถิ่นที่นำมาใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหา หรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต โดยมีการสืบสานและถ่ายทอดต่อกันมา¹ ดังนั้น ภูมิปัญญาจึงเป็นบาทฐานทางคติ ความเชื่อของชุมชนสืบมา โดยคำกล่าวที่ว่านี้ มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ อมรา พงศาพิชญ์ ได้ศึกษาการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนางาน พบว่า รูปแบบความเชื่อทางศาสนานั้นมีอยู่สองแบบ คือ ศาสนาตามหลักพระคัมภีร์ ตามคำสั่งสอนของศาสดา (Doctrinal Religion) และศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular Religion) ศาสนาชาวบ้านนั้น เป็นการผสมผสานของ คตินิยมท้องถิ่น คือ พุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้านปฏิบัติในชีวิตประจำวัน กับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผี² คติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพ การกระทำของบุคคลและ

¹อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา, ลวดลายและการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาต่อการจัดการผ้าทอพื้นเมืองที่ส่งผลเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองแก่ชุมชนท้องถิ่น : ศึกษากรณีผ้าลายสร้อยดอกหมากในจังหวัดมหาสารคาม, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549, หน้า 39-43.

²จารุวรรณ ธรรมวัตร, ภูมิปัญญาอีสาน, (มหาสารคาม: นางนวลออฟเซ็ท, 2538ก), หน้า 2.

สังคม มนุษย์ผู้ฉลาดนำคติความเชื่อเหล่านี้ไปประกอบพิธีกรรม เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งระหว่างคนกับธรรมชาติ คนกับคน และคนกับกฎเกณฑ์ทางสังคม³

(2) การผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

การผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมเกือบทุกอย่างของชาวบ้านมักมีลักษณะผสมผสานทางความเชื่อทั้งสามรูปแบบปรากฏอยู่ โดยพบว่า ศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อหลักที่มีการอ้างอิงในการจัดงานประเพณีต่างๆ โดยผ่านวิถีแห่งศรัทธาในศาสนธรรม คำสอน และความเคารพยำเกรงในผลของบุญและบาป ความเชื่อพุทธยังแสดงบทบาทผ่านอุบายวิธีตามความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้านที่เชื่อว่า พระพุทธคุณ มีอำนาจพิเศษที่จะช่วยดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามที่อธิษฐาน จากหลักการที่กล่าวมานี้มีความสอดคล้องกับ สุชีพ ปุญญานุภาพ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมวิทยา พบว่า พระพุทธศาสนาเป็นแม่แบบของวัฒนธรรมอันดีงามของไทยมาแต่โบราณและเมื่อวัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต (the way of life) ที่มีความหมายคลุมถึงทุกสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ตลอดถึงความเชื่อ และการปฏิบัติตามความเชื่อ คำกล่าวที่ว่านี้มีความสอดคล้องกับ จิราภรณ์ ภัทรานุภัทร ที่ได้กล่าวว่า สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของคนไทย ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูลความเชื่อในเรื่องต่างๆ ตลอดจนการเก็บข้อมูลคติชนอื่นๆ ที่แสดงออกถึงความเชื่อในสังคม ความเชื่อของคนในสังคมมีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมของคนในสังคมนั้นอยู่มากจนกล่าวได้ว่า ความเชื่อของคนในสังคมเป็นตัวกำหนดสังคมซึ่งมีอยู่มากมาย และถ้าศึกษาเรื่องคติความเชื่อให้ละเอียดลึกซึ้งต้องจำกัดขอบเขตให้แน่นอน⁴

นอกจากนี้ยังมีการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาที่มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญยืน งามเปี่ยม และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ได้ยึดเป็นแนวปฏิบัติที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิม เช่น จารีตประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม เป็นต้น กลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่า จะมีสิ่งเหล่านี้สำหรับให้คนของเผ่าถือเป็นแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิต จะเห็นว่า เผ่าเขมร เผ่าส่วย เผ่าลาว และเผ่าเยอ เผ่าต่างๆ เหล่านี้ คือ ชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ที่แตกต่างกันออกไป จะนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ส่วนมากอาศัยอยู่ใน

³อมรา พงศาพิชญ์, การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนางาน, (ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537), หน้า 34-35.

⁴จิราภรณ์ ภัทรานุภัทร, สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : โครงการไทยคดีศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528).

จังหวัดเดียวกัน⁵ จากแนวคิดนี้ยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูสารกิจโกศล, ดร. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม” พบว่า การศึกษาและการทำความเข้าใจในพิธีกรรมตามมิติทางมานุษยวิทยา จะทำให้เข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนเจ้าของพิธีกรรม ตลอดจนเห็นถึงวิถีคิดในการปฏิบัติการทางพิธีกรรม ซึ่งเป็นเทคโนโลยีของวิถีคิดที่แสดงออกถึงการสื่อสารทางความคิดเกี่ยวกับสำนึกแห่งความเป็นประวัติศาสตร์และอัตลักษณ์ของกลุ่มชนนั้นๆ ด้วย อันเป็นมิติที่แตกต่างไปจากการศึกษาทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทั่วไป⁶

การผสมผสานความเชื่อของชาวอีสาน จึงมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ขึ้นอยู่กับว่าท้องถิ่นนั้น จะยอมรับนับถือเอาความเชื่อชนิดใดเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันบ้าง เนื่องจากความเชื่อเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีปกติสุข คำกล่าวที่ว่านี้ ยังมีความสอดคล้องกับ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมหมู่บ้านไทย พบว่า ลักษณะความเชื่อทางศาสนาที่ปรากฏในประเพณีของชาวอีสาน บางหมู่บ้านก่อนจุดบั้งไฟชาวบ้านจะนำบั้งไฟแห่รอบวัด ให้เจ้าอาวาสสวดก่อน เป็นการนำเอาพุทธศาสนามาสัมพันธ์กับการนับถือผี ประเพณีบุญ 12 เดือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นประเพณีของศาสนาพุทธที่มีการปฏิบัติมาจากการเชื่อผีผสมผสานอยู่ งานบุญที่มีความเชื่อผีผสมผสานอยู่ชัดเจนที่สุด คือ บุญสู่ขวัญข้าวในเดือนยี่ บุญบั้งไฟในเดือนหก และบุญข้าสະในเดือนเจ็ด บุญแจกข้าวระหว่างเดือนสาม ถึงเดือนห้า ชาวบ้านจะทำบุญให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการนิมนต์พระมาเทศน์ พร้อมทั้งตั้งสำรับไว้แล้วจุดธูปเทียนเชิญให้ผีมากิน⁷ การประกอบพิธีกรรมที่กล่าวมานี้มีความสอดคล้องกับ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ จากการศึกษพบว่า พิธีกรรม เป็นสิ่งน้อมนำจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสและเพิ่มพูนศรัทธา เพราะพิธีกรรมที่ทำถูกต้องจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความพร้อมเพรียง ความประสานกลมกลืน ลักษณะเช่นนี้ก่อให้เกิดศรัทธาโนมนำจิตใจให้สงบและเจริญในกุศลธรรมขึ้นไป⁸

⁵บุญยืน งามเปี่ยม และคณะ, **พุทธจริยศาสตร์การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ**, รายงานวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559, หน้า 47.

⁶พระครูสารกิจโกศล, ดร. และคณะ, **พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม**, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556, หน้า 53.

⁷ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, **วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์, 2541), หน้า 66-70.

⁸พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**, (กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2537), หน้า 5-10.

(3) วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

จากการศึกษาวิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชน เป็นการบูรณาการโดยการวิเคราะห์บริบทชุมชนเพื่อค้นหาปัญหาที่แท้จริง และการค้นหาคติความเชื่อในวัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อให้เห็นความสำคัญ และการบูรณาการขั้นสุดท้าย คือ การเชื่อมโยงปัญญาของชุมชนกับคติความเชื่อที่เป็นของท้องถิ่น และนำสู่การระดมความคิด กิจกรรมเพื่อสร้างวัฒนธรรมใหม่ให้เกิดขึ้นกับชุมชน ดังนั้น การบูรณาการที่สำคัญ คือ การบูรณาการบริบทชุมชน ความสำคัญของวัฒนธรรม และความคิดของทุกคนในชุมชน ว่า จะสร้างกิจกรรมอะไรเพื่อให้ลูกหลาน ผู้ปกครอง ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมสร้างวัฒนธรรมใหม่บนรากฐานวัฒนธรรมเก่าให้ได้มากที่สุด เพื่อให้การบูรณาการบรรลุผลอย่างแท้จริง ซึ่งมีความสอดคล้องกับ เอกวิทย์ ณ ถลาง ที่ได้อธิบายภูมิปัญญา ว่า หมายถึง ความรู้ ความสามารถ ความคิด ความเชื่อ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่ได้มีการพัฒนาสืบสานกันมา⁹

จากการศึกษาภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชน นั้น พระพุทธศาสนาถือเป็นสิ่งสำคัญของชุมชนซึ่งเกิดรากฐานหรือรากเหง้าที่ชักนำไปสู่ภูมิปัญญาที่มีการผสมผสานกันอย่างลงตัวที่เกี่ยวข้องความเชื่อทางวัฒนธรรม ซึ่งคำพูดนี้มีความสอดคล้องกับ พูนทรัพย์ เกตุวีระพงษ์, รศ. และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “สืบชะตาล้านนา : แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา” พบว่า แนวคิดของคนล้านนาเกิดจากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทำให้มีความคิดที่จะทำให้บ้านเมือง ผู้คนในสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดำรงตนอยู่ในศีลธรรม จึงน้อมนำเอาคำสั่งสอนตามหลักธรรมมาผสมผสานเป็นพิธีกรรมสืบชะตาขึ้นมา ซึ่งเป็นความเชื่อที่ฝังลึกมา 4 ประการ

- (1) ความเชื่อในพุทธานภาพ
- (2) ความเชื่อในธรรมมานุภาพ
- (3) ความเชื่อในสังฆานุภาพ
- (4) ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์

ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ จะมีพิธีกรรมสอดแทรกเข้ามา เช่น การสร้างบ้านใหม่ต่างๆ จะมีพิธีกรรมการขึ้นครุหรือบูชาท้าวสี่หรือบวงสรวงเป็นการบอกเทวดาอารักษ์ เจ้าที่เจ้าทาง เพื่อทำพิธีการสเดาะเคราะห์ ซึ่งเป็นการขับสิ่งชั่วร้ายออกไปจากร่างกายโดยมีพราหมณ์ ปู่จารย์ หรือ

⁹เอกวิทย์ ณ ถลาง, ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540), หน้า 65-66.

มัททายกเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม¹⁰ คำกล่าวที่ว่านี้ยังมีความสอดคล้องหลักการของ เกียรติศักดิ์ นาคประสิทธิ์, ผศ. และคณะ ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครราชสีมา” พบว่า พุทธศาสนิกชนควรมีความเชื่อเรื่องพระพุทธศาสนาในเรื่องของไตรสรณคมน์ คือ เชื่อในความมีอยู่จริงของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม คือ เชื่อในการเวียนว่ายตายเกิดของมนุษย์ และเชื่อเรื่องบาป บุญ สุวรรค์ นรก ว่ามีอยู่จริง ตลอดจนความเชื่อเรื่องนิพพาน คือ เชื่อว่าการหมดสิ้นกิเลสเป็นเป้าหมายของพุทธศาสนิกชนและบุคคลสามารถปฏิบัติตนให้หมดสิ้นกิเลสหรือบรรลุนิพพานได้¹¹

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนที่เฝ้าในจังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วยคติ ความเชื่อ และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพลังที่แฝงอยู่ในจารีตประเพณีของคนในชุมชน เกิดจากการศึกษาสั่งสม ทดลองปฏิบัติโดยชุมชน จนเกิดการยอมรับและปฏิบัติสืบทอดกันมา คุณค่าของ คติ ความเชื่อเป็นความดีที่สามารถดูแลชุมชนได้ เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเคารพกัน เชื่อถือกัน รักกัน สามัคคีกัน

ในปัจจุบันมีการรุกรานของระบบทุนนิยมเกิดขึ้นทำให้สภาพชุมชนเปลี่ยนไป ผลที่เกิดขึ้นตามมา คือ ความสำคัญของคติความเชื่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ลดน้อยถอยลง และได้ส่งผลให้พฤติกรรมของคนในชุมชนเปลี่ยนไป คนแยกความสัมพันธ์กัน ขาดการดูแลกันและกัน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นล้วนเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม และการลดบทบาทความสำคัญของคติความเชื่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ด้านดั้งเดิมของชุมชน

ดังนั้น คติความเชื่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา คือ สิ่งที่ต้องรื้อฟื้นเพื่อให้ชุมชนเห็นความสำคัญดังกล่าว แต่ไม่ใช่การย้อนอดีต การรื้อฟื้นนั้นต้องใช้องค์ความรู้ของชุมชนอย่างยิ่ง เพราะ ต้องเปลี่ยนวิธีคิด และความเชื่อของคนในชุมชนปัจจุบัน ซึ่งได้ลุ่มหลงในความสบาย ความรีบเร่ง ความเชื่อว่าเงิน คือ สิ่งที่ได้ทุกอย่าง เป็นความเชื่อเรื่องทุนนิยมที่ฝังลึกในใจ ซึ่งเป็นบริบทใหม่ วัฒนธรรมใหม่ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยทุกภาคควรส่วนให้ความสำคัญ ดังนี้

¹⁰พูนทรัพย์ เกตุวีระพงษ์, รศ. และคณะ, สืบชะตาล้านนา : แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557, หน้า 27-29.

¹¹เกียรติศักดิ์ นาคประสิทธิ์ และคณะ, การศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครราชสีมา, รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547, หน้า 34.

1. ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยอาศัยรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว และให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และสร้างใหม่ อย่างเหมาะสม

2. หน่วยงานส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชุมชน รวมถึงการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนตระหนักถึงวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของประเพณี พิธีกรรม อันจะนำมาซึ่งการเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิม และดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างถูกต้องเหมาะสม

3. ชุมชนควรมีการส่งต่อภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมประเพณีสู่คนรุ่นใหม่ โดยเน้นสร้างความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้คนรุ่นใหม่มีการสืบต่องานประเพณี พิธีกรรมต่อไปโดยไม่หลงลืมวัตถุประสงค์ และอูบายวิธีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ

5.3.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเจาะลึกลงไปเป็นรายละเอียดของแต่ละประเพณีหรือพิธีกรรมที่โดดเด่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อ พิราหมณ์ และพุทธ ว่ามีการผสมผสานความเชื่อของแต่ละพิธีกรรมอย่างไร

2. ควรมีการศึกษาระบบความเชื่อศาสนาชาวบ้านในภูมิภาคอื่นๆ ในระดับประเทศหรือระดับภูมิภาคอาเซียน เช่น ลาว กัมพูชา เวียดนาม พม่า เป็นต้น เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ในระดับที่กว้างขวางขึ้น และสามารถนำผลการวิจัยมาปรับใช้ในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในระดับประเทศ หรือระดับภูมิภาคได้

3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการประกอบพิธีกรรมในลักษณะของพิธีกรรมด้านความเชื่อ พิราหมณ์ และพุทธ แตกต่างกันอย่างไร เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สอดคล้องกันในบริบทต่างๆ

4. ควรมีการศึกษาลักษณะการผสมผสานความเชื่อด้านฮัตสึบองกับการประกอบพิธีกรรมอื่นๆ เพื่อสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีเกี่ยวกับสังคม ประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่ ประเพณีสากลที่มีการปฏิบัติคล้ายคลึงกัน เป็นต้น เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการผสมผสานความเชื่อในมิติทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

บรรณานุกรม

1. ภาษาบาลี-ไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเทปฎก 2500.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2534.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ

กิ่งแก้ว อรรถาการ และธนรัช ศรีสวัสดิ์. "คติความเชื่อ", ใน เอกสารชุดวิชาภาษาไทย 8.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2528.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา.

พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. หนังสือเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าอยู่หัว เรื่อง วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา

จังหวัดศรีสะเกษ, กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท. 2542.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. คติชาวบ้านอีสาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรวัฒนา, 2540.

_____. ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม: นางนวลออฟเซ็ท, 2538ก.

_____. วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน. มหาสารคาม: ม.ป.ท., 2538.

จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสังคมวิทยา

และมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2549.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. บ่อเกิดลัทธิประเพณีอินเดียเล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ราช

บัณฑิตยสถาน, 2540.

จิราภรณ์ ภัทรานุกัทร. สถานภาพการศึกษาเรื่องคติความเชื่อของคนไทย. กรุงเทพมหานคร:

โครงการไทยคดีศึกษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร:

สร้างสรรค์, 2541.

เฉลิมศักดิ์ พิกุลศรี. สังคตินิยมว่าด้วยดนตรีไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนส์ไตร์, 2530.

- दनियं चययोधा. **ลัทธิศาสนา และระบบความเชื่อกับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส.พริ้งติ้ง เฮาส์, 2538.
- ธวัช ปุณโณทก. **ทิศทางหมู่บ้านไทย**. กรุงเทพมหานคร: เจริญการพิมพ์, 2531.
- _____. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2525.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. **วัฒนธรรม คือ ระบบความสัมพันธ์ในชาติไทยเมืองไทยแบบเรียนและอนุสาวรีย์**. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2538.
- นิพนธ์ สุขสวัสดิ์. **วรรณคดีที่เกี่ยวกับชนบประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์, 2529.
- นงเยาว์ ชาญนรงค์. **ศาสนากับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.
- ปฐมพงษ์ โพธิ์ประสิทธิ์นันท์. "ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย : ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น". **ศาสนาและวัฒนธรรม**. 1(2): 113-137 ; กรกฎาคม-ธันวาคม 2550.
- ประเวศ วะสี. "การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น". ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาภูมิปัญญากับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท**. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม, 2534.
- _____. **แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมมานุษยภาพและวิชา**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา, 2536.
- ประสาธ อิศรปริดา และคณะ. **ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2518.
- ประดิษฐ์ ศิลาบุตร. **เยอศรีสะเกษ : อดีต ปัจจุบัน และอนาคต**. ศูนย์ศรีสะเกษศึกษา: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, ม.ป.ท.
- ประเสริฐ ศรีวิเศษ. **พจนานุกรมกวย (ส่วย) – ไทย – อังกฤษ**. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิจัยภาษาไทยและภาษาพื้นเมืองถิ่นต่าง ๆ สถาบันภาษาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- แปลก สนธิรักษ์. **"พิธีกรรมและประเพณี"**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กลางศาสนา, ม.ป.ป..
- พระครูสุเทพสารคุณ (สุนันท์ เพชรเลื่อน) และคณะ. **มรดกไทยอีสานฉบับสมบูรณ์**. ขอนแก่น: ขอนแก่นคัลนนานาธรรม จำกัด, 2544.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551.
- _____. **พิธีกรรมใครว่าไม่สำคัญ**. กรุงเทพมหานคร: เคล็ดไทย, 2537.
- _____. **สิ่งศักดิ์สิทธิ์เทวฤทธิ์ปาฏิหาริย์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิกจำกัด, 2538.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, 2553.

ไพฑูรย์ มีกุล. “กวย : ชาตัพันธ์”. ใน **สารานุกรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 1**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

ไพฑูรย์ มีกุล. “ไทยกวย : ชนพื้นเมืองดั้งเดิม”. **อาศรมวัฒนธรรม**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2547.

มณี พะยอมยงค์. “ความเชื่อของคนไทย”. ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

_____. **วัฒนธรรมล้านนาไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

มณี พันทวี. **โครงการจัดงานประเพณีวันออกพรรษา**. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและ วัฒนธรรมอีสาน, ม.ป.ป..

มกฏ แก่นเดียว. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน เล่ม 1-2**. กรุงเทพมหานคร: สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, 2542.

ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

วิราวรรณ สมพงษ์เจริญ. **คติความเชื่อของคนไทยสมัยสุโขทัย พ.ศ.1726-พ.ศ.2116. การค้นคว้า อิสระ อศ.ม.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

วิลาสสินี ศรีนุเคราะห์, ผศ.. **ปัลลโกล : กรณีศึกษาพิธีไหว้ครูเพื่อสืบทอดพิธีกรรมอันเนื่องมาจากความ เชื่อของชาวไทยเขมรสุนทร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2543.

วิชาภรณ์ แสงมณี. **ผีในวรรณคดี**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทธรรมสาร, 2536.

วิรัช-นิภาวรรณ วิรัชนิภาวรรณ. **การเข้าทรงและร่างทรง**. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, 2533.

ศรีศักดิ์ วลลิโถม. **ทัศนะนอกกริตสังคมวัฒนธรรมในวิถีการอนุรักษ์**. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2543.

ศิริพร สุเมธารัตน์. **ประวัติศาสตร์ถิ่นเมืองสุนทร**. พิมพ์ครั้งที่ 1. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุนทร: โรงพิมพ์ ส. พันธุ์เพ็ญ, 2553.

สมมาตร ผลเกิด. “ครอบครัวยกับการเปลี่ยนแปลง : กรณีชาติพันธุ์ส่วย”. ใน **วัฒนธรรมกับการพัฒนา ทางเลือกของของสังคมไทย เล่ม 2**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา, 2541.

สังคม ภูมิพันธุ์. **สื่อพื้นบ้าน**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2535.

สำลี รักสุทธี. **ฮัตสึบสองคลองสืบลี**. กรุงเทพมหานคร: พ.ศ.พัฒนา จำกัด, 2549.

สิริวัฒน์ คำวันสา. **อีสานคดีเนื่องในงานการเล่นพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.

สีลา วีระวงส์. ประวัติศาสตร์ลาว. แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535).

สุเชาว์ พลอยชุม. "ศาสนาในวัฒนธรรมไทย". ใน ไทยศึกษา. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการวิชา ไทยศึกษา ศูนย์วิชาบูรณาการ หมวดวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2551.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม ครอบครัว ประเพณี. กรุงเทพมหานคร: ไทย วัฒนาพานิช, 2536.

สุเมธ เมธาวิทยกุล. สังกัปพิธีกรรม. กรุงเทพมหานคร: โอเอ พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, 2532.

สุวิไล เปรมศรีรัตน์. ภาษาและชาติพันธุ์ในเขตที่ราบสูงโคราช. กรุงเทพมหานคร: แก้วแรมเรือน, 2544.

สุวรรณ สุวรรณวโซ, พล.ต.อ.. พื้นฐานความเชื่อของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: บรรณกิจ, 2546.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. วัฒนธรรมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2540

เสรี พงศ์พิศ. "ภูมิปัญญาชาวบ้าน". นโยบายวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 1(3) (ธันวาคม 2544).

_____. ไสยศาสตร์ในสังคม. เอกสารสอนชุดวิชาความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย. สาขา ศิลปะศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, 2533.

อภิศักดิ์ โสมอินทร์. โลกทัศน์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2537.

อมรา พงศาพิชญ์. การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อพัฒนางาน. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2537.

อมรา พงศาพิชญ์. วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2540.

เอี่ยม ฉายงาม. "ความเชื่อกับศาสนา". ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทยหน่วย ที่ 1-7. เล่ม 1. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

(2) เอกสารงานวิจัย

เกียรติศักดิ์ นาคประสิทธิ์ และคณะ. การศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาของ พุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครราชสีมา. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

- คิด วรณดี, ดร.. ความเชื่อชนหมากเบ็งในวัฒนธรรมชาวอีสาน : กรณีศึกษาอำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- ดรรารัตน์ เมตตาริกานนท์ และอัครยา สังขจันทร์. การสำรวจสถานภาพองค์ความรู้เบื้องต้นจากงานวิจัยเกี่ยวกับวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคอีสาน พ.ศ. 2511-2545. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา, 2547.
- ดวงเพชร สมศรี, ดร. และประพันธ์ ศุภสร, ผศ.ดร.. วิถีวัฒนธรรมการเอื้ออาทรของชาวพุทธในสังคมไทย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- บรรจง โสตาดี และคณะ. การศึกษาความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและประเพณีของพุทธศาสนิกชนชาวไทยในประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- บุญช่วย สุทธิรักษ์, ดร. และอเนกพงศ์ ธรรมาธิวัฒน์. การวิจัยเพื่อพัฒนาครุภายในจังหวัดเพชรบูรณ์ด้วยภูมิปัญญาการทอผ้าหมัก. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2555.
- บุญยืน งามเปี่ยม และคณะ. พุทธจริยศาสตร์การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์สี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- พระครูใบฎีกาสุพจน์ ตปสีโล, ดร. และคณะ. บทบาทเยาวชนในประเพณีแห่เทียนพรรษา : บทสะท้อนช่องว่างของกระบวนการการเรียนรู้และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558.
- พระครูสารกิจโกศล, ดร. และคณะ. พระพุทธศาสนาในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- พระมหาถนอม อานนโท, ดร., พระครูศรีปัญญาภิรม, ดร. และปิยวัฒน์ คงทรัพย์. คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นจันทบุรี. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- พระอุดมปิฎก และคณะ. การศึกษาอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอุดรธานี. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2560.

- พูนทรัพย์ เกตุวีระพงษ์, รศ. และคณะ. สืบชะตาล้านนา : แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- ไพรินทร์ ณ วันนา. การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรท้องถิ่นกับการส่งเสริมภูมิปัญญาล้านนา. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.
- วันชัย พลเมืองดี, ผศ.ดร.. วิเคราะห์ความเชื่อพระพุทธศาสนาต่อการปลูกบ้านของชาวพุทธล้านนา. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.
- ศิววัฒน์ ชัยวงศ์. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพของชาวล้านนา. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- สมชาติ มณีโชติ, เกรียงไกร ผาสู่ตะ และพินทร ดาวเรือง. ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำชีตอนกลาง : การศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรท้องถิ่นของชุมชนอีสาน ผ่านตำนานและสถานที่สำคัญ. รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2548.
- เสพบัณฑิต โหม่งบัณฑิต. กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญานับฝ่ายทอผ้าจลกลืนท้องถิ่นล้านนาผ่านพิธีกรรมทางพุทธศาสนา : กรณีศึกษาบ้านสบคำ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.
- แสงวาท วงศ์ใหญ่ และคณะ. การศึกษาและการวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในคัมภีร์ไบเบิลล้านนา. รายงานการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.
- อัจฉรี จันทมูล และบุญชู ศรีเวียงยา. ลวดลายและการพัฒนาศักยภาพภูมิปัญญาต่อการจัดการผ้าทอพื้นเมืองที่ส่งเสริมสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองแก่ชุมชนท้องถิ่น : ศึกษากรณีผ้าลายสร้อยดอกหมากในจังหวัดมหาสารคาม”. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2549.

(3) สื่อออนไลน์

- พระศิริพงศ์ ครูพันธ์กิจ. ศรีทรา...และความเชื่อ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://theworkcarve.blogspot.com/2013/07/faith.html> [17 ตุลาคม 2560].

(4) วารสาร/สิ่งตีพิมพ์

จุติภพ ป้องสีดา. ดนตรีกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. ปีที่ 31 ฉบับที่ 3. (พฤษภาคม - มิถุนายน พ.ศ.2555).

เนติ โชตช่วงนิธิ. “ก๊วย (ส่วย) บ้านปราสาท : วัฒนธรรมผสมกลมกลืน”. **สยามรัฐ**. (25 มกราคม 2561).

สารภี ขาวดี. “ประเพณีแห่นาโพนตา: การสืบทอดและการดำรงอยู่ในบริบทพื้นที่ดั้งเดิม”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2559).

อุทัย สมวัฒน์. “ประเพณี 4 เผ่าไทยศรีสะเกษย้อนรอยวัฒนธรรมของบรรพชนอีสาน”. **บ้านเมือง**, 4 มีนาคม 2540.

รายงานพิเศษศิลปวัฒนธรรม, “บวชนาค ต้องทำขวัญนาค : ประเพณีของนาคอุษาขันธ์ที่ไม่มีในอินเดียลังกา”, **ศิลปวัฒนธรรม**, ปีที่ 24 ฉบับที่ 8 (มิถุนายน 2546).

(5) ภาษาอังกฤษ

Gordon, Milton M. **Assimilation in American Life : The Role Of Race, Religion, And National Origin**. New York: Oxford University Press, 1964.

Kirsch, A. Thomas. **Phu Thai Religious Syncretism : A case study of Thai religion And Society**. Ph.D. Dissertation Harward: Harvard University, 1967.

Klausner, William J. “Popular Buddhism in NE Thailand”. in **Studying Personality Cross Culturally**. New York: Row, Peterson and company, 1964.

Roy A., Rappaport. “Religion in Adaptation”. in **Ritual and Religion in the Making of Humanity**. UK: Cambridge University Press, 2000.

Tambiah, S.J. **Buddhism and the Spirit in Northeast Thailand**. Cambridge: Cambridge University Press, 1970.

(6) สัมภาษณ์

1. สัมภาษณ์ พระราชธรรมสารสุธี, ดร.. รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ. 7 กรกฎาคม 2561.

2. สัมภาษณ์ พระครูพิบูลธรรมาภิรัต. เจ้าคณะตำบลเมืองคง เจ้าอาวาสวัดใต้. อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

3. สัมภาษณ์ นายสำราญ บุญธรรม. รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา). อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.

4. สัมภาษณ์ วัชรพร กตะศิลา. ผู้ใหญ่บ้าน. อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 15 กรกฎาคม 2561.

5. สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ศรีสมุทร. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
6. สัมภาษณ์ นายอินทร์ คูคำ. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 มิถุนายน 2561.
7. สัมภาษณ์ นายบุญมา อุไรโคตร. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 มิถุนายน 2561.
8. สัมภาษณ์ นางสาวนิตยาพร กตะศิลา. พนักงานทั่วไป. อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 15 กรกฎาคม 2561.
9. สัมภาษณ์ จำเริญภานุวัฒน์ ประสาร. รักษาการ ผอ.กองการศึกษา. อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ. 16 กรกฎาคม 2561.
10. สัมภาษณ์ นายขวัญชัย ไชยโพธิ์. ประธานสภาวัฒนธรรม. อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ. 29 มีนาคม 2561.
11. สัมภาษณ์ นายประสาร ศรีจักร. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ. 29 มีนาคม 2561.
12. สัมภาษณ์ นางกฤษดา ลือชา. รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ. อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ. 16 พฤษภาคม 2561.
13. สัมภาษณ์ นางสาวปิ่นตฤยา ชัยศรีษะ. เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ. อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ. 16 พฤษภาคม 2561.
14. สัมภาษณ์ พระมหาสุสัณญา กตปุญโญ. เจ้าคณะตำบลสำโรงตาเจ็น. อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ. 21 พฤษภาคม 2561.
15. สัมภาษณ์ นางอ่อนจันทร์ ดวงตา. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ. 12 มิถุนายน 2561.
16. สัมภาษณ์ นางสาวดารุณี อ่อนคำ. นักพัฒนาชุมชน. อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ. 16 พฤษภาคม 2561.
17. สัมภาษณ์ นายหอม พกษา. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ. 21 พฤษภาคม 2561.
18. สัมภาษณ์ พระปลัดบุญสุข สุชีโว. รักษาการเจ้าคณะตำบลห้วยเหนือ. อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ. 21 พฤษภาคม 2561.
19. สัมภาษณ์ นายนิวัตร กองปิด. ผู้ใหญ่บ้าน. อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ. 24 สิงหาคม 2561.
20. สัมภาษณ์ นายสงวน บุตรราช. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ. 24 สิงหาคม 2561.

21. สัมภาษณ์ นายไม เมืองจันทร์. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ.
24 สิงหาคม 2561.
22. สัมภาษณ์ นายบุตทา ศรีราตรี. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ.
24 สิงหาคม 2561.
23. สัมภาษณ์ นางต๋อง เมืองจันทร์. อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ. 24 สิงหาคม 2561.
24. สัมภาษณ์ นายมิตร ศรีสมพร. สมาชิกสภาเทศบาลเมืองจันทร์. อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัด
ศรีสะเกษ. 24 สิงหาคม 2561.
25. สัมภาษณ์ นายชุมพล ศรีราตรี. อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ. อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัด
ศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
26. สัมภาษณ์ นายสรารุณี งามหอม. อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ. อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัด
ศรีสะเกษ. 24 สิงหาคม 2561.
27. สัมภาษณ์ นางสุภาพร บัลลังก์. ครูศูนย์เด็ก. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ. 10 สิงหาคม
2561.
28. สัมภาษณ์ นางบุญเทียน สอนศรี. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ. 10 สิงหาคม 2561.
29. สัมภาษณ์ นางเจษฎาณี ทองท่า. ครูโรงเรียนโพธิ์ศรีสุวรรณ. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัด
ศรีสะเกษ. 10 สิงหาคม 2561.
30. สัมภาษณ์ นางผ่องศรี ไยเม้า. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ.
10 สิงหาคม 2561.
31. สัมภาษณ์ นายจำนง ทองสุทธิ. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ.
10 สิงหาคม 2561.
32. สัมภาษณ์ นายทองแดง หนองหงอก. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ.
10 สิงหาคม 2561.
33. สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ ไยเม้า. กำนันตำบลผือใหญ่. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ.
10 สิงหาคม 2561.
34. สัมภาษณ์ นางพนิดา ทุมตา. ครูชำนาญการ. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ.
10 สิงหาคม 2561.
35. สัมภาษณ์ นายบุญเรือง มะเตือ. ผู้ใหญ่บ้านหนองแปน. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ.
10 สิงหาคม 2561.
36. สัมภาษณ์ ดร.สุริยนต์ น้อยสงวน. อาจารย์พิเศษวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ. 12 มิถุนายน 2561.

ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่า
ในจังหวัดศรีสะเกษ

A STUDY OF WISDOM ON INTEGRATION BETWEEN BELIEF AND RITUAL OF
FOUR ETHNIC GROUPS IN SRISAKET PROVINCE

ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว¹, พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ, ดร.*¹, พระกัญจน์ กนตธมโม, ดร.**¹

Dr.suthat pratoonkaew¹, Phramaha Thongchai Thammathawee, Dr.*¹

Phra Kan Kantathammo, Dr.**¹

¹อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,

E-mail : suthatpar.b@gmail.com.

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์การวิจัยคือ 1. ศึกษาภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ 2. ศึกษาการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ 3. วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการจัดการตนเองของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าเป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อของชาวบ้าน ซึ่งเป็นอุปายในการขัดเกลาให้สมาชิกในสังคมดำรงอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่พึงามทางสังคม โดยนำหลักความเชื่อพุทธ และความเชื่อพราหมณ์มาผนวกเข้ากับความเชื่อผีที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้เป็นแบบแผนของกิจกรรมทางสังคมที่มนุษย์ทำขึ้น สิ่งเหล่านี้อาจเกิดจากความเชื่อทางด้านศาสนา จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม ซึ่งทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันได้ ประเพณียังสอนให้คนรู้จักเคารพพระบาวุโสโดยแสดงออกในรูปของการประกอบพิธีกรรม การผสมผสานทางความเชื่อของกลุ่มชนสี่เผ่า มีการพัฒนาการมาเป็นรูปแบบงานประเพณีที่เป็นการรวมกลุ่มสี่เผ่าเพื่อมาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน แสดงออกถึงความสามัคคี และการเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน โดยผ่านพิธีกรรมที่สื่อถึงภูมิปัญญาและความเชื่อของชุมชน ดังนั้น การแสดงความเห็นเกี่ยวกับการแยกแยะระบบความเชื่อที่พบในท้องถิ่น อาจสามารถแยกแยะโครงสร้างหน้าที่ของความเชื่อและศาสนาที่พบได้ว่าประกอบด้วยระบบความเชื่อใดบ้าง เห็นว่าจะมีประโยชน์กว่าถ้าจะมองความเชื่อและศาสนาระบบต่าง ๆ นั้นว่า มีการผสมผสานกันเป็นระบบศาสนาเดียวที่มีความกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

คำสำคัญ : ภูมิปัญญา, การผสมผสาน, ความเชื่อ, การประกอบพิธีกรรม

Abstract

This research study : 1. To study the wisdom and integration of beliefs in the rituals of the four tribes in Sisaket Province 2. To study the integration of the beliefs of the community and Buddhist principles in the rituals of the four tribes in Sisaket Province. 3. To analyze the wisdom and integration of beliefs in self-management of the four tribes in Sisaket Province. The Wisdom and the integration of the faith is the rituals of the four tribal communities. The ritual is a combination of beliefs of the Local villagers. It is a trick to keep the members of society under good social ordered by the Buddhist faith and Brahmanism combined with local beliefs. It is a pattern of human-made social activities. These may be due to religious beliefs, the customary customs, which result in coexistence. The Tradition also teaches people to respect the senior system by expressing themselves in the form of rituals. The integration of beliefs in the rituals of the four tribes, it has developed into a traditional form that combines four tribes to perform rituals together. The Expression of harmony and uniting through rituals that convey the wisdom and beliefs of the community, expressing opinions about the identification of local belief systems. It is possible to distinguish the structure of functions of beliefs and religions that are found in what belief systems are involved. Seeing that it would be more useful to look at beliefs and religions, the systems are integrated into a single religious system that is harmonious in the way of life of the four tribal communities in Sisaket Province.

Keywords : wisdom, integration, belief, ritual

บทนำ

ในภาคอีสานของประเทศไทย มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณี ประกอบทั้ง ปรากฏมีความเชื่อและพิธีกรรม ทั้งที่ได้รับถ่ายทอดมาจากโบราณ และแบบสากลที่รู้จักกันดี เช่น วัฒนธรรมประเพณีสงกรานต์ ลอยกระทง ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษาที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา ในภาคอีสานโดยเฉพาะในจังหวัดศรีสะเกษ เป็นหนึ่งที่ปรากฏกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่ หลายกลุ่ม เช่น เยอ กูย ลาว เขมร ในพื้นที่นี้ยังปรากฏการผสมผสานทางวัฒนธรรมประเพณีด้าน ความเชื่อ และพิธีกรรมที่สำคัญ เช่น พิธีการเซ่นสรวงบรรพบุรุษ และพิธีกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษตามแต่ละกลุ่มของตน

ทั้งนี้วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรมของชนกลุ่มที่อาศัยในพื้นที่แถบอีสาน ในจังหวัดศรีสะเกษ จากที่ปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ (ศิริพร สุเมธรัตน์, 2553 : 400) ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อและพิธีกรรมว่า ฐานคติที่มานั้นเป็นการพัฒนา มาจากรูปแบบความเชื่อที่มีการผสมผสาน อาจมาจาก ลัทธิ ศาสนาโบราณ ความเชื่อแบบดั้งเดิม (ยโสธรา ศิริภาพระภากร, 2560: 5) จากการกล่าวมานี้มีลำดับการพัฒนารูปแบบจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มาจากความกลัวในระยะเริ่มแรกของมนุษย์ ต่อมาได้พัฒนาการมาเป็นการสร้างรูปแทน สัญลักษณ์ บางอย่างที่ตนนับถือ (อาจเรียกว่าสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์) (ยโสธรา ศิริภาพระภากร, 2560 : 3) และ ก่อกำเนิดกลายมาเป็นลัทธิ ความเชื่อ จนกลายมาเป็นก่อกำเนิดศาสนาในระยะต่อมา (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2538 : 2) เป็นต้น กลุ่มชนที่อาศัยในพื้นที่แถบนี้ได้อิทธิพลความเชื่อมาจากอดีต โบราณ มีการสืบทอดมาหลายร้อยปี จากความเชื่อนี้เองกลุ่มเผ่า ทั้ง 4 ชนเผ่าต่างมีฐานคติ ความเป็นมา ความเชื่อ และก่อให้เกิดพิธีกรรมของแต่ละชนเผ่าขึ้น และเมื่อมาอาศัยรวมกันในพื้นที่เดียวกัน จึงเกิดการ หลอมรวมความเชื่อที่ตนมีมาก่อนให้เกิดพิธีกรรมที่ผสมผสานกลุ่มชนทั้ง 4 ชนเผ่านี้ได้อย่าง ลงตัว และ ยังปรากฏมีการประกอบพิธีกรรมร่วมกัน ในแต่ละพิธีกรรมก็ยังมีเพิ่มเติมพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ การเจริญพระพุทธมนต์ การฟังธรรม และการตักบาตร เป็นต้น นี่จึง เป็นแบบแปลงตัวอย่างที่เกิดการผสมผสานกันอย่างลงตัวและสวยงาม เป็นที่ยอมรับของกลุ่มชน และ เป็นพลังรวมให้เกิดความสามัคคี ประองตอง เกื้อกูล และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นต้น

ความเชื่อเป็นพื้นฐานของลัทธิทางศาสนา ไม่ว่าประเทศใด ศาสนาใดก็ตามล้วนมีความเชื่อและ พิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น หากจะศึกษาเกี่ยวกับศาสนาหรือพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมไม่ อาจละเลยที่จะทำความเข้าใจเรื่องความเชื่อได้ เพราะหากรู้จักพื้นฐานความเชื่อของท้องถิ่นใด ๆ แล้ว การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อหรือพิธีกรรมของท้องถิ่นนั้นย่อมทำได้ง่ายมากขึ้น แม้ความเชื่อจะ เป็นนามธรรม เป็นสภาวะของจิตใจที่บุคคลหรือกลุ่มคนหนึ่งจะมีต่อเหตุการณ์ เรื่องราว หรือกลุ่มบุคคล หนึ่ง ซึ่งอาจเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้หรือไม่ได้ก็ตาม แต่ความเชื่อหาใช่ความรู้สึกหรือจินตนาการที่เกิดขึ้นอย่าง เลื่อนลอย อาจเกิดได้จากสิ่งเหล่านี้ คือ (1) เกิดจากความกลัวต่อธรรมชาติ มนุษย์บางกลุ่มคิดว่าธรรมชาติมี อารมณ์ที่แปรปรวนเหมือนอารมณ์มนุษย์ ที่บางครั้งดี บางครั้งร้าย บางกลุ่มคิดว่าธรรมชาติมีความรู้สึกนึก คิดหรือวิญญาณคล้ายมนุษย์ ทำให้มนุษย์คิดหาทางเอาอกเอาใจธรรมชาติ โดยหวังว่าหากธรรมชาติพอใจจะ ไม่ทำร้ายพวกตน หรืออำนวยความสะดวกประโยชน์ต่อพวกตน เช่น ลัทธิที่ให้ความเคารพนับถือผีสงเทวดา เป็นต้น (2) เกิดจากความปรารถนาเข้าถึงสัจธรรมของธรรมชาติ เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และอีกหลายๆ ศาสนา เป็นต้น (3) เกิดจากลัทธิทางการเมือง เช่น ความเชื่อของลัทธิคอมมิวนิสต์ ลัทธิความเชื่อแบบ เผด็จการ เป็นต้น

สำหรับในสังคมไทย ความเชื่อเรื่อง “ผี” และ “วิญญาณ” เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่คนใน สังคมไทยยึดถือกันอยู่ก่อนได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย ซึ่งอาจแบ่งประเภทตามคุณลักษณะ

ออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ “ผีดี” กับ “ผีร้าย” (เอี่ยม ฉายางาม, 2532 : 155) หรือแบ่งตามลักษณะที่มาได้ 3 ประเภท คือ (1) ผีที่เกิดจากคนที่ตายไปแล้ว เช่น ผีหลอก ผีเปรต ผีกระสือ เป็นต้น (2) ผีที่เกิดเองและยังอาศัยอยู่ในโลก เช่น ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีกองกอย หรือเทวดาที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ เหล่านี้เป็นต้น และ (3) ผีที่เกิดขึ้นเองแต่มีโลกของตัวเองอยู่ต่างหาก เช่น ท้าวเวสสุวรรณ พระยามัจจุราช ยมบาล เป็นต้น

พิธีกรรมด้านความเชื่อต่างๆ ในภาคอีสานมีทั้งพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและประเพณีตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ แต่ประเพณีที่ถือได้ว่าเป็นความโดดเด่น และถือเป็นลักษณะเฉพาะของภูมิภาคก็คือ ประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ (มุณี พันทวี, ม.ป.ป. : 63) คำว่า “ฮีต” เป็นคำย่อของ “จารีต” ฮีตสิบสองก็คือจารีตที่ปฏิบัติกันในแต่ละเดือนของรอบปี ตรงกับคำว่า ประเพณีสิบสองเดือนของภาคกลางนั่นเอง (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2521 : 65) เป็นประเพณีที่ปฏิบัติหมุนเวียนไปอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปตามฤดูกาล และในแต่ละเดือนก็แฝงไว้ด้วยความเชื่อในลัทธิศาสนากับวิถีชุมชนของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ชาวอีสานเชื่อถือในประเพณีฮีตสิบสองมาก และมีการปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง บางท้องที่ปฏิบัติกันจนครบทั้งสิบสองเดือน คือ ใน 1 ปี จะมีประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในทุก ๆ เดือน บางท้องที่ปฏิบัติกันเป็นบางฮีตหรือบางบางครั้งบางคราว จะมีบางท้องที่เท่านั้นที่ได้สืบทอดมาประเพณีทางวัฒนธรรมใด ๆ ไว้เลย (สุนทร การงาน, 2540 : 2)

พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อหลัก 3 ประการ คือ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นแรงยึดเหนี่ยว เมื่อพิจารณาถึงกลไกในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ประเพณีที่ชาวอีสานทำอยู่ ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่มีพิธีกรรมคลี่คลายมาจากลัทธิพราหมณ์และการนับถือผี มีเพียงพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่เป็นพุทธศาสนาโดยแท้ (สำลี รักสุทธี, 2549 : 7) และประเพณีฮีตสิบสองก็มีการผสมผสานความเชื่อแบบต่าง ๆ ในแต่ละเดือนเช่นเดียวกันจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อแรกเริ่มเป็นประชาชนส่วนมากอพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ ลาว เขมร หรือมาจากจังหวัดใกล้เคียง กล่าวคือ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน ซึ่งได้รับอิทธิพลหรืออารยธรรมจากประเทศเพื่อนบ้าน จนกลายเป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมสี่เผ่าไทย” ของคนจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้ภาษาอยู่ 4 ภาษา คือ เขมร ส่วย ลาว และเยอ คนส่วนมากจะอพยพมาจากฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ก่อนจะแยกออกไปตั้งบ้านเมืองต่าง ๆ ในบริเวณลุ่มน้ำชี แม่น้ำมูล ดังนั้น ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ การประยุกต์ใช้หลักคำสอนทางศาสนาและประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ จึงได้รับการสืบทอดกันมาไม่ขาดสาย โดยดำรงบทบาทสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมและศีลธรรมของคนในสังคม

(ประสาธ อิศรปรีดา และคณะ, 2518 : 69) เพื่อไม่ให้ชาวบ้านประพัตในทางที่ผิดศีลธรรม และชี้เข้าไปสู่ความดีตามอุดมคติของบรรพชนชาวศรีสะเกษ

จะเห็นได้ว่า พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อหลักสามประการ คือ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นแรง ยึดเหนี่ยว เมื่อพิจารณาลึกลงไปในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ประเพณีที่ชาวอีสานทำอยู่ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่มีพิธีกรรมคลี่คลายมาจากลัทธิพราหมณ์และการนับถือผี มีเพียงพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่เป็นพุทธศาสนาโดยแท้ และประเพณีฮัตถิลบสองก็มีการผสมผสานความเชื่อแบบต่าง ๆ ในแต่ละเดือนเช่นเดียวกัน ความเชื่อของมนุษย์จึงเกิดจากการพยายามค้นหาคำตอบให้กับปรากฏการณ์ต่าง ๆ รอบตัว ที่มนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยข้อจำกัดของความรู้ในช่วงเวลานั้น อันเป็นสาเหตุทำให้มนุษย์เกิดความหวาดกลัว เกิดความสงสัย และความต้องการเอาชนะจึงสร้างสมมุติฐานขึ้นมาเพื่ออธิบายสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น และพัฒนาเป็นความเชื่อถือสืบต่อกันมา

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการ “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัยโดยมีขั้นตอนที่สำคัญในการศึกษา ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิดหลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการเก็บข้อมูลที่ได้การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การศึกษาในเชิงเอกสาร

การศึกษาในเชิงเอกสาร ผู้วิจัยทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง จากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี พ.ศ. 2535 อรรถกถา หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด

หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้างเกณฑ์ชีวิตในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ดังนี้

1. ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม และเอกสารอื่น ๆ โดยอาศัยแนวคิดสภาวะของผู้สูงอายุทั้งในระดับโลกยะและโลกุตระ

2. การศึกษาวิเคราะห์กระบวนการสร้างองค์ประกอบและเกณฑ์ชีวิตในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ในมิติต่าง ๆ ทั้งแนวคิดและวิถีการปฏิบัติ

3. ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ กระบวนการ และการพัฒนาเกณฑ์ชีวิตในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาในมิติต่าง ๆ

4. สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา องค์ประกอบ รูปแบบเกณฑ์ชีวิตในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.2 การศึกษาในภาคสนาม

การศึกษาในภาคสนาม ผู้วิจัยต้องศึกษาเพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ กระบวนการสร้างเกณฑ์ชีวิตในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ การพัฒนาเกณฑ์ชีวิตทั้งในระดับนโยบาย ปัจเจบุคคล ชุมชน องค์กรในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

1. ทำการศึกษาและคัดเลือกพระสงฆ์ องค์กร ชุมชน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง คือ เป็นองค์กรที่มีบทบาทและความสัมพันธ์เกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

2. การศึกษาในเชิงปริมาณ เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและทดสอบแบบวัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระสงฆ์ ชุมชน และองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 52 รูป/คน โดยการกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

3. ศึกษาข้อมูลในเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key-informant) ประกอบด้วยกลุ่มประชากร จำนวน 4 พื้นที่

4. ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิด รูปแบบ องค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย

5. สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ องค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และการพัฒนาความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ ทั้งนี้ เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้ภาครัฐ คณะสงฆ์ ผู้บริหาร ประชาชน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้รับทราบ

6. วิเคราะห์การศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ตามองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ รวมทั้งวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ของการทำงาน รวมถึงการสร้างเกณฑ์การปฏิบัติ (Benchmark) ที่สามารถนำไปสู่กระบวนการศึกษาที่เกี่ยวกับเกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ในระดับต่าง ๆ ได้

7. สรุปผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะทั้งในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และในระดับปัจเจกบุคคล

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยศึกษาชุมชนในลักษณะองค์รวม (Holistic Approach) เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในกรณีของผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ผู้รู้ (Key Informants) และผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบสุ่มจากการสนทนา (Snowball) ในกรณีของผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) โดยมีการกำหนดกฎเกณฑ์ด้านจำนวนและคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลไว้ล่วงหน้าพอสังเขป ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วย

- ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- ผู้นำทางจิตวิญญาณ / ปราชญ์ชาวบ้าน 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- ผู้นำด้านการพัฒนา 4 ตำบล / อำเภอ ตำบล / อำเภอละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- นักวิชาการด้านความเชื่อ-ประเพณี อำเภอละ 1 คน รวมเป็น 4 คน

รวมผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 16 คน

2.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย

- ผู้นำชุมชนฝ่ายพัฒนา 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- พระภิกษุ / ผู้นำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 รูป/คน รวมเป็น

4 คน

- หมอพรหมณ์ 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- กะจ้ำ / ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน
- ประชาชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยตรง 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 5 คน รวมเป็น 20 คน

รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 36 รูป/คน

รวมผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 52 รูป/คน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังจะได้เก็บข้อมูลบางประเภทจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจัดอยู่ในส่วนของการสังเกตการณ์ประกอบกันไปด้วย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยแบบผสมผสานทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีวิธีการศึกษาตามขั้นตอน ดังนี้คือ

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนทั้งงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์ เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่าง ๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเรียกอีกอย่างว่าเป็นการเก็บข้อมูลเชิงภาคสนาม

ขั้นตอนที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เป็นการเก็บข้อมูลเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของกลุ่มชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงกายภาพใช้วิธีสังเกตการณ์โดยใช้แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐาน และสภาพแวดล้อมทั่วไป และแบบสังเกตการณ์ชนิดมีส่วนร่วม ในกรณีที่เข้าไปร่วมในกิจกรรมของชาวบ้านในแต่ละชุมชน ในพื้นที่ 4 อำเภอ ดังนี้

1. ในพื้นที่อำเภอรามัน 2. อำเภอเมืองจันทร์ 3. อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ และ 4. อำเภอขุขันธ์ คณะผู้วิจัยจัดให้มีการเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นโดยอาราธนาและเรียนเชิญวิทยากร

กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้เชี่ยวชาญและมีประสบการณ์ในด้านภูมิปัญญา ด้านการผสมผสาน ด้านความเชื่อ และด้านการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จากกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดในการศึกษาประกอบด้วย (1) ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง (2) ผู้นำทางจิตวิญญาณ / ปราชญ์ชาวบ้าน (3) ผู้นำด้านการพัฒนา และ (4) นักวิชาการด้านความเชื่อ รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 4 คน

กลุ่มผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วย (1) ผู้นำชุมชนฝ่ายพัฒนา (2) พระภิกษุ / ผู้นำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา (3) หมอพรหมณ์ / ผู้นำพิธีกรรมทางพรหมณ์ (4) กะจ๊า / ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี (5) ประชาชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยตรง รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 9 คน

ขั้นตอนที่ 3 รวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายด้วยวิธีสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) สำหรับข้อมูลพื้นฐาน และคำถามที่ตั้งไว้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) ในการเก็บข้อมูลตามสภาพความเป็นจริงของแต่ละสถานการณ์ และใช้แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group) ในการหาข้อสรุปหรือแนวทางการปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อประมวลองค์ความรู้ ศึกษาแนวคิด หลักการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจากคัมภีร์ เอกสารที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนงานวิจัยที่มีผู้รู้ได้ศึกษาไว้ รวมถึงการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีวิชาการของชุมชนต่างๆ และภาคที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดสำคัญดังนี้

4.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observation Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรม และการแสดงออกของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อเห็นการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

4.2 การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) สำหรับ พระสงฆ์ ชุมชน และผู้บริหารองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 4 พื้นที่

4.3 การใช้แบบวัด เพื่อการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากพระสงฆ์ ชุมชน และผู้นำองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ จำนวน 52 รูป/คน

4.4 การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และเพื่อให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และการประยุกต์เกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ตามแนวพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิต

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การแจกแบบสอบถาม เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์ที่ได้จากการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

(1) ดำเนินการศึกษาวเคราะห์รูปแบบ การจัดการ และแนวทางการพัฒนาความสัมพันธ์ การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ และกระบวนการบริหารจัดการเกี่ยวกับการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ในลักษณะของการวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการวิเคราะห์แบบมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการวิจัย

(2) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้จากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามจากการสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นสำคัญ กล่าวคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เน้นการนำผลการวิเคราะห์มาเผยแพร่สู่สังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน คณะสงฆ์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับต่าง ๆ

(3) วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเชื่อมโยงการส่งเสริมชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน

(4) นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานกับระดับการปฏิบัติที่มีต่อการสร้างและการใช้ตัวชี้วัดด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

(5) นำผลการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อนำไปประยุกต์ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และปัจเจกบุคคล

(6) สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

6. การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน รวมไปถึงการสร้างเกณฑ์ปฏิบัติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน เพื่อให้เห็นรูปแบบ กระบวนการ และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล ต่อไป

ผลการวิจัย

ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จากการศึกษา พบว่า ภูมิปัญญา เป็นรากเหง้าของความรู้อันเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมของมนุษยชาติ กล่าวคือ

(1) ภูมิปัญญาก่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้น ปรับปรุง พัฒนาวิทยาการใหม่ ๆ แทนที่ของเก่าไม่ขาดสาย

(2) มีการเรียนรู้และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า มีใช้เพียงสติปัญญาของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่หมายถึงองค์ความรู้ที่เป็นสมบัติเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์

(3) ความเชื่อเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของมนุษย์ ทั้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และเรื่องต่าง ๆ รอบตัว

มนุษย์เชื่อว่าความเชื่อช่วยให้เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างในวิถีการดำรงอยู่บนโลกทั้งที่เป็นความจริงและไม่จริง แต่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ และส่งผลต่อพฤติกรรมการแสดงออก ความเชื่อมีทั้งความสำคัญในตนเอง และมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งที่มาของค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม ทั้งนี้ความเชื่อเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมและการกระทำที่เรียกว่า พิธีกรรม ซึ่งสะท้อนถึงเอกลักษณ์ความเชื่อของคนในชุมชนนั้นได้อย่างชัดเจนที่สุด เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของไทยนั้นมีหลายแบบแตกต่างกันไปตามแต่ละภาค ทำให้การดำเนินชีวิต การทำมาหาเลี้ยงชีพ และความเชื่อมีความแตกต่างกัน

การประกอบพิธีกรรมเกือบทุกอย่างของชาวบ้านมีลักษณะผสมผสานทางความเชื่อทั้งสามรูปแบบปรากฏอยู่ โดยพบว่า ศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อหลักที่มีการอ้างอิงถึงในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ความเชื่อพราหมณ์จะปรากฏอยู่ในรูปแบบของพิธีกรรมที่แทรกเสริมเข้ามาในพิธีกรรมที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์ และความเป็นสิริมงคล ส่วนความเชื่อผีเป็นความเชื่อพื้นฐานที่แฝงเร้นอยู่ในทุกพิธีกรรมไปจนถึงเป็นความเชื่อหลักในบางประเพณี ความเชื่อยังมีบทบาทต่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมของชาวบ้านในทุกมิติ กล่าวคือ

- (1) ด้านครอบครัวและเครือญาติ
- (2) ด้านการเมืองการปกครอง
- (3) ด้านการศึกษา
- (4) ด้านศาสนาและความเชื่อ
- (5) ด้านการแพทย์และสาธารณสุข และ
- (6) ด้านเศรษฐกิจ

โดยผ่านวิถีแห่งศรัทธาในศาสนาธรรม คำสอน และความเคารพยำเกรงในผลของบุญและบาป ความเชื่อพุทธยังแสดงบทบาทผ่านอุบายวิธีตามความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้านที่เชื่อว่า พระพุทธคุณ มีอำนาจพิเศษที่จะช่วยดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามที่ตั้งใจไว้

การประกอบพิธีกรรมสะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมการถือผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา และมีความผูกพันในท้องถิ่น มีสัมพันธภาพที่กระหว่างผู้คน องค์กร และหน่วยงานราชการ ทำให้ผู้คนในชุมชนได้แสดงถึงความรักความสามัคคี การเสียสละ นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ประเพณีเป็นกระบวนการขัดเกลาจิตใจของผู้คนให้มีวินัย มีสำนึกในการสืบทอดประเพณีพิธีกรรม การวิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการจัดการตนเองของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ นั้น เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อของชาวบ้าน ซึ่งเป็นอุบายในการขัดเกลาให้สมาชิกในสังคมดำรงอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่ดำรงทางสังคม โดยนำหลักความเชื่อพุทธ และ

ความเชื่อพราหมณ์มาผนวกเข้ากับความเชื่อผีที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้เป็นแบบแผนของกิจกรรมทางสังคม ที่มนุษย์ทำขึ้น สิ่งเหล่านี้อาจเกิดจากความเชื่อทางด้านศาสนา จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม ลักษณะของภูมิปัญญาจึงหมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ การเรียนรู้และมีประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยตนเอง กับการเรียนรู้และมีประสบการณ์ที่ได้รับจากผู้ใหญ่หรือจากการสืบทอดต่อ ๆ กันมา จนกลายเป็นการยอมรับกันทั่วไปในชุมชนหรือท้องถิ่น หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ทำได้เอง ผ่านการเรียนรู้และมี ประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นลักษณะของสติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมด ที่ครอบคลุม โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือใช้เป็นองค์ประกอบเพื่อประโยชน์ใน การดำเนินชีวิตได้ภายในท้องถิ่นของตนเอง

อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรม ของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ” ผู้วิจัยอภิปรายผลตามความมุ่งหมายของการวิจัยตาม วัตถุประสงค์ 3 ข้อ จากข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสำรวจ การสัมภาษณ์ และการอภิปรายกลุ่ม ดังนี้

1. ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าใน จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยพบว่า ชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษเกิดขึ้นจากการอพยพเคลื่อนย้ายครัวเรือน ในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพื่อแสวงหาทำเลที่เหมาะสมในการทำมาหากิน โดยปัจจัยสำคัญใน การเลือกตั้งถิ่นฐาน ได้แก่ น้ำ ป่าไม้ และที่ราบลุ่มสำหรับทำนา ดั้งเดิมชาวจังหวัดศรีสะเกษมีการ ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก และดำรงชีวิตโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ที่กล่าวมา สอดคล้องกับงานเขียนของ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 21) ที่ว่าวัฒนธรรมอีสานและวัฒนธรรมฝั่ง ตะวันออกแม่น้ำโขงมีความสัมพันธ์เชิงชาติพันธุ์และเชิงอำนาจใกล้ชิดกันมาก วิถีชีวิตของสองฝั่งแม่น้ำ โขงจึงละม้ายคล้ายคลึงกันจนจำแนกความแตกต่างได้ยาก ความเชื่อของชาวชุมชน เกิดจากการ สืบทอดมรดกความเชื่อจากบรรพบุรุษ โดยเริ่มแรกเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีและอำนาจเหนือธรรมชาติ ต่อมาเมื่อพุทธศาสนาแพร่เข้ามาจึงมีการรับเอาความเชื่อทางพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์เข้ามา ผสมผสานกับความเชื่อดั้งเดิมเช่นเดียวกับดินแดนอื่นๆ ในภูมิภาค ต่อมา มีการนำเอาพิธีกรรม ตามความเชื่อผนวกเข้ากับวิถีการดำเนินชีวิต จึงเกิดเป็นประเพณีพิธีกรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ ของท้องถิ่น ด้วยการผสมผสานความเชื่อผี พิธีกรรมทางพราหมณ์ และหลักพุทธศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ ธงชัย เมืองจันทร์ (2549 :187-188) ที่ได้ทำการศึกษาชาติธรรมไทยยุคจาก

ประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ พบว่า การประกอบพิธีกรรมสะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมการถือผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา ประเพณีการไหว้พระธาตุทำให้ผู้คนมีจิตสำนึกและมีความผูกพันในท้องถิ่น มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้คน องค์กร และหน่วยงานราชการ ทำให้ผู้คนในชุมชนได้แสดงถึงความรักความสามัคคี การเสียสละ นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ประเพณีเป็นกระบวนการขัดเกลาจิตใจของผู้คนให้มีวินัยมีสำนึกในการสืบทอดประเพณีพิธีกรรม

2. การผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จากการศึกษาภาคสนามในพื้นที่วิจัยทั้ง 4 แห่ง ซึ่งมีบริบททางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อม และวิถีการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน ที่มีทั้งจุดร่วมและแตกต่างกันไป ผู้วิจัยพบว่า สภาพปัจจุบันมีการผสมผสานความเชื่อในคติดั้งเดิมสามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 คือ กลุ่มที่ยังคงดำรงสถานภาพเดิมของศาสนาชาวบ้านเอาไว้ได้อย่างเหนียวแน่น

กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของประเพณีพิธีกรรมทางความเชื่อให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่เป็นบางส่วน

กลุ่มที่ 3 คือ กลุ่มที่ยึดบทบาทของประเพณีพิธีกรรมตามศาสนาชาวบ้านคงเหลือไว้แต่ประเพณีที่เห็นว่าสำคัญและจำเป็นบางอย่าง แล้วหันไปรับเอาประเพณีตามสมัยนิยมจากภาคกลางมาปฏิบัติแทน

โดยพื้นฐานทางความเชื่อของคนทั้ง 3 กลุ่ม ก็ยังคงหลงเหลือความเชื่อตามแบบศาสนาชาวบ้าน ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่ปรากฏอยู่ แต่จะมีความเข้มข้นแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมและวิถีปฏิบัติของแต่ละชุมชน รวมถึงประสบการณ์ร่วมในชีวิตของแต่ละบุคคล เป็นปัจจัยประกอบในความเชื่อมั่นในวิถีศาสนาชาวบ้านนั้นด้วย ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการวิจัยของ วีรวัฒน์ วรายาน (2548 : 120-122) ที่พบว่าแนวโน้มในยุคต่อไปการยอมรับศรัทธาแบบเดียวกับชาวลาวครั้งผู้สูงวัยมีความเป็นไปได้น้อยลง เมื่อถึงจุดหนึ่งความเชื่อย่อมเสื่อมสูญไปได้ และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลียว ดอกกวนเจ้า (2543 : 77-79) พบว่า การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผี มีการปรับเปลี่ยนด้านองค์ประกอบเพื่อเกิดความสะดวกในการจัดหา ส่วนในด้านขั้นตอนพิธีกรรมไม่พบการปรับเปลี่ยน ถึงแม้มีการปรับเปลี่ยนอุปกรณ์บางอย่างก็ไม่ทำให้คติความเชื่อของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป

3. วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการจัดการตนเองของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ความเชื่อที่ยังคงฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวบ้านอย่างลึกซึ้ง และมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมทุกระบบ ทั้งระบบครอบครัว ระบบการเมืองการปกครอง

ระบบการศึกษา ระบบศาสนาและความเชื่อ และระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้ด้วยสาเหตุหลักมาจากความเคารพยำเกรง และความเชื่อถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ชาวบ้านที่มีความเชื่อถือว่า ผีมีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้เกิดคุณและโทษได้จริง ไม่กล้ากระทำการละเมิดขนบธรรมเนียมศีลธรรมอันดีของคนรุ่นเก่าได้ ถ้าชุมชนใดที่ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อผิ้อ่อนแอลง เป็นผลให้ความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมภายในชุมชนนั้นประสบปัญหา คำกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์ (2542 : 78-82) พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับผีมีบทบาทต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน คือ

(1) บทบาทต่อครอบครัวและชุมชน ผีปู่ตาเป็นสถาบันทางความเชื่อของครอบครัวและชุมชน

(2) บทบาทต่อชุมชน เป็นบทบาทต่อโครงสร้างทางศาสนา

(3) บทบาทต่อโครงสร้างเศรษฐกิจ เมื่อชาวบ้านต้องการประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพมักจะบนบานผีปู่ตาให้กิจการเจริญก้าวหน้า

(4) บทบาทต่อระบบนิเวศ ผีปู่ตาเป็นเสมือนองค์กรหรือมาตรการในการดูแลรักษาโครงสร้างระบบนิเวศของชุมชนให้คงอยู่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ อมาวสี เกียรติถาวร (2532 : 211-277) พบว่า ความเชื่อเรื่องผีเป็นความเชื่อที่ชาวบ้านยึดถือกันมาแต่ดั้งเดิม และมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนและวิถีชีวิตของผู้คนอย่างมาก แบ่งบทบาทเป็น 2 ระดับ คือ บทบาทในระดับปัจเจกบุคคล คือ เป็นที่พึ่งทางใจในสถานการณ์วิกฤตหรือในกรณีต่าง ๆ และบทบาทในระดับชุมชน คือ การรับรองสถานภาพใหม่ของผู้คน รับรองความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม สนับสนุนวงจรการเกษตร สนับสนุนการพัฒนาชุมชน การควบคุมสังคม และสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่ผู้คน

สรุปผลการวิจัย

ในการศึกษาเรื่อง ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาของจังหวัดศรีสะเกษ พบว่าประชาชนในภาคอีสานส่วนใหญ่ยอมรับปรัชญาพุทธศาสนาที่ได้จากพระสงฆ์ โดยผนวกเข้ากับความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่น ดังนั้น ระบบศาสนาในประเทศต่าง ๆ ในภาคอีสานจึงมีลักษณะร่วมกัน คือ มีการผสมผสานทางความเชื่อระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนา ความเชื่อพราหมณ์ และความเชื่อผี

2. การผสมผสานความเชื่อด้านการประกอบพิธีกรรมเกือบทุกอย่างของชาวบ้าน มีลักษณะผสมผสานทางความเชื่อทั้งสามรูปแบบปรากฏอยู่ โดยพบว่า ศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อหลักที่มีการอ้างอิงมากที่สุด ความเชื่อพราหมณ์จะปรากฏอยู่ในรูปแบบของพิธีกรรมที่แทรกเสริมเข้ามาใน

พิธีกรรมที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์และความเป็นสิริมงคล ความเชื่อผีเป็นความเชื่อพื้นฐานที่แฝงเร้นอยู่ภายในทุกพิธีกรรมไปจนถึงเป็นความเชื่อหลักในบางประเพณี

3. ผลของการวิเคราะห์การผสมผสานความเชื่อ พบว่า มีการผสมผสานทางความเชื่อในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งลักษณะของความเชื่อและการผสมผสานด้านความเชื่อมีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งยุคสมัยและค่านิยมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป มีส่วนสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาในการดำเนินงานด้านด้านการประกอบพิธีกรรมของท้องถิ่น

ความเชื่อเรื่องศาสนาของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จึงเป็นรูปแบบความเชื่อที่ชาวบ้านนิยมยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ซึ่งประกอบไปด้วยความเชื่อหลักอยู่ 3 ประการ คือ ลัทธิความเชื่อผีสางเทวดา หรือการเชื่อถือบูชาธรรมชาติตามคติดั้งเดิมของท้องถิ่น ลัทธิความเชื่อพราหมณ์ และศาสนาพุทธในระดับที่ชาวบ้านรับรู้ คือ ชั้นโลกียะ ไม่ใช่ระดับโลกุตระตามจุดมุ่งหมายที่แท้จริงในเชิงปรัชญาของศาสนา ซึ่งเป็นรูปแบบความเชื่อที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมความเชื่อแบบดั้งเดิม คือ การนับถือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ผสมกับความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ซึ่งมีหลักคำสอนที่มุ่งเน้นในสภาวะของจิตใจ ทำให้สามารถผสมผสานเข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดีกับความเชื่อที่มีการยึดถือมาแต่เดิม ความเชื่อชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ แม้จะนับถือศาสนาพุทธเป็นหลักในการดำเนินชีวิต แต่เป็นศาสนาพุทธในระดับปุถุชนปฏิบัติ คือ เน้นที่เรื่องการทำบุญให้ทานเท่านั้น ส่วนความเชื่ออื่นที่แฝงมาด้วย ส่วนใหญ่เป็นความเชื่อดั้งเดิม คือ เรื่องผีบรรพบุรุษ ดังจะเห็นได้จากจุดประสงค์ของการทำบุญให้ทาน และรูปแบบพิธีที่แทรกเข้ามาปะปนอยู่ในพิธีกรรมทางศาสนา นอกจากนี้ยังมีความเชื่อพราหมณ์ผสมอยู่ในส่วนของพิธีกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อต้องการความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2538). **คติชาวบ้านอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : อักษรวัฒนา.

เฉลียว ดอนกวนเจ้า. (2540). การปรับเปลี่ยนพิธีกรรมเลี้ยงผีของชาวไทญ้อ จังหวัดนครพนม.

วิทยานิพนธ์. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ประสาธ อิศรปริดา และคณะ. (2518). **ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน**.

มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.

มุณี พันทวี. (ม.ป.ป.). **โครงการจัดงานประเพณีวันออกพรรษา**. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน.

ยโสธรา ศิริภาพระภากร. (2560). การสืบเชื้อสายทางวัฒนธรรมด้วยพิธีกรรม : พิธีกรรมกล่อมของชาวไทยภูย. **วารสารราชชมงคลสุรินทร์วิชาการ ครั้งที่ 8 ระดับชาติวิจัยเพื่อประเทศไทย**.

- ยโสธารา ศิริภาพระภากร. (2560). ระเบียบเครื่องแขวน องค์ประกอบขั้นตอนของพิธีกรรมกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมรตามความเชื่อในพิธีกรรมโง่ละมัวต. วารสารมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- วีรวัฒน์ วรายน. (2548). ความมีตัวตนของผีในวัฒนธรรมลาวครั้งที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสภาพแวดล้อมสรรค์สร้างของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น. วิทยานิพนธ์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิริพร สุขธรรตน์. (2553). ประวัติศาสตร์ถิ่นเมืองสุรินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 1. มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์ : โรงพิมพ์ ส. พันธุ์เพ็ญ.
- ศิริรักษ์ จรรย์ยานนท์. (2542). ความเชื่อเรื่องผีป่วนตาของชาวบ้านหนองตื้น ตำบลเขวาสัน อำเภอมือง จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำลี รักสุทธี. (2549). อีสานสองคลองสิบสี่. กรุงเทพมหานคร : พ.ศ.พัฒนา จำกัด.
- สิริวัฒน์ คำวันสา. (2521). อีสานคดีเนื่องในงานการเล่นพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดีมหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สุนทร การงาน. (2540). “บุญกุ่มข้าวใหญ่และบุญข้าวจีบ้านหนองกุง ตำบลเสือโก้ก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อมวสี เถียรถาวร. (2532). “เจ้าพ่อศรีนครเตา : บทบาทและความสำคัญของการถือผีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษาบ้านเมืองเตา ตำบลเมืองเตา อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดมหาสารคาม”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2543). ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ภูมิกาศ : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- เอี่ยม ฉายงาม. (2532). "ความเชื่อกับศาสนา". ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทยหน่วยที่ 1-7. เล่ม 1. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ภาคผนวก ข
กิจกรรมเกี่ยวกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กิจกรรมการเผยแพร่ผลการวิจัย

1.1 เผยแพร่ในการประชุมวิชาการระดับชาติ “ราชมงคลสุรินทร์ ครั้งที่ 9” “การเชื่อมโยงเครือข่ายวิชาการด้วยงานวิจัย” ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ และลงระบบอินเทอร์เน็ต ของมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

1.2 สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำเสนอผลการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัย

2. กิจกรรมการถ่ายทอดผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

2.1 สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษได้ประสานองค์กร หน่วยงาน ชุมชน เพื่อนำเสนอผลการวิจัยในที่สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ

2.2 องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ สามารถนำกระบวนการการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ไปปรับใช้ในการเรียนการสอนในสถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนได้

3. กิจกรรมด้านวิชาการ

3.1 มีการสนทนากลุ่มย่อยเพื่อระดมและสรุปความคิดเห็นที่สอดคล้องความรู้และประสบการณ์จากผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน โดยสามารถสรุปเป็นแนวทางการบูรณาการการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ เข้ากับรายวิชาที่สอนได้ ตลอดทั้งประชาชนทั่วไปได้ศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

3.2 มีการพัฒนาด้านทักษะ การศึกษาค้นคว้าวิจัยให้กับทีมวิจัย ผู้ร่วมวิจัย ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ วิจัยเชิงคุณภาพ วิจัยเชิงปฏิบัติการสู่ภาคสนามให้ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมเพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย โดยผ่านการสัมภาษณ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นต้น

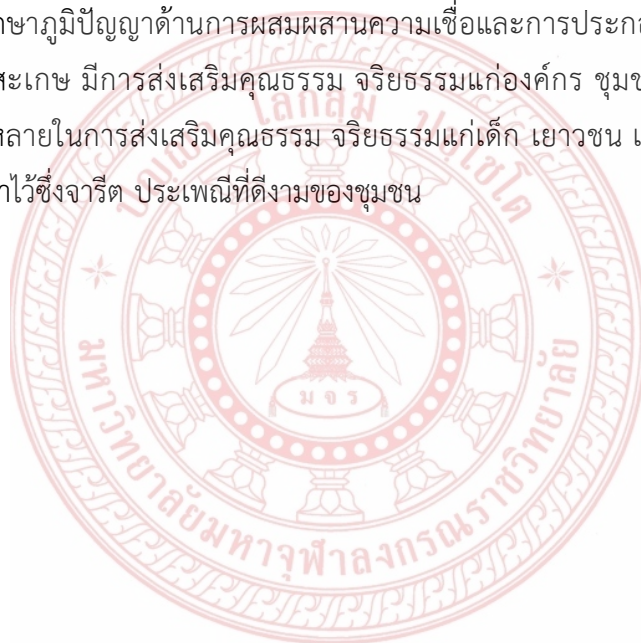
3.3 สามารถนำผลการศึกษาไปนำเสนอต่อกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เสนอความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันเพื่อปรับปรุง สามารถนำผลการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ ไปปรับใช้กับการดำเนินชีวิตได้

3.4 สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสม ชัดเจน และมีความเป็นจริงในการนำไปใช้ประโยชน์ ทั้งในส่วนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา การผสมผสาน ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ และผู้ที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาวิเคราะห์ร่วมกัน

4. กิจกรรมด้านการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

4.1 สามารถบูรณาการการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ โดยการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เข้าไปในชุมชนให้มีความตระหนักและเห็นความสำคัญรู้จักหวงแหนอนุรักษ์ ส่งเสริม และฟื้นฟู เกี่ยวกับภูมิปัญญา การผสมผสาน ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรม ตามจารีตประเพณี

4.2 การศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ มีการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่องค์กร ชุมชน โดยการสอดแทรกหลักธรรมที่หลากหลายในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไปได้ตระหนักรู้ เพื่อรักษาไว้ซึ่งจารีต ประเพณีที่ดั่งามของชุมชน

ภาคผนวก ค
ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่
ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
1. การวิจัยเอกสาร	ได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม เอกสารแสดง ความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการ สร้างเกณฑ์ชี้วัดในการศึกษาภูมิปัญญาด้าน การผสมผสานความเชื่อและการประกอบ พิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ	ข้อ 1	รู้และเข้าใจความสอดคล้อง และเชื่อมโยงกับนโยบาย การส่งเสริมทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น
2. ศึกษาข้อมูลจาก กลุ่มเป้าหมาย	ได้ศึกษากระบวนการสร้างและทดสอบแบบวัด ในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสาน ความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชน สี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ โดยศึกษาจาก ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1. กลุ่มผู้รู้ ประกอบด้วย - ผู้นำหมู่บ้านฝ่ายปกครอง 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน - ผู้นำทางจิตวิญญาณ / ปราชญ์ ชาวบ้าน 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน - ผู้นำด้านการพัฒนา 4 อำเภอ อำเภอละ 1 คน รวมเป็น 4 คน - นักวิชาการด้านความเชื่อ-ประเพณี อำเภอละ 1 คน รวมเป็น 4 คน รวมเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งถือเป็นกลุ่ม ผู้เชี่ยวชาญจำนวนทั้งสิ้น 16 คน	ข้อ 1-3	สามารถนำข้อมูลมา วิเคราะห์ และสังเคราะห์ อย่างเป็นระบบ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
	2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ ประกอบด้วย - ผู้นำชุมชนฝ่ายพัฒนา 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน - พระภิกษุ / ผู้นำพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 2 รูป/คน รวมเป็น 8 คน - หมอพรหมณ์ / ผู้นำพิธีกรรมทางพรหมณ์ 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน - กะจ้ำ / ผู้นำพิธีกรรมเกี่ยวกับผี 4 หมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน รวมเป็น 4 คน รวมเป็นจำนวนผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้ปฏิบัติทั้งสิ้น 20 รูป/คน รวมผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้จำนวนทั้งสิ้น 36 รูป/คน นอกจากนี้ผู้วิจัยยังจะได้เก็บข้อมูลบางประเภทจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลอื่น ๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ ซึ่งจัดอยู่ในส่วนของการสังเกตการณ์ประกอบกันไปด้วย		
3. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ	ทำให้ทราบประเด็นปัญหาต่าง ๆ ในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ	ข้อ 3	ได้ข้อเสนอแนะในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
4. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง 3 ข้อ คือ	ข้อ 1-3	ได้รายงานวิจัยที่มีข้อมูลในการศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรม

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
	1. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ 2. เพื่อศึกษาการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ 3. เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ		ของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์การวิจัย

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

เรื่อง

“ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าใน
จังหวัดศรีสะเกษ”

วันเดือนปีที่สัมภาษณ์.....

สถานที่สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์.....

หมายเหตุ การสัมภาษณ์.....

ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

อายุ.....ปี ที่อยู่ บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... บ้าน.....

ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....

หมายเลขโทรศัพท์.....

สถานภาพการสมรส

☐ โสด ☐ แต่งงาน มีบุตร.....คน เป็นชาย.....คน เป็นหญิง.....คน

การศึกษา..... ศาสนา.....

อาชีพ..... รายได้..... บาท/เดือน

ตำแหน่งหน้าที่ในหมู่บ้าน (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ กำนัน ☐ ผู้ใหญ่บ้าน

☐ อบต. ☐ กรรมการหมู่บ้าน

☐ เจ้าอาวาสวัด.....

☐ อื่น ๆ (โปรดระบุ)

ส่วนที่ 1 ศึกษาภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

1.1 สภาพทางความเชื่อ

1. จุดสังเกตความเชื่อผี.....

2. จุดสังเกตความเชื่อพราหมณ์.....

3. จุดสังเกตความเชื่อพุทธ.....

4. จุดสังเกตความเชื่อด้านการผสมผสาน.....

1.2 ประเพณีพิธีกรรม

1. ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต.....

2. ประเพณีพิเศษ.....

3. ประเพณีเกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรม.....

1.3 บุคคลสำคัญ

-กำนัน

-ผู้ใหญ่บ้าน

-ส.อบต.

-เจ้าอาวาส

-เฒ่าจ๋า

-หมอปราหมณ์

-ปราชญ์ชาวบ้าน

-บุคคลสำคัญด้านอื่น ๆ

ส่วนที่ 2 การผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ

2.1 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อ

2.1.1 สภาพทั่วไปของความเชื่อในบริบทพื้นที่

-ในบ้านของท่านมีสถานที่เกี่ยวกับความเชื่อหรือไม่อย่างไร.....

-ในชุมชนของท่านมีสถานที่เกี่ยวกับความเชื่อหรือไม่อย่างไร.....

-ในหมู่บ้านของท่านมีประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อหรือไม่อย่างไร.....

-ในชุมชนของท่านมีผู้รู้หรือผู้ทำหน้าที่ในพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อหรือไม่อย่างไร.....

2.1.2 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อของพื้นที่

-การนับถือผีในชุมชนของท่านมีรายละเอียดและความเป็นมาอย่างไร.....

2.2 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อพราหมณ์

2.2.1 สภาพทั่วไปของความเชื่อพราหมณ์

-ในชุมชนของท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์หรือไม่อย่างไร.....

.....

-ในชุมชนของท่านมีการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับพราหมณ์หรือไม่อย่างไร.....

.....

-ในชุมชนของท่านมีสถานที่สักการะอันเนื่องด้วยศาสนาพราหมณ์หรือไม่อย่างไร

.....

2.2.2 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อพราหมณ์ของบริบทพื้นที่

-ความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์ในชุมชนของท่านมีความเป็นมาอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.3 ความเป็นมาของความเชื่อพุทธในพื้นที่

2.3.1 สภาพทั่วไปของความเชื่อทางพุทธศาสนา

-ในหมู่บ้านของท่านมีวัดประจำหมู่บ้านหรือไม่..... กี่แห่ง..... อย่างไร.....

.....

-ในหมู่บ้านของท่านมีจำนวนผู้นับถือศาสนาพุทธมากน้อยเพียงใด.....

.....

-ในหมู่บ้านมีผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด.....

.....

-ในหมู่บ้านมีผู้ในการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนามากน้อยเพียงใด.....

.....

2.3.2 ประวัติความเป็นมาของความเชื่อพุทธของพื้นที่

-ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในชุมชนของท่านมีความเป็นมาอย่างไร.....

.....

.....

.....

2.4 ความเป็นมาของการผสมผสานความเชื่อในพื้นที่

2.4.1 สภาพทั่วไปของการผสมผสานด้านความเชื่อ

-ในชุมชนของท่านมีคำสอนที่ผสมผสานกันระหว่างผี พราหมณ์ พุทธ หรือไม่อย่างไร.....

.....
 -ในชุมชนของท่านมีผู้รู้ระเบียบพิธีกรรมทั้งแบบผี พราหมณ์ และพุทธ หรือไม่อย่างไร.....

.....
 -ในชุมชนของท่านมีสถานที่หรือเครื่องหมายที่ใช้ได้ทั้งผี พราหมณ์ พุทธ หรือไม่อย่างไร..

.....
 -ในชุมชนของท่านมีประเพณีพิธีกรรมใดที่ผสมผสานทั้งความเชื่อผี พราหมณ์ พุทธ หรือไม่.....

2.4.2 ประวัติความเป็นมาของการผสมผสานด้านความเชื่อ

-การผสมผสานด้านความเชื่อในชุมชนของท่านมีความเป็นมาอย่างไร.....

ส่วนที่ 3 วิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

3.1 วิเคราะห์สภาพปัจจุบันของความเชื่อผีของพื้นที่

-ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับความเชื่อผีในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

.....
 -มีปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อผีอย่างไร.....

3.2 วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อพราหมณ์ของพื้นที่

-ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับพราหมณ์ในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

.....
 -มีปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อแบบพราหมณ์อย่างไร

3.3 วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อพุทธของพื้นที่

-ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนาในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

-มีปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธศาสนาอย่างไร

.....

.....

3.3 วิเคราะห์สภาพปัจจุบัน ปัญหา ของการผสมผสานความเชื่อ

-ปัจจุบันการผสมผสานด้านความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมในชุมชนของท่านเป็นอย่างไร

.....

.....

-มีปัญหาเกี่ยวกับการผสมผสานด้านความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมอย่างไร

.....

.....

3. หัวข้อการสนทนากลุ่ม

3.1 ความเชื่อผี

- ประวัติความเป็นมาของความเชื่อผีในชุมชน
- สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อผีในชุมชน
- บทบาทของความเชื่อผีในชุมชน
- ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อของชุมชน
- การประกอบพิธีกรรมของชุมชน

3.2 ความเชื่อพราหมณ์

- ประวัติความเป็นมาของความเชื่อพราหมณ์ในชุมชน
- สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อแบบพราหมณ์ในชุมชน
- ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อพราหมณ์ในชุมชน
- การประกอบพิธีกรรมของพราหมณ์ในชุมชน

3.3 ความเชื่อพุทธ

- ประวัติความเป็นมาของความเชื่อทางพุทธศาสนาในชุมชน
- สภาพปัจจุบัน ปัญหาของความเชื่อทางพุทธศาสนาในชุมชน
- ความเชื่อทางพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชน

3.4 การผสมผสานด้านความเชื่อในชุมชน

- ประวัติความเป็นมาของการผสมผสานด้านความเชื่อของชุมชน
- สภาพปัจจุบัน ปัญหาของการผสมผสานด้านความเชื่อของชุมชน
- การผสมผสานด้านความเชื่อผี พราหมณ์ พุทธของชุมชน
- ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชน

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์
เรื่อง
“ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่า
ในจังหวัดศรีสะเกษ”

1. สัมภาษณ์ พระราชธรรมสารสุธี, ดร., รองเจ้าคณะจังหวัดศรีสะเกษ, 7 กรกฎาคม 2561.
2. สัมภาษณ์ พระครูพิบูลธรรมาภิรัต. เจ้าคณะตำบลเมืองคง เจ้าอาวาสวัดใต้. อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
3. สัมภาษณ์ นายสำราญ บุญธรรม. รองผู้อำนวยการโรงเรียนเมืองคง (คงคาวิทยา). อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
4. สัมภาษณ์ วัชรพร กตะศิลา. ผู้ใหญ่บ้าน. อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
5. สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ศรีสมุทร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
6. สัมภาษณ์ นายอินทร์ คุณำ. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 มิถุนายน 2561.
7. สัมภาษณ์ นายบุญมา อรุโศตร. ปราชญ์ชาวบ้าน. อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561
8. สัมภาษณ์ นางสาวนิตยาพร กตะศิลา. พนักงานทั่วไป. อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
9. สัมภาษณ์ จำเริญภานุวัฒน์ ประสาร. รักษาการ ผอ.กองการศึกษา. อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ, 9 กรกฎาคม 2561.
10. สัมภาษณ์ นายขวัญชัย ไชยโพธิ์, ประธานสภาวัฒนธรรม, อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ, 29 มีนาคม 2561.
11. สัมภาษณ์ นายประสาธน์ ศรีจักร, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ, 29 มีนาคม 2561.
12. สัมภาษณ์ นางกฤษดา ลือชา, รองปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ, อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.
13. สัมภาษณ์ นางสาวปณิตญา ชัยศรีษะ, เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยเหนือ, อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.
14. สัมภาษณ์ พระมหาสุสัณญา กตปุญโญ, เจ้าคณะตำบลสำโรงตาเจ็น, อำเภออุทุมพร จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.

15. สัมภาษณ์ นางอ่อนจันทร์ ดวงตา, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ, 12 มิถุนายน 2561.
16. สัมภาษณ์ นางสาวดารุณี อ่อนคำ, นักพัฒนาชุมชน, อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ, 16 พฤษภาคม 2561.
17. สัมภาษณ์ นายหอม พฤษชา, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.
18. สัมภาษณ์ พระปลัดบุญสุข สุชีโว, รักษาการเจ้าคณะตำบลห้วยเหนือ, อำเภอชุมพวง จังหวัดศรีสะเกษ, 21 พฤษภาคม 2561.
19. สัมภาษณ์ นายนิวัตร กองปัด, ผู้ใหญ่บ้าน, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
20. สัมภาษณ์ นายสงวน บุตรราช, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
21. สัมภาษณ์ นายไม เมืองจันทร์, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
22. สัมภาษณ์ นายบุดทา ศรีราตรี, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
23. สัมภาษณ์ นางต๋อง เมืองจันทร์, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
24. สัมภาษณ์ นายมิตร ศรีสมพร, สมาชิกสภาเทศบาลเมืองจันทร์, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
25. สัมภาษณ์ นายชุมพล ศรีราตรี, อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
26. สัมภาษณ์ นายสรายุทธ งามหอม, อาจารย์วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ, 24 สิงหาคม 2561.
27. สัมภาษณ์ นางสุภาพร บัลลังก์, ครูศูนย์เด็ก, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
28. สัมภาษณ์ นางบุญเทียน สอนศรี, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
29. สัมภาษณ์ นางเจษฎาณี ทองท่า, ครูโรงเรียนโพธิ์ศรีสุวรรณ, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.
30. สัมภาษณ์ นางผ่องศรี ไยเม้า, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ, 10 สิงหาคม 2561.

31. สัมภาษณ์ นายจ่านง ทองสุทธิ, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ,
10 สิงหาคม 2561.
32. สัมภาษณ์ นายทองแดง หนองหงอก, ปราชญ์ชาวบ้าน, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ,
10 สิงหาคม 2561.
33. สัมภาษณ์ นายสุวิทย์ ไยเม้า, กำนันตำบลผือใหญ่, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ,
10 สิงหาคม 2561.
34. สัมภาษณ์ นางพนิดา ทุมตา, ครูชำนาญการ, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ,
10 สิงหาคม 2561.
35. สัมภาษณ์ นายบุญเรือง มะเตือ, ผู้ใหญ่บ้านหนองแปน, อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ,
10 สิงหาคม 2561.
36. สัมภาษณ์ ดร.สุรียนต์ น้อยสงวน, อาจารย์พิเศษวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, 12 มิถุนายน 2561.

ภาคผนวก จ รูปภาพประกอบการดำเนินการวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

1. ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อนามสกุล

(ภาษาไทย) ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

(ภาษาอังกฤษ) Dr.Suthat Pratoomkaew

ตำแหน่ง

อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

สถานที่ติดต่อ

51 หมู่ 3 ตำบลผือใหญ่ อำเภอโพธิ์ศรีสุวรรณ จังหวัดศรีสะเกษ 33120

ประวัติการศึกษา

-พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา 2557

-ศาสตราศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม.) สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา 2553

-พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา 2552

-บริหารศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ธุรกิจ มหาวิทยาลัยเฉลิมกาญจนาจบปีการศึกษา 2552

งานที่ปรึกษาวิชาการ

-เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาโท)

ระดับบัณฑิตศึกษา

-เป็นอาจารย์ควบคุมวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาโท)

หนังสือ/ตำรา

-ชื่อเรื่อง “มุ่งสู่แดนอริยธรรม (แดนพุทธภูมิ) คุณค่า..ชีวิต”

เอกสารคำสอน

-รายวิชา พระพุทธศาสนากับสาธารณสุข (Buddhism and Health care) รหัสวิชา 101 437

งานวิจัย

(1) ชื่อเรื่อง : ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 10 แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2557)

(2) ชื่อเรื่อง : พุทธจริยศาสตร์การดำรงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์สีเผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2559)

(3) ชื่อเรื่อง : โครงการย่อย 2 การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ (แผนงานวิจัย : การเสริมสร้าง

เครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธรศาสนา) แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560)

(4) ชื่อเรื่อง : โครงการย่อย 3 การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ (แผนงานวิจัย : การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธรศาสนา) แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560)

(5) ชื่อเรื่อง : การเรียนรู้และการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของของกลุ่มชาติพันธุ์ ลาว เขมร กูยชุมชนบริเวณอุทยานภูเขไฟเขากระโดง ในจังหวัดบุรีรัมย์ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560)

(6) ชื่อเรื่อง : ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)

(7) ชื่อเรื่อง : การบูรณาการกระบวนการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)

(8) ชื่อเรื่อง : กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)

(9) ชื่อเรื่อง : การพัฒนาผลิตภัณฑ์และส่งเสริมสัมมาชีพของหมู่บ้านรักษาศีล 5 ในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2562)

บทความทางวิชาการ

(1) บทความในประเทศ

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “ความกตัญญูต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม : ตามแนววิถีของชาวไทยพุทธ”, วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 12 ฉบับพิเศษ ประจำปีพุทธศักราช 2559

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพมนุษย์ยุค
โลกาภิวัตน์ : ด้วยหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา”, การประชุมวิชาการ
ระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์, ระหว่างวันที่ 20 มีนาคม 2560.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “การจัดการองค์การสงฆ์เพื่อ
ส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ในปัจจุบัน”, การประชุม
วิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่, ระหว่างวันที่ 24 มิถุนายน
2560.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ :
ตามแนววิถีธรรม วิถีไทย”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 2
ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
อุบลราชธานี, ระหว่างวันที่ 2 สิงหาคม 2560.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “ความเชื่อในฮีตสิบสองต่อการ
สร้างความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในจังหวัดศรีสะเกษ”, การ
ประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ
ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์,
ระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม 2560.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “ศึกษาการพัฒนาทรัพยากร
มนุษย์ด้วยหลักศีล 5 ในสังคมไทย”, การประชุมสัมมนาวิชาการ
ระดับชาติ นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ประจำปี 2560,
ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์, ระหว่างวันที่
25-26 ธันวาคม 2560.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “คุณค่าทางคำสอนในพิธีกรรม
แห่นกมะโม้ยของกลุ่มชาวไทยกวย-ส่วย บ้านศาลาสมัคคี ตำบลบ้านขบ
อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ
นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์, ระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม
2560.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “การศึกษาเครื่องประกอบใน
พิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเขมร : กรณีพิธีการแห่นกปราสาทบ้านไพล

ตำบลเชื้อเพลิง อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ “ราชภัฏศรีสะเกษวิชาการ ครั้งที่ 5” ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, ระหว่างวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง “ศาสนาชาวบ้าน : การดำรงอยู่ในบริบทความเชื่อทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับชาติ “ราชภัฏศรีสะเกษวิชาการ ครั้งที่ 5” ประจำปี 2560, ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, ระหว่างวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2561.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุโดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชนเผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ 9 และระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2561, ณ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 2-3 เมษายน 2561.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “แนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมของพระสงฆ์ในจังหวัดศรีสะเกษ : กรณีศึกษาวัดเมืองคง ตำบลเมืองคง อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ 9 และระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2561, ณ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 2-3 เมษายน 2561.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “ศึกษาแนวทางการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนชุมชนราษฎร์ราชบำรุง จังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ 9 และระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2561, ณ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 2-3 เมษายน 2561.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “ความเชื่อของชุมชนด้านการประกอบพิธีกรรม “แซนโหม่นตา” อำเภอขุนศรี จังหวัดศรีสะเกษ”, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ 9 และระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2561, ณ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 2-3 เมษายน 2561.

-ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว, บทความเรื่อง, “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการบำบัดและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำของเยาวชนผู้

ติดยาเสพติด : กรณีศึกษาวัดโนนสูงวนาราม อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ, การประชุมสัมมนาวิชาการระดับนานาชาติ ครั้งที่ 9 และระดับชาติ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2561, ณ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ระหว่างวันที่ 2-3 เมษายน 2561.

(2) บทความต่างประเทศ

-Dr.Suthat Pratoomkaew, **“Bai Sai : Buddhism innovation as a sacrifice to promote constancy way of life of Thai – Khmer group in Muang District, Surin Province”**, 14th International Conference on Social Science and Humanities (ICSSH), 13-14 June 2017, Nanyang Technological University, Nanyang Executive Centre, Singapore.

-Dr.Suthat Pratoomkaew, **“The Doctrines in “Mamuad Ritual” related to Buddhist Principles of Thai Khmer People in Tambon Nok Muang, Amphoe Muang, Surin Province”**, UP Anthropology@100: International Conference Marking the Centennial of Philippine Anthropology, University of the Philippine, Diliman, Quezon City, December 1-2, 2017.

-Dr.Suthat Pratoomkaew, **“Buddhist Innovation” Values of doctrine and the redirection orientation by Kalmor ritual of Kui people in Nongdum Village Surin Province, Thailand”**, UP Anthropology@100: International Conference Marking the Centennial of Philippine Anthropology, University of the Philippine, Diliman, Quezon City, December 1-2, 2017

-Dr.Suthat Pratoomkaew, **“A Study of Relationship between Health Care Deity and Thai-Kui group in Sanka District, Surin Province”**, UP Anthropology@100: International Conference Marking the Centennial of Philippine Anthropology, University of the Philippine, Diliman, Quezon City, December 1-2, 2017.

-Dr.Suthat Pratoomkaew, **“Pa Kum Chang : Belief in sacred power of Thai-Kui people in Surin Province”**, 6th University of Malaya Discourse and Society International Conference on

5-6 December 2017 at faculty of Languages and Linguistics, University of Malaya, Malaysia.

-Dr.Suthat Pratoomkaew, “**Ancient Language in Sacred Ritual of Buddhist Thai – Khmer People in Muang District, Surin Province, Thailand**”, The 1st International Conference on Local Languages, Empowerment and Preservation of Local Language, Bali, 23-24 February 2018, Faculty of Arts, Udayana University Denpasar, Bali, Indonesia, P.733-738.

-Dr.Suthat Pratoomkaew, “**A Ritual to Communicate with God of That-Khmer Group : A Case Study of Joal Mamaud Ritual Muang District Surin Province of Thailand**” , The 1st International Conference on Local Languages, Empowerment and Preservation of Local Language, Bali, 23-24 February 2018, Faculty of Arts, Udayana University Denpasar, Bali, Indonesia, P.623-627.

งานด้านบริการวิชาการและการบริการสังคม :

(1) งานด้านบริการวิชาการ

1. กรรมการจัดทำวารสารศรีนครลำดวนปริทัศน์ วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
2. กรรมการโครงการประเพณีบุญเจดีย์ข้าวเปลือก โครงการบุญผะเหวด เทศน์มหาชาติและโครงการการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ หอพุทธศิลป์ และงานบุญบูรพาจารย์
3. กรรมการดำเนินการสอบปลายภาคการศึกษาที่ 2/2559
4. กรรมการจัดพิธีซ่อมรับปริญญา ประจำปี 2560
5. กรรมการดำเนินการสอบปลายภาค ประจำปีภาคการศึกษาที่ 3/2560
6. กรรมการดำเนินงานโครงการไหว้ครูบูรพาจารย์ ประจำปีการศึกษา 2560
7. กรรมการดำเนินงานโครงการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับทุนสนับสนุน ประจำปีงบประมาณ 2561 (เพิ่มเติม) และปีงบประมาณ 2562
8. กรรมการดำเนินงานดำเนินการสอบปลายภาค ปีการศึกษาที่ 1/2560

9. กรรมการดำเนินงานโครงการจัดทำแผนพัฒนา/แผนงบประมาณ/
แผนปฏิบัติการ ประจำปีงบประมาณ 2560 กิจกรรมประชาสัมพันธ์
แผนพัฒนาระยะที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)
10. กรรมการดำเนินงานโครงการธรรมะสู่สถานศึกษาและส่วนราชการ
ประจำปีงบประมาณ 2560

(2) งานบริการแก่สังคม

1. สถาบันการอาชีวศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 วิทยาเทคนิคสุรินทร์
บรรยายในหัวข้อเรื่อง “พระพุทธศาสนากับวัยรุ่น”
2. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุรินทร์
บรรยายในหัวข้อเรื่อง “พุทธศาสนากับการบูรณาการ”
3. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์ บรรยายในหัวข้อ
เรื่อง “พุทธศาสนากับการบูรณาการ”

2. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : พระมหาธงชัย จิตโสภโณ/ธรรมทวี, ดร.

(ภาษาอังกฤษ) : PhramahaThongchai Thammathawee, Ph.D

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ เลขที่ 67 ม. 2 ต.น้ำคำ อ.เมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ
รหัสไปรษณีย์ 33000 โทร. 0-45 61-7903, สำนักงานวิชาการ 081-470-2848, ทะเบียน 081-064-8178, โทรศัพท์มือถือ 081-877-2069

ประวัติการศึกษา

2544	ป.ธ. 4	กองบาลีสนามหลวง
2548	พธ.บ. บาลีพุทธศาสตร์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2551	M.A. พระพุทธศาสนา	Magadha University, India
2558	Ph.D บาลีพุทธศาสตร์	Calcutta University, India

ภาระงานในความรับผิดชอบ เป็นคณะกรรมการประจำหลักสูตรและร่วมบรรยายในรายวิชาเหล่านี้

1. ภาระงานในความรับผิดชอบ (ภายใน 3 ปีย้อนหลัง)

1.1 ประสบการณ์ในการสอนปริญญาตรี

000 259	เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา	มจร. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
101 413	พุทธศิลป์	มจร. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
101 306	หลักพุทธธรรม	มจร. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
101 414	ธรรมะภาคภาษาอังกฤษขั้นสูง	มจร. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
101 322	พระพุทธศาสนากับภูมิปัญญาไทย	มจร. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
000 150	พระอภิธรรมปิฎก	มจร. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
101 323	พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน	มจร. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
BCA 003	ภาษาอังกฤษ	มจร. วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

ผลงานทางวิชาการ

1. งานวิจัย

(1) ชื่อเรื่อง : ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของศูนย์ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค 10 แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2557)

(2) ชื่อเรื่อง : “โครงการย่อยที่ 1 เรื่อง “การศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ”, (แผนงานวิจัย : การเสริมสร้างเครือข่าย เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา)”, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2560)

(3) ชื่อเรื่อง : ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)

2. บทความวิชาการ

-Phramaha Thongchai Thammathawee, **Bodhgaya: A World Heritage Hite**. NALANDA Buddhism and Indian Cultural Journal, Published at 7/7, Poddar Nagar Kolkata, India, 2014.

-พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ. “คุณค่าและอิทธิพลของกลุ่มปราสาทขอมที่มีต่อคนท้องถิ่นจังหวัดศรีสะเกษ”. วารสารวันมัญญองแหกรพุทธศาสนปริทรรศน์. บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2560.

-พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ. “บทบาทของพระสงฆ์กับการสังคมสงเคราะห์ในยุคปัจจุบัน”. วิทยาสงฆ์ศรีสะเกษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วารสารศรีนครลำดวนปริทรรศน์ ปีที่ 1, ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2560.

-พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ. “การศึกษาพฤติกรรมและแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจ กิจพอเพียงของชุมชนใน

จังหวัดศรีสะเกษ” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขต สุรินทร์, ในการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานระดับนานาชาติ นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ 2017, “วิจัยจากองค์ความรู้สู่การพัฒนา อย่างยั่งยืน”, ระหว่างวันที่ 25- 26 ธันวาคม 2560.

-Phramaha Thongchai Thammmathawee, “Ancient Language in Sacred Ritual of Buddhist Thai – Khmer People in Muang District, Surin Province, Thailand”, The 1st International Conference on Local Languages, Empowerment and Preservation of Local Language, Pali, 23-24 February 2018, Faculty of Arts, Udayana University Denpasar, Bali, Indonesia.

-พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ. “Buddhist; The Way of Life (Culture and Practice)”, ในการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานระดับ นานาชาติที่ 9 ระดับชาติครั้งที่ 1, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ “วัฒนธรรมเชิง พุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ระหว่างวันที่ 2 - 3 เมษายน. 2561.

-พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ. “สมุนไพรรักษาโรค : การดูแลสุขภาพเบื้องต้นในพระ ไตรปิฎก”, ในการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานระดับนานาชาติที่ 9 ระดับชาติครั้งที่ 1, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ “วัฒนธรรมเชิงพุทธกับการ พัฒนาที่ยั่งยืน”, ระหว่างวันที่ 2 - 3 เมษายน. 2561.

3. หนังสือ/ตำรา

พระมหาธงชัย ฐิตโสภโณ ดร. (2560) “หนังสืออนุสรณ์ที่ระลึกในงาน พระราชทานเพลิงศพของพระครูสุนทรธรรมโมวาท (โอ๊ะ สุนทโร), เรียบเรียง, พิมพ์ที่โรงพิมพ์สงวนอินเตอร์กรุ๊ป อุบลราชธานี พ.ศ. 2560.

3. ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) : พระกัญจน์ กนตธมโม/แสงรุ่ง, ดร
(ภาษาอังกฤษ) : Phra Kan Kantathammo, Saengrung, Dr

ตำแหน่งปัจจุบัน : อาจารย์ประจำบัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ เลขที่ 67 ม. 2 ต.น้ำคำ อ.เมืองศรีสะเกษ จังหวัดศรีสะเกษ
รหัสไปรษณีย์ 33000 โทร. 0-45 61-7903, สำนักงานวิชาการ 081-470-2848, ทะเบียน 081-064-8178, โทรศัพท์มือถือ 081-877-2069

ประวัติการศึกษา -พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา 2559
-การศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม) สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนเรศวร จบปีการศึกษา 2554
-พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จบปีการศึกษา 2552

งานที่ปรึกษาวิชาการ -เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาโท)
-เป็นอาจารย์ควบคุมวิทยานิพนธ์ (ระดับปริญญาโท)

ภาระงานในความรับผิดชอบและรายวิชาที่บรรยายในหลักสูตร (ชื่อวิชา/รหัสวิชา)

(1) ประสบการณ์การสอนปริญญาตรี

- พระสูตรมหายาน (101 412) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
- พระพุทธศาสนากับวิทยาศาสตร์ (101 302) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
- พระวินัยปิฎก (000 148) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
- พระอภิธรรมปิฎก (000 150) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
- มนุษย์กับสังคม (000 101) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

(2) ประสบการณ์การสอนปริญญาโท

- พุทธปรัชญา (600 102) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
- ภาษาอังกฤษ (600 104) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
- ศึกษางานสำคัญทางพระพุทธศาสนา (602 208) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
- พระพุทธศาสนamahayan (602 307) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ
- การใช้ภาษาบาลี 2 (60 302) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

ผลงานทางวิชาการ

1. งานวิจัย

- (1) ชื่อเรื่อง : “โครงการย่อย 3 การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง ในจังหวัดศรีสะเกษ (แผนงานวิจัย : การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษตามแนวพระพุทธศาสนา)” (2560)
- (2) ชื่อเรื่อง : ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ แหล่งทุน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2561)

2. บทความทางวิชาการ

- พระกัญจน์ กนตธมโม, ดร. วิเคราะห์การจัดการศึกษาขององค์กรพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างสันติภาพ. นำเสนอในงาน การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ 24 มิถุนายน 2560.
- พระกัญจน์ กนตธมโม, ดร. การเสริมสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนในจังหวัดศรีสะเกษ. นำเสนอในงานการประชุมวิชาการระดับชาติ “นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ 2017”, วิจัยจากองค์ความรู้สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ 25-26 ธันวาคม 2560.
- พระกัญจน์ กนตธมโม, ดร. การเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตของเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียงในจังหวัดศรีสะเกษ. นำเสนอในงานการ

ประชุมวิชาการระดับชาติ “นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ 2017”, วิจัยจากองค์ความรู้สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ 25-26 ธันวาคม 2560.

-พระกัญจน์ กนตธมโม. การสื่อสารทางการเมืองเพื่อความปรองดองเชิงพุทธ. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ปีที่ 8 ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองพุทธชยันตี 2600 ปี แห่งการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า รวมบทความประชุมวิชาการทางพระพุทธศาสนานานาชาติ ครั้งที่ 9 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระหว่างวันที่ 31 พฤษภาคม – 2 มิถุนายน 2555.

-พระกัญจน์ กนตธมโม,ดร. พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 : พระผู้ทรงเป็นพ่อหลวงและครูของแผ่นดิน. วารสารศรีนครลำดวนปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2560. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ.

-พระกัญจน์ กนตธมโม,ดร. ศึกษาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักศีล 5 ในสังคมไทย. นำเสนอในงานการประชุมวิชาการระดับชาติ “นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ 2017” ”วิจัยจากองค์ความรู้สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ ระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม 2560.

-พระกัญจน์ กนตธมโม,ดร. “เกรียงไกร” เครื่องบูชาเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตต่อหน้าอนุสาวรีย์พระยาสุรินทรภักดีศรีณรงค์จางวาง : กรณีพิธีจุดธูปเทียนของชาวไทยเขมรสุรินทร์ ประจำปี 2560. นำเสนอในงานการประชุมวิชาการระดับชาติ “นวัตกรรมและเทคโนโลยีวิชาการ 2017” ”วิจัยจากองค์ความรู้สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน” มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์ ระหว่างวันที่ 25-26 ธันวาคม 2560.

-พระกัญจน์ กนตธมโม,ดร., บทความเรื่อง, “Ancient sacred language presented in Galmore ritual of Buddhist Thai-Kui people in Surin Province, Thailand”, The 1st International Conference on Local Languages, Empowerment and Preservation of Local Language, Pali, 23-24 February 2018, Faculty of Arts, Udayana University Denpasar, Bali, Indonesia.

-พระกัญจน์ กนตธมโม,ดร., บทความเรื่อง, “สมุนไพรรักษา : การดูแลสุขภาพเบื้องต้นในพระไตรปิฎก”, ในการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานระดับ

นานาชาติที่ 9 และระดับชาติครั้งที่ 1, วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ, “วัฒนธรรม
เชิงพุทธกับการพัฒนาที่ยั่งยืน”, ระหว่างวันที่ 2-3 เมษายน 2561.

3. หนังสือ/ตำรา

-

4. ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา

-เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ

แบบสรุปโครงการวิจัย

1. สัญญาเลขที่ ว.050/2561
2. ชื่อโครงการ ศึกษาภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสีเฝ้าในจังหวัดศรีสะเกษ
- รหัสโครงการ MCU RS 610761050

3. หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย

ดร.สุทัศน์ ประทุมแก้ว

พระมหาธงชัย ธรรมทวี, ดร.

พระกัญจน์ แสงรุ่ง, ดร.

4. ความสำคัญ/ความเป็นมา/ประเด็นปัญหาก่อนการวิจัย

ความเชื่อเป็นพื้นฐานของลัทธิทางศาสนา ไม่ว่าประเทศใด ศาสนาใดก็ตามล้วนมีความเชื่อและพิธีกรรมที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น หากจะศึกษาเกี่ยวกับศาสนาหรือพิธีกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมไม่อาจจะเลยที่จะทำความเข้าใจเรื่องความเชื่อได้ เพราะหากรู้จักพื้นฐานความเชื่อของท้องถิ่นใด ๆ แล้ว การจะทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อหรือพิธีกรรมของท้องถิ่นนั้นย่อมทำได้ง่ายมากขึ้น แม้ความเชื่อจะเป็นนามธรรม เป็นสภาวะของจิตใจที่บุคคลหรือกลุ่มคนหนึ่งจะมีต่อเหตุการณ์ เรื่องราว หรือกลุ่มบุคคลหนึ่ง อาจเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้หรือไม่ได้ก็ตาม แต่ความเชื่อหาใช่ความรู้สึกหรือจินตนาการที่เกิดขึ้นอย่างเลื่อนลอย อาจเกิดได้จากสิ่งเหล่านี้ คือ (1) เกิดจากความกลัวต่อธรรมชาติ มนุษย์บางกลุ่มคิดว่าธรรมชาติมีอารมณ์ที่แปรปรวนเหมือนอารมณ์มนุษย์ ที่บางครั้งดี บางครั้งร้าย บางกลุ่มคิดว่าธรรมชาติมีความรู้สึกนึกคิดหรือวิญญาณคล้ายมนุษย์ ทำให้มนุษย์คิดหาทางเอาอกเอาใจธรรมชาติ โดยหวังว่าหากธรรมชาติพอใจจะไม่ทำร้ายพวกตน หรืออำนวยความสะดวกประโยชน์ต่อพวกตน เช่น ลัทธิที่ให้ความเคารพนับถือผีสงเทวดา เป็นต้น (2) เกิดจากความปรารถนาเข้าถึงสัจธรรมของธรรมชาติ เช่น ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และอีกหลายๆ ศาสนา เป็นต้น (3) เกิดจากลัทธิทางการเมือง เช่น ความเชื่อของลัทธิคอมมิวนิสต์ ลัทธิความเชื่อแบบเผด็จการ เป็นต้น

สำหรับในสังคมไทย ความเชื่อเรื่อง “ผี” และ “วิญญาณ” เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่คนในสังคมไทยยึดถือกันอยู่ก่อนได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย ซึ่งอาจแบ่งประเภทตามคุณลักษณะออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ “ผีดี” กับ “ผีร้าย”¹ หรือแบ่งตามลักษณะที่มาได้ 3 ประเภท คือ (1) ผีที่เกิดจากคนที่ตายไปแล้ว เช่น ผีหลอก ผีเปรต ผีกระสือ เป็นต้น (2) ผีที่เกิดเองและยังอาศัยอยู่ในโลก เช่น ผี

¹เอี่ยม ฉายางาม, "ความเชื่อกับศาสนา", ใน เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมและวัฒนธรรมไทยหน่วยที่ 1-7. เล่ม 1, (นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532), หน้า 155.

เรือน ผีเจ้าที่ ผีกองกอย หรือเทวดาที่สิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ เหล่านี้เป็นต้น และ (3) ผีที่เกิดขึ้นเองแต่มีโลกของตนเองอยู่ต่างหาก เช่น ท้าวเวสสุวรรณ พระยามัจจุราช ยมบาล เป็นต้น²

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับเอาอารยธรรมหรืออิทธิพลมาจากอินเดีย แล้วนำมาผสมผสานเข้ากับวัฒนธรรมทางสังคมของไทย โดยความเชื่อในลัทธิศาสนาพราหมณ์เป็นความเชื่อเก่าแก่ได้แพร่เข้ามาในยุคต้นประวัติศาสตร์ ศาสนาพราหมณ์นั้น เป็นศาสนาที่เคารพบูชาที่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับเทพเจ้าหลายองค์ โดยมีเทพเจ้าที่สำคัญที่สุดสามองค์ กล่าวคือ (1) พระพรหม คือ ผู้สร้างสรรพสิ่ง (2) พระศิวะ คือ ผู้ทำลาย และ (3) พระวิษณุ คือ ผู้ปกป้องรักษา ต่อมาได้เกิดนิกายสำคัญในศาสนาพราหมณ์ 2 นิกาย คือ ไศวนิกาย และไวษณพนิกาย โดยไศวนิกายนับถือพระศิวะว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด ส่วนไวษณพนิกายนับถือพระวิษณุว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่แพร่มาจากเขมรครอบคลุมทั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคกลางของประเทศไทย ในระยะแรกศาสนาพราหมณ์ยังคงนับถือกันแต่เพียงชนชั้นสูง และเป็นศาสนาของทางราชการ ส่วนประชาชนคนนับถือพุทธศาสนาหรือนับถือทั้งพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ การแสดงออกทางความเชื่อแบบพราหมณ์มักเป็นเรื่องพิธีกรรม อิทธิปาฏิหาริย์ การอ้อนวอนขอพรบวงสรวงในเทพเจ้าผู้มีฤทธิ์เดช เชื่อว่าเทพเจ้าเหล่านี้สามารถบันดาลให้สำเร็จตามความมุ่งหมายปรารถนา ในปัจจุบันจึงนิยมการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของ เครื่องเซ่นตามความเชื่อของตนเอง ส่วนศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่มีองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลก ภายหลังที่พระองค์ตรัสรู้แล้วทรงค้นพบตัวเองว่า การเกิด แก่ เจ็บ และตาย นั้นเป็นทุกข์ ดังนั้น เพื่อที่จะดับทุกข์และให้ถึงซึ่งความหลุดพ้นตามหลักของศาสนาพุทธ พระพุทธองค์จึงเน้นสอนให้คนทำความดี ละเว้นความชั่วร้ายทั้งปวง และฝึกฝนอบรมจิตใจของตนให้สูงขึ้นและให้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย ประมาณ พ.ศ. 234 ในสมัยที่ พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นกษัตริย์ที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า มีการส่งพระสมณทูตออก เผยแผ่พุทธศาสนาในต่างแดนทั่วทุกสารทิศ โดยในดินแดนสุวรรณภูมิ ให้พระโสณเถระและพระอุตตรเถระเป็นหัวหน้า นำหลักธรรมคำสอนของศาสนาพุทธที่มีการปฏิบัติจริงเข้ามาเผยแผ่ ก่อให้เกิดการตั้งมั่นเจริญรุ่งเรืองและแพร่ขยายตัวไปทั่วทั้งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตราบจนถึงปัจจุบัน

สำหรับในภาคอีสาน พระพุทธศาสนาเริ่มเข้าสู่ล้านช้างครั้งแรกในสมัยเจ้าฟ้าจ๋ม ขึ้นครองราชย์ที่เมืองหลวงพระบาง (พ.ศ. 1896-1936) โดยนางแก้วเกงยา พระอัครมเหสีของเจ้าฟ้าจ๋ม เกิดความสนใจเมื่อเห็นชาวเมืองฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเพื่อบูชาผีฟ้า ผีแถน จึงขอให้เจ้าฟ้าจ๋มอัญเชิญพระพุทธศาสนาจากหลายๆ ประเทศ อาทิเช่น จากกัมพูชา พม่า และศรีลังกา เป็นต้น ซึ่งเป็นพุทธศาสนานิกายหินยานแบบลังกาวงศ์³ นับจากนั้นมาศาสนาพุทธได้เข้ามาตั้งมั่นและเผยแผ่คำสอน ซึ่งสอดคล้องผสมกลมกลืนกับความ

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 50-53.

³สีลา วีระวงส์, ประวัติศาสตร์ลาว, แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2535), หน้า 36-37.

เชื่อดั้งเดิมของชนเผ่าได้เป็นอย่างดี ทำให้คนไทยในภาคอีสานซึ่งเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของล้านช้าง ในอดีต นับถือพุทธศาสนาควบคู่กับความเชื่อทางไสยศาสตร์และโหราศาสตร์มาตั้งแต่เริ่มแรกนับ เป็นที่มาของการเกิดขึ้นของความเชื่อที่มีการผสมผสานกันอย่างลงตัวที่เรียกว่า ศาสนาชาวบ้านกับการประกอบพิธีกรรม ศาสนาชาวบ้านของชาวอีสาน จึงเป็นการผสมผสานของคตินิยมท้องถิ่น คือ พุทธศาสนาระดับที่ชาวบ้าน ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน คือ ทาน ศีล และภาวนา กับศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อผีต่าง ๆ เช่น ผีแถน หรือผีฟ้า ผีเชื้อ ผีนา ผีไร่ ผีป่า เป็นต้น คติความเชื่อเหล่านี้เป็นพื้นฐานสำคัญในการประกอบอาชีพรวมถึง เป็นตัวกำหนดการกระทำของบุคคลและสังคม⁴ ถือเป็นภูมิปัญญาอันชาญฉลาดที่บรรพบุรุษของชาวอีสาน สืบทอดไว้ให้ลูกหลานหลายชั่วอายุคน

พิธีกรรมด้านความเชื่อต่างๆ ในภาคอีสานมีทั้งพิธีกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและประเพณี ตาม ฮีตสิบสองคองสิบสี่ แต่ประเพณีที่ถือได้ว่าเป็นความโดดเด่น และถือเป็นลักษณะเฉพาะของภูมิภาคนี้ คือ ประเพณี ฮีตสิบสองคองสิบสี่⁵ คำว่า “ฮีต” เป็นคำย่อของ “จารีต” ฮีตสิบสอง ก็คือจารีตที่ปฏิบัติกัน ในแต่ละเดือนของรอบปี ตรงกับคำว่า ประเพณีสิบสองเดือนของภาคกลางนั่นเอง⁶ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติ หมุนเวียนไปอย่างสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปตามฤดูกาล และในแต่ละ เดือนก็แฝงไว้ด้วยความเชื่อในลัทธิศาสนากับวิถีชุมชนของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ชาวอีสานเชื่อถือใน ประเพณีฮีตสิบสองมาก และมีการปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง บางท้องที่ปฏิบัติกันจนครบทั้งสิบสองเดือน คือ ใน 1 ปี จะมีประเพณีที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในทุก ๆ เดือน บางท้องที่ปฏิบัติกันเป็นบางฮีต หรือบางบางครั้งบางคราว จะมีบางท้องที่เท่านั้นที่มีได้สืบทอดมาประเพณีทางวัฒนธรรมใด ๆ ไว้เลย

พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อหลัก 3 ประการ คือ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีต ของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตและการทำมาหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การ แสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นแรงยึดเหนี่ยว เมื่อพิจารณาถ้อยคำในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ประเพณีที่ชาวอีสานทำอยู่ ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่มี พิธีกรรมคลี่คลายมาจากลัทธิพราหมณ์และการนับถือผี มีเพียงพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่เป็น พุทธศาสนาโดยแท้⁷ และประเพณีฮีตสิบสองก็มีการผสมผสานความเชื่อแบบต่าง ๆ ในแต่ละเดือน เช่นเดียวกันจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อแรกเริ่มเป็นประชาชนส่วนมากอพยพมาจากประเทศเพื่อนบ้าน คือ ลาว

⁴จารุวรรณ ธรรมวัตร, วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน, (มหาสารคาม: ม.ป.ท., 2538), หน้า 2.

⁵มณี พันทวี, โครงการจัดงานประเพณีวันออกพรรษา, (มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและ วัฒนธรรมอีสาน, ม.ป.ป.) หน้า 63.

⁶สิริวัฒน์ คำวันสา, อีสานคดีเนื่องในงานการละเล่นพื้นบ้าน, (กรุงเทพมหานคร: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521), หน้า 65.

⁷สำลี รักษ์สุทธิ, ฮีตสิบสองคองสิบสี่, (กรุงเทพมหานคร: พ.ศ.พัฒนา จำกัด, 2549), หน้า 7.

เขมร หรือมาจากจังหวัดใกล้เคียง กล่าวคือ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดยโสธร จังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดอุบลราชธานีในปัจจุบัน ซึ่งได้รับอิทธิพลหรืออารยธรรมจากประเทศเพื่อนบ้าน จนกลายเป็นจังหวัดที่มีความโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรม ที่เรียกว่า “วัฒนธรรมสี่เผ่าไทย” ของคนจังหวัดศรีสะเกษ โดยใช้ภาษาอยู่ 4 ภาษา คือ เขมร ส่วย ลาว และเยอ คนส่วนมากจะอพยพมาจากฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ก่อนจะแยกออกไปตั้งบ้านเมืองต่าง ๆ ในบริเวณลุ่มน้ำชี แม่น้ำมูล ดังนั้น ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ การประยุกต์ใช้หลักคำสอนทางศาสนาและประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ จึงได้รับการสืบทอดกันมาไม่ขาดสาย โดยดำรงบทบาทสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมและศีลธรรมของคนในสังคม⁸ เพื่อไม่ให้ชาวบ้านประพฤติในทางที่ผิดศีลธรรม และชี้นำไปสู่ความดีตามอุดมคติของบรรพชนชาวศรีสะเกษ

ในยุคปัจจุบัน จังหวัดศรีสะเกษและสังคมชนบทโดยทั่วไป ภูมิลักษณ์จากแหล่งอื่นเข้ารุกราน สังคมชนบท ถูกเปลี่ยนเข้าสู่ยุคพัฒนาทางวัตถุอย่างฉับพลัน ชนบธรรมนิยมประเพณีท้องถิ่นถูกเหยียดหยามว่าเป็นของต่ำทรามล้าสมัย เยาวชนและคนรุ่นใหม่หลงใหลกระแสวัฒนธรรมภายนอก จนหลงลืมวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าของตัวเอง ประเพณีที่ยังปฏิบัติกลายเป็นเพียงเครื่องสนองความบันเทิงที่ฉาบฉวย กุศโลบายดั้งเดิม คือ การปลูกฝังจิตสำนึกทางสังคม วัฒนธรรมถูกละเลย ทำให้คุณธรรมและจริยธรรมของผู้คนลดน้อยลง สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันศาสนา สูญเสียบทบาทในการอบรม ให้ความรู้ และปลูกฝังศีลธรรม นำไปสู่ค่านิยมและพฤติกรรมที่เน้นวัตถุนิยมและบริโภคนิยม ค่านิยมที่ตึงตังและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย มีการสืบทอดน้อย ระบบคุณค่าของสังคมในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือกันเริ่มเสื่อมถอย เนื่องจากกิจกรรมประเพณีที่ดำเนินไปเพื่อส่วนรวมไม่ได้รับการเอาใจใส่ ซึ่งในที่สุดอาจนำมาสู่ภาวะของการ ลมสลายทางวัฒนธรรมที่บรรพชนใช้เวลาสั่งสมมายาวนานได้สิ้นสุดลงในที่สุด การที่จะดำรงสังคมวัฒนธรรมของชาวอีสานให้มั่นคงต่อไปได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการเอาใจใส่ และมีการจัดการที่ถูกต้อง การพัฒนาต่างๆ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่มั่นคง หากใช้การพัฒนาที่ขาดจากฐานเดิมซึ่งจะทำให้สั่นคลอนได้ง่าย⁹ ทั้งนี้ให้อยู่ในบริบทของสังคมและชุมชนทั้งของอดีตและปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชนตามที่เป็นจริง มีการอนุรักษ์ การฟื้นฟู การประยุกต์ และการสร้างใหม่อย่างเหมาะสม ย่อมจะสามารถดำรงสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามให้มั่นคงต่อไปได้

จะเห็นได้ว่า พื้นฐานทางอุดมการณ์ของชาวอีสาน เกิดจากการผสมผสานของระบบความเชื่อหลักสามประการ คือ พุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ และการนับถือผี โดยแสดงออกผ่านการดำเนินชีวิต พิธีกรรม และจารีตของชุมชน ค่านิยมหลักมักเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต

⁸ประสาธ อิศรปริดา และคณะ, ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2518), หน้า 69.

⁹ประเวศ วะสี, แนวคิดและยุทธศาสตร์สังคมสมานภาพและวิเศษ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2536), หน้า 33.

และการทำมหากิน คือ การแก้ปัญหาปากท้อง การแสวงหาที่ทำกิน และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชน มีระบบครอบครัวและเครือญาติเป็นแรง ยึดเหนี่ยว เมื่อพิจารณาลึกลงไปในรายละเอียดแล้วจะพบว่า ประเพณีที่ชาวอีสานทำอยู่ส่วนใหญ่เป็นประเพณีที่มีพิธีกรรมคลี่คลายมาจากลัทธิพราหมณ์และการนับถือผี มีเพียงพิธีกรรมบางอย่างเท่านั้นที่เป็นพุทธศาสนาโดยแท้ และประเพณีฮีตสิบสองก็มีการผสมผสานความเชื่อแบบต่าง ๆ ในแต่ละเดือนเช่นเดียวกัน ความเชื่อของมนุษย์จึงเกิดจากการพยายามค้นหาคำตอบให้กับปรากฏการณ์ต่าง ๆ รอบตัว ที่มนุษย์ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยข้อจำกัดของความรู้ในช่วงเวลานั้น อันเป็นสาเหตุทำให้มนุษย์เกิดความหวาดกลัว เกิดความสงสัย และความต้องการเอาชนะ จึงสร้างสมมุติฐานขึ้นมาเพื่ออธิบายสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น และพัฒนาเป็นความเชื่อถือสืบต่อกันมา

5. วัตถุประสงค์การวิจัย

- 5.1.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
- 5.1.2 เพื่อศึกษาการผสมผสานความเชื่อของชุมชนและหลักพระพุทธศาสนาในการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ
- 5.1.3 เพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ

6. ผลการวิจัย/การแก้ปัญหาโดยการวิจัย

ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ จากการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญา เป็นรากเหง้าของความรู้อันเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรมของมนุษยชาติ กล่าวคือ

- (1) ภูมิปัญญาก่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้น ปรับปรุง พัฒนาวิทยาการใหม่ ๆ แทนที่ของเก่าไม่ขาดสาย
- (2) มีการเรียนรู้และสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า มิใช่เพียงสติปัญญาของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่หมายถึงองค์ความรู้ที่เป็นสมบัติเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์
- (3) ความเชื่อเป็นสิ่งที่ฝังแน่นอยู่ในความรู้สึกของมนุษย์ ทั้งที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับตนเอง และเรื่องต่าง ๆ รอบตัว

มนุษย์เชื่อว่าความเชื่อช่วยให้เข้าใจทุกสิ่งทุกอย่างในวิถีการดำรงอยู่บนโลกทั้งที่เป็นความจริงและไม่จริง แต่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ และส่งผลต่อพฤติกรรมและการแสดงออก ความเชื่อมีทั้งความสำคัญในตนเอง และมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งที่มาของค่านิยม อุดมการณ์ และบรรทัดฐานทางสังคม ทั้งนี้ความเชื่อเป็นบ่อเกิดของพฤติกรรมและการกระทำที่เรียกว่า พิธีกรรม ซึ่งสะท้อนถึงเอกลักษณ์ความเชื่อของคนในชุมชนนั้นได้อย่างชัดเจนที่สุด เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของไทยนั้นมีหลายแบบแตกต่างกันไปตามแต่ละภาค ทำให้การดำเนินชีวิต การทำมาหาเลี้ยงชีพ และความเชื่อมีความแตกต่างกัน

การประกอบพิธีกรรมเกือบทุกอย่างของชาวบ้านมีลักษณะผสมผสานทางความเชื่อทั้งสามรูปแบบปรากฏอยู่ โดยพบว่า ศาสนาพุทธ คือ ความเชื่อหลักที่มีการอ้างอิงถึงในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ ความเชื่อพราหมณ์จะปรากฏอยู่ในรูปแบบของพิธีกรรมที่แทรกเสริมเข้ามาในพิธีกรรมที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์ และความเป็นสิริมงคล ส่วนความเชื่อผีเป็นความเชื่อพื้นฐานที่แฝงเร้นอยู่ในทุกพิธีกรรมไปจนถึงเป็นความเชื่อหลักในบางประเพณี ความเชื่อยังมีบทบาทต่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมของชาวบ้านในทุกมิติ กล่าวคือ

- (1) ด้านครอบครัวและเครือญาติ
- (2) ด้านการเมืองการปกครอง
- (3) ด้านการศึกษา
- (4) ด้านศาสนาและความเชื่อ
- (5) ด้านการแพทย์และสาธารณสุข และ
- (6) ด้านเศรษฐกิจ

โดยผ่านวิถีแห่งศรัทธาในศาสนาธรรม คำสอน และความเคารพยำเกรงในผลของบุญและบาป ความเชื่อพุทธยังแสดงบทบาทผ่านอุบายวิธีตามความเชื่อพื้นฐานของชาวบ้านที่เชื่อว่าพระพุทธรูป มีอำนาจพิเศษที่จะช่วยดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงตามที่ตั้งใจไว้

การประกอบพิธีกรรมสะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิมการถือผี พราหมณ์ และพุทธศาสนา และมีความผูกพันในท้องถิ่น มีสัมพันธภาพที่ตึงเครียดระหว่างผู้คน องค์กร และหน่วยงานราชการ ทำให้ผู้คนในชุมชนได้แสดงถึงความรักความสามัคคี การเสียสละ นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ประเพณีเป็นกระบวนการขัดเกลาจิตใจของผู้คนให้มีวินัย มีสำนึกในการสืบทอดประเพณีพิธีกรรม การวิเคราะห์ภูมิปัญญาและการผสมผสานความเชื่อในการจัดการตนเองของชุมชนสี่เผ่าในจังหวัดศรีสะเกษ นั้น เป็นพิธีกรรมที่เกิดจากการผสมผสานความเชื่อของชาวบ้าน ซึ่งเป็นอุบายในการขัดเกลาให้สมาชิกในสังคมดำรงอยู่ภายใต้กฎระเบียบที่อิงตามทางสังคม โดยนำหลักความเชื่อพุทธ และ

ความเชื่อพราหมณ์มาผนวกเข้ากับความเชื่อที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้เป็นแบบแผนของกิจกรรมทางสังคม ที่มนุษย์ทำขึ้น สิ่งเหล่านี้อาจเกิดจากความเชื่อทางด้านศาสนา จารีตประเพณี ขนบธรรมเนียม ลักษณะของภูมิปัญญาจึงหมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน หรือความรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้ และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม คือ การเรียนรู้และมีประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยตนเอง กับการเรียนรู้และมีประสบการณ์ที่ได้รับจากผู้ใหญ่หรือจากการสืบทอดต่อ ๆ กันมา จนกลายเป็นการยอมรับกันทั่วไปในชุมชนหรือท้องถิ่น หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง ทำได้เอง ผ่านการเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นลักษณะของสติปัญญาและองค์ความรู้ ทั้งหมดที่ครอบคลุม โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่ไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือใช้เป็นองค์ประกอบเพื่อ ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตได้ภายในท้องถิ่นของตนเอง

7. ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

7.1.1 ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

ภูมิปัญญาด้านการผสมผสานความเชื่อและการประกอบพิธีกรรมของชุมชนสี่เผ่าใน จังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วยคติ ความเชื่อ และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นพลังที่แฝงอยู่ในจารีตประเพณี ของคนในชุมชน เกิดจากการศึกษาสั่งสม ทดลองปฏิบัติโดยชุมชน จนเกิดการยอมรับและปฏิบัติสืบทอดกันมา คุณค่าของ คติ ความเชื่อเป็นความดีที่สามารถดูแลชุมชนได้ เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้คนในชุมชนเคารพกัน เชื่อถือกัน รักกัน สามัคคีกัน

ในปัจจุบันมีการรุกรานของระบบทุนนิยมเกิดขึ้นทำให้สภาพชุมชนเปลี่ยนไป ผลที่เกิดขึ้นตามมา คือ ความสำคัญของคติความเชื่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ลดน้อยถอยลง และได้ส่งผลให้ พฤติกรรมของคนในชุมชนเปลี่ยนไป คนแยกความสัมพันธ์กัน ขาดการดูแลกันและกัน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นล้วนเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรม และการลดบทบาทความสำคัญของคติ ความเชื่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ด้านดีดั้งเดิมของชุมชน

ดังนั้น คติความเชื่อ วัฒนธรรม และภูมิปัญญา คือ สิ่งที่ต้องรื้อฟื้นเพื่อให้ชุมชนเห็น ความสำคัญดังกล่าว แต่ไม่ใช่การย้อนอดีต การรื้อฟื้นนั้นต้องใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยิ่ง เพราะ ต้องเปลี่ยนวิธีคิด และความเชื่อของคนในชุมชนปัจจุบัน ซึ่งได้ลุ่มหลงในความสบาย ความรีบเร่ง ความเชื่อว่าเงิน คือ สิ่งที่ได้ทุกอย่าง เป็นความเชื่อเรื่องทุนนิยมที่ฝังลึกในใจ ซึ่งเป็น บริบทใหม่ วัฒนธรรมใหม่ ที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยทุกภาคควรส่วนให้ความสำคัญ ดังนี้

1. ภาครัฐควรกำหนดนโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น โดยอาศัยรากฐานของวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว และให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมทั้งการอนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และสร้างใหม่ อย่างเหมาะสม

2. หน่วยงานส่วนท้องถิ่นควรเข้าไปส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณีร่วมกับชุมชน รวมถึงการเฝ้าระวังทางวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนตระหนักถึงวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของประเพณี พิธีกรรม อันจะนำมาซึ่งการเล็งเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาดั้งเดิม และดำเนินงานด้านวัฒนธรรมประเพณีอย่างถูกต้องเหมาะสม

3. ชุมชนควรมีการส่งต่อภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมประเพณีสู่คนรุ่นใหม่ โดยเน้นสร้างความรู้ความเข้าใจในสาระสำคัญของการประกอบพิธีกรรม เพื่อให้คนรุ่นใหม่มีการสืบต่องานประเพณี พิธีกรรมต่อไปโดยไม่หลงลืมวัตถุประสงค์ และอูบายวิธีดั้งเดิมของบรรพบุรุษ

7.1.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเจาะลึกลงไปในแต่ละประเพณีหรือพิธีกรรมที่โดดเด่นของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อ พิธีกรรม และพุทธ ว่ามีการผสมผสานความเชื่อของแต่ละพิธีกรรมอย่างไร

2. ควรมีการศึกษาระบบความเชื่อศาสนาชาวบ้านในภูมิภาคอื่น ๆ ในระดับประเทศหรือระดับภูมิภาคอาเซียน เช่น ลาว กัมพูชา เวียดนาม พม่า เป็นต้น เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่ในระดับที่กว้างขวางขึ้น และสามารถนำผลการวิจัยมาปรับใช้ในการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมเพื่อความมั่นคงทางสังคมวัฒนธรรมในระดับประเทศ หรือระดับภูมิภาคได้

3. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการประกอบพิธีกรรมในลักษณะของพิธีกรรมด้านความเชื่อ พิธีกรรม และพุทธ แตกต่างกันอย่างใด เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สอดคล้องกันในบริบทต่าง ๆ

4. ควรมีการศึกษาลักษณะการผสมผสานความเชื่อด้านฮัตสึบองกับการประกอบพิธีกรรมอื่น ๆ เพื่อสร้างความมั่นคงทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีเกี่ยวกับสังคม ประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่ ประเพณีสากลที่มีการปฏิบัติคล้ายคลึงกัน เป็นต้น เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับการผสมผสานความเชื่อในมิติทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย

8. การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

8.1.1 การใช้ประโยชน์ในระดับนโยบาย เช่น การนำข้อมูลไปประกอบการตัดสินใจในการบริหาร/กำหนดนโยบาย/ของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ

8.1.2 การใช้ประโยชน์มิติการอนุรักษ์ภูมิปัญญา การผสมผสาน ความเชื่อของชุมชนให้คงอยู่สืบไป

8.1.3 การใช้ประโยชน์มิติการพัฒนาสังคม/ชุมชน/ท้องถิ่น เช่น ถ่ายทอดเทคโนโลยี/
กระบวนการ ความรู้ให้กับชุมชน

8.1.4 การใช้ประโยชน์มิติวิชาการ เช่น มีการอ้างอิงผลงานที่ตีพิมพ์วารสารวิชาการ
ระดับประเทศ หรือระดับนานาชาติ

